قابۇسنامە

مۇئەللىپى: شەمسۇلمائالى قابۇس

تورغا يوللىغۇچى ئېفتچىلار توردىن خۇشدىل

رەتلەپ pdfقا ئايلاندۇرغۇچى ئىنتىلدىن چېلىشچى(دىلمۇرات)

WWW.INTIL.CN

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

مۇندەرىجە

قابۇسنامە	1
ئاپتور ھەققىدە	4
بىرىنچى باب: ئاتا-ئانا ھەققىنى تونۇش ۋە ھۆرمەتلەش ھەققىدە	11
ئىككىنچى باب: ھۈنەر-سانائەتنىڭ نەسەبتىن ياخشىلىقى ھەققىدە	13
ئۈچىنچى باب: سۆزلەشنىڭ شەرتلىرى ۋە ئەدەپلىرى ھەققىدە	26
تۆتىنچى باب: نوشىرۋاننىڭ ۋەسىيەت-نەسىھەتلىرى	34
بەشىنچى باب: يىگىتلىك ۋە قېرىلىق ھاللىرى ھەققىدە	37
ئالتىنچى باب يېمەك-ئىچمەك ئەدەپلىرى ھەققىدە	42
يەتتىنچى باب شاراب ئىچىش تەرتىپى ھەققىدە	44
سەككىزىنچى باب . مۇساپىرلار ۋە مېھمانلارغا ھۆرمەت قىلىش ھەققىدە	46
توققۇزىنچى باب چاقچاقلىشىش ۋە شاھماتقا ئويناش ھەققىدە	50
ئونىنچى باب ئىشق ۋە ئاشىقلىق ھەققىدە	52
ئون بىرىنچى باب.جىما ھەققىدە	56
ئون ئىككىنچى باب مۇنچىغا كىرىش تەرتىپى ھەققىدە	58
ئون ئۈچىنچى باب ئۇخلاشنىڭ پايدىلىرى ھەققىدە	59
ئون تۆتىنچى باب مال-مۈلۈك بايلىق ھاسىل قىلىش ھەققىدە	62
ئون بەشىنچى باب: ئامانەت ساقلاش ھەققىدە	67
ئون ئالتىنچى باب ئۆي-جاي ۋە باغۋاران سېتىۋېلىش ھەققىدە	70
ئون يەتتىنچى باب خوتۇن ئېلىش ھەققىدە	72

ئون سەككىزىنچى باب پەرزەنت تەربىيلەش ھەققىدە	75
ئون توققۇزىنچى باب دوستلۇق ھەققىدە	80
يىگىرمىنچى باب دۈشمەندىن ئېھتىيات قىلىش ھەققىدە	83
يىگىرمە بىرىنچى باب ئەپۇ قىلىش ۋە جازالاش ھەققىدە	91
يىگىرمە ئىككىنچى باب ئىلىم ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ھەققىدە	95
يىگىرمە ئۈچىنچى باب تىجارەت قىلىش ھەققىدە	103
يىگىرمە تۆتىنچى باب تېببىي ئىلىم ھەققىدە	111
يىگىرمە بەشىنچى باب ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە) ھەققىدە	118
يىگىرمە ئالتىنچى باب شېئىر ۋە شائىرلىق ھەققىدە	119
يىگىرمە يەتتىنچى باب مۇزىكىچى ۋە غەزەل خانلارنىڭ قائىدىلىرى ھەققىدە	122
يىگىرمە سەككىزىنچى باب دېھقانچىلىق ھەققىدە	127
يىگىرمە توققۇزىنچى باب جاۋاندىمەردلىك ھەققىدە	129

ئاپتور ھەققىدە

شەمسۇلمائالى ئەبۇلھەسەن ۋەشمىگىر ئۇنىڭ ۋىدالىتتىك ئەسىرى 〈〈 قابۇسنامە〉〉 ھەققىدە

شەمسۇلمائالى ئەبۇلھەسەن ۋەشمىگىر قابۇسئوتتۇرا ئاسىيانىڭ جۇرجان (گۇرگان) ، رەي ، تەبەرىستان تەرەپلىردە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن ، ۋەشمىگىر خاندانىغا مەنسۇپ بولغان ۋە بۇخارانى پايتەخت قىلغان سامانىيلار خاندانىغا ئالاقىدار زات بولۇپ ، مىلادىيەXI ئەسىردە ياشىغان ئىدى . ئۇ ، زاماندا شلىرىغا نىسبەتەن ئوقۇمۇشلۇق (ئالىم ، پەيلاسوپ ، شائىر ، ئەدىب مۇتەپەككۇر ، خەتتات ، سېخىي ، ئەلەم بىلەن قەلەمنى بىرلەشتۈرگەن) ، ئۆز دەۋرىدەتەڭدا شسىز— ئالاھىدە بىر كىشى ئىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ ئالىملىقى ،يۈكسەك ماھارىتى بىلەنئەل - يۇرتقا زور خىزمەت قىلىۋاتقاندا ھەسەتخور ، ئاچ كۆز ، مەنسەپپەرەس ، ھىيلىگەر زالىملار تەرىپىدىن ئۈيۈشتۈرۈلغان پىتنە - ئىغۋا ، سۈيىقەستلەر تۈپەيلىدىن جۇرجاندىن خۇراسانغا كېلىپ18 يىل تۇرۇپ قالدى * . خۇراساندا ئۇزاق مۇددەت تۇرۇپ قېلىشى ۋە چەككەن جاپا - مۇشەققەت ، روھىي ئازابلىرى ئۇنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن كۆزلىگەنئۈمىدلىرىنى ، ئالىي غايە ۋە غەيرىتىنى سۇندۇرالمىدى . ئۇ يەنىلا خورلۇق ، جاپالىقكۈنلەرنىڭ ئۆتۈپ كېتىشى ۋە غەلبىلىك خۇشال كۈنلەرنىڭ كېلىشىنى ئىشەنچلىك كۈتەتتى

شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس خۇراساندا تۇرغان چاغلىرىدا ، خۇراساننىڭ چوڭ - كىچىك كىشىلىرى ئۇنىڭ ماددىي - مەنىۋى خەير خاھلىقىدىن بەھرىمان بولۇپ ، تەشەككۈر بىلدۈرەتتى . سامانىي دۆلىتىنىڭ ئەربابلىرى ئۇنى جۇرجانغا ئېلىپ بېرىپ ، ئۆز ھاكىمىيىتىدە ئولتۇرغۇزماقچى بولىسمۇ ، ئوتتۇرا ئاسىيادا يۈز بەرگەن بەزى قالايمىقانچىلىق ۋە قوشنا دۆلەتلەردىكى ئىختىلا پ - زىددىيەت ، جېدەل - ماجرالار تۈپەيلىدىن ۋاقىت كېچىككەن ۋە ئۇزاققا سوزۇلغان ئىدى . بۇ جەرياندا شەمسۇلمائالى ئەبۇلھەسەن ۋەشمىگىر قابۇس گويا كى ئېگىز چوققىلىق تاغدەك مۇستەھكەم تۇرۇپ ، دۈچ كەلگەن رىقابەت ، خورلۇق ۋە قارشىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ ، چىدامىلىق كۆرسىتىپ ، سەۋاتلىق بىلەن تۇراتتى . ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىردا ئۆزىنىڭ ئەقلى ، تالانتى ، ئىلمىي ئىقتىدارى ۋە خەلقنىڭ ھىمايە قىلىپ قوللىشىغا تايىنىپ ئىش كۆرۈپ ، ئۆز مەملىكىتى جۇرجانغا قايتىپ بېرىپ ، ھاكىمىيەتنى قولغا ئالدى .

شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس ئۆز زاماندا شلىرى ، قوشنا مەملىكەت پادىشاھلىرى ئارىسىدا دانا ، ئالىملىقى ، سېخىي ، خەلقپەرۋەرلىكى ۋە ھەربىي ئىشلاردىكى كامىللىقى بىلەن ئىمتىيازلىق ئىدى . ئۇ ، دۆلەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپلا قالماستىن ، تۈرلۈك ئىلىملەر بويىچە بىر قانچە پارچە ئەسەر يازغان . ئۇنىڭ ناتىقلىق ، لوگىكا ھەققىدە يازغان >> كامالۇلبەلاغەت) << ناتىقلىق ۋە لوگىكا پىننىڭ كامالىتى) ناملىق ئەسىرى مەشھۇردۇر .

ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىدە كۆرگەن سۆيۈملۈك يالغۇز ئوغلى گىلانشانى تەربىلەش شەكلى بىلەن پۈتۈن ئەۋلادلارنى تەربىلەش مەقسىتىدە بۇ دىداكتىك (ئىجتىمائىي ئەخلاق ، ئىلىم - مەرىپەت ، نەسىھەتلىك) ئەسىرىنى پارس تىلىدا يېزىپ چىقتى . يەنە ئۇ ، يۇكسەك ماھارەتلىك خەتتات ئىدى . ئۇنىڭ قەلىمى بىلەن يازغان ئەسىرى ياكى بىرەر

مەكتۇپى بىر مەملىكەتكە يېتىپ بارسا ، ئۇنى كۆرگەنلەر ئەجەبلىنىپ >> : بۇ خەت قابۇسنىڭ خېتىمۇ ياكى توزنىڭ گۈللەپ تۇرغان پەرلىرىمۇ ؟ >> دېيىشەتتى .

شەمسۇلمائالى ۋەشمېگىر قابۇس ئۆز دۆلىتىگە كۆپ يىللار يېتەكچىلىك قىلدى ، ئۇزاق ئۆمۈر كۆردى ، لېكىن ئۇنىڭ پەرزەنتى يوق ئىدى . قېرىغان چاغلىرىدا بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆردى . ئوغلىنىڭ ئىسمىنى گىلانشا قويىدى . بۇ ئوغۇل ئەقىللىق ۋە پەم - پاراسەتلىك ، هوشيار ئىدى . بىر كۈنى شەمسۇلمائالى ۋەشمېگىر قابۇس ئوغلىنىڭ يۈزىگە قاراپ پاراسەت نۇرى بىلەن دىققەت قىلدى ، گەرچە بۇ ئوغۇلدا ئەقىل - پاراسەت ۋە كامالەت ئەسەرلىرى بولسىمۇ ، ياشلىق - يىگىتلىك غورۇرى بىلەن مەغرۇرلىنىپ ، غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاپ قېلىش ئېهتىمالى بارلىقىنى سەزدى - دە ، ئۇنى قانداق تەربىيەلەش كېرەكلىكى ئۈستىدە كۆپ ئويلىدى . ئويلا -ئويلا ئاخىر ئوغلىنى ئۆزى تەربىلىگەندە ياخشى بولىدىغانلىقىنى قارارلاشتۇردى ، ئەمما ئۇنىڭغا ئۆز ئۆمرىنىڭ يار بەرمەيدىغانلىقىنى چاغلىدى . چۈنكى ، ئاقىل - دانا كىشلەر هەر قاچان ئۆلۈمنى ئۆزىگە هەمرا بىلىدۇ . ئەگەر ئوغلىنى تەربىيەلمەي ئۆز هالىغا تاشلىۋەتسە ، ئۆز ۋۇجۇد گۆهىرىنى يەرگە تاشلىۋەتكەن بولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، گىلانشانى مەسئۇل بولۇپ تەربىيەلەش زۆرۈر دەپ تونۇپ ، بىر ئۇستاز بەلگىلەشنى مۇۋاپىق كۆردى ، لېكىن قايتا ئويلاپ ، ئوغلىنى ئۆزى تەربىيەلەشنىڭ هەممىدىن مۇهىملىقىنى ، شۇنىڭدەك پۈتۈن جەمئىيەتنى ۋە ياش ئەۋلادلارنى تەربىيەلەش مەجبۇرىيىتى بارلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، >> قابۇسنامە >> دېگەن كىتابنى يېزىپ چىقتى .

شەمسۇلمائالى ۋەشمېگىر قابۇس ئوغلى گىلانشانى ئالدىغا چاقىرىپ ، ۋەسىيەت ۋە نەسىهەتنى مۇنداق تاماملىغان >> : ئەي ئوغلۇم ، مەن قېرىدىم ، ئاجىزلىدىم ، تىرىكلىكىمدىن ئايرىلىش ۋە هايات دەپتىرىدىن ئىسمىمنى ئۆچۈرۈشنىڭ خەۋىرى كەلدى ، سەپەرنامە قولۇمغا تاپشۇرۇلدى . ماڭا بېرىلگەن بۇ سەپەرنامە — ساقلىمنىڭ ئاقىرىشىدۇر .

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

ساقالنىڭ ئاقىرى < ئەي بەندە ، ئاگاھ بول ! بۇ دۇنيادىن قايتىشقا تەييارلىق قىل > دېگەن خىتابتىن ئىبارەت . ئەمدى ، ئەي ئوغلۇم بىلگىنكى ، مەغرۇرلۇق (بىپەرۋالىق ، ئاقىۋەتىنى ئويلىماسلىق) ناھايىتى يامان . مەن ئۆزۈمنى ئەنە شۇنداق غاپىل - بىپەرۋالىق بىلەن ئۆمرىنى زايا قىلغانلار قاتارىدا كۆردۈم . بۇ دۇنيادىن كېتىشىمدىن ئىلگىرى ساڭا بىر مۇنچە نەسىھەت قىلاي ، نەسىھەتلىرىمگە ئەمەل قىلساڭ ، ئۆمرۈڭدە بارلىق ئىشلىرىڭدا ياخشىلىققا ئېرىشىپ ، ئازاب چەكمەيسەن ، ئاتىنىڭ بالىغا كۆرسىتىدىغان مېھىر - شەپقىتى شۇكى ، بالىنى توغرا يولغا سېلىپ ، يامان يولدىن ساقلاپ ، زامانىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتلىرىگە ، خەلقنىڭ قارغىش - نەپرەتلىرىگە دۇچار بولۇشتىن ، خار - زەبۇن ئۆتۈشتىن ساقلاپ قېلىشتۇر . نەسىھەتلىرىمنى قەلبىڭنىڭ قۇلىقى بىلەن ئاڭلاپ ، ئەمەل قىلغىن . ئەگەر سەن ياشلىق غورۇرى بىلەن بۇ نەسىھەتلىرىمنى ئاڭلىساڭ ۋە قوبۇل قىلساڭ ، مەن ئاتىلىق مەجبۇرىيىتىمنى ئۆتىگەن ۋە مېھىر - شەپقىتىمنى يەتكۈزگەن بولىمەن . سەن ئاڭلىمىساڭ ۋە قوبۇل قىلمىساڭ ، ئەقىل - ھوشى بار ئەۋلادلار ئاڭلاپ قوبۇل قىلىپ ، دۇنيادا ئۆزىنى خار - زارلىق ، ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇرىدۇ . نادان - ئەقىلسىز پەرزەنتلەر ئاتا - ئانىنىڭ نەسىھىتىنى ئاڭلىمايدۇ . قوبۇل قىلمايدۇ . تېخى ئۆزلىرىچە بىزنىڭ بىلگەنلىرىمىزنى قېرى ئاتا - ئانىلىرىمىز بىلمەيدۇ ، دېيىشىدۇ . مۇنداق قاراشتا بولغان پەرزەنتلەر غايەت زور ئەقىلسىز نادانلاردۇر .

ئەي ئوغلۇم ، مەن سېنى تەربىيىلەشكە ئۆمرۈمنىڭ يار بەرمەيدىغانلىقىنى كۆرمەكتىمەن . ئاتا ۋە ئۇستاز بولۇپ سېنى تەربىيىلەش ئۈچۈن بۇ كىتابنى يېزىپ ساڭا يادىكار قىلدىم . قىسقا ۋە پايدىلىق قىلدىم . چۈنكى ، ھەر نەرسىنىڭ قىسقا ، پايدىلىق بولغىنى — ئۈزۈن ، پايدىسىز بولغىنىدىن ياخشى .

ئەي ئوغلۇم ، بۇ جاھان زىرائەت مەيدانى . يەرگە نېمە تېرىساڭ ، شۇنىڭ مەھسۇلاتىنى يىغىۋالىسەن ، دۇنيادا ياخشى ئىشلارنى قىلساڭ ، ئاقىۋەتتە ياخشى نەتىجىگە

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئىگە بولسەن ، يامان ئىشلارنى قىلساڭ ، يامان نەتىجە ئازابىغا دۇچار بولسەن . ئەي ئوغلۇم ، ئەقىللىق بولغىن ، ياخشى ئىشلارنى قىلغىن . دۇنيا خەلقىنىڭ بىر ئادىتى بار : قەدىر - قىممەتلىك نەرسىلىرى بولسا ، ئۇنى قەدىرلىك كىشىسىگە بېرىدۇ . مېنىڭ دۇنيادا غايەت قەدىرلىك نەرسەم بۇ نەسىھەتلىرىمدۇر . ئەگ قەدىرلىك ئادىمىم سەندۇرسەن . ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرقى چاغلىرىدا بۇ قىممەتلىك نەسىھىتىمنى قەدىرلىك پەرزەنتىم ساڭا بەردىم .

ئىنساندىكى ئەقىل ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ : بىرى ، تەبىئىي ئەقىل ، مۇنداق ئەقىل ھەممە ئادەمگە نېسىپ بولۇۋەرمەيدۇ ، ناھايىتى ئاز ساندىكى ئادەملەرگە نېسىپ بولىدۇ . يەنە بىرى ، كەسپىي ئەقىل ، بۇ ئوقۇش ، ئۆگىنىش يولى بىلەن ھاسىل بولىدۇ . ئەگەر تەبىئىي ئەقىل ساڭا نېسىپ بولۇپ ، ئۇنىڭغا مەرىپەت يولى بىلەن ھاسىل بولغان ئەقىل قوشۇلسا ، سەن ئۈچۈن نېمە دېگەن بەخت - سائادەت — ھە ؟ بۇ ئىككى كامالەت ساڭا يار بولسا ، زامانەڭدە مىسلىسىز - تەڭداشسىز ئادەم بولسەن ، مۇبادا ساڭا ئەقىل نېسىپ بولمىسا ، كەسپىي مەرىپەت ئەقلىنى ئىلىم - بىلىم ، ھۈنەر ھاسىل قىلىشقا ئىجتىھات قىل ، ئىلىم - پەن ، ھۈنەر - سانائەت ئۆگىنىشكە تىرىشقىن . ئىلىم - پەن ، ھۈنەر ئۆگىنىشكە تىرىشمىساڭ ، ھەر ئىككى كامالەتتىن مەھرۇم قالىسەن . مەن ئۆمرۈمدە نېمىنى ئادەت قىلغان بولسام ۋە نېمىنى بىلگەن بولسام ساڭا ئېيتتىم (بۇ كىتابتا بايان قىلدىم) . مىلادىيە 1080 - يىلى (ھىجرىيە 473 - يىلى) بۇ كىتابنى يېزىپ پۈتكۈزدۈم . ئىنسانىيەت ھاياتىدا — تۇرمۇشىدا ۋە ئاخىرەت كۈنىدە ھەر بىر ئادەمگە زۆرۈر بولغان ئىجتىمائىي ، ئەخلاقىي، ئىلىم - مەرىپەت ، ھۈنەرنى بايان قىلدىم .

شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس بۇ ئەسىردە ئىجتىمائىي ، ئەخلاقىي مەسىلىلەرنى ئۆز ئىلمى ، ھاياتىي تەجرىبىلىرىگە ئاساسلىنىپ بابلار بويىچە بايان قىلىش بىلەن ، ياش ئەۋلادلارغا ئاتا - ئانا ھەققىنى تونۇش ، ئاتا - ئانا ۋە قېرى كىشىلەرنى ھۆرمەت قىلىش لازىملىقى ؛ تۇرمۇشتا خورلانماسلىق ، ھالال تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن كەسپ ، ھۈنەر

ئۆگىنىشنىڭ زۆرۈرلۈكى ؛ كىشىلەر بىلەن سۆزلەشكەندە ، رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ - قائىدىلەر ؛ يىگىتلىك ، قىرىلىق چاغلىرى ؛ ياشلىقنى بىھۇدە ئۆتكۈزمەسلىك ؛ يېمەك - ئىچمەكتە سالامەتلىكنى ساقلاشتىكى مۇھىم قائىدىلەر ؛ هاراق - شاراب ئىچمەسلىك ۋە ئۇنىڭ ئادەم ئەزالىرىغا زىيانلىق ئىكەنلىكى ؛ مۇساپىرلار ، مېھمانلارغا هۆرمەت قىلىش لازىملىقى ؛ مۇئامىلە ، يۈرۈش - تۇرۇش ، ئۇچرىششلاردا كىشىلەر بىلەن ئويۇن - چاقچاق قىلىشنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولىدىغانلىقى ؛ نىكاھلىنىش (خوتۇن ئېلىش ، ئائىلە بەرپا قىلىش) ، جىما) جىنسىي مۇناسىۋەت) دا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نۇقتىلار ؛ جىمانىڭ پايدا - زىيانلىق هالەتلىرى ؛ هاممام (مۇنچا) غا چۈشۈش تەرتىپلىرى ؛ ئۇخلاشنىڭ پايدىلىق - زىيانلىق هالەتلىرى ؛ مال - مۈلۈك هاسىل قىلىش يوللىرى ؛ ئىقتىسادچىللىقنىڭياخشىلىقى ، بىخىللىقنىڭ يامانلىقى ، ئامانەتكە خىيانەت قىلماسلىق ، ئۆي - جاي ، باغۋاران سېتىۋېلىشنىڭ قائىدىلىرى ؛ ئۆيلىنىشتە دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار ؛ پەرزەنت ، ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشنىڭ زۆرۈرىيىتى ؛ دوستلۇقنىڭ شەرتلىرى ، دۈشمەندىن ساقلىنىشنىڭ زۆرۈرىيىتى ؛ خاتالىق ئۆتكۈزگەنلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش لازىملىقى ، ئەپۇ قىلىش (كەچۈرۈش) نىڭ پەزىلىتى ، ئىلىم - مەرىپەت ئىزدەشنىڭ پەزىلىتى ؛ سودا - تىجارەت قىلىشتا بىلىشكە تېگىشلىك مەسىلىلەر ، تېببىي ئىلىمنىڭ ئەھمىيىتى ۋە تېۋىپ - دوختۇر كېسەلگە قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش لازىملىقى ، تېۋىپلەرنىڭ ئەدەپ - قائىدىلىرى ؛ ئاسترونومىيە ئىلمى ؛ شېئىر ۋە شائىرلىقنىڭ ئۇسلۇبى ، مۇزىكا ئىلمى ، مۇزىكانتلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئەدەپ ، خۇسۇسىيەتلەر ؛ پادىشاهلارنىڭ خۇسۇسىيىتى ، ۋەزىرلىك قائىدىلىرى ، ھەربىي سەركەردىلىك ، دېھقانچىلىق سانائىتى ، سېخىيلىقنىڭ پەزىلىتى ۋە بىخىللىق - خەسىسلىكنىڭ يامانلىقى ، ئىسراپخورلۇقنىڭ ئاقىۋىتى - هاراملىقى قاتارلىق مەسىلىلەرنى بابلار بويىچە جانلىق مىساللار بىلەن بايان قىلىدۇ .

9

كىتاپخانىلارنىڭ دىققىتىگە شۇنى ئىلتىماس قىلىمىزكى ، ئۇلۇغ ئالىم ، پەيلاسوپ ، ئەدىب شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس بۇ ئەسىرىدە >> ئەي ئوغۇل << دېگەن خىتاب بىلەن سۆزلەيدۇ ،ئۇنىڭ مۇنداق ئۇسلۇبتا مەرىپەت - نەسىھەت سۆزلىشى بىر تەرەپتىن بىۋاستە ھالدا ئوغلى گىلانشانى كۆزدە تۇتقان بولسا ، ئومۇمىي ھالدا پۈتۈن جەمئىيەت ئەۋلادلىرىنى خۇددى ئۆزىنىڭ پەرزەنتى ئورنىدا كۆرۈپ ، مېھىر - شەپقەت ، كۆيۈمچانلىق بىلەن >> ئەي ئوغۇل << دەپ سۆز باشلايدۇ .

بۇ ئەۋلادلارنى تەربىيەلەشتە قەھر - غەزەپ بىلەن خىتاب قىلىشتىن تەسىرى چوڭقۇر ، نەتىجىلىك ياخشى ئۇسلۇبتۇر . چۈنكى ، >> ئىنسان — ئېھساننىڭ قۇلى << دېگەن مەسەل بار . ياخشى سۆز ۋە ياخشى نىيەتلىك نەسىھەت ھامان كىشىلەرگە ئوبدان تەسىر كۆرسىتىدۇ . يامان سۆز ، قەھر - غەزەپ ياش ئەۋلادلارنى بۇزىدۇ . گەپ ئۆتمەيدىغان بەڭۋاش قىلىپ ، ھاياسىزلىققا ئېلىپ بارىدۇ .

ئۇلۇغ ئالىم ، مۇتەپەككۇر شەمسۇلمائالىنىڭ ۋاپاتىغا ھازىر توققۇز ئەسىر ئۆتكەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ بۇ نەسىھەتنامە ئىلمىي ئەسىرى جەمئىيەتنى ۋە ياش ئەۋلادلارنى تەربىيەلەشتە يەنىلا قىممەتلىك ۋە ئەھمىيەتلىكتۇر .

<< قابۇسنامە XVIII >> ئەسىرلەردە مەلۇم بىر كىشى تەرىپىدىن چاغاتاي تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان بولسىمۇ ، پارس تىلىدىكى ئەسلىي نۇسخىسىغا سېلىشتۇرغاندا نۇرغۇن سۆز - ئاتالغۇلار ۋە ئادەتتىكى ئىبارىلەرمۇ خاتا تەرجىمە قىلىنغانلىقى ، مۇھىم ئورۇنلىرى چۈشۈرۈپ قويۇلغانلىقى — تاشلاپ كېتىلگەنلىكى بىلىندى . شۇڭا ، بۇ نۆۋەت پارس تىلىدىكى نۇسخىسىدىن بىۋاستە ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىندى . تەرجىمە قىلىش جەريانىدا ئاپتور تەرىپىدىن مىسال كەلتۈرۈلگەن قەدىمكى زامان ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىن ئېلىنغان ھېكايىلەر

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

قىسقارتىلدى . شۇنىڭدەك >> پادىشاھلىق << ، >> ۋەزىرلىك << ، >> ھەربىي ئىشلار — لەشكىرىي سەركەردىلىك << ھەققىدىكى بابلىرى قالدۇرۇلدى .

جەمئىيەتكە ۋە ياش ئەۋلادلارغا تەربىيىۋى ئەھمىيىتى بولار دېگەن مەقسەتتە بۇ مەرىپەتلىك نەسىھەتنامە — كلاسسىك ئەسەرنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدىم . سەۋىيەمنىڭ چەكلىك بولۇشى سەۋەبلىك ھەر خىل سەۋەنلىكلەر بولۇشى مۇمكىن . كەڭ كىتابخانلارنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشىنى قىزغىن ئۈمىد قىلىمەن .

ئابدۇرېشىت ئىسلامى

مەنبە >> :قابۇسنامە << دېگەن كىتابچىدىن ئېلىندى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2005-يىلى 4-بېسىلىشى

بىرىنچى باب: ئاتا-ئانا ھەققىنى تونۇش ۋە ئورۇنلۇرۇش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، بىلىشىڭ كېرەككى،تەڭرى بۇ جاھاننى ئاۋات قىلىشنى ئىرادە قىلىپ،ئىنسانلارنىڭ نەسلىنى كۆپەيتىش ۋە بىر-بىرىگە باغلىنىشلىق قىلىش ئۈچۈن، شەھۋەت (ئىسپېرما)نى ياراتتى.ئاتا-ئانىلارنى پەرزەنتنىڭ دۇنياغاكېلىشىگە سەۋەب قىلدى.

ئەي ئوغۇل، ئاتا-ئانىنىڭ ھەققى ۋە ھۆرمىتىنى ساقلىغايسەن،ئۆز ئەسلىي-زاتىڭنى ئۇلۇغلىغايسەن. ئاتا-ئاناڭنى ھۆرمەت قىلساڭ ،ئۆز ئەسلىڭنىھۆرمەت قىلغان بولىسەن>> .ئاتا-ئانامنىڭ مەندە نېمە

ھەققى بار؟<<? دېمە.چۈنكى،ئاتا-ئاناڭ سېنى دۇنياغا كەلتۈردى. ئاتا-ئاناڭ بولمىسا،سەن دۇنياغا كەلمەس ئىدىڭ.ئاتا-ئاناڭ ۋۇجۇدىدىن سېنى تۇغۇپ، چەكسىز جەبىر-جاپالار بىلەن ئاسراپ،تەربىلەپ،ئەڭ چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن سېنى ئۆستۇرۇپ ئادەم قىلىپ،كىشىلىك قاتارىغا قوشتى.ئەگەر ئاتا-ئاناڭ سېنى شۇنداق يېتىشتۇرمىسە،سەن نەدىن كەلگەن بولاتتىڭ ۋە قانداق بولۇپ بۇ يىگىتلىك____ياشلىق ھالىتىگە يېتەتتىڭ ؟

ئەمدى ساڭا زۆرۈرى،ئۆز جېنىڭنى قانداق سۆيسەڭ ئاتا-ئاناڭنى شۇنداق سۆيۈپ قەدىرلىگەيسەن، ئاتا -ئانىنى ھۆرمەتلىمىگەن____ئاتا-ئانا قەدرىنى بىلمىگەن پەرزەنت تەڭرى بىلەن ئۆزىئوتتۇرسىدىكى سەۋەب بولغۇچى نەرسىنى بىلمىگەن بولىدۇ

ئاتا-ئانىغا بوي سۇنماق پەرزدۇر. ئاللا تائالا>>:تەڭرىگە ۋە تەڭرىنىڭ پەيغەمبىرىگە،ئۆزۈڭلاردىن بولغان پەرمان ئىگىسىگە بويسۇنۇڭلار << دەيدۇ.ئاللانىڭ بۇ ئەمرىدىكى>> پەرمان ئىگىسى << ئاتا-ئانىنى كۆرسىتىدۇ.ئاللا تائالا يەنە ئاتا-ئانىنى خورلىماسلىقنى،ئۇلارغا گۈزەل، ياخشى، يۇمشاق سۆزلەشنى بۇيرۇيدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانا ھەققىنى دىنىيۈزىسىدىن كۆرمىسەڭمۇ ئەقىل يۈزىسىدىن ئويلاپ كۆر، ئاتا-ئاناڭ سېنىڭ دۇنياغا كېلىشىڭگە ۋە ئۆسۈپ يېتىلىشىڭگە،تەربىيىلىنىشىڭگە سەۋەبچى بولغان تۇرسا،سەن ئۇلارنىھۆرمەتلەپ،خىزمىتىنى ياخشى قىلمىساڭ،ياخشى پەرزەنت ۋە ياخشى ئادەم بولمىغان بولىسەن.ھەر قانداق ئادەم ئاتا-ئانىسىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىسا، باشقا كىشىلەرنىڭ ھەققىنى ئەسلا ئادا قىلالمايدۇ.مۇنداق ئادەم ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان يامانئادەم ھېسابلىنىدۇ. يامان ئادەمگە باشقىلارنىڭ ياخشىلىق قىلىشىمۇ دۇرۇس ئەمەس.

سەن ئەگەر پەرزەنتىڭدىن ھۆرمەت ئۈمىد قىلساڭ،ئالدى بىلەن ئۆزۈڭئاتا-ئاناڭغا ھۆرمەت قىلىشىڭ لازىم.بالىلىرىڭ ئاتا-ئاناڭغا قىلغان ھۆرمەت خىزمىتىڭنى كۆرۈپ،ساڭا ئىززەت-ئېكرام ۋە ياخشى خىزمەت قىلىدۇ. چۈنكى،بالا ئاتا-ئانىنىڭ قىلمىشىنى كۆرۈپ ئۆگىنىدۇ. سەن بىر مېۋىلىك دەرەخكە ئوخشايسەن،بالىلىرىڭ شۇ مېۋىلىك دەرەخنىڭ مېۋىسى. ئاتا-ئاناڭنىڭ خىزمىتىنى قانچىلىك ياخشى قىلساڭ،شۇنچىلىك رازىلىقىنى____دۇئاسىنى ئالىسەن. ئاتا-ئانىنىڭ دۇئاسى ئىجاۋەتتۇر.ئاتا-ئاناڭ

سەندىن رازى بولسا، تەڭرىمۇ سەندىن رازى بولىدۇ.ئەي ئوغۇل>>:ئاتا-ئانام ئۆلسە ئۆلاردىن ماڭا مال-مۈلۈك،پۇل مىراس قالاتتى <<دېمە، ھەتتا بۇنداق يامان خىيالنى كۆڭلۈڭگىمۇ كەلتۈرمە.

ئاتا-ئاناڭ ئۆلۈشتىن بۇرۇن سەن ئۆلسەڭ قانداق قىلىسەن؟

ئەي ئوغۇل، ئۆزۈڭنى يۇقۇرى مەرتىۋىلىك كىشىگە سېلىشتۇرۇپ قايغۇرما، ھەر قاچان ئۆزۈڭنى تۆۋەن مەرتىۋە،تۆۋەن تۇرمۇشتىكىلەرگە سېلىشتۇرۇپ ئۆز تۇرمۇشۇڭغا شۈكۈر قىل.ئەگەر سەن يوقسۇل ئىكەنسەن،ئەقىل-ئىلىمىڭ،ھۈنەر-كەسپىڭ

بولسا،بايسەن.چۈنكى،ئەقىل-بىلىم____مال-مۈلۈك،بايلىقتىن ياخشى. ئەقىل-بىلىم بولسا،بايلىق ئۆزى كېلىدۇ.لېكىن ئەقىلنى، بىلىمنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ، بىلىم بولمىسا مال-مۈلۈك،بايلىق قولدىن كېتىدۇ،تۈگەيدۇ.ئەمما ئەقىل-بىلىم داۋاملىق سەن بىلەن بىللە تۇرىدۇ.

ئەقىل-بىلىمىڭ بولسا، ھۈنەر-سانائەت ئۆگەنگىن.ئەقلىڭ،بىلىمىڭ ۋە ھۈنىرىڭ بار ئىكەن، ئەدەپ-ئەخلاقىڭ ياخشى بولسۇن، چۈنكى>> ئەدەپ____ئەقىلنىڭ سۈرىتى-شەكلى <<دۇر.

ئىككىنچى باب:ھۈنەر-سانائەتنىڭ نەسەبتىن ياخشىلىقى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، بىلگىنكى،ھۈنەر-سانائەت بىلەن ئىپتىخارلىنىش نەسەب بىلەن پەخىرلىنىشتىن ياخشى. ھۈنەر ئۆگىنىشكە تىرىشقىن،ھۈنىرى يوق كىشىنىڭ ھېچ ئادەمگە پايدىسى يوق،بەلكى ئۆزىگىمۇ پايدىسى يوق. ھۈنىرى يوق ئادەم گويا ئاق تىكەنگە ئوخشايدۇ. تىكەننىڭھېچ ئادەمگە سايىسى چۈشمەيدۇ. ھەر قانداق ئادەمگە ھۈنەر زۆرۈر. ھۈنىرى يوق ئادەھايۋان دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالىدۇ. بەلكى ھايۋان ھۈنەرسىز ئادەمدىن ياخشىراق.چۈنكى ھايۋان خەلققە مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ. ھۈنەرسىز ئادەمنى >> ئىنسان سۈرەتلىك ھايۋان << دېيىلگەندۇر. ئەي ئوغۇل، >>مەن پالانى ئۇلۇغ، ياخشى كىشىنىڭ ئەۋلادى <<دەپ يۈرمەي، ھۈنەر ئۆگەنگىن>>.شان-شەرەپ ئەقىل،ئىلىم ۋە ئەخلاق بىلەن

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

كېلىدۇ.<<

ئەي ئوغۇل، ئاتا-ئاناڭدىن قالغان نام(نەسەب) بىلەن ئەمەس،بەلكى ئۆز ھۈنەر-كەسپىڭ ۋە ئەقىل-پاراستىڭ بىلەن ئېتىخارلان.چۈنكى،ئاتا-ئاناڭ ساڭا چىرايلىق قىلىپ ئەھمەد ياكى مەھمۇد، ئابدۇللا،ئابدۇراخمان دەپ ئىسىم قويغان بولسا،بۇ ئىسىم ساڭا شەرەپ بولالمايدۇ. سەن ئۆزۈڭ تىرىشىپ ھاسىل قىلغان ئالىم،پەيلاسوپ،دوختۇر،ئۇستاز-مۇئەللىم ياكى ھۈنەرۋەن دېگەن ناملارنىڭ ساڭا مەنسۇپ بولۇشى شەرەپلىكتۇر، تىرىشىپ ياخشى، شەرەپلىك نامغا ئېرىشكىن.يامان نام بىلەن مەشھۇر بولۇشتىن ساقلانغىن.

كىمكى ئۆزى نادان(ئىلىمسىز،ھۈنەرسىز) بولسا ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدۇ.نادان ئادەمنىڭ سۆھبىتىدىن يىراق تۇرۇش كېرەك.چۈنكى،بىلىمسىز ئادەمدىن ساڭا نەپ تەگمەيدۇ.ئالىم ۋە ھۈنەرۋەن ئادەمنىڭ سۆھبىتىنى غەنىمەت بىلىش كېرەك.

ئەي ئوغۇل، ھۈنەرلەر ئارىسىدا قايسى ھۈنەر ياخشىراق ? ھۈنەرلەر ئارىسىكى ناتىقلىق (<<سۆزلەش ماھارىتى)

ياخشىدۇر. ئىنسان پۈتۈن مەخلۇقلارئىچىدە 10 نەرسە بىلەن پەخىرلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ10 نەرسىنىڭ بەشى مەخپىي،بەشى ئوچۇق بولىدۇ.مەخپىلىك ئىنساننىڭ ئىچكى دۇنياسىدا بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى،ئورتاق ھېس؛ بۇ خەۋەرنى تاشقى ئالەمدىن ئادەمنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا يەتكۈزىدۇ. ئىككىنچىسى،خىيال؛ بۇ خەۋەرگە شەكىل بېرىدۇ.ئۈچىنچىسى، پىكىر؛ ئۇ شەيئىنىڭ ئاقىۋىتىگە نەتىجە بېرىدۇ.

تۆتىنچىسى،يەم(ئويلاش)؛ بۇ شەكىلگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ ياخشى-يامانلىقىنى يەم قىلىدۇ.

بەشىنچىسى>>ھاپىزە<<؛ ئۇ ئەستە ساقلاش،پىكىر قىلىشتىن ھاسىل بولغان يىغىندا خەۋەر ۋە شەكىللەرنى ساقلايدۇ

ئوچۇق بەش نەرسىنىڭ بىرى، ئاڭلاش؛ ئىككىنچىسى، كۆرۈش؛ئۈچىنچىسى،تۇتۇپ بىلىش؛ تۆتىنچىسى،تېتىش؛ بەشىنچىسى،پۇراش. بۇ نەرسىلەرنىڭ بەزىسى ھايۋانلاردىمۇ بولىدۇ.ئەمما ئادەمدە بولغاندەك دەرىجىدە ئەمەس.شۇنىڭ ئۈچۈن، ئادەم گوياكى پۈتۈن ھايۋانات ئۈستىدىكى پادىشاھقا

ئوخشايدۇ. بۇيەردە بايان قىلىنغان 10 ئامىلنىڭ خۇلاسىسى ئىنساننىڭ سۆزلەش خۇسۇسىيىتىدۇر. پەم ئىنسان سۆزىنىڭ قانداق مەنىسى بولىشىغا قورالدۇر،خىيال ئاڭلىغان نەرسىگە شەكىل بېرىشكە قورالدۇر، باشقىلىرىنىمۇ شۇلارغا قىياس قىلىش لازىم

ئەي ئوغۇل، تىرىشىپ تىلىڭنى سۆزلەش ماھارىتى ۋە پاساھەت(ئوچۇق،ئېنىق،گۈزەل سۆزلەش) بىلەن بېزىگەيسەن،

خەلققە تاتلىق تىل بىلەن گۈزەل سۆزلەشنى ئادەت قىلغايسەن.ھەر كىمنىڭ تىلى تاتلىق،گۈزەل بولىسلا،دوستلىرى كۆپ بولىدۇ. ئالىملار،پەيلاسوپلارئېيتقانكى، >>كىمنىڭ تىلى تاتلىق بولسا،دوستلىرى كۆپ بولىدۇ<<سۆزگە ئۇستا كىشى ھەر بىر سۆزنى ئورنىنى تاپمىسا ئېيتمايدۇ.چۈنكى، ھەر بىر سۆز جايىدا سۆزلەنمىسە،ھەر قانچە گۈزەل بولسىمۇ تېتىقسىز ئاڭلىنىدۇ. بەزى سۆزلەربولىدۇكى،ئۇنىڭ سەۋەبىدىن سۆزلىگۈچى جەبىر-جاپاغا يولۇقىدۇ،ھەر بىر سۆزنى ئۆزئورنىدا سۆزلەشنى بىلىش كېرەك. ھېكمەت ئالىملىرى سۆزنى شارابقا ئوخشىتىدۇ.شارابخۇمار كەلتۈرىدۇ (شاراب ئىچىپ ئادەتلەنگەن ئادەمنىڭ يەنە ئىچكۈسىنى كەلتۈرىدۇ .(ئىچكەندىن كېيىن باشنى ئاغرىتىدۇ،بەدەنگە زىيان يەتكۈزىدۇ.سورىماستىن ئىلگىرى سۆزلىمە، زۆرۈر بولمىغان ئورۇنسىز، بىھۇدە سۆزدىن ساقلىنىشىڭ كېرەك. ئاڭلىغان سۆزۈڭنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەۋەرمە، بەزى سۆزنىڭ ئاساسىي--ئىگىسى يوق بولۇپ قالسا، يالغاندىن ئىغۋا تارقاتقان بولىسەن. بىر كىشى سەندىن نەسىھەت ئاڭلاشنىخالىمىسا،ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلما. بولۇپمۇ نەسىھەتىڭگە ئەمەل قىلمايدىغان كىشىگە نەسىھەت قىلما. چۈنكى خەلق ئارىسىدا نەسىھەت قىلساڭ،ئۇ كىشىنىڭ بارلىق ئەيىبلىرىنى بېشىغا ئۇرغاندەك بولىسەن. كۆپ كىشىنىڭ ئارىسىدا نەسىھەت قىلىش ئادەمنىڭ بېشىغا ئۇرغانلىق بولىدۇ. ئادەم ياشلىق ۋاقتىدىن باشلاپ توغرا نىيەت ۋە ياخشى ئەخلاق بىلەن تەربىيىلىنىشى لازىم. ياشلىق ۋاقتىدىن باشلاپ توغرا تەربىيىلەنمىگەن ئادەم ئەگرى ئۆسۈپ قېرىغان دەرەخكە ئوخشايدۇ. ئەگرى ئۆسۈپ قېرىغان دەرەخنى تۈزلەشكە بولمايدۇ. ئۇنى پالتا بىلەن كېسىپ ئوتۇن قىلىشقا بولىدۇ. سۆزنىڭ ئۆز ئورنى تېپىلغاندا، بىخىللىق قىلماي سۆزلەش كېرەك. تۆھمەت ئېھتىمالى بولغان يەردە ئولتۇرما، يامان يولدا يۈرگەن

كىشىگە ھەمرا بولما، چۈنكى ئۇ سېنى يامان يولغا باشلايدۇ. يامانىنڭكاساپىتى تېگىدۇ. خۇش تەبىئەتلىك ئىكەنسەن، خۇش تەبىئىتىڭنى ھېچقاچان ئۆزگەرتمە.بىر كىشى غەم-قايغۇغا يولۇقسا، سەن شادلانما، خەلق قايغۇغا دۇچ كەلسە، سەنمۇ تەڭ قايغۇرغىن. ئۆزۈڭدىن تۆۋەن كىشىلەرگە زورلۇق قىلما،ئادالەتلىك بول،چوڭلاردىن زورلۇقكۆرمەيسەن. خەلققە توغرا سۆزلە، سەنمۇ خەلقتىن توغرا جاۋاب ئاڭلايسەن. ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلمىگەن كىشىگە ياخشىلىق قىلما، ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلمىگەن ئادەمگە ياخشىلىق قىلىش شورلۇق يەرگە ئۇرۇق چاچقانغا ياكى شورلۇق يەرگە كۆچەت تىككەنگە ئوخشايدۇ. ياخشىلىق قىلىشقا تېگىشلىك ئورۇن ۋە ئادەمگە ياخشىلىقىڭنى ئايىما، ئەگەر كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش قولۇڭدىن كەلمىسىمۇ، يامانلىق قىلما. خەلقنى ياخشىلىق قىلىشقا دالالەت قىل. چۈنكى، كىشىلەرنى ياخشىلىق قىلىشقا دالالەت قىلغان كىشىياخشىلىقنى ئۆزى قىلغانغا ئوخشاش بولىدۇ. ئەگەر كىشىگە ياخشىلىق قىلغان بولساڭ،>> مەن پالانى كىشىگە ئەجەپ ياخشىلىق قىلغان ئىكەنمەن <<دەپ ئېچىنما .كىشىگە خىيانەت قىلىشتىن ساقلان. شۇنداق ھالەتلەر بولىدۇكى، بەزى يامانلىقنىڭ جازاسىمۇشۇ دۇنيادىلا يېتىپ كېلىدۇ، بەزى ياخشىلىقنىڭ مۇكاپاتىمۇ كېلىدۇ. ئەگەر كىشىگە خىيانەت قىلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتساڭ سېنىڭ كۆڭلۈڭگىمۇ شۇنداق رەخمەت- ئاغرىنىش كېلىدۇ. بەلكى سەن يەتكۈزگەن ئازار-زەخمەتتىن ساڭا ئېغىرراق يېتىدۇ. خەلق قايغۇلۇقبولسا، سەنمۇ قايغۇلۇق بول. چۈنكى بىراۋ سېنىڭ سەۋەبىڭ بىلەن خوشاللانسا سەنمۇ خوشالبولىسەن. مەلۇمكى، ياخشىلىق ۋە يامانلىق قىلساڭ، جازا ۋە مۇكاپاتىنى بۇ دۇنيادىكۆرىسەن. مۇبادا بۇ دۇنيادا كۆرمىسەڭ ئاخىرەتتە چوقۇم كۆرىسەن. بۇ سۆزنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ، ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئەسلا بەدەلسىز قالمايدۇ

ئەي ئوغۇل، ئىمكانىيەتلا بولسا، ياخشى ئىشلارنى قىلغىن، ياخشىلىق قىلىش جەيرانىدا ھەر قانچە جەبىر-جاپا چەكسەڭمۇ زىيىنى يوق. ئۇنىڭ ئاقىۋىتى راھەتلىك بولىدۇ،ياخشىلىق قىلىشتىنتوختىما .

>>كۆپ ياخشىلىق قىلدىم،پايدىسىنى كۆرمىدىم<<دېمە. بۇنداق دېيىش ناھايىتى خاتا. خەلق ئىچىدە>>:ياخشىلىق يەردە قەلمايدۇ<<دېگەن سۆز بار. خەلقنىڭ كۆزىگە ياخشىلىق بىلەن كۆرۈنگىن،

ياماننلىق بىلەن كۆرۈنۈشتىن ساقلان. ھېچقاچان بۇغداي كۆرستىپ، ئارپا ساتما. قارىماققا ياخشى كۆرۈنۈپ، ئارقىدىن ياماننلىق قىلما. ئەگەر قارىماققا ياخشىلىق قىلغاندەك كۆرۈنۈپ، ئارقىدا ياماننلىق قىلساڭ مۇناپىقلىق قىلغان بولىسەن. ھەر قانداق ئىش قىلساڭ ئادالەت)توغرىلىق،راستلىق) بىلەن قىل. زالىملىق قىلما، زالىملىق قىلساڭ ئۆزۈڭگە قايتىدۇ.

قىلمىشىڭغا بېقىپ جازاسىنى ككرىسەن

ئەي ئوغۇل، بىلىشىڭ كېرەككى، ئادەمنىڭ ئىككى ھالىتى بولىدۇ، ھېچ ۋاقىت ئۇنىڭدىن خالىي بولمايدۇ. ئۇنىڭ بىرى، خوشاللىق، يەنە بىرى، قايغۇ. ئەگەر خوشال بولساڭ ياكى قايغۇغا دۇچ كەلسەڭ، شۇنداق ئادەمگە ئېيتقىنكى، سېنىڭ خوشاللىقىڭ بىلەن ئۇ خوشال بولسۇن، قايغۇڭ بىلەن ئۇ قايغۇلانسۇن. شۇنداقتىمۇ خوشاللىق، قايغۇلۇق ھالىتىڭنى كىشىگە بىلىندۇرمىگىنىڭ ياخشى. چۈنكى ھەركىم ھەر خىل سۆز قىلىپ، قايغۇڭنى ئاشۇرىدۇ، ئەھۋالىڭنى يامانلاشتۇرىدۇ. يەنىياخشىلىق ۋە ياماننلىق تېز سۆيۈنمە ۋە ھودۇقما. تېز سۆيۈنۈش، ھودۇقۇش بالىلارنىڭئىشىدۇر. ئازغىنە بىر ۋەقە ئۈچۈنتەبىئىتىڭنى ئۆزگەرتمە، ئەقىل ئىگىلىرى بۇ ھالنى خوپ كۆرمەيدۇ. ھەر قانداق خوشاللىق كەلسە،ئالدىراپ سۆيۈنمە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنقايغۇسى بولىدۇ. ھەر قانداق كۆڭۈل يېرىملىق، خاپىلىق كەلسە، رەنجىپ كەتمەي ئۆزۈڭنى چىڭ تۇتۇپ يۈرگىن، ئاخىرىدا شادلىق كېلىدۇ.ھەققانىي (توغرا)ئىشلارنى ئىنكار قىلىشتىنساقلىنىشىڭ لازىم. بىر نەرسىنى ۋە بىرەر ئىشنى پۈتۈن خەلق ياخشى دېسە، ئەلۋەتتە ئۇ ياخشى. سەن ئۇنى يامان دېمە،يامان دېسەڭ توغرا ئىشنى يامان دېگەن بولىسەن كىشى بىلەن قاتتىق ۋاقىراپ سۆزلەشمە. سۆزلىگەندە ئاڭلىغۇدەك سۆزلىسەڭ كۇپايە، تەمكىنلىك بىلەن سۆزلە.ئەگەر بىر كىشى ساڭا قاتتىق سۆزلىسە،سەن ئىنىڭغا مۇلايىمىق بىلەن جاۋاب قايتۇر.ئەخمەق (نادان)لار ساڭا قوپاللىق قىلسا،سەن ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمە. چۈنكىدانالار ئېيتقانكى، >>ئەخمەقكە بېرىلىدىغان جاۋاب---سۈكۈتتۇر<<!بىر كىشى ياخشىلىق قىلسا،ئۇنىڭ ياخشىلىقنى ئۇنۇتما.ئۇنىڭ ياخشىلىقنى قايتۇرالمىساڭمۇ ئۇنتۇپ قالما! ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭغا ۋە يېقىن دوستلىرىڭغا قولۇڭدىن كەلگىنىچە ياخشىلىق قىل.

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

بىر شەھەر ياكى بىر يېزىدا تۇرساڭ ئۇ شەھەر-يېزىنىڭ ياشانغانكىشىلىرىگە ھۆرمەت قىل،چۈنكى دۇنيادىكى بارلىق مىللەت ۋە دىنلاردا ياشانغانلارھۆرمەتلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۆز خەلقىڭنىڭ ياشانغانلىرىغا ھۆرمەت قىلىشىڭ زۆرۈر.ياشانغان كىشىلەرنىڭ پەزىلەتلىرىدىن مەھرۇم بولما. ئەگەر ياشانغان كىشىلەردە بىرەر ئەيىب كۆرسەڭ،ئۇنىڭغا كۆز سالما،ياخشىلىق تەرىپىگە كۆز سال.ئىلىم-ھېكمەت كۆزۈڭ بىلەن قارىساڭ ئاجايىپ ئىبرەت ھاسىل قىلالايسەن

بىر ئادەم بىر يامان ئىش قىلسا،ئىبرەتكۆزۈڭ بىلەن قارىغىن. ئۇ ئۇنداق قىلدى،مۇنداق قىلدى،دەپ ئەيىبلىمە. ئۆزۈڭنىڭ ئاشۇنداق يامان ئىش قىلمىغىنىڭغا شۈكۈر قىل. ئەي جېنىم ئوغلۇم، ئەگەر تونۇمىغان كىشى بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇپ قالساڭ،ئۇنىڭدىن تېز ئايرىلغىن،خاتىرجەم-ئامان بولىسەن .چۈنكى ئۇ، سىنالمىغان،ناتونۇش ئادەم بولغانلىقتىن گۇمان-شۈبھىدىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ. مەسىلەن بىر كىشى ساڭا يېمەك ئۈچۈن بىر نەرسە بەرسە، سەن ئۇ يېمەكلىكتىن گۇمان قىلساڭ ئۇنى يېمە، چۈنكى زەھەر دەپ گۇمان قىلىنغان نەرسىنى يېمەك ئەقىل ئىگىسىنىڭ ئىشى ئەمەس.ئەگەر ئۇ نەرسە زەھەرلەنگەن نەرسە بولمىسىمۇ،گۇمان بىلەن يېگەن نەرسە زىيانلىق. كىشىنىڭ مال-مۈلكىدە سېنىڭ ھەققىڭ يوق. كىشىنىڭ ياخشى ئىشلىرىغا قارا. كىشىنىڭ تۇرمۇش ھاياتىغا چىدىماسلىق،كۆرالماسلىق قىلما. ئۆزۈڭ تىرىشساڭ مال-مۈلۈك، بايلىق ھاسىل قىلىش ئىقتىدارىڭ بار. ئاچ قېلىشقا رازى بولساڭ بولغىنكى، ئىلىمسىز،ھۈنەرسىز قېلىشقا رازى بولما. دانا كىشىلەرنى تاپساڭ ئۇنىڭدىن ئىلىم،ھۈنەر ئۆگەنگىن. ئىلىم،ھۈنەر قانداق كىشىدە بولسا،ئار كۆرمەي ئۆگەنگىن >>.خەزىنە ۋەيرانىلەردە، ئىنجۇ>مەرۋايىت< ،گۆھەر سەدەپتە <<بولىدۇ. سەدەپكە قارىماي، ئىچىدىكى ئىنجۇ،گۆھەرگە قارىغىن

خەلق ئىچىدە ياخشى ئىشلارنى كۆرسەڭ، ئۇنى ئۆگەنگىن ۋە ئەمەلگە ئاشۇرغىن. يامان ئىشلارنى كورسەڭ، ئۇنىڭدىن ساقلانغىن. قانداق نەرسە خەلققە پايدىلىق بولسا،ساڭا ھەم پايدىلىقخەلققە زىيانلىق نەرسە ساڭا ھەم زىيانلىق

دائىم ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ نەسىھەت قىل، ئوزۈڭنى تۈزۈك تۇتقىن. ئۆزۈڭنى تۈزۈك تۇتۇش شۈكى، ئۆزۈڭ

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئۆگىنەلەيدىۋان ئىشقا ئەخلىقىنى--- ئىلمىڭنى سەرپ قىلغىن. زۆرۈر نەرسىنى ئۆگەنگىن. ئۆگىنىشكە ۋاقىت يوق دېمە، ھېچقانداق ۋاقتىڭنى بوش-بىكار ئۆتكۈزمە. ئەگەر ھۈنەر ئۆگىنىشكە بىر ھۈنەرۋەن ئادەم تاپالمىساڭ،يەنە بىر ھۈنەر بىلمەس كىشىنىڭ ئەھۋالىغا قارا، ئۇنىڭ قىلغان‌يارىماس ئىشنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ياخشى ئىشنى ئىشلەشكە ئىجتىھات قىل، ھۈنەرۋەن‌بولىسەن.

ھەر بىر كىشىگە لازىمكى، ئىشنىڭ چوڭ-كىچىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرمەي، ھۈنەر-بىلىم ئاشۇرۇشقا تىرىشىش كېرەك. لوقمان ھېكىمدىن >>:ئەدەپ-ئەخلاقنى كىمدىن ئۆگەندىڭىز<<؟ دەپ سورالغاندا، >>ئەدەپسىزلەردىن ئۆگەندىم) <<ئەدەپسىزلەرنىڭ قىلمىشلىرىنى كۆرۈپ،ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى ساقلىدىم (دېگەن.

ئادەم نەسىل-نەسەبى(ئاتا-بوۋىلىرى) بىلەن باشقىلاردىن ئۇلۇغ بولالمايدۇ،ئۇلۇغلۇق ئىلىم-بىلىم، ھۈنەر بىلەن بولىدۇ

مەلۇمدۇركى، ئىنسانلارنىڭ دۇنيادا كۆپ مەقسەتلىرى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىنسان ئىلىم-بىلىم،ھۈنەر،پەزىلەت ۋە ئېتىدار ھاسىل قىلىشى. شۇنداق قىلغاندىلا مەقسەتلىرىگە ئېتىدۇ. چۈنكى، ئىلىم، ھۈنەر، پەزىلەت ئاشۇرۇش ئۆز دەۋرىمدىكىلەردىن ئارتۇق بولاي دېگەنلىكتۇر. ھەر كىم ئىلىم، ھۈنەر، پەزىلەت ئۆگىنىشتىن ئۆزىنى تارتسا (ئۆگەنمىسە) ئاجىزلىق، بىچارىلىككە رازى بولغانلىقتۇر، مۇنداق قىلىش غەيرەتسىزلىك ۋە ھىممەتسىزلىكنىڭ ئالامىتىدۇر.غەيرەتسىز، ھىممەتسىز كىشى ھېچقانداق ئۇلۇغلۇق (يۇقىرى مەرتىۋە) قا ئېرىشەلمەيدۇ

ئەي ئوغۇل، ئىجتىھات قىل، تىرىشقىن، ھورۇنلۇق قىلما، بەدەننى ئەمگەك، ھەر خىل مەشغۇلات بىلەن چېنىقتۇرۇش غايەت پايدىلىقتۇر. ئەگەر بەدىنىڭ بوشاڭلىق، ئاجىزلىق كۆرسەتسە، سەن ئۇنى ئىختىيارىغا قويۇپ بەرمە. بەدىنىڭنى خىزمەت قىلدۇر، تېنىڭنى ھورۇنلۇققا ئۆگەتمە، ئەگەر ئۆز ھالىغا قويۇپ بەرسەڭ، سۇسلۇق-بوشاڭلىق پەيدا بولۇپ،بارا-بارا بەدىنىڭ ساغلام بوي سۇنمايدۇ بەدەنىڭ ھەركىتى ئۆز تەبىئىتىدىن ئەمەس، ئۇ سېنىڭ بۇيرۇقۇڭ بىلەن ھەرىكەت قىلىدۇ. بەدىنىڭنى ئۆزۈڭگە بويسۇندۇرغىن. بەدىنىڭنى ھورۇنلۇق-بوشاڭلىققا ئادەتلەندۈرسەڭ، ساڭابويسۇنمايدۇ، سەن

ئۈنىڭغا بوي سۇنىسەن.

ئەگەر بىر كىشى ئۆز-ئۆزىنى باشقۇرالمىسا باشقا كىشىنى ئۆزىگە قانداق بوي سۇندۇرالىسۇن ئەگەر سەن قانداق يول بىلەن بولسۇن بەدىنىڭنى ئۆزۈڭگە بويسۇندۇرالىساڭ، باشقا ئادەملەرنىمۇ بويسۇندۇرالايسەن. ھەر قاچان ئۆز بەدىنىڭنى ئۆزۈڭگە بويسۇندۇرساڭ ۋە ھۈنەر ئۆگەنسەڭ، جەزمەن بىلىشىڭ لازىمكى،ئىككىلا جاھاندا خاتىرجەم بولىسەن. شۇنداق ئىكەن، ئىلىم-ھۈنەر ئۆگىنىشنى ۋە بەدىنىڭنى ئۆزۈڭگە بويسۇندۇرۇشنى دۇنيادا ئامانلىق ئۈچۈن غەنىمەت بىل. ئەي جېنىم ئوغلۇم، تېخى يەنە بىر نەچچە گۈزەل سۈپەتلەر بار، كىشى ئۇ سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىپ، ئۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولسا، ئاللا ۋە خەلق ئالدىدا يارامىلىق كىشىلەردىن بولىدۇ. ئۇ سۈپەتلەر: (1) ئىلىم؛ (2) ئەدەپ؛ (3) كەمتەرلىك؛ (4) تەقۋادارلىق(يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى ساقلىماق)؛ (5) سۆز-ھەركەتتە توغرىلىق؛ (6) دىن-دىنايەتتە پاكلىك؛ (7) خەلقنى رەنجىتمەسلىك؛ (8) زىيان-زەخمەت يەتكەندە سەۋرلىك بولۇش. بۇ ئىشلارنىڭ تايىنىدىغان كۈچى ھايادۇر. ھايا ئىماننىڭ جۈملىسىدۇر. ئادەمدە ھەرقاچان ھايا بولسا، ئىمانىمۇ بولىدۇ. ھايا بولمىغان ئادەمدە ئىمانى كامىللىق بولمايدۇ. ئىمانى بائادەمنىڭ ھەممە ئىشلىرى ياخشى بولىدۇ. لېكىن، ئادەم ۋاقتىنىڭ ئوغلى بولۇشى كېرەك،يەنى ھەر ئادەم ئۆزى ياشىغان ۋاقىتقا قاراپ ئىش قىلىشى كېرەك. بىر ئىشنى قىلىش بىلەن زىيان كېلىدىغان بولسا، بۇ ئىشنى قىلمىغان ياخشى.

ئەي ئوغۇل، تارتىنچاق بولمىغىنكى، ئىشلىرىڭدا يېتەرسىزلىك بولمىسۇن ۋە پايدىلىق ئىشىڭدا زىيان بولمىسۇن .كۆپ ئىشلار بولىدىكى، تارتىنىپ تۇرساڭ، مەقسىتىڭ ھاسىل بولمايدۇ. بۇنداق ئىشلاردا تارتىنماسلىق كېرەك، ئەمما، مەنىسىز سۆز-ھەركەتتىن، خەسىسلىكتىن ۋە خىيانەتچىلىك، يالغانچىلىقتىن ھايا قىلىش كېرەك. بىراق، گۇناھ بولمايدىغان سۆز-ھەركەتلەردە ھاياقىلىپ، تارتىنىپ تۇرساڭ، مەقسىتىڭ ھاسىل بولمايدۇ. تارتىنىش رىزىققا توسالغۇ بولىدۇ ھايا قىلىدىغان ۋە ھايا قىلمايدىغان ئورۇننى بىلىش كېرەك. ساۋاب ۋە پايدا بولىدىغان ئورۇنلاردا ھايا قىلىشقا بولمايدۇ. ئەمما، خەلق ئالدىدا، تەڭرى ھۇزۇرىدا، خەلق سۆيگەن ئۇلۇغلار ئالدىدا ھايا قىلىش كېرەك. ئاقىل-دانا

كىشىلەرنىڭ ھەركىتى ئەنە شۇدۇر.

ئەي ئوغۇل، ئىلىم ۋە مەرىپىتى يوق كىشىنى ئادەم ئورنىدا قويما ۋە ئادەم قاتارىدا ھېسابلىما، مۇنداق ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولما، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى ئىلىم ئورنىغا قويىدىغان ئادەملەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولماسلىق لازىم. بۇ>> مۇرەككەپ نادانلىق <<دېيىلىدۇ. ئەگەر سۆھبەتلەشسەڭ، بىلىملىك، ياخشى كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلەش. چۈنكى، بىلىملىك، ياخشى ئادەملەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولساڭ، ساڭا ھەر جەھەتتە پايدىسى بولىدۇ. مەسىلەن، قىزىل گۈل يېغى ئەسلىدە ياغاچنىڭ يېغى، گۈل چېچەكى بىلەن ھەمسۆھبەت بولغانلىقتىن>> گۈل يېغى <<دەپ ئاتىلىدۇ. ھەرزىتى مۇھەممەد پەيغەمبەرئەلەيھسسالام (ئاللاھ رەخمەت قىلسۇن>>:(بىر ئادەم بىر جامائەت بىلەن40 كۈن بىللە يۈرسە، شۇ جامائەتنىڭ جۈملىسىدىن بولىدۇ <<دەپتىكەن.

ھەر قاچان ياخشى ئىشقا دۇچ كەلسەڭ ياكى ياخشىكىشىلەرنىڭ ياخشى ئىشلىرىنى كورسەڭ ئىنكار قىلما، ياخشىلىقنى ئۇنۇتما، سەندىن ئۈمىد قىلغان ئىشلىرىغا ھىممەتسىزلىك قىلما.

ئەي ئوغۇل، گۈزەل ئەخلاق بىلەن سۆغىرىلغىن، يامان ئەخلاق(خۇي-ئادەت)لەردىن يىراق بول.سۆز ياكى ھەركىتىڭ ئارقىلىق بىرەر كىشىگىمۇ زىيىنىڭ يەتمىسۇن، خەلق ئارىسىدا يامان دەپ ئاتالما. سېنى كىشىلەر ماختىسۇن. چۈنكى ئاقىل كىشىلەر سېنىڭ كۆركەم ئەخلاقىڭ ۋە ئىلىم-پەزلىتىڭنى كۆرۈپ ماختايدۇ. ئەمما نادانلار سېنىڭ يامان ئىشلىرىڭنى كۆرۈپ ماختايدۇ. بۇ ئىككى خىلئادەملەر، يەنى ئالىملار ۋە نادانلار بىر-بىرىگە قارشىدۇر. چۈنكى، ئالىمغا خاس بولغانئىشنى نادانلار ياخشى كۆرمەيدۇ. نادانلارنىڭ ئىشىنىمۇ ئالىملار ياخشى كۆرمەيدۇنادانلار ئالىملارغا دۈشمەن. چۈنكى، نادان كىشى ئالىم بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئىلىمنىڭ ئەسلىنى بىلمەيدۇ. ئالىم-ئاقىل كىشى ئۆزىنىڭ تەبىئىتىگە مۇۋاپىق ئىشنى سەندە كۆرۈپ، سېنى ماختايدۇ. نادان-جاھىل كىشى ئۆزىگە مۇۋاپىق ئىشنى سەندە كۆرۈپ، سېنى ماختايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، نادانىنىڭ ماختىشىدىن ساقلىنىشىڭ كېرەك. نادانىنىڭ سېنىماختىشى ئالىمنىڭ نەپرەتلىنىشىنى كەلتۈرىدۇ. بۇ سۆزنىڭ ھەقىقەتتىنى بىلدۈرىدىغان مۇنداق بىر ھېكايە بار: يۇنان ئالىملىرىنىڭ بىرىگە بىر كۈنى شەھەر خەلقىدىن بىرئادەم كېلىپ سالام بېرىپتۇ ۋە ئالىمنىڭ

سۆھبىتىدە ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۇ ئادەم >>:ھەي دانا ئالىم، پالان كىشى سىزنى ياقتۇرىدىكەن، شۇڭا ھەر بىر يىغىندا سىزنى ماختايدۇ<<دەپتۇ. بۇ كىشى ئېيتقان ئادەم ئەسلىي نادان ئادەم ئىكەن. ئالىم بۇسۆزنى ئاڭلاپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ-دە، خاپا بولۇپ يىغلاپتۇ. ئۇ كىشى بۇ ھالنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپتۇ ۋە >> :ئەي دانا ئالىم، مەن ساڭا نىمە دىدىم، سەن خاپا بولۇپىيغلىدىڭ، ئەگەر ساڭا نامۇۋاپىق سۆزنى قىلىپ قويغان بولسام ئەپۇ قىل <<دەپتۇ. ئالىم ئۇنىڭغا >> :سەندىن ماڭا ھېچقانداق نامۇۋاپىق سۆز ۋە زىيان يەتمىدى. لېكىن، مېنى بىر نادان ماختىغان ئىكەن، مەن نادانغا ياخشى كۆرۈنىدىغان بىرئىش قىلغان ئوخشايمەن، ئۇ نادان يامان ئىشىمنى ياقتۇرۇپ مېنى ماختاپتۇ. ماڭابۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورلۇق بولارمۇ ؟ كاشكى ئۇ نادان ياخشى كۆرۈپ ماختىغان ئىشنى بىلسەم توۋا قىلغان بولاتتىم. نادانىنىڭ مېنى ماختىشىغا قارىغاندا مەن تېخى جاھىل ئىكەنمەن، ئەگەر جاھىل بولمىسام، نادانلارغا لايىق ئىش قىلمىغان بولاتتىم. نادان ھەرقاچان ئۆزىگە ئوخشاش نادانىنى ماختايدۇ<<دەپتۇ. يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش بىرمەسەل بار: مۇھەممەد بىننى زەكەرىيا دېگەن ئالىم بىر كۈنى شاگىرتلىرى بىلەن مەھەللە ئىچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا ئالدىدىن بىر مەجنۇن (ساراڭ)ئادەم تاسادىپىي چىقىپكېلىپ، ئۇنىڭ يۈزىگە قاراپ كۈلۈپتۇ. مۇھەممەد بىننى زەكەرىيا ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ دەرھال ئەفتىمون* قايناتىپ ئىچىپتۇ. شاگىرتلىرى بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. .مۇھەممەد بىننى زەكەرىيا جاۋاب بېرىپ>>:ئۇ ساراڭنىڭ يۈزۈمگە قاراپ كۈلگىنى ئۈچۈن ئەفتىمون قايناتىپ ئىچتىم. چۈنكى، ئۇ ساراڭ مەندە ئۆزىگە لايىق بىر نەرسىنى كۆرمىسە كۈلەمتى ؟ھەر بىر قۇش ئۆز جىنسى بىلەن ئۇچىدۇ<<دەپتۇ. ئەي ئوغۇل، بەك ياۋاش بولما ۋە بەك جىددىي(ئالدىراڭغۇ) بولما. ئارتۇقچە ياۋاش بولساڭ، باشقىلار سېنى باسىدۇ، زىيادە جىددىي-ئالدىراڭغۇ بولساڭ، كىشىلەر سەندىن قاچىدۇ> .ياۋاش بولساڭ باسارلار، يامان بولساڭ ئاسارلا.ر<<ياۋاشلىق ۋە ئۆتكۈرلۈكنىڭ ئارىسىدا مۆتىدىل بول، شۇندىلا خەلققە دوست بولالايسەن. خەلققە دوست بولساڭ، ھاجەتلىرىڭ ھاسىل بولىدۇ. خەلق سېنى يامان ئىشلارغا باشلىمايدۇ

ئەي ئوغۇل،كىشىنى رەنجىتمە، ھەتتاكى بىراۋ سېنى ئورۇنسىز رەنجىتسىمۇ، سەن ئۇنى رەنجىتمەي،ئېسىل

يىگىتلىك شۇدۇر. شەھەر ۋە يېزىدا تۇرساڭ، ياخشى كىشلەرنىڭ مەھەللىسىدە تۇرىاخشى كىشلەرنىڭ ساڭا زىيىنى يەتمەيدۇ. تەجرىبىلىك، شەپقەتلىك دوستلارنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىل، ئۇلار ساڭا شەپقەت قىلىدۇ. شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان دوستلارنىڭ قېشىغا خاس چاغلاردا بېرىپ نەسىھەتلىرىنى ئاڭلىغىن. خاس چاغدا ئاڭلىغان نەسىھەت كۆڭۈلگە ياقىدۇ. جامائەت ئارىسىدا ئاڭلىغان نەسىھەت قۇلاققا كىرمەيدۇ>> .بارلىق ئىلىم-ھۈنەرلەرنى ئۆگىنىپ بولدۇم<<دېمە. بۇنداق دېيىش ئوپئوچۇق نادانلىق. ئەگەر نادانلىقتىن خالاس بولاي دېسەڭ، قانچىلىك ھۈنەر-ئىلىم، پەزىلەتنىڭ بولسا ھامان بىلمەيمەن دېگىن، چۈنكى ھۈنەر-پەزىلەت ئىگىلىرىگە بىلمەيمەن دېگەندىن ئۇلۇغ پەزىلەت يوق.

هېكايەت: نوشىرۋان زامانىدا، نوشىرۋانغا بۇزۇر جۇمھۇر ئىسىملىك بىر دانا، ئالىم كىشى ۋەزىردى. رۇم (رۇما)دىن بىر ئەلچى كەلدى. نوشىرۋانغا ئەلچىنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر يەتكۈزۈلدى. ئەلچى كىرىپ نوشىرۋان بىلەن كۆرۈشكەندە، پارسلارنىڭ رەسىم-يوسۇنى بويىچە ئىززەت-ھۆرمەت قىلىنىپ، سوئال-جاۋابلار تامام بولۇپ، ئەلچىنىڭ قايتىش ۋاقتى بويىچەنوشىرۋان ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ھەم ۋەزىرى بۇزۇر جۇمھۇرنىڭ ئىلمىنى، ئىقتىدارىنى بىلدۈرۈشنى خالىدى:

_ئەي دانا،-دېدى نوشىرۋان بۇزۇر جۇمھۇرغا- ئالەمدە مەۋجۇتنەرسىلەرنى بىلەمسەن?

نوشىرۋاننىڭ شۇنداق سوراشتىن مەقسىتى بۇزۇر جۇمھۇرنىبىلىمەن دەپ ئېيتقۇزۇش ئىدى. ئەمما، دانا ۋەزىر-بۇزۇر جۇمھۇر كامىل ئەقلى بىلەن:

_ياق پادىشاھىم، بىلمەيمەن،- دېدى

نوشىرۋان بۇ جاۋابنىڭ ئۆز مۇددىئاسىدەك بولمىغانلىقى ئۈچۈن، كۆڭلىدە رەنجىدى ۋە يەنە سورىدى:

_كىم بىلىدۇ?

_شۇنداق بىر كىشى بىلىدۇكى،-دېدى بۇزۇر جۇمھۇر،-ئۇ،پۈتۈن ئالەمگە باراۋەرىولالىسا، لېكىن پۈتۈن ئالەمگە باراۋەر ئادەم ئانىسىدىن تېخى تۇغۇلمىدى

نوشىرۋان بىلدىكى، بۇزۇر جۇمھۇر دانانىڭ بۇ سۆزلىرى ئىنتايىن ئاقىللىق بىلەن ئېيتىلغان. رۇم ئەلچىسىمۇ بۇزۇر جۇمھۇرنىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆردى .

ئەي ئوغۇل، ئۆز-؟ئۆزۈڭنى بىلمەسلەر ۋە ئىقتىدارسىزلار مەرتىۋىسىدە تۇت. يەنى ھەر قانچە بىلسەڭمۇ مەندىن ئارتۇق بىلىدىغانلار بار، دەپ قىياس قىل>> .بىلمەيمەن دېيىش ئىلىمنىڭ يېرىمىدۇر.<<ئالىم كىشىنىڭ ھۈنىرى شۇكى، سۇقرات ھېكىم شۇنداق ئۇستازلىقى ۋە شۇ قەدەر ئىلمى بىلەن >>:مەندىن كېيىن كەلگەن ئالىملار ۋە ئۇلۇغلارنىڭ سۇقرات زور دەۋا قىلغان ئىكەن دەپ مېنى ئەيىبلەشلىرىدىن قورقمىسام ھېچ نەرسە بىلمەيمەن، دەپ ئېيتاتتىم ۋە ئۆزۈمنى ئاجىز دەيتتىم.ئەمما، نېمە دەيمەنكى، ماڭا ئوخشاش كىشىنىڭ سۆزى بۇ ئەمەس، چۈنكى بۇ سۆز زور دەۋادۇر<<دېگەن ئىدى. ئەبۇ شۇكرى سۇلايمان بىننى سەئىدمۇ بۇ توغرىدا پارسچە بىر ياخشى بېيىت ئېيتقان

مەنكى ئىبنى سەئىد سۇلايمانەم،

مەخزەنى دانىشى خۇراسانەم.

تا بەدانجا رەسىد دانىشمەن،

كى بەدانىشتەم كى نادانەم

تەرجىمىسى:

مەن سەئىد ئوغلى سۇلايمان ئىدىم

خۇراسان ئىلمىنىڭ خەزىنىسى ئىدىم .

يەتتى شۇ يەرگە مېنىڭ ئىلىم-دانىشىم،

ئەمدى بىلدىمكى، بىلمىسىز نادان ئىدىم

.

ئەي ئوغۇل، ئەمدى ئەگەر ئىلىمدە ۋە كەسىپ-ھۈنەردە كامىل بولساڭ ۋە ھەر قانچە بىلىملىك بولساڭ، ئۆز بىلىمىڭدىن مەغرۇرلانما. بىر ئەقىللىق كىشى بىلەن كېڭەش-مەسلىھەت قىلغىن، مەسلىھەتلەشمەي ئىش قىلما، ئۆز رايى بىلەنلا ئىش‌قىلغۇچىلاردىن بولما. مەشھۇر مەسەلدۇركى>>:كېڭەش قىلىشقا كىشى تاپالمىساڭ، بۆكىڭ بىلەن كېڭەش .<<مەسلىھەت-كېڭەشنى ئەيىب دەپ ھېسابلىما، پىكىر-مېنىڭ پىكرىم دېمە، يەنى ئۆز بىلگىنىم بىلەن ئىش قىلىمەن، كىشىنىڭ بىلگىنى ماڭا كېرەكئەمەس، دېمە.

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

چۈنكى، كۆپ ۋاقىتلاردا ئۆز پىكرى بىلەن ئىش قىلغان كىشى ئاخىر پۇشايمان‌قىلىدۇ. ئەقىللىق موپىسىپىتلار، شەپقەتلىك دوستلار بىلەن كېڭىشىپ ئىش قىل. كۆرمەمسەن، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ تۇرۇقلۇق ئاللا ئۇنىڭغا مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشقا پەرمان قىلىپ >>:ئەي، مۇھەممەد، ئىشلىرىڭدا ساھابىلىرىڭ‌بىلەن مەسلىھەتلەشكىن <<دېدى. ئاللا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئىشلىرىنى مەسلىھەتسىزمۇ توغرا قىلالايتتى، ئەمما پەيغەمبەرنىڭ ئۈممىتىگە سۈننەت (يول، تەلىم (بولسۇن دەپ مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرۇدى >> .ئەي ھەبىبىم (دوستۇم)، ھەر ئىشىڭنى ساھابىلىرىڭ بىلەن كېڭىشىپ ئىشلىگىن، تەدبىر قىلماق سەندىن، توغرا قىلماق مەندىن<< دېگەن ئىدى.ئەي ئوغۇل بىلگىنكى بىر كىشىنىڭ ئەقلى ئىككى كىشىنىڭ ئەقلى بىلەن باراۋەر ئەمەس. چۈنكى، بىر كۆز بىلەن كۆرۈش ئىككى كۆز بىلەن كۆرۈشكە تەڭ ئەمەس. بىلىشىڭ كېرەككى، بىر تېۋىپ ئاغرىپ قالسا، ئۆزىگە -ئىكزى داۋا قىلالمايدۇ.چۈنكى ئۇ، ئۆزىنى-ئۆزى داۋالىسا، كېسىلىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىككىنچى بىر تېۋىپتىن ياردەم تەلەپ قىلىشقا مۇھتاج بولىدۇ. ئەگەر داۋالاشتا ياردەم سورىغۇچى تېۋىپ داۋالىغۇچى تېۋىپتىن ئالىم بولسىمۇ، كېسەللىكى سەۋەبلىك ئۆزىگە-ئۆزى داۋا قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ. باشقا ئىشلارمۇ شۇنداق. ھەر كىم بېشىدىن نېمە قىلىشنى بىلەلمىسە، باشقا كىشىلەرنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولىدۇ. ئەي ئوغۇل، جىنسداشلىرىڭنىڭ بىرەر ئىشتا ساڭا ھاجىتى چۈشسە، شۇ ئىشنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن تىلىڭ بىلەن بولسۇن ياكى كۈچ ، قەدىمىڭ بىلەن بولسۇن، ئىقساد ياكى ئابرۇيۇڭ بىلەن بولسۇن ئۇنى ھەل قىلىشقا تىرىشقىن. سەندىن ياردەم تەلەپ قىلغۇچى ئەگەر دۈشمىنىڭ بولسىمۇ ياردەم قىلىشنى رەت قىلما، ياخشىلىقنى ئايىما، ئېھتىمالكى ئۇنىڭ دۈشمەنلىكى دوستلۇققا ئۆزگىرىدۇ

ئەي ئوغۇل، ھەرقاچان سۆزنى چۈشىنىدىغان كىشىلەرۋە ئالىملار زىيارىتىڭگە كەلسە، ئۇلارغا غايەت ھۆرمەت قىل، ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى غەنىيمەت بىل. چۈنكى، ئۇلارنىڭ سېنى زىيارەت قىلىپ كېلىشى سېنى ئۇلۇغلىغانلىقى .ئۇلارنى ھۆرمەتلىسەڭ، ياخشى ئادەملەر ھەر قاچان سېنى ھۆرمەتلەشكە ئامراق بولىدۇ .ياخشى كىشلەر بىلەن مەجلىسداش بولساڭ، سەنمۇ ياخشى كىشلەردىن بولىسەن. ياخشى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

كىشىلەرنىڭ سىكھبەت-مەجلىسىدە بولساڭ، ئەدەپسىزلىك قىلما. ھەرقانچە بىلىملىك بولساڭمۇ ئۇلۇغلارغا ھۆرمەت قىلىپ ئەدەپ ساقلا. كىشىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ھەر بىر سۆزى گۆھەر ۋە ھېكمەت بولسىمۇ، ئەگەر ئەدەپسىزلىك قىلسا، ھېكمىتى، قىممىتى قالمايدۇ.سۆزىنىڭ ساپاسى بولمايدۇ. ئەدەپسىزلىك بولماي دېسەڭ سۆزلەشنىڭ شەرتلىرىگە رىئايە قىل.

ئۈچىنچى باب: سۆزلەشنىڭ شەرتلىرى ۋە ئەدەپلىرى ھەققىدە

ئاۋۋال بىلىش كېرەككى، گۈزەل-ياخشى سۆزلەش ھەركىمگە ۋاجىپ(زۆرۈر). ياخشى سۆزلەرنىئاڭلاش ۋە پەملەش لازىم. يەنى ئۆزۈڭ ياخشى سۆزلەش ۋە سۆزلىگەن كىشىنىڭ سۆزىنى ياخشىپەملەش زۆرۈر ئىش. ئەي ئوغۇل، ئەمدى سەن ئۆزۈڭمۇ ياخشى سۆزنىڭ ياخشىسىنى سۆزلىگىن.يالغان سۆزلەشتىن ساقلانغىن، ھەرگىز يالغان سۆزلىمە. خەلق ئىچىدە يالغانچى دەپ نامىڭچىقمىسۇن.خەلق ئىچىدە ھەققانىي سۆزلۈك، توغرا دەپ مەرۇپ-مەشھۇر بولۇشقا تىرىشقىن.ئەگەر ھەق-توغرا سۆز بولسىمۇ يالغانغا ئوخشاپ قالىدىغان بولسا، مۇنداق سۆزنىسۆزلىمە، يەنى كىشىلەر ئىشەنمەيدىغان سۆزلەرنى سۆزلىمە. چۈنكى، توغرا سۆز يالغانسۆزگە ئوخشاپ قالسا، يالغان بولىدۇ. بەزى ھاللاردا بىر يالغان سۆز ھەق-توغرا سۆزگە ئوخشىسا، ھەق سۆزدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ.

ھېكايەت: ئەمىر شاپۇر بىننى پەزلىنىڭ مەجلىسىدە ماڭا مۇنداق بىر ۋەقە دۇچ كەلگەن ئىدى: ئاللاتائالانىڭ بۇيرۇغانپەرزلىرىدىن ھەج تاۋاپ قىلىشتىن باشقىسىنى ئادا قىلدىم(بىجىردىم). ئاخىر ئاللاتائالا ھەج تاۋاپ قىلىشىمنىمۇ نېسىپ قىلدى، ھەج زىيارىتىنى ئادا قىلدىم. ھەجدىن ئۆز مەملىكىتىمگە قايتىپ كەلدىم. غازات قىلىشنى ئارزۇ قىلدىم. دەسلەپتە ھىندىستان تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ كۆرۈپ، غازات قىلدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن رۇم تەرىپىگە بىرىپ غازاتقىلىش ئارزۇسىدا بولدۇم، تەييارلىق كۆرۈپ، كوھىستاندىن رۇمغا يۈرۈش قىلدىم. ئۇۋاقىتتا رۇمنىڭ چېگرىسى گەنج دېيىلىدىغان

بىر مەملىكەتكە قەدەر سوزۇلاتتى. گەنجگە ئەمىر شاپۇر بىننى پەزىل پادىشاھ ئىدى. ئۇ زېرەك، باتۇر، ناتىق ۋە دىنىي ئېتىقادىتوغرا، پاك، يىراقنى ئويلاپ ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىدى، دۆلەتنى پادىشاھلار نىزامى بويىچە باشقۇراتتى. دېمەك، مەن ئاشۇ پادىشاھنىڭ مەجلىسىگە باردىم. پادىشاھ مېنىقوبۇل قىلىپ ناھايىتى خۇش كۆردى، ئىززەت-ئېكرام قىلدى. سۆھبىتىمىز ئارىسىدا ھەرتوغرىدا سۆزلىدى. مەندىنمۇ ھال سورىدى. سورىغانلىرىغا لايىقىدا جاۋاب بەردىم.جاۋابلىرىمنى ئەقىلگە مۇۋاپپىق كۆرۈپ ھۆرمەت قىلدى. بىر نەچچە زامان ئۇنىڭ يېنىداتۇردۇم.ئۆز مەملىكىتىمگە قايتاي دەپ رۇخسەت سورىسام قوبۇل قىلمىدى. مەن ئۇنىڭدىن مۇنداق ئىززەت-ئېكرام كۆرگەنلىگىم ئۈچۈن رۇخسەتسىز كېتىشنى لايىق كۆرمىدىم، يەنە ئۇنىڭ يېنىدا بىر نەچچە كۈن تۇردۇم. ھەر بىر يېمەك-ئىچمەكتە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولاتتىم. كۆپلىگەن سۆھبەتلىرى مەن بىلەن بىللە بولاتتى. دۇنيانىڭ ئەھۋالىدىن، پادىشاھلار ۋەقەسى-ھېكايەتلىرىدىن، تارىختىن سۆز سوراپتتى. مەن بىلگىنىمچە بايانقىلاتتىم. شۇ ئارىدا سۆزدىن-سۆز چىقىپ، بىزنىڭ مەملىكىتىمىز ھەققىدە، كۇھىستان، گۇرگان (جۇرجان)ۋە تەبەرىستان مەملىكەتلىرى ھەققىدە سۆزلەر بولدى ھەم مەملىكەتنىڭ ئاجايىپ-غارايىبلىرىنى سورۇشتۇردى:

_مەملىكىتىڭىزدە قانداق ئاجايىپ-غارايىب نەرسلەر بار?

_گۇرگان يېزىلىرىدىن بىر يېزا بار،-دېدىممەن،-ئۇنىڭ چېتىدە بىرىۇلاق بار. ھەرقاچان ئايالالار ئۇ بۇلاققا سۇغا كەلسە بىر ئايال چېلەك كۆتۈرمەستىنبىللە كېلىدۇ. چېلەك كۆتۈرمەي بوش كەلگەن ئايال يولدىكى قۇرتلارنىسۇ كۆتۈرگەن ئايال دەسسۇۋەتمىسۇن دەپ، يولدىن يىراق قىلىدۇ. مۇبادا بۇ ئايال چېلىكىنى سۇغا تولدۇرۇپ ماڭغاندا بىر قۇرتنى دەسسەپ ئۆلتۈرۈپ قويسا، چېلەكتىكى سۇ نېجىس(ناپاك) بولىدۇ .قۇرتنى بىر نەچچە قېتىمدەسسەپ قويسا، سۇ شۇنچە قېتىم ناپاك بولىدۇ. شۇ سەۋەبلىك سۇغا ئىككى ئايال بىللە كېلىدۇ

پادىشاھ شاپۇر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ مەندىن يۈزىنىئۆرۈدى. بىر مۇددەت مەن بىلەن سۆزلەشمىدى. مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمىدىم.

پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى بار ئىدى. ئىسمىنى دەيلىمى دەيتتى. ۋەزىرىېنىمغا كېلىۋىدى، ئۇنىڭدىن

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

پادىشاھنىڭ مەن بىلەن سۆزلەشمەس بولۇپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىدىم پادىشاھنىڭ سەندىن كۆڭلى قالغان بولسا كېرەك،-دېدى ۋەزىر،-چۈنكى، پادىشاھ خاپا بولۇپ مۇنداق ئېيتتى >>:شۇنچە كامالەتلىك كىشى مېنىڭ سۆھبىتىمدە باللارنىڭ سۆزىنى قىلدى. نېمە ئۈچۈن ئالىم تۇرۇپ مېنىڭ مەجلىسىمدە يالغان سۆزلەيدۇ ؟<<?

مەن ۋەزىردىن شۇ سۆزنى ئاڭلاپ، تورۆغرىلىقىمنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن دەرھال گۆرگانغا ئەلچى ئەۋەتىپ خەت بىلەن گۆرگاننىڭ ئەربابلىرىغا ئاھۋالنى بىلدۈردۈم ۋە>> ماڭا بىر گۇۋانامە يازدۇرۇپ، گۆرگاننىڭ رەئىسلىرى، ئۆلىما ۋە قازىلىرى مۆھۈرلىرىنى بېسىپ ئىمزا قويۇپ ئەۋەتسۇن<<دېدىم. ئەلچى بېرىپ-كەلگۈچە تولۇق تۆت ئاي ئۆتۈپ كەتتى. گۆرگاندىن بۇ ھەقتە گۇۋانامە كەلدى،پادىشاھقا يەتكۈزۈلدى، پادىشاھ كۆرۈپ كۈلدى ۋە

_سېنىڭدەك كىشى مېنىڭ ئالدىمدا يالغان ئېيتماس دەپ بىلەتتىم، لېكىن ھەق سۆز بولۇپ، بۇ قەدەر ئىسپات، گۇۋاھچىلار بىلەن تۆت ئاي داۋامىدا ئۇنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلىغۇدەك ئەھۋال بولسا، ئۇ ئۆسۆزنى تىلغا ئېلىش تامامەن لازىم ئەمەس ئىدى، ئۇ سۆزنى مەن ساڭا زورلاپ ئېيتقۇزمىغان ئىدىم. ئۆزۈڭ سۆزلىدىڭ، ئىسپاتلاش ئۈچۈن بۇ قەدەر مۇشەققەتكە گىرىپتار بولدۇڭ،-دېدى

ئەي ئوغۇل، بىلگىنكى سۆز تۆت تۈرلۈك بولىدۇ: بىر تۈرلۈك سۆز باركى، بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك، ئەمما سۆزلىمە؛ يەنە بىر تۈرلۈك سۆز بار، بىلمە ھەم سۆزلىمە؛ يەنە بىتۈرلۈك سۆز بار، بىلىۋال ھەم سۆزلە. يەنە بىر تۈرلۈك سۆز باركى، سۆزلەيسەن، بىلمەيەن.

بىل، سۆزلىمە دېگىنىم شۇكى، بىراۋنىڭ ئەيىبىنى بىلسەڭمۇ سۆزلىمە، بۇ غەيۋەت دېيىلىدۇ. ئەقىللىق ئادەملەر مۇنداق غەيۋەت سۆزنى بىلسىمۇ سۆزلىمەس. بىلمە،سۆزلىمە دېگىنىم شۇكى، ئۇنى سۆزلىسەڭ دىنىڭغا ۋە دۇنياۋى ئىشلىرىڭغا زىيان كەلتۈرىدۇ. بۇنداق سۆزنى بىلىش ۋە سۆزلەشتىن ساقلىنىشىڭ كېرەك، بۇ سۆز يالغان سۆزدۇر. بىل ۋە سۆزلە دېگىنىم، كىشىنىڭ دىنىغا ۋە دۇنياسىغا پايدىلىق سۆزلەر. ئاللا ئۆز قۇرئاندا بۇيرۇغانكى>> تاشقى جەھەتتە مەنىلىرى قارىمۇ قارشى ۋەتەلەپپۇزلىرى بىر-بىرىگە ئوخشاش <<ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئالىملار ئارىسىدا ئىختىلاپ تۇغۇلغان. بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىلىرىنى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئاللادىن باشقىلار بىلمەيدۇ. بۇنداق ئايەتلەرنى ئوقۇساڭ، مەنىسىنى بىلمىسەڭ ساڭا ھېچ زىيىنى يوق.

بۇ توت خىل سۆزنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ ئىككى سەۋەبى بار: سۆز گۈزەل، ياخشى ئىبارە ياكى يامان ئىبارە بىلەن سۆزلىنىدۇ. ھەرقاچان خەلققە سۆزلىسەڭ گۈزەل، يېقىملىق تەلەپپۇز بىلەن سۆزلىشىڭ كېرەك، شۇنداق بولغاندا، سۆزۈڭنى خەلق قوبۇل كۆرىدۇ. خەلق سېنىڭ قانچىلىك كىشى ئىكەنلىكىڭنى سۆزۈڭدىن بىلىۋالىدۇ. بىلىش لازىمكى،>> ئادەم ئۆز سۆزى ئاستىدا يوشۇرۇنغان بولىدۇ، سۆزلىمەي تۇرۇپ كىم ئىكەنلىكى بىلىنمەيدۇ. ھەزرىتى ئېلى ئېيتقانكى >> :ئادەم تىلىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنغان بولىدۇ .<<ئادەم سۆزلىگەندە، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكى سۆزىدىن مەلۇم بولىدۇ

ئەي ئوغۇل، ھەر سۆزنى ئورنى كەلگەندە، ۋەقەلىككە مۇۋاپىق گۈزەل ئىبارە بىلەن سۆزلىگىن، قاتتىق سۆزلىمە، قوپال سۆزلىمە. گۈزەل، كۆركەم سۆزنىڭ سۆزلىگۈچىگىمۇ پايدىسى بولىدۇ؛ ئاڭلىغان كىشىنىڭ دىلىغا ھۇزۇر بېغىشلايدۇ. يامان سۆزنىڭ سۆزلىگۈچىگىمۇ زىيىنى بولىدۇ، ئاڭلىغان كىشىگە ياقمايدۇ.

مەسىلەن، ھېكايەتتە بايان قىلىنىدۇكى، پادىشاھ ھارۇن رەشىد باغداتتا بىر كېچىسى چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاغزىدىكى چىشلىرىنىڭ ھەممىسى چۈشۈپ كەتكەنمىش. ئۇ بىر تەبىر ئالىمى چاقىرتىپ بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ

_بۇ چۈشنىڭ تەبىرى شۇكى،- دەپتۇ تەبىرچى ئالىم،-بارلىق تۇغقان-قېرىنداشلىرىڭىز سىزدىن ئىلگىرى ۋاپات بولىدۇ

ھارۇن رەشىد بۇ ئالىمنىڭ تەبىرىدىن رەنجىپتۇ، تەبىرچىنى 100 قامچە ئۇرۇشقا پەرمان قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا خىتىب قىلىپ:

_ئەي سۆز بىلمەس نادان !سەن كىم ئىدىڭ ، مېنىڭ بۇ چۈشۈمگە قارىتا يۈزۈمدىن-يۈزۈمگە قوپاللىق بىلەن شۇنداق دەمسەن؟؟ ? قوۋم-قېرىنداشلىرىم مەندىن ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتسە، ئۇ ۋاقىتتا مېنىڭ ھالىم نېمە بولىدۇ، دۇنيادىن ماڭا نېمە لەززەت-راھەت كېلىدۇ -دەپتۇ

ئىككىنچى بىر تەبىر ئالىمى چاقىرتىلىپ، ئۇنىڭغا ئۆز چۈشىنى سۆزلەپتۇ

_ئەي خەلىپە،- دەپتۇ ئىككىنچى ئالىم،- بۇ چۈشنىڭ تەبىرى شۇكى، ھەزرەتلىرى بارلىق

قوۋم-قېرىندا شلىرىدىن ئۇزاق ئۆمۈر كۆرىدىكەنلا

خەلىپە ھارۇن رەشىد بۇ ئالىمنىڭ سۆزىنى خۇش كۆرۈپتۇ ۋە:

_ئەقلىنىڭ يولى بىر. ئىككى سۆزنىڭ مەنىسى بىر. لېكىن، ئىبارىلىرى باشقىدۇر.-دەپ ئىككىنچى تەبىر

ئالىمغا 100 سەر ئالتۇن مۇكاپات بۇيرۇپتۇ

بىرىنچى ئالىمنىڭ تەبىرىمۇ شۇ مەنىدە ئىدى، ئەمما قوپال ئىبارە بىلەن سۆزلىگەچ100 قامچا يېدى.

ئىككىنچى ئالىم گۈزەل ئىبارە بىلەن بايان قىلىپ،100 سەر ئالتۇن مۇكاپات ئالدى.

دېمەك، سۆز بىلەن سۆزنىڭ پەرقى بار

ئەي ئوغۇل، سۆزنىڭ ئالدى-ئارقىسىغا قاراپ، مەنىسىنى بىلىپ سۆزلە. بىر كىشى سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلىپ سۆزلىمىسە، تۇتى قۇشقا ئوخشاش بولىدۇ. چۈنكى، تۇتى قۇش ئادەمگە ئوخشاش چىرايلىقئېنىق سۆزلەيدۇ، ئەمما ئۆزى سۆزلىگەن سۆزدىن خەۋەرسىز. بۇنىڭغا ئوخشاش ئادەمنى>> سۆز سۆزلىدى << دېيىلىدۇ >> .سۆز بىلىدۇ << دېيىلمەيدۇ .سۆزنى بىلىپ سۆزلىسە، ئاڭلىغانلار ئۇ سۆزدىن بىر نەرسىنى بىلىۋالالايدۇ. ئەگەر بىلمەي سۆزلىسە، ئاڭلىغۇچى ئۇنىڭ سۆزىدىن بىر نەرسە پەملىيەلمىسە، سۆزلىگۈچى ھايۋانغا ئوخشاش بولىدۇ. سۆز-- ئۇلۇغ، شەرەپتۇر، سۆزنى ئۇلۇغ بىلىشىڭ كېرەك. سۆز شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغكى، ئىنسانىنىڭ كۆڭلىدىن كېلىپ چىقىدۇ. بۇ ئەزىز نەرسىنىڭ ئورنى كەلگەندىبىلگىنىڭنى ئايىماي سۆزلە، ئورنى كەلمىگەندە ياخشى سۆزۈڭنى زايا قىلما. مەنىسىزسۆزلەرنى سۆزلىمە، ئەقلىڭگە ۋە ئىلمىڭگە زىيان كەلمىسۇن. ھەر نەرسە ئۈستىدە سۆزلىسەڭ توغرا سۆزلە، ئورۇنسىز دەۋا قىلما، پايدىلىق سۆزلەرنى قىلىشنى ئادەتلەن .ئەگەر بىر ئىلىمدىن خەۋىرىڭ بولمىسا، ئۇ ئىلىمدىن پايدا ئۈمىد قىلما. بىلگىنىڭنى ئەمەلگە ئاشۇرغىن. ئىران ۋەزىرى بۇزۇر جۇمھۇرنىڭ يېنىغا بىر ئايال كېلىپ بىر مەسىلە سوراپتۇ. بۇزۇر جۇمھۇر خاپا بولۇپ>> :بۇ مەسىلىنى بىلمەيمەن، مەندىن سورىما<< دەپتۇ. بۇ ئايال بۇزۇر جۇمھۇرغا >> :بۇ مەسىلىنى بىلمىسىڭىز پادىشاھنىڭ شۇنچە مائاشىنى نېمە ئۈچۈن يەيسىز<<? دەپتۇ. بۇزۇر جۇمھۇر>> :ماڭا بىلگىنىمگە مائاش بېرىدۇ، بىلمىگىنىم ئۈچۈن مائاش بەرمەيدۇ<< دەپتۇ. مەزكۇر ئايالنىڭ مەسىلىسىگە جاۋاب بەرمەپتۇ. ئەي ئوغۇل، كىشىنىڭ خاپا بولۇپ تۇرغان ۋاقتىدا مەسىلە

سورىما. ئەگەر سىنىڭ خاپا بولۇپ تۇرغان ۋاقتىڭدا بىراۋمەسىلە سورىسا، سۆزىگە قاراپ جاۋاب بەر، ئەقلىڭ يەتمەس سۆزنى سۆزلىمە، كۈچۈڭ يەتمەس ئىشقا ئېسىلما. ھەر ئىشتا ئوتتۇرا ھاللىقنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك. چۈنكى، مۇھەممەدئەلەيھىسسالام>> :ئىشلارنىڭ ئوتتۇرا ھال بولغىنى ياخشى<< دېگەن ئىدى .بىر ئىش قىلغاندا ياكى سۆزلىگەندە ئالدىراڭغۇلۇق، يەڭگىللىك قىلما، ئالدىراپ ئىشقىلما، ئالدىراپ سۆزلىمە، ئېغىر-بېسىق، سەۋرلىك بول. يوشۇرۇن ئىش بولسا، ئۇنىڭلىشتىن ساڭا پايدا-زىيان بولمىسا، ئۇنى بىلىشكە ھەۋەس قىلما ۋە بىر جامائەتئىچىدە، بىر مەجلىستە يېنىڭدىكى كىشى بىلەن پىچىرلاپ سۆزلەشمە. چۈنكى، ئادەملەربىر-بىرىگە يامان گۇماندا بولۇشتىن خالىي ئەمەس. ياخشى گەپنى سۆزلىسەڭمۇ خەلق يامان سۆزگە ئايلاندۇرۇپ گۇمان قىلىدۇ>> بۇ سۆزدە بىر سىر بار، پىچىرلاپ سۆزلەشتى <<دەيدۇ. جامائەت بار يەردە، مەجلىستە بىرسىگە سۆزۈڭ بولسا، ئاشكاراسۆزلە، زۆرۈر بولمىسا، پىچىرلاپ سۆزلىششىنىڭ ھېچ پايدىسى يوق. ئەگەر بىرەر ئىشئۈستىدە گۇۋاھلىق بەرسەڭ، بىلگىنىڭچە توغرا گۇۋاھلىق بەر. يالغان گۇۋاھلىق بەرمە، گۇۋاھلىق بەرگەندە بىر تەرەپنى قوللاپ گۇۋاھلىق بەرمە. ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن راست،توغرا گۇۋاھلىق بەر. ئەگەر بىرەر خەۋەر ئاڭلىساڭ، ياخشى ئاڭلا. ئاڭلا-ئاڭلىمايلا چۈشەنمەي تۇرۇپ) كىشىگە سۆزلىمە. سۆزلىشىدىغان سۆزۈڭ ئۈستىدە ئاۋۋال پىكىر قىل، ئاندىن سۆزلە، شۇنداقتا سۆزۈڭدىن پۇشايمان قىلمىغايسەن. ئالدىراپ سۆزلەشتە پۇشايمان قىلىش ئېھتىمالى بار. پايدىلىق سۆزنى سۆزلە، زىيانلىق سۆزنى سۆزلىمە. ھەر تۈرلۈكسۆزنى ئاڭلىساڭ گوياكى ئاجىزلىقتىن كۈچلەنگەندەك ئاڭلىغىن. بۇ سۆزلەر مەيلى كېرەككەكەلسۇن-كەلمىسۇن، جېنىڭ، تېنىڭ بىلەن ئاڭلا. چۈنكى، سۆز بىر سەدەپكە ئوخشاش، ئۇ كۆڭۈل دەرياسىدىن چىقىدۇ. ئەگەر ھەر بىر سەدەپنىڭ ئىچىدە ئىنجۇ (مەرۋايىت (بولمىسىمۇ، ئەمما ئىنجۇ بولۇش ئېھتىمالى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەر بىر سەدەپكە دىققەت بىلەن قاراش لازىم. يەنى كۆپ سۆز ئارىسىدا پايدىلىق سۆز بولۇشى ئېھتىمال. پايدىسىز سۆزنى سۆزلىمە. بىر ئىشنى بىلىدىغان كىشىلەرگە ئۈچرىساڭ،ئۆزۈڭنى بىلمىسىز دەرىجىدە تۇت. چۈنكى، بىر بىلىم ئىگىسىگە يولۇققاندا>> سەن بىلگەننى مەنمۇ بىلىمەن << دېسەڭ، ئۈچ تۈرلۈك پايدىدىن مەھرۇم بولىسەن: بىر پايدىسى شۇكى،ئەگەر مەن بىلمەيمەن دېسەڭ، بۇ

بىلىملىك ئادەم ئۇ ئىشنى سەن بىلگەندەك ئىشلىسە، مەنمۇ بۇنىڭغا ئوخشاش بىلىدىكەنمەن، دەپ تەشەككۇر .ئېيتىسەن. ئىككىنچى پايدىسى شۇكى،ئەگەر سەندىن ئارتۇق ۋە ياخشىراق ئىشلىسە، ساڭا يېڭى بىر ئىلىم هاسىل بولىدۇ، كەمچىلىكىڭ تۈزىتىلىدۇ. ئۈچىنچى پايدىسى شۇكى، ئەگەر ئۇ ئىشنى سەندىن كەمرەك، ناچارراق ئىشلىسە، سېنىڭ ئۇ كىشىدىن كاملىراق ئىكەنلىكىڭ ئاشكارا بولىدۇ. شۇڭا، بۇ پايدىلارنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەك. ئەگەر بىر سۆزنى ئاڭلىساڭ،ئۇ سۆزنى ئالدىراپ مەنىسىز دەپ هېسابلاپ ئەيىب قىلما ياكى ياخشى سۆز دەپ ئالدىراپ ماختىما. ئۇ سۆزنىڭئەيىبىنى، پەزىلىتىنى تەتقىق قىل. ئەيىبلەشكە لايىقمۇ ياكى مەدھىيلەشكە لايىقمۇ، بىلىپ هۆكۈم قىل، هېكمەت (ئىلىم)دائىرىسىدىن چەتنەپ كەتمىگەيسەن. هەر بىر سۆزۈڭنى خەلقنىڭ ئىرادىسىگە قارشى سۆزلىمە. ئەگەر بىر گۇرۇھنىڭ ئىچىدە بولساڭ، سۆزۈڭنىڭ توغرىلىقى ئۈچۈن قانچىلىك دەلىل-پاكىت كەلتۈرسەڭمۇ سۆزۈڭنى ئاڭلىمىسا، قارشىلىق كۆرسىتىپ قوبۇل قىلمىسا، مۇنداق شارائىتتا مەزكۇر گۇرۇھنىڭ ئىرادىسىگە مۇۋاپىق سۆزلىشىڭ لازىم. شۇ يول بىلەن ئۇلار ئارىسىدىن جېنىڭنى قۇتۇلدۇرغايسەن. هەر قانچە سۆزئەهلى(ناتىق) بولساڭمۇ، ئۆز بىلگىنىڭدىن ئۆزۈڭنى تۆۋەن كۆرسەت. شۇندىلا سۆزۈڭ ئېتىبارلىق بولىدۇ. ئۆزۈڭنى سۆزۈڭدىن ئۇلۇغ كۆرسەتمە ،ئۆزۈڭنى سۆزۈڭدىن ئۇلۇغ كۆرسەتسەڭ سۆزۈڭ خار بولىدۇ. خەلق ئالتۇن، گۆهەر ۋە يالغان تاشلارنى تونۇغۇچىسەرراپتۇر. ئۆزۈڭنى قانچىكى تۆۋەن تۇتساڭ ياكى يۇقۇرى تۇتساڭ، خەلق سېنىڭمىقدارىڭنى بىلىدۇ. مەسىلەن، بىر نەرسىنىڭ باهاسى1000 ئاقچا بولسا، دەسلەپتە بەش ئاقچىدىن باشلاپ باها قويۇپ، ئارتتۇرۇپ-ئارتتۇرۇپ1000 ئاقچىغا يەتكۈزىدۇ. ئەگەر بىر نەرسە بەش ئاقچىلىق بولسا، ئۇنى1000 ئاقچا دەپ باها كۆرسەتسە، هېچكىم ئۇ نەرسىنىبەش ئاقچىدىن يۇقۇرى ئالمايدۇ. سۆزنىڭ مىقدارى، قىممىتىمۇ شۇنداق. لېكىن، ئۇمىدىنىڭ ئېتىدىن چۈشۈپ پىيادە قىلما. هەر قانداق يەردە بولساڭ كۆپ ئاڭلىغۇچى، ئاز سۆزلىگۈچى بول. ئەقىل ئىگىلىرى >>:سۈكۈتتە تۇرۇش---ئىككىنچى سالامەتلىكتۇر << دەيدۇ. چۈنكى، كىكپ كىشىلەر سۆز سەۋەبىدىن كېسەل بولىدۇ. ئاز سۆزلەش---ئەقىللىقنىڭئالامىتى؛ كۆپ سۆزلەش--- نادانلىق(بىلىمسىزلىك)نىڭ ئالامىتى. ئەگەر بىر نادان ئادەمجىم ئولتۇردىغان، ئاز

سۆزلەيدىغان بولسا، خەلق ئۇنى ئەقىللىقلەردىن سانايدۇ.قانچىلىك ساپ كۆڭۈل ۋە ئەقىللىق ئادەم دەپ خەلق ئىچىدە مەرۇپ-مەشھۇر بولساڭمۇ، ئۆزۈڭنى مەدھىيلىگۈچى بولما، كىشى ئۆزى ئۇچۇن گۇۋاھلىق بەرسە، گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ، سېنى خەلق مەدھىيلىسۇن. سۆز سۆزلىمەكچى بولساڭ دىققەت قىل، سۆزۈڭگە خېرىدار بارمۇ-يوق ؟ ئەگەر سۆزۈڭنى ئاڭلاپ قوبۇل قىلغۇچىلار بولسا سۆزلە، بولمىسا سۆزلىمە، چۈنكى سۆزۈڭدىكى خىتابلىرىڭنى ئاڭلاپ قوبۇل قىلغۇچى بىرمۇ كىشى بولمىسا، سۆز سۆزلەش توغرا ئەمەس. مەسلەن، مەجلىستە بىراۋ سۆزلىسىئاڭلاپ ئولتۇرغىن، ئۇ كىشى سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن سەن سۆزلە. سۆز قوشۇپ كىشىنىڭسۆزىنى ئۈزۈۋەتمە. ئادەم بىلەن ئادەم بول، مەرد كىشى بىلەن مەرد بول. دۇنيادا ئادەمكۆپ، مەرد كىشى ئاز. ئەي ئوغۇل، سۆز ئاڭلاشتىن زېرىكمە. سۆز ئاڭلاش بىلەن سۆزگە ئۇستا بولغىلى بولىدۇ. مىسالى شۇكى، بىر بالا ئانىسىدىن تۇغۇلۇپلا بىر چەت سەھرا ياكى يەرئاستىدا، ئادەم يوق يەردە تۇرسا، ئادەملەر ۋە ئانىسى بىلەن، ئۆزىنى تەربىيلىگۈچى بىلەن سۆزلەشمەي تەربىيلەنسە، ئۇ بالا چوڭ بولغاندا تىلسىز بولىدۇ، ھېچ سۆز بىلمەيدۇ. ئەمما ئىككى كىچىك بالا تىل چىققىشتىن بۇرۇن بىر يەردە ئۆسسە، باشقىادەمگە ئارلاشمىسا، ھېچ ئادەمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىسا، ئۇ باللار بىر-بىرى بىلەن سۆزلىشۋەرسە، ئاخىر ئۆزلىرىگە خاس بىر تىل تۈزۈشىدۇ، ئۇ تىلنى بۇ ئىككى بالىدىنباشقا ئادەم بىلمەيدۇ. ئەي ئوغۇل، خەلقنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قوبۇل قىلغىن. خۇسۇسەن قەدىمكى پادىشاھلار ۋە ھۆكۈما، پەيلاسوپلارنىڭ سۆزىنى جان-دىلىڭ بىلەن ئاڭلىشىڭ كېرەك .بىلگىنكى، نوشىرۋان ئادىلنىڭ سۆزلىرى ئېسىمگە كېلىپ بۇ كىتابتا بايان قىلدىم، سەن ئۇ سۆزلەرنى ئوقۇغايسەن ئېبە نەسىھەت دەپ بىلىپ، لازىم بولغاندا پايدىلانغايسەن. ئەيئوغۇل، مەن تارىخ كىتابلىرىدا كۆردۈمكى، ئەرەب سۇلالىسىدىن مەمۇن خەلىپە نوشىرۋاننىڭ تەربىيىسىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ، نوشىرۋاننىڭ قەبرىسىگە بېرىپ قەبرىنى ئاچتۇرۇپتۇنوشىرۋاننىڭ پۈتۈن تېنى تۇپراققا ئايلانغان ئىكەن. تۇپراققا ئايلانغان بۇ تەن تەختئۈستىدە ياتقۇدەك. ئۇ، تەخت ئۈستىدە بىر خەت كۆرۈپتۇ. خەت پارس تىلىدا يېزىلغانئىكەن. مەمۇن خەلىپە خەتنى ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلىشنى بۇيرۇپتۇ. خەتنىڭ تۈركچە تەرجىمىسى >> :ئەي زامانە پادىشاھلىرى، بىلىشىڭ لازىمكى، سەندىن

ئىلگىرى مەن پادىشاھ ئىدىم. تەڭرىنىڭ بارلىق بەندىلىرى مېنىڭ ئادالىتىمدىن پايدىلاندى. ھەركىم ئىشىكىمگە كەلسە، شەپقىتىمدىن مەھرۇم بولمىدى. قاچانكى ئەجەل قولىدا مېنىڭ ئاجىزلىق ۋاقتىم كەلدى > .مەن ۋاپات بولغاندىن كېيىنمۇ دۇنيا خەلقىگە پايدام يەتسە ئىدى <دەپ كېچە-كۈندۈز ئويلىدىم. ئاخىر بۇ تامغا بىر نەچچە نەسىھەت يازدۇرۇپقويۇشتىن باشقا چارەم بولمىدى. مەندىن كېيىنكى بىر پادىشاھ بۇ نەسىھەتلەرنى كۆرۈپ ئەمەل قىلسا، ئۇ پادىشاھ مەندىن بەھرىمان بولۇپ پايدىلىنار. چۈنكى، تىرىك ۋاقتىمدا ئىشىكىمىزگە كەلگەن كىشى گۆھەر، ئالتۇن، مال-مۈلۈكىمىزدىن مەھرۇم بولماس ئىدى. بۈگۈن زىيارىتىمگە كەلگەن كىشى ھەم نەسىھەتىم گۆھىرىدىن مەھرۇم بولمىغاي>>

تۆتىنچى باب: نوشىرۋاننىڭ ۋەسىيەت-نەسىھەتلىرى

نوشىرۋان __ پادىشاھ ئىدى. ئۇ ئۆز ۋەسىيىتىدە شۇنداق دېگەن: كۆرۈپ تۇرۇپسەنكى، كېچە بىلەن كۈندۈز بىر- بىرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بارىدۇ. ئادەم بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە ئۆزگىرىشكە دۇچ كەلگەندە خاپا بولۇپ كۆڭۈلسىز بولمىغاي، يەنى شادلىق كېتىپ قايغۇ كەلسە، قايغۇ كېتىپ شادلىق كەلسە، ئۇنىڭغا ئېتىبار قىلما. ھۈنەرسىز (پەزىلەتسىز، بىلىمسىز) ئادەمنى دوست تۇتما. بۇنداق كىشى دوستلۇققا ۋە دۈشمەنلىككە يارىماس. ھەر قاچان بىر ئىشنى بىر قېتىم ئىشلەپسەككىنسەڭ، ئۇ ئىشنى قىلما. ئۆزى بىر نەرسە بىلمەي ئۆزىنى بىلىملىك ھېسابلايدىغان ئادەمدىن ساقلان. ئۆز نەپسىڭگە ئادىللىق قىل، يەنى ئۆزۈڭنى قولۇڭدىن كەلمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلما. توغرا- ھەق سۆز ئاچچىق بولىدۇ، شۇنداقتىمۇ ھەق - توغرا سۆزلە. ئەگەر دۈشمەن ئىچكى سىرىمنى بىلمىسۇن دېسەڭ، دوستۇڭغا سىرىڭنى ئېيتما. ئۇلۇغ كىشىلەرنى پەس كۆرمە، ھۈنەر- پەزىلەتسىز ئادەملەرنى تىرىك ھېسابلىما،

ئۇلارنى ئۆلۈك دەپ بىل. ئەگەر تۇرمۇش مەئىشىتىمدە تارلىق- قىسىلىش بولمىسۇن دېسەڭ، ئىشلىگەن
ئىشىڭنى ئىگىسىگە يارىتىشقا تىرىش. ئەگەر قايغۇلۇق بولماي دېسەڭ، پايدىسىز ئالدىساتتى قىلما،
يەنى پايدا- زىياننى ئالدىن تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، پايدىلىق بولسا ئال ۋسات. ھېممەتسىز كىشىنىڭ
نېنىنى يېگەندىن ئاچ يۈرگەن ياخشى، تەجرىبە- سىناقتىنئۆتمىگەن ئادەم مىڭ تۈرلۈك خەيرىخاھلىق
قىلسىمۇ ئۇنىڭغا ئىشەنمە، تايانما. ئۆزۈڭدىنتۆۋەن ئادەمگە مۇھتاج بولماقتىن قىيىن ئىش يوقتۇر.
دۇنيا خەلقى ئارىسىدا پاسىق،كەمتەر ئادەم تەكەببۇر زاھىتتىنمۇ ياخشىراقتۇر. كىلەچەكتىكى غايىب
نازۇ- نىمەتلەرگە ئىشىنىپ، قولۇڭدىكى نەق نىمەتلەرنى بېرىۋېتىش غايەت زىيانلىقتۇر. ئەمما، تۇغرا
ئىشلاردا شۇنداق قاراش كېرەك، ھارام نەرسىلەرنى بېرىپ، كېلەچەكتىكى ھالال نەرسىلەرنىئۈمىدى
بىلەن بولغاندا ھارامدىن نەچچە باراۋەر ھالال نەرسە قولغا كېلىدۇ. بىرىكىشىدىن ھاجەت تىلىسەڭ، ئۇ
كىشى ھاجەتنى راۋا قىلىش قولىدىن كېلىدىغان ئىمكانىيىتىتۈرۈۋقلۇق ئادا قىلمىسا، مۇنداق ئادەمدىن
خەسىس- پەسكەش ئادەم بولماس. بىراۋ سېنىڭ ئالدىڭغا دوستلۇق ئىزھار قىلىپ، ئارقاڭدىن يامان
دەپ يۈرسە، ئۇنىڭدىن مۇناپىقراق كىم بار؟ ? بىر ئادەمنى جەمىيەت ئەدەپكە ئۆگەتمىسە، سەن ئۇنى
ئەدەپكە ئۆگىتىمەن دەپ مۇشەققەت چەكمە، مۇشەققىتىڭ زايا بولىدۇ. يەنى بىر ئادەم دۇنيادا تۇرۇپ،
ياخشى -ياماننى كۆرۈپ، ئۆزى ئىبرەتلەنمىسە، ئۇنى تەرتىپكە كىرگۈزۈش مۈشكۈل، نادان ئادەمنى
ياخشى سۆز قىلىپ، ياخشىلىققا ئۆگىتىمەن دەپ ئاۋارە بولما. چۈنكى دانالار ئېيتقانكى>> :نادان
ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئۆزى قىلغان ئىشنى ئەقىللىق ئادەم دۈشمىنىگىمۇ قىلمايدۇ.<< ئەگەر خەلق سېنى
ياخشى ئىشلىرىڭ بىلەن ياد ئەتسە، مەدھىيلىسە، سەن كىشىنىڭ يامانلىقىنى سۆزلىمە. ئەگەر
دوستلىرىم، يولداشلىرىم كۆپ بولسۇن دېسەڭ، ئاداۋەت تۇتما. ئەگەر دۇنيادا زەخمەت (جاپا) چەكمەي
دېسەڭ ۋە ئىنسانىي ئۆمۈر كەچۈرەي دېسەڭ، ئۆز ئىشىڭ بىلەن شۇغۇللىنىپ، باشقىلارنىڭ ئىشىغا
ئارىلاشما. ئەگەرخەلق مېنى ساراڭ دېمىسۇن دېسەڭ، ھاسىل بولمايدىغان نەرسىلەرنى ئىزدىمە. ئەگەر
ھۆرمەت- ئابرۇيۇم تۆكۈلمىسۇن دېسەڭ، ھايانى ئۆزۈڭگە كەسىپ قىل. ئەگەر ئالدانمايمەندېسەڭ،
تەجرىبە قىلىنغان ئىشنى تاشلاپ، تەجرىبە قىلىنمىغان ئىشلارغا قول تىقما. ئەگەرھۆرمەت پەردەم

يىرتىلمىسۇن ۋە خەلق مېنى خارلىمىسۇن دېسەڭ، قول ئاستىڭدىكىلەرنىتوغرا، پاك تەربىيلىگىن. ئەگەر پۇشايمانغا دۇچار بولۇشتىن خاتىرجەم بولاي دېسەڭئەپسىڭگە ئەگەشىپ، خىيالىڭغا كەلگەن ئىشلارنى قىلىشقا كىرىشمە. ئەگەر زېرەك ئادەملەرجۇملىسىدىن بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭنى باشقىلارنىڭ ئەينىگىدە كۆرۈپ باق، يەنى بىراۋنىڭ ھەرىكىتىنىڭ ياخشى- يامانلىقىنى كۆرۈپ، يامان ئىش بولسا ئۇنى قىلىشتىن ساقلان، ئۆزۈڭدە بولسا، دەرھال تۈزەت. ئەگەر ياخشى ئىش بولسا، سەن ئۇ ئىشلارنى قىلغان بولساڭ، ياخشىلىقىڭنى داۋاملاشتۇرغىن، ئەگەر يامان ئىش بولىدىكەن، ئۇنى سەن قىلما.ئەگەر خەۋپسىز بولاي دېسەڭ، خەلق بىلەن چېكىشمە، يەنى نىزالاشما ۋە خەلقنى رەنجىتكۈچىبولما. ئەگەر خەلق ئىچىدە ھۆرمەتلىك بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭ خەلقنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلا.ئەگەر خەلق مېنىڭ سۆزۈم بىلەن ئىش قىلسۇن دېسەڭ، ئاۋۋال ئۆزۈڭنىڭ سۆزىگە ئۆزۈڭ ئەمەل قىل. ئەگەر كامالەتلىك كىشىلەردىن بولاي دېسەڭ، كامالەتنىڭ نۇرىنى) تەنتەنىسىنى) كۆرسەتمىگەنلەردىن ئۆز سىرىڭنى يۇشۇر. ئەگەر خەلق ئارىسىدا ھەممىدىن ئۇلۇغ بولاي دېسەڭ، نېمىتىڭنى مول قىل، نان- تۇز ھەققى ئۈچۈن ئىسمىڭ ئۇلۇغ بولىدۇ.ئەگەر مەرد بولاي دېسەڭ، كىشىدىن تەمە قىلما، كۆڭلۈڭدىن تەمەنى چىقىرىۋەت. ئەگەر بىراۋدىن قەرز ئالساڭ، شەك- شۈبھىسىز ئۇ ئادەمگە قۇل بولىسەن. ئەگەر ئادالەتلىك قىلغۇچىلاردىن بولاي دېسەڭ، قول ئاستىڭدىكىلەرنى ئوبدان تۇت، ئۇلارنى باشقىلارنىڭزۇلمىدىن ساقلا، ھىمايە قىل. ئەگەر ئاۋام خەلقنىڭ ۋە نادانلارنىڭ تەنىسىدىن قۇتۇلايدېسەڭ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا تەئەررۇز قىلما. ئەگەر يېتىشكەن كىشىلەردىن بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭگە لايىق كەلمىگەن ئىشنى خەلققىمۇ لايىق دەپ قارىما، ئەگەر كۆڭلۈمگەئازار- زەخمەت يەتمىسۇن دېسەڭ، نادانلار بىلەن جېدەللەشمە. ئەگەر خەلقنىڭ سۆيۈملۈكى بولاي دېسەڭ، قولۇڭدىن كەلگەن ياخشىلىقنى خەلقتىن ئايىما. ئەگەر زىيان ۋە زىياندىشتىن يىراق بولاي دېسەڭ، قولۇڭنى قىسقا تۇت (خەلققە زىيان يەتكۈزمە(

نوشىرىۋان ئادىلنىڭ نەسىھەتلىرى شۇ يەردە تامام بولدى. ئەي ئوغۇل، بۇ نەسىھەتلەرنى خار، ئاددىي كۆرمە. بۇ سۆزلەردىن ھېكمەت پۇرىقى كېلىدۇ، سەلتەنەت خۇشپۇرىقى پۇرايدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ سۆزلەرنى پەيلاسوپلار، ئالىملارنىڭ سۆز دەپ ئېتىقاد قىل، ياشلىقىڭدا بۇ سۆزلەرنى ئۆزلەشتۈرسەڭ، قېرىلىق

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

بەشىنچى باب:يىگىتلىك ۋە قېرىلىق ھاللىرى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، گەرچە يىگىت بولساڭمۇ، مويسىپىتچە ئەقىللىق بول. بۇ، يىگىتلىكنى تاشلا دېگىنىم ئەمەس، بەلكى ئۆز-ئۆزۈڭنى خۇش تۇت، نادان بولما، ناچار-يامان تەبىئەتلىك بولما دېگىنىم.يىگىتلىك ۋاقتىدا ئادەمدە بىر خىل ساراڭلىق بولىدۇ. مەسىلەن، ئەرەستالىس ھېكىم >> :ياشلىق ---ساراڭلىقنىڭ بىر تۈرى <<دېگەن ئىدى، ئەقىلىڭدىن ئېزىپ نادان يىگىتلەر جۈملىسىدىن بولما. چۈنكى، بالايىئاپەت نادانلىقتىن كېلىدۇ. ئۆمرۈڭنىڭ لەززىتىنى يىگىتلىكتە كۆرگىن. قېرىغاندا بۇ لەززەت تېپىلمايدۇ، تاپساڭمۇ يىگىتلىك چاغدىكىدەك بولمايدۇ. ئەي يىگىت، تەۋپىق(توغرا يول)ئىزدە، ئەجەلنى ئۇنتۇپ قالما، ئەجەل ھەر كىمگە كېلىدۇ، ئەجەل ياشقا قارىمايدۇ. ھەر كىم ئانىدىن تۇغۇلدى، ئەلۋەتتە ئۆلسە كېرەك. شۇنداق ھېكايە قىلىنىپتۇكى، باغدات شەھىرىدە بىر ياماقچى بار ئىكەن. ئۇنىڭ دۇكىنى قەبرىستانغا يېقىن ئىكەن. ئۇ دۇكانغا بىر خالتا ئېسىپ قويۇپ، ھەر قاچان خەلق بىر مېيىتنى دەپنە قىلىشقا ئېلىپ كەلسە، خالتىغا بىر تاش سالىدىكەن، خالتىدىكى تاشلارنى ھەر ئايدا بىر قېتىم ساناپ، بۇ ئايدا باغدات شەھىرىدە نەچچە ئادەم ئۆلگەنلىكىنى ھېسابلاپ كۆرىدىكەن. ئاخىر ياماقچى ۋاپات بوپتۇ. بىر كىشىنىڭ ياماقچىغا ھاجىتى چۈشۈپ دۇكانغا كەلسە، دۇكان ئېتىكلىك تۇرغىدەك. ئۇ:

ياماقچى قەيەرگە كەتتى ? دەپ سوراپتۇ قوشنىسىدىن.

ياماقچى خالتىغا كىردى، دەپتۇ قوشنىسى.

_بۇ نېمە دېگىنىڭ? _ سوراپتۇ ئۇ كىشى.

بۇ دېگىنىم، دەپتۇ قوشنىسى،_ ياماقچى ھەر بىر ئۆلۈك ئۈچۈن خالتىغا بىر تاش سېلىپ، ھەر ئايدا باغدات شەھرىدە قانچە ئادەم ئۆلگىنىنى ھېسابلاپ تۇراتتى، ئەمدى ئۇنىڭ ھېساب تاشلىرى ئەجەل خالتىسىغا كىردى(ۋاپات بولدى.(

ئەي ئوغۇل، غاپىل(بىپەرۋا) بولما، يىگىتلىكىڭگە ئالدانما، ھەر قانداق ھالەتتە ئاللاتائالانى ئۇنۇتما. ئاللاتائالانى كۆپ ياد ئەتسەڭ گۇناھتىن خالاس بولىسەن. ھەر قانداق ھالەتتە ئەجەلنى يېقىن بىل .

گۇناھ يۇكلىرىنى بويىنۇڭغا يۈكلىمە.گۇناھ ئىچىدە قالساڭ باغداتتىكى ياماقچىدەك بىر كۈنى تۇيۇقسىز ئەجەل خالتىسىغا كىرىسەن، ياشانغان كىشىلەر بىلەن كۆپرەك سۆھبەتلىشكىن. يىگىتلەر بىلەن كۆپ سۆھبەتلەشمە، ھەتتا يىگىتلەر بىلەن بولغان سۆھبىتىڭدىمۇ ياشاغانلار بىللە بولسۇن. چۈنكى، يىگىتلەر يىگىتلىك ۋاقتىدا ئىچىملىك ئىچمەي مەست ھالدا يۈرىدۇ. ئۇلار شارابىسىز مەستلىك، غاپىللىق، مەغرۇرلۇق بىلەن بىر خاتا سۆز قىلسا، ياشانغانلار ئۇنى مەنئى قىلىدۇ، نەسىھەت قىلىدۇ، مويسىپىتلار يىگىتلەردىن كۆپرەك بىلىدۇ. ھالبۇكى، يىگىتلەردە ئۆز بىلىمىنى مويسىپىتلاردىن ئارتۇقراق بىلىدىغان بىر ئادەت بار، ئۇلار مويسىپىتلارنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈشىدۇ. ئەمما، ئەمەلىيەتتە ياشلار ياشانغانلاردىن كۆپ بىلمەيدۇ. ئەي ئوغلۇم، تامامەن ئۆزىنى يوقىتىپ، ئەخلاق دائىرىسىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن يىگىتلەر جۈملىسىدىن بولما. ياشانغانلارنى ھۆرمەت قىل، ياشانغانلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇشقاندا يادىڭغا كەلگەننى سۆزلىمە، ياشانغانلار سۆز سورىسا، ئويلىماي دەرھاللا جاۋاب بەرمە، ئەگەر ياشانغانلار سوئال سورىسا، ئەدەپ شۇكى، سەن جاۋاب بەرمەي، >> بۇ سوئاللىنىڭ جاۋابىنى ئۆزلىرى بىلىلا<< ، دېگىن، چۈنكى، ياشانغانلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ جىم ئولتۇرۇش ئەقىلدىندۇر. ئەگەر ئالدىراپ سۆزلەپ جاۋاب بەرسەڭ، كېيىن خىجىل بولىسەن.

ھېكايەت :بىر شەھەردە100 ياشقا كىرگەن، چىرايى ئۆزگەرگەن، بېلى پۈكۈلگەن، بىر كىشى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ياشانغان كىشى مۈكچىيىپ كېتىۋاتسا، بىر يىگىت ئۇنى كۆرۈپ

چاقچاق تەرىقىسىدە سوراپتۇ:

_ئەي بوۋا، ھاسىنى قانچە پۇلغا ئالدىڭىز، قەيەردە ساتىدىكەن ؟ ماڭا ئېيتىپ بېرىڭ، مەنمۇ بىرنى ئالاي.

يىگىتنىڭ مەقستى ياشانغان كىشىنىڭ پۈكۈلگەن بېلىنى مەسخىرە قىلماقچى ئىكەن.

ئەي يىگىت، دەپتۇ ياشانغان كىشى دەرھاللا ،_ئەگەر ئۆمرۈڭ ئۇزاق بولسا، ساڭا بۇ ھاسىنى بىكارغا بېرەي، سېتىۋېلىشىڭ ھاجەت ئەمەس، لېكىن بۇ ھاسا ساڭا نېسىپ بولماس (ياشلىقىڭدا ئۆلەرسەن).

يىگىت ناھايىتى ئۇيىلىپتۇ. بۇنداق خاتا سۆزلىگىنىگە پۇشايمان قىپتۇ. بۇ سۆز خەلق ئارىسىدا يادىكار بولۇپ قاپتۇ .

بىلىش كېرەككى، ياشانغانلارنىڭ مەرىپىتى ياشلارنىڭ مەرىپىتىدىن ئارتۇقراقتۇر. بۇ يەردە ئېيتىلغان ياشانغانلار ئالىم، دانا مويسىپىتلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۆمرۈنى ئىلىم-مەرىپەت يولىدا، ئۇلۇغ ئالىملار سۆھبىتىدە ئۆتكۈزگەن ئالىم مەرىپەتلىك كىشىلەردۇر. نادان، ئۆمرۈنى نادانلىقتا ئۆتكۈزگەن قېرىلار بۇنىڭ دائىرىسىگە كىرمەيدۇ، نادان قېرىلارنى مەدھىيىلەشكە بولمايدۇ (ئەرزىمەيدۇ). ئەگەر مەرىپەتلىك، ئالىم يىگىت بولسا، نادان قېرىدىن ئارتۇق ۋە ئۇلۇغدۇر. يىگىتلىك ۋاقتىڭدا مەرىپەتلىك مويسىپىتلارغا ئەگەشكىن. قېرىغىنىڭدا يىگىتلەردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرمىغايسەن. يىگىتلىك چاغلار ئۆتۈپ قېرىلىق ۋاقتى كەلسە، يىگىتلىك ۋاقتىڭدىكى گۈزەللىك، خوشاللىق، شوخلۇقنى ئۈمىد قىلما، ياشلىقنى ھەۋەس قىلما. قېرىلىقتا يىگىتلىكنى ھەۋەس قىلغان كىشىنىڭ ھالى كېمە ئۈستىگە ساراي بىنا قىلغان كىشىنىڭ ھالىغا ئوخشايدۇ ياكى قېرى كىشىنىڭ يىگىتلىك قىلغىنى جەڭدە مەغلۇپ بولۇپ قاچقان قوشۇننىڭ قېچىپ كېتىۋېتىپ كاناي چالغىنىغا ئوخشاشتۇر. ياسانچۇق قېرىلار جۇملىسىدىن بولمىغىن، ناپاك، پاسىق قېرىلاردىن قورققىن. يىگىتلەردىن قېرىلارنىڭ قەدىردان، ۋاپادارلىقى ئۇلۇغدۇر. چۈنكى، يىگىتلەر قېرىلىقتىن ئۈمىد كۈتىدۇ. ئەمما، قېرىلارنىڭ ئۆلۈمدىن باشقا

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئۇمىدلىرى بولمايدۇ. بۇ ھال شۇنىڭغا ئوخشاشكى، زىرائەت پىشىپ ئاقارسا، ئۇنى دېھقان ئورۇيدۇ. ئەگەر دېھقان ئورۇمىسا، تۆكۈلۈپ كېتىدۇ. مېۋە پىشقاندىن كېيىن شېخىدا تۇرمايدۇ، تۆكۈلىدۇ. بىر شائىر ئېيتقانكى:

ئاي، كۈن ئۈستىدە گەر پايتەختىڭ بولمىسۇ،

ئالەمدە سۇلايماندەك بەختىڭ بولسىمۇ،

تاشلار تۇگەنسە ئۆمۈر، رەخشىڭ بولسىمۇ،

پىشقان مېۋىسىدىن تاشلار دەرەختىڭ بولسىمۇ.

ھېكايەت :قىر-دالىلاردا ياشايدىغان بىر تۈركنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. ئاتا-ئانىسى ۋاپات بولۇپ، بۇ ئىككى بالا يېتىم قاپتۇ. سەھرادا تۇرماي، شەھەرگە كەپتۇ. ئۇلار كەلگەن شەھەر دەريا بويىدا ئىكەن. چوڭ ئوغۇل شەھەرمۇ-شەھەر كېزىپ سودىگەرچىلىك قىلىشقا ھەۋەس قىلىدىكەن. بىر قانچە زامان شەھەر ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ، ئاخىر ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئىنىسىنىڭ شەھەردە سودىگەرچىلىك قىلىپ يۈرۈپ، چوڭ سودىگەرلەردىن بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئىنىسى شەھەردە ھەيۋەتلىك سارايلارنى بىنا قىلدۇرغان ئىكەن. چوڭ ئوغۇل ئۆز-ئۆزى بىلەن كېڭەش قىلىپ >>:ئىنىم ھەيۋەتلىك سارايلارنى بىنا قىلدۇرۇپتۇ .لېكىن ئۇ، باشقا شەھەرلەرگە كېتىشنى ئىختىيار قىلسا، بۇ سارايلارنى بىللە ئېلىپ كېتەلمەيدۇ. مەن كېمە ئۈستىگە بىر ساراي بىنا قىلدۇراي، قەيەرگە كەتسەم ئېلىپ كېتىش مۇمكىن بولسۇن ۋە مۇنداق سارايلىرىمنىڭ بارلىقىنى ھەممە ئادەم كۆرسۇن، شۆھرىتىم ئالەمگە تارقالسۇن، دەپتۇ. ئۇ كېمىنىڭ مۇنداق زور بىنانى كۆتۈرەلمەيدىغانلىقىنى بىلمەپتۇ، ئاخىر ئۇ، كېمە ئۈستىگە ساراي بىنا قىلدۇرۇپتۇ. ساراي پۈتكەندىن كېيىن كېمە دەريا تەرەپكە راۋان بوپتۇ ۋە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن سۇغا چۆكۈپ غەرق بوپتۇ .بارلىق مال-مۈلۈك، نەرسە-كېرەكلەر قولدىن كېتىپتۇ

ئەي ئوغۇل، يىگىت ئىكەنسەن، يىگىت بول، قىرىغاندا قىرىلارچە ھەرىكەت قىل. قىرىلىقتا

يىگىتلىك زەۋق، ئەيش-ئىشرەتلىرىگە ھەۋەس قىلما. قېرىغاندا پەرھىزكارلىقنى ئاشۇرغىن.

ئەي ئوغۇل، قېرىلىقتىن، يىگىتلىكتىن شىكايەت قىلدىم. بۇ سۆزلەرنى قوبۇل قىلغايسەن، ئوغۇللىرىڭغا، ئوغلۇڭنىڭ ئوغلى(نەۋرىلىرىڭ)غا نەسىھەت قىلغايسەن.

ئەي ئوغۇل، قېرىغاندا بىر يەردە تۇرغىن، چۈنكى، قېرىلىقتا سەپەر قىلىش ئەقلى بار كىشىنىڭ ئىشى ئەمەس. خۇسۇسەن قېرىلىقتا كەمبەغەل بولساڭ سەپەر قىلما. ئىككى دۈشمەن بىلەن يولغا چىقماق خاتا: قېرىلىق ساڭا ئىككىنچى بىر دۈشمەن بولسا، كەمبەغەللىك بىر دۈشمەن .ئەگەر زۆرۈرىيەت تۇغۇلۇپ، ئىككىنچى بىر يۇرت-دىيارغا كەتسەڭ، ئۇ يەردە مەئىشىتىڭ كەڭ-پاراۋان بولسا، قايتا ئۆز يۇرت-شەھرىڭگە قايتما. چۈنكى، كىشىنىڭ مەئىشىتى قەيەردە ياخشى بولسا، شۇ يەردە تۇرۇش ياخشىراق، شۇ يەردە تۇرۇش لازىم >>.

تۇغۇلغان يېرىمدە ئۆلىمەن >> دېيىش ھاجەتسىز. گەرچە ۋەتەن ئىككىنچى ئانا دېيىلسىمۇ ياكى ۋەتەننى سۆيمەك ئىمان جۈملىسىدىن دېيىلسىمۇ، بەختىڭ قەيەردە ئېچىلسا، شۇ يەردە ۋەتەن تۇت. كۆرمىدىڭمۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدە تۇغۇلغان، لېكىن ئۇنىڭ ئىشلىرى مەدىنىدە غەلىبىگە ئېرىشتى، مەككىنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىنمۇ مەدىنىدە تۇردى. سەنمۇ پايدىلىق ئىش تاپقان يەردىن ئايرىلمىغايسەن. چۈنكى، تۇرمۇش مەئىشىتىڭ ياخشى ئۆتكەن يەرنى تاشلاپ كەتساڭ ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىسىنى تاپىمەن، دەپ قولۇڭدىكىدىن ئايرىلىپ قالمىغايسەن. ئەي ئوغلۇم، ئۆمرۈڭنى تەربىيىسىز ئۆتكۈزمە. شۇ چاغدىلا دوست-دۈشمىنىڭگە ھەيۋەتلىك كۆرۈنىسەن. قىممەتلىق ئۆمرۈڭنى ھاۋايى-ھەۋەس بىلەن زايە قىلما.

ئالتىنچى باب يېمەك-ئىچمەك ئەدەپلىرى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، بىلگىنكى، خەلق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى، خاس كىشىلەر، يەنە بىرى، ئامما. مەجبۇرىيەت-تەكلىپ خاس كىشىلەرگە بولىدۇ. چۈنكى، ئاۋامنىڭ ئىشلىرىدا تەرتىپ، تەكەللۇپ ئاز ياكى يوقتۇر. ئاۋام (ئامما) جۈملىسىدىن بولغان كىشى قىلىدىغان ئىشلىرىغا ۋاقىت بەلگىلىمەي قاچان بولسا شۇ ۋاقىتتا ئىشلەيدۇ. خاسلار جۈملىسىدىن بولغان كىشى كېچە-كۈندۈز 24 سائەت ئىچىدە ھەر بىر ئىش ئۈچۈن بىر ۋاقىت بەلگىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئىشلىرى بىر=بىرىگە ئارىلىشىپ كەتمەيدۇ. ھەر بىر ئىش رەت-رېتى بىلەن ئايرىم-ئايرىم بولىدۇ. ھەممە ئىشنىڭ بېشى يېمەكلىكتۇر. يەنە بىلىشىڭ لازىمكى، خاس كىشىلەر ۋە ئاۋام كىشىلەر ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، بازار ئەھلى ۋە ئىلىم-سېتىم ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغۇچىلار. مۇنداق ئادەملەرنىڭ كۆپرەكى ئاش-غىزانى ئاخشامدا يەيدۇ. مۇنداق ئاخشامدا تاماق يېيىش زىيانلىقتۇر. چۈنكى، ئۇلار تاماقنى يەيدۇ. ھەزىم قىلىنماستىن بۇرۇن ئۇخلايدۇ. خەلقنىڭ يەنە بىر تۈرلۈكى ئەسكەر ئەھلىدۇر. بۇلارنىڭ ئادىتى قاچان تاماق يېيىش توغرا كەلسە، شۇ چاغدا يەيدۇ. چۈنكى، ئۇلار كۆپرەك سەپەردە بولۇپ، نەدە تاماق ئۇچرىسا شۇ يەردە يېمەي بولمايدۇ. ئەمما، خاسلارنىڭ ئادىتى بىر كېچە-كۈندۈزدە بىر قېتىم تاماق يېيىش. بۇ ئادەت سالامەتلىكنى ئىزدىگەنلەرنىڭ ئادىتىدۇر. لېكىن مۇنداق تاماقلىنىش بەدەننى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. كۈچ-قۇۋۋەتنى كېمەيتىدۇ.

ئەي ئوغۇل، تاماقلىنىشتا ياخشى تەرتىپ شۇكى، ئەتىگەندە سەپرانى دەپئى قىلغۇدەك ئازراق تاماق يەپ ئىشقا مەشغۇل بولۇش لازىم. تاكى پېشىن ۋاقتى بولغاندا چۈشلۈك تاماقلىنىش لازىم. يېگەن تاماق قىلغۇدەك بولسۇن، ھەزىم قىلالمايدىغان دەرىجىدە كۆپ يېمەسلىك كېرەك. ئەگەر بىرقانچە كىشى ياكى كۆپ كىشىلەر بىلەن بىللە تاماق يېيىش توغرا كەلسە، كۆپچىلىك كىشىلەر تاماققا ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرى تاماققا ئولتۇرما. ئەگەر

ئۆيۈڭدە مېهمان قوبۇل قىلساڭ, تاماق يەيدىغان مېهمانلار كېلىپ داستىخانغا ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرى تاماقنى داستىخانغا ئەكېلىپ قويما .تاماق يېگەندە ئالدىرماي ئاستا-ئاستا يېيىشنى ئادەت قىل. تاماق يېيەگەندە بېشىڭنى تۆۋەن تۇتقىن. كىشىنىڭ يۈزىگە ۋە قولىغا ئالغان, ئاغزىغا سالغان لوقمىسىغا كۆز سالما. كىشىنىڭ قولىدىكى لوقمىسىغا قاراش ناھايىتى چوڭ ئەيىبتۇر.

ھېكايەت :ساھىب كاپى دېگەن بىر پادىشاھ ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ پادىشاھ بىر كۈنى ئۆزىنىڭ كاتىپ-خادىملىرى بىلەن تاماق يەپ ئولتۇرۇپ, بىرىنىڭ قوشۇقىدا بىر تال قىل تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۇ كىشىگە >>:قوشۇقۇڭدا بىر تال قىل بار, ئېلىپ تاشلىۋەت >> دەپتۇ. ئۇ كىشى قوشۇقنى قويۇپ تاماق يېمەستىن ئورنىدىن قوپۇپ چىقىپ كېتىپتۇ, مەجلىس ئەھلى پەرىشان بوپتۇ. پادىشاھ ئۇ كىشىنى چاقىرتىپ >> :نېمە ئۈچۈن تاماق يېمەي كەتتىڭ؟ >> دەپ سوراپتۇ. ئۇ كىشى >> :قولۇمغا ئالغان لوقمىدا بىر تال قىلنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىنىڭ ئالدىدا تاماقنى قانداق يېيىشكە بولسۇن >> دەپتۇ. پادىشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خىجىل بوپتۇ.

دېمەك, تاماق يېگەندە ئۆز ھالىڭ بىلەن بول .باشقىلارنىڭ لوقمىسىغا قارىما, كىشىنىڭ ئالدىدىن لوقما ئالما. تۈرلۈك تاماق ھازىرلانسا, بىر-بىرىدىن يېيىش لازىم بولسا, خەلق بىر تۈرلۈك تائامنى يەپ بولۇپ توختىشىغا ئالدىراپ ئۇنى ئېلىۋەت دېمە. ئۇ تائام داستىخاندا بىر ئاز تۇرسۇن, ئاندىن ئىككىنچى تۈرلۈك تائامنى تارتىش كېرەك. چۈنكى, بەزىلەرنىڭ بىرىنچى خىل تائامغا ئىشتىهاسى بولۇشى مۇمكىن. ئىككىنچى تائام تەبىئىتىگە ياقمايدىغان بولسا, يېيەلمەي ئاچ قالمىسۇن. تاماقنى بەزى ئادەملەر تېز، بەزى ئادەملەر ئاستا يەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ,تاماقنى تېز ئېلىۋېتىش ياخشى ئەمەس. كۆپچىلىك بىلەن تاماق يېگەندە, سېنىڭ ئالدىڭدا تاماق بولۇپ, باشقىلارنىڭ ئالدىدا تۈگىگەن بولسا, ئۇلارنىڭ ئالدىغا تاماقتىن

نىسۋە بەرگىن. مېھمان بىلەن ياكى كۆپچىلىك بىلەن تاماق يېگەندە خىزمەتچىلىرىڭنى چاقىرما ۋە خىزمەتچىلىرىڭگە ئاچچىقلانما. تاماق پىشىپتۇ، پىشماپتۇ، تۇزسىز، تۇزلۇق بولۇپ قاپتۇ، دەپ كايىما. بۇلار تاماق يېيىشنىڭ تەرتىپ-قائىدىسىدۇر .

يەتتىنچى باب: شاراب ئىچىش تەرتىپى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، شاراب ئىچىش ھەققىدە نېمە دېيىشىم كېرەك؟ چۈنكى، شاراب ئىچىش شەكسىز ھارام. ئىنساننىڭ ئەقلىگە ۋە بەدىنىگە زىيانلىق .لېكىن، ياش، ھاياسىز ۋە پاسىق يىگىتلەر كىشىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمايدۇ، ئۆزلىرى خالىغان خاتالىقتىن كەچمەيدۇ. مەنمۇ يىگىت چېغىمدا ئاتا-ئانا ۋە پىشقەدەملىرىمىزنىڭ شاراب ئىچىش ھارام، ئىچمە، دەيتتى، مەن قوبۇل قىلمايتتىم. ئۇ مېنىڭ ياشلىق ھالىتىمدە ئاللاتائالانىڭ دەرگاھىدا، خەلق ئالدىدا ئۆتكۈزگەن ئاسىيلىق جىنايىتىم .كېيىن، ئاللاتائالا مەرھەمەت قىلىپ تەۋپىق بەردى . . .

ئەي ئوغۇل، ئەگەر ھېچقاچان ھاراق-شاراب ئىچمىسەڭ، ئاللاتائالا سەندىن رازى بولىدۇ ھەم خەلق ئىچىدە نامىڭ ئۇلۇغ بولىدۇ .گۈزەل ئەخلاق ۋە ئىشەنچكە سازاۋەر بولىسەن، خەلق ئىچىدە مالامەتتە قالمايسەن ,دىۋانە-ساراڭلارغا ئوخشاش تەلمۈرۈپ يۈرمەيسەن، مال-مۈلۈكۈڭ ئىسراپ بولۇپ تۈگىشىپ كەتمەيدۇ. ئەگەر بۇ سۆزلىرىمنى قوبۇل قىلساڭ، مېنىڭ ئالدىمدا ۋە خەلقىڭ ئالدىدا سۆيۈملۈك بولىسەن. ئالىملار >> :يالغۇزلۇق---يارىماس، يامان يولداشلاردىن ياخشىراق >> دېگەن. ئىچىملىك بىلەن مەشغۇل بولغان كىشىگە ھەمسۆھبەت بولمىغىنىڭ ئەۋزەل. شۇنداق كىشىلەرگە ئارىلىشىپ قالساڭ (ئىچىپ قالساڭ)، تويۇنى كۆڭلۈڭدىن چىقارما. ھەر زامان گۇناھىڭنى ئېسىڭگە چۈشۈرۈپ، ئاللا تائالادىن ئەپۇ سوراپ، تەۋپىق

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

تىلىگىن, شاراب-ئىچىملىك ئىچىپ ئۆتكۈزگەن گۇناھىڭغا قاتتىق پۇشايمان قىل, قايتا ئىچمە, ئۈمىد باركى, ئاللا تائالا ساڭا تەۋپىق بەرگەي. ياشلىقىڭغا مەغرۇرلىنىپ ئىچىپ قالساڭ, ھەر قاچان تائامنى يەپلا ئىچىشكە باشلىما, ئاۋۋال تاماق ھەزىم بولسۇن. تائام ئاشقازاندا ھەزىم بولماي تۇرۇپ, شاراب ھەتتا سۇ ئىچىشمۇ توغرا ئەمەس, ئەگەر ئارتۇقچە ئۇسساپ كەتسەڭ, ھېچبولمىغاندا تائام يەپ ئىككى سائەتتىن كېيىن سۇ ئىچ. تاكى تەبىئىتىڭ تائامدىن بەھرە ئالسۇن ۋە يېگەن تائامىنىڭ قۇۋۋىتى تەنگە سىڭسۇن. شاراب ئىچىشكە دۇچ كەلسەڭ, كەچقۇرۇن ئىچ, شاراب تەسىرى بىلەن مەست بولغۇچە كەچ كىرسۇن. خەلق سېنى مەست ياكى شاراب ئىچكەن ھالەتتە كۆرمىسۇن. شاراب ئىچكەن ئەيىبىڭ باشقىلارغا كۆرۈنمىسۇن. چۈنكى, مەست بولۇپ لەلەڭشىپ, لاۋزىلىشىپ يۈرۈش ناھايىتى زور ئەيىبتۇر. شاراب ئىچكەندە كۆپ يېمە. ئۇلۇغ ھۆكۈما, ئالىملار >> :شاراب ئىچكەندە كۆپ يېمەك ئاشقازانغا ئېغىر كېلىدۇ >> دېگەن ,شارابنى خەلق كۆپ يەردە, باغچىدا ئىچمە. ئەگەر خەلق كۆپ يەردە, باغچىلاردا ئىچسەڭ ئۆز ئۆيۈڭگە قايتىپ كەلگۈچە رەسۋا بولىسەن, چۈنكى كىشى ئۆز ئۆيىدە--تۆت تام ئىچىدە ئۆز مەملىكىتى ئىچىدىكى پادىشاھقا ئوخشايدۇ. شاراب ئىچكەندە كۆپ ئىچمە, شارابنى كۆپ--مەست بولغۇچە ئىچكەننىڭ ئىككى تۈرلۈك زىيىنى بار: بىرى, ھەممە ئەزالىرىڭ ئىختىيارسىز ھەركەتلىنىدۇ. تىلىڭ دېمەيدىغاننى دەيدۇ. پۇتۇڭ بارمايدىغان جايغا بارىدۇ. قولۇڭ تۇتمايدىغاننى تۇتىدۇ. كۆزۈڭ قارىمايدىغانغا قارايدۇ. ئاغزىڭ يېمەيدىغاننى يەيدۇ. شۇنداق قىلىپ, ئۆزۈڭنىڭ كىشىلىك ئىززەت-ھۆرمىتىڭنى ئۆز ئەزالىرىڭ بىلەن يەرگە ئۇرۇپ, رەسۋا بولىسەن. ئىككىنچى, شارابنىڭ تەسىرى بىلەن مېڭە, جىگەر, يۈرەك زەھەرلىنىپ, ساغلام بەدەننى زورلاپ كېسەلگە گىرىپتار قىلىسەن. ھەر قاچان مەست بولساڭ, بەدەنلىرىڭ زەھەرلىنىپ كېسەلگە مۇپتىلا بولىسەن .ئەقلىڭدىن ئايرىلىسەن. مۇبادا خاتالىشىپ مەست بولغۇدەك ئىچسەڭ >> سۇبھى)<< مەستلىكنى يوقىتىدىغان ئەتىگەنلىك شاراب) ئىچمە, بۇنىڭ زەرەرى ئىنتايىن يامان. كېچىدە ئىچكەن شارابنىڭ مېڭىدىكى

تۇمانلىق گاز تەسىرى چىقماي تۇرۇپ ,ئەتىگەنلىك شاراب ئىچسەڭ, ئىككى خۇمار گاز بىرلىشىپ مالخۇليا(ئەقىلدىن ئازغان نېۋرا كېسىلى)غا گىرىپتار بولىسەن. بۇ كېسەل ساراڭلىقنىڭ بىر تۈرىدۇر.

ئاللا تائالا كېچىنى ئادەمزاتنىڭ ئارام ئېلىپ راھەتلىنىشى ئۈچۈن ياراتتى. ئەگەر شارابخۇرلارغا يولۇقۇپ ئۇيقۇسىز قالساڭ, ئەتىسى كۈندۈزدە ئۇخلىشىڭ لازىم. ئۇخلىمىساڭ ساڭا ئىككى زەخمەت دۇچ كېلىدۇ: بىرى, مەستلىك خۇمارى, يەنە بىرى, ئۇخلىمىغانىنىڭ ئاجىزلىقى, مۇنداق ھالەتتىن ئاللا ساقلىسۇنكى :ئۆزۈڭنى بېشىڭ ئاغرىغان, كۆز-قاپاقلىرىڭ ئىششىغان, قول-پۇتلىرىڭ تىترىگەن ,بەدىنىڭدە قىلچە قۇۋۋەت قالمىغان, ئەقىل-ھۇش, كۈچ-مادار يوق بىر نەرسىگە ئايلانغان ھالدا كۆرىسەن. ئەي ئوغلۇم, مۇنداق يامان ئاقىۋەتلەرنى بىلىپ تۇرۇپ ئىچىشكە مەيل قىلما, ئەسلا ئىچمە! مەنىسىز, قاباھەتلىك بىر ھارام قىلىقنى قىلىپ, بۇ قەدەر زەخمەتنى ئۆزۈڭگە يۈكلىمە, كېيىن پۇشايمان قىلىسەن. جۈمە كېچىسى ئەسلا ئىچمە, شاراب ئىچمىسەڭ پەرۋەردىگارىڭنىڭ ۋە خەلقنىڭ نەپرەت-لەنىتىدىن خالاس بولىسەن ,ئاللاتائالانىڭ قەھر-غەزىپىدىن ساقلىنىسەن. ئەقىل-ھوشۇڭ, بەدىنىڭ زەھەرلىنىپ كېسەلگە مۇپتىلا بولمايدۇ. ئەگەر بۇ قاباھەتلەرنى بىلمەي, ئويلىماي ئىچكەن بولساڭ, توۋا قىلغىن,توۋا قىلغىنىڭغا ئاپىرىن ۋە مۇبارەك بولسۇن.

سەككىزىنچى باب . مۇساپىرلار ۋە مېھمانلارغا ھۆرمەت قىلىش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، بىلگىنكى, ئەگەر خەلقنى زىياپەتكە چاقىرساڭ, ھەر كۈنى چاقىرما .بولۇپمۇ يات كىشىلەرنى (سىرداش بولمىغانلارنى) زىياپەتكە چاقىرما. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى, يات كىشىلەرنى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

چاقىرساڭ, كۈتۈۋېلىشتا ئاجىزلىق قىلىپ, مېھمانلىق ھەققىنى ئادا قىلالمايسەن. مېھمان چاقىرىش زۆرۈر بولسا, ھېچبولمىغانسا ئۈچ كۈندە بىر قېتىم چاقىرغايسەن(تەييارلىقسىز, ئالدىراپ مېھمان چاقىرما), بىر ئايدا بىر نۆۋەت مېھمان چاقىرماقچى بولساڭ, ئالدىرماي, بەش قېتىم چاقىرىشنى بىر قېتىم يىغىپ تولۇق تەييارلىق كۆرۈپ بىر قېتىم چاقىرغىن.بەش قېتىم خىراجەت قىلىدىغان سەرپىياتنى يىغىپ ,بىر قېتىم قىلغىن. تاكى سېنىڭ مېھماندارلىقىڭ ھەممە ئەيىبتىن خالىي بولسۇن, ئەيىب ئىزدىگۈچىلەرنىڭ تىلى قىسقارسۇن, داستىخاندا نېمەتلىرىڭ مول بولسۇن. سېنى كۆرەلمەيدىغان ھەسەتخورلار نېمەتنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ غەيۋەت قىلىشقا تىل ئۇزىتالمايدىغان بولسۇن. بەلكى ئىنساپقا كېلىپ, ئاپىرىن ئوقۇسۇن. ھەر قاچان مۇساپىر مېھمانلار كەلسە ئالدىغا كەمتەرلىك بىلەن ئىززەت قىلغىن ۋە ھەر بىرىگە ئورۇن كۆرسەت, مېھمانلىرىڭ بىلەن يۇمشاق-مۇلايىم سۆزلەشكىن. چۈنكى, تاتلىق سۆز تاتلىق يېمەكلىكلەردىن ئارتۇقراقتۇر. ئۆيۈڭگە كەلگەن مېھمان مەيلى دوستۇڭ, مەيلى دۈشمىنىڭ بولسۇن كېچە-كۈندۈز خىزمىتىدە بولۇشۇڭ لازىم. ھەر قاچان مۇساپىر مېھمانلىرىڭ ئۆيۈڭگە كەلسە, ئەگەر يېمىز ۋاقتى بولسا ئالدىغا مېۋە ئەكىلىپ قوي. بىر ئاز سۆھبەتلەشكەندىن كېيىن, داستىخان يېيىپ تائام كەلتۈرگىن. مېھمانلارنى تائامغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ چىقىپ كەت, بىللە قاراپ ئولتۇرما. ئەگەر مېھمانلار سېنى بىللە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلسا, سائادەت بىل, لېكىن >>:مەن ھەر بىرىلىرىگە خىزمەت قىلاي دېگىن ,>> دېگىن, تەكرار تەكلىپ قىلسا, ئولتۇرۇپ تائام يېگىن, ئەمما مېھماندىن تۆۋەندە ئولتۇرغىن. ئەگەر مېھمان سەندىن بۈيۈك ئادەم بولسا, ئولتۇرماق ئەدەپ ئەمەس. مېھمانلارنى تائام يېيىشكە تولا قىستاش ۋە >>:ھەر بىرىڭىزگە لايىق تائام تەييار قىلالمىدىم ,>>دېگەندەك سۆزلەرنى ئېيتىش ھىممەتلىك كىشىلەرنىڭ سكزى ئەمەس. بۇ خىل سۆزلەر مەزمۇندا مېھمانلارغا قويۇلغان نېمەتلەرنى نامايىش قىلىشتۇر. مۇنداق سۆزلەر نەچچە يىلدا بىر قېتىم مېھمان چاقىردىغان كىشىلەرنىڭ سۆزىدۇر. مېھماننى تولا تەكەللۇپ بىلەن قىستاپ تەكلىپ

قىلساڭ, ئۇيىلىپ تائام يېمەي, داستىخاندىن ئاچ كېتىدۇ. ئەگەر ئۆيۈڭگە مېھمان كەلسە ئالدىغا تائام كەلتۈرۈپ قويۇپ, كىرىپ-چىقىپ يىراق تۇرۇش لازىم. مېھمان تائامنى يەپ بولغاندىن كېيىن خۇش پۇراقلىق سۇ ئەكېلىپ, مېھمانىنىڭ قولىنى يۇدۇرۇش كېرەك. مېھمانىنىڭ خىزمەتكارلىرىنىمۇ ھۆرمەتلەش لازىم. مۇمكىن بولسا، سازەندە تەكلىپ قىلىپ , مېھمىنلىرىڭنى خۇشال قىلغىن. مېھماندا سېنىڭ ھېچ ھەققىڭ يوق, مېھماندا سەندە كۆپتۇر. مېھمانىنىڭ ئالدىدا بار-يوققا شادلانما, شادلىققا تېگىشلىك نەرسىگە شادلان , ئەرزىمەس نەرسە ئۈچۈن قايغۇ-ھەسرەت چەكمە. مېھمان كۈتۈش خىزمىتىنىڭ تاماملانسا مېھمانغا مىننەت يۈكلىمە, بەلكى ئۇلاردىن مىننەتدار بول.

ئەي ئوغۇل, مۇساپىرلارغا ئوچۇق سۆزلۈك ۋە تاتلىق سۆزلۈك بولغىن, ئاچچىق سۆزلىمە, كىيانە سۆز قىلما. قۇدرىتىڭ يەتسە, مۇساپىرغا ئىنئام-ئېھسان قىل. مېھمان ئالدىدا ئورۇنسىز كۈلمە. ئورۇنسىز كۈلۈش ساراڭلىقتۇر ,ئورۇنلۇق كۈلۈش ئاقىللىق ۋە ئەدەپتۇر. ئەگەر مۇساپىر ئىچىپ مەست بولۇپ قېلىپ ,قايتىپ كېتىشنى خالىسا, ئۆيۈڭدە تۇتۇپ قالما, كەتسۇن. مېھمان بار يەردە ئەھلى-ئايال, بالىلىرىڭغا ئاچچىقلانما, چۈنكى مېھمانىنىڭ كۆڭلى سەندىن رەنجىمىسۇن .مۇبادا مېھماندىن يارىماس سۆز ئاڭلىساڭ, نارازىلىق كۆرسەتمە. سەۋر قىل, مېھمانىنى ھۆرمەتلە

مېھمانىنى ھۆرمەتلەش توغرىسىدا مۇنداق بىر ھېكايە بار.

ئابباسلاردىن مۇئتەسىم خەلىپىنىڭ زامانىدا زور جىنايەتلىك بىر ئادەم تۇتۇپ كەلتۈرۈلۈپتۇ. خەلىپە بۇ جىنايەتكارنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىپتۇ-دە, دەرھال جاللاتلار كېلىپ جىنايەتكارنى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلىنىپتۇ. ئۇ جىنايەتكار_دەردمەن بىچارە پەرياد قىلىپ:

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

- ئەي خەلىپە, ئاللا ۋە رەسۇلۇللا ھەققى بىر يۇتۇم سۇ بېرىشكە رۇخسەت قىلىڭ,_ خەلىپە رۇخسەت قىپتۇ. بىر قاچا سۇ ئەكېلىپ بېرىلىپتۇ. جىنايەتكار سۇنى ئىچىپتۇ ۋە ئەدەپ-قائىدە بويىچە:

- ئەي مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى, ئاللا سىزنىڭ ياخشىلىقلىرىڭىزنى كۆپ قىلسۇن. ئەمدى مەن سىزگە مېھمان بولدۇم, مېنى تەشنالىق ھالىتىدە بىر قاچا سۇ بىلەن مېھمان قىلدىڭىز مېھماننى ئۆلتۈرۈش سىزدەك ئىسلام خەلىپىسىگە لايىقى بولسا, مېنى ئۆلتۈرۈڭ, ئەگەر مېھماننى ئۆلتۈرۈش توغرا بولمىسا ,مېنى ئەپۇ قىلىڭ, مەن توۋا قىلاي,_ دەپتۇ. مۆئتەسىم خەلىپە بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

- سەن توغرا ئېيتتىڭ مېھمان ھۆرمىتى ئۈچۈن سېنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلدىم, _ دەپتۇ ۋە ئۇنى ئازاد قىپتۇ.

مېھماننى ھۆرمەتلەش كېرەك دېگىنىمىزدە, بارلىق مېھمانلار ئەمەس, بەلكى ھۆرمەتلەشكە, ئۇلۇغلاشقا ھەقلىق مېھماننى ھۆرمەتلەش لازىم .ئەخمەق, نادان-ھاياسىز مېھمانغا ھۆرمەت قىلىشقا بولمايدۇ. ھەرقانداق نائەھلى نادانىنى ھۆرمەتلىسەڭ ئۆيۈڭگە كىرىپ نازۇ نېمەتلىرىڭنى يەپ بولۇپ, ئۆيۈڭدىن چىققاندا غەيۋىتىڭنى قىلىدۇ. گۆشۈڭنى يەپ ئۇستۇڭدىن شىكايەت قىلىدۇ. مۇنداق ئادەملەرنى مېھمان قىلىشقا, ھۆرمەتلەشكە بولمايدۇ. ئەي ئوغۇل, مېھماننى تاللىۋېلىشنى بىلدىڭ ,ئۆزۈڭ باشقا كىشىلەرگە مېھمان بولساڭ قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭ كېرەك؟ ئەگەر بىر ئادەم سېنى چاقىرسا, بولار-بولماس ئادەمنىڭ ئۆيىگە بارما, سېنىڭ ئۇلۇغلۇقۇڭغا ۋە ھۆرمىتىڭگە زىيان يېتىدۇ. ئەگەر مېھماندارچىلىققا بارساڭ, بەك ئاچ قورساق بارما .بەك توقمۇ بارما, چۈنكى مېھمان بولۇپ نېرىپ بىر نەرسە يېمىسەڭ, ئۆي ئەسىنىڭ كۆڭلى يېرىم بولىدۇ. ئەگەر بەك ئاچ بېرىپ كۆپ يېسەڭ, ئۆزۈڭنى ئەيىبلەشكە سەۋەب بولىدۇ, ئوتتۇرا ھال بارغىنىڭ ياخشى. مېھماندارچىلىققا بارساڭ, ئۆزۈڭگە لايىق

ئورۇندا ئولتۇرغىنى, سىنى قايتا قوزغاتمىسۇن. چۈنكى, ئاۋۋال يۇقۇرى ئولتۇرساڭ, كىيىن كەلگەن ئۇلۇغراق (چوڭراق) ئادەملەرگە ئورۇن بېرىش ئۈچۈن ياكى باشقا سەۋەبتىن مۇندا ئولتۇر, ئاندا ئولتۇر دېگەن سۆز ئۆلۈمدىن يامان. داستىخان سېلىنغاندىن كىيىن يېمەك-ئىچمەكتە ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىشىغا ئارلاشما. خىزمەتكارلىرىغا, باللىرىغا بۇيرۇق قىلما. مۇنداق قىلىش ھەددىدىن ئاچقانلىقتۇر. ئەگەر مېھماندارلىق ئۈستىدە شاراب ئىچىپ قالساڭ, مەست ۋە خاراب بولغۇچە ئولتۇرما. شۇنداق ھالدا كەتكىنكى, ئۆيۈڭگە قايتىپ كەتكۈچە مەستلىكىڭنى كىشى بىلمىسۇن. چىرايىڭ ئادەم چىرايىدىن ئۆزگىرىپ كەتمىسۇن. بەزى ئادەملەر شۇنداق مەست بولۇدىكى, يۈزى ئادەم يۈزىدىن ئۆزگىرىپ قاۋان سۈرىتىدىنمۇ يامانلىشىپ كېتىدۇ. مۇنداق مەستلىك-رەسۋالىقتىن ساقلان. شاراب ئىچىپ قالساڭ, ئۆيدىكىلەر بىلەن ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىپ ئۇرۇشما. چۈنكى, كىشلەر, مەست بولۇپ قاپتۇ دەپ سىنى ئەيىبكە بۇيرۇيدۇ. ئەگەر بىر يۇتۇم ئىچىپ سۆزلىسەڭمۇ, ،ەست ئىكەنلىكىڭگە ھۆكۈم قىلىدۇ. چۈنكى, شاراب ئىچكەن مەستنىڭ ھەر بىر قىلىقى ساراڭغا ئوخشايدۇ. ئاقىللار ئېيتقانكى؛ >> :ساراڭلىق بىر قانچە تۈرلۈك بولىدۇ .<< مەستلىك ئەنە شۇ ساراڭلىقنىڭ بىر تۈرى. مەسلەن, كۆپ كۈلۈش, بىر سۆزنى قايتا-قايتا سۆزلەش, ئادەمگە ئېسىلىۋېلىش, ئادەمنى رەنجىتىش, مەنىسىش كۆپ سۆزلەش ,ئەدەبسىزلىك قىلىش, قاباھەتلىك (ناچار) سۆزلەش, يىغلاش قاتارلىقلار مەستلەرنىڭ سۈپىتى بولۇپ, يەنە بىر ھېسابتا ساراڭلىقتۇر. ئەگەر نەغمە-مۇزىكا ئاڭلىساڭ شەھۋانىي نىيەتتە--بۇزۇق غەرەزدە ئاڭلىما.

توققۇزىنچى باب چاقچاقلىشىش ۋە شاھمات ـ داما ئويناش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, ھەرگىز كىشىلەر بىلەن ئويۇن-چاقچاق قىلىشما. دانالار >> : چاقچاقلاشماق---
يامان ئىشلارنىڭ مۇقەددىمىسى <<دەپ ئېيتىشقان ئىدى. مۇبادا چاقچاقلاشساڭ, مەستلىك
ھالەتتە بولمىسۇن. بولۇپمۇ شاھمات-دامكا ئويۇنغاندا ئادەمدە كۆڭۈل تارلىقى بولىدۇ؛؛;
خانە-يوللار مەقسەتتىكىدەك كەلمىگەندە ياكى ئۇتتۇرۇپ قويغاندا, ئەلۋەتتە كىشىنىڭ كۆڭلى
تېخىمۇ تارىيىدۇ. بۇ ۋاقىتتا چاقچاق چىڭغا كېتىپ قېلىشى مۇقەررەر, ئەڭ ياخشىسى
شاھمات-دامكا ئويناشنى ئادەتلەنمە, ئەگەر ئوينىساڭ پۇل تىكىپ ئوينىما, پۇل تىكىپ
شاھمات-دامكا ئويۇنغانلىق قىمار بولىدۇ. قىمار ھارامدۇر, قىمارۋازلىقتىن قەتئىي ساقلان.
قىمارۋازلىق قىلىپ نام چىقارغان ئادەملەر بىلەن شاھمات-دامكا ئوينىساڭ، قىمارۋاز دەپ
مەشھۇر بولىسەن. ئەگەر چوڭ, ھۆرمەتلىك كىشىلەر بىلەن شاھمات-دامكا ئوينىساڭ, ئۇلارغا
يول قويۇشۇڭ لازىم, كۆڭلى قالمىسۇن .ئەمما, مەغرۇر, ھاياسىز, ئەدەپسىزلەر بىلەن ئوينىما.
مۇنداق ئادەملەر بىلەن ئوينىساڭ, ئويۇننىڭ ئاخىرى جەڭگى-جېدەل ۋە ئاداۋەتكە ئېلىپ
بارىدۇ. ئۇتتۇش شەرتى بىلەن ئويۇنغاندا, يوققا, بارغا قەسەم قىلما. خۇسۇسەن ئۇتتۇش ئويۇنى
ئويۇنغاندا قەسەم قىلىش زور خاتا ۋە گۇناھدۇر. ئەگەر ئويۇن ئۇسىيدە لەتىپە-چاقچاق
قىلىشساڭ ,لەتىپە قائىدىسىدە بولسۇن, بەزى گۈزەل ئىش, گۈزەل سۆزلەر بىلەن بولسۇن. بۇ
ئەيىب ئەمەس, بەلكى سۆزلىگۈچى ۋە ئاڭلىغۇچىنىڭ كۆڭلىگە ياقىدۇ. چۈنكى, ھەزرىتى
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بەزى چاغلاردا ساھابىلەرگە ھەق سۆزلەر بىلەن لەتىپە سۆزلەيتتى.
بۇ توغرىدا مەشھۇر بىر لەتىپە بار. ھەزرىتى ئائىشەنىڭ ئۆيلىرىدە بىر قېرى خوتۇن بار ئىدى.
بىر كۈنى ئۇ قېرى خوتۇن >> : يارەسۇلۇللا, ماڭا شاپائەت قىلسىلا .ئاللاتائالا مېنى جەننەتكە
كىرگۈزسۇن <<دېدى. ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام >>:قېرى خوتۇنلار جەننەتكە
كىرمەيدۇ <<دېدى, بىچارە قېرى يىغلاپ تاشلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۈلۈپ >>:ئەي
موماي, كۆڭۈلسىز بولماڭ, مېنىڭ سۆزۈم ھەق سۆزدۇر, يالغان ئەمەس. قىيامەت كۈنى بارلىق
خەلق مەيلى ياش, مەيلى قېرى بولسۇن, گۆردىن تىرىلىپ قوپقاندا ھەممىسى ياشلىق,

يىگىتلىك ھالىتىدە قوپار, تەڭرى بەندىلىرىنى جەننەتكە كىرگۈزگەندە ياش, يىگىتلىك ھالىتىدە كىرگۈزەر <<دېدى. بۇ قېرى خوتۇننىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ خۇش بولدى. ئەي ئوغۇل , لەتىپە-چاقچاق قىلىشقا بولىدۇ, لېكىن لەتىپە-چاقچاق مەنىسىز-بىھۇدە بولمىسۇن . لەتىپە-چاقچاق قىلىشساڭ, ئۆزۈڭدىن تۆۋەن كىشىلەر بىلەن قىلىشما. خۇسۇسەن , لەتىپەچاقچاقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان كىشىلەر بىلەن چاقچاقلاشساڭ , ھۆرمىتىڭگە نۇقسان يېتىدۇ, ھەر قاچان لەتىپە-چاقچاق قىلىشساڭ, ھەمتەڭ-باراۋىرىڭدىكى كىشىلەر بىلەن قىلىش. قايسى ھالدا بولسۇن, لەتىپە-چاقچاقنى ئاز سۆزلىگەن ياخشى . لەتىپەچاقچاقلىششتىن ئېھتىيات قىل. چۈنكى ئۇ, سېنىڭ قىممىتىڭ-ھۆرمىتىڭنى كەتكۈزىدۇ. ئويۇن-چاقچاق قىلىشش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس. ئاغزىڭغا كەلگەننى سۆزلىمە, دۇشمىنىڭ بولسىمۇ بوھتان قىلما, سېنىڭ بوينۇڭغا ئۇنىڭ ھەققى يۈكلەنمىسۇن .دۇشمىنىڭنىڭ ئەيىبىنى ئوچۇق بىلسەڭمۇ سۆزلىمە. توغرا بولغان تەقدىردىمۇ تۆھمەتتىن خالىي بولالمايسەن >> . دۇشمەنلىك بىلەن سۆزلەيدۇ <<دەپ ساڭا تۆھمەت قىلىدۇ. كىشىلەر نىلەن ئۆچەكەشمە, دۇشمىنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندىمۇ يارىماس سۆزلەر بىلەن سۆكمە, دۇشمىنىڭ ناچار-يامان سۆزلىسە سەن ياخشى سۆزلە, سېنىڭ ھۆرمىتىڭگە نۇقسان يەتمىسۇن.

شاراب ئىچىش, چاقچاقلىشش ۋە ئىشقىۋازلىق نادانلارنىڭ ئىشىدۇر, ھەر بىر ئىشنى ئۆلچەم بىلەن قىلىش لازىم.ئەگەرئاقىۋەتىنى ھېسابقا ئېلىپ قىلمىسا, ئادەم تېز رەسۋا بولىدۇ.

ئونىنچى باب ئىشق ۋە ئاشقلىق ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, ھەرگىز ئاشىق بولمىغايسەن.چۈنكى ئاشىقلىق ئەھۋالى ياماندۇر. ئەگەر ئاشىق بولساڭ, ھېچقاچان كۆڭلۈڭگە ۋە ھاۋايى-ھەۋەسكە ئەگەشمە. يەنى كۆڭلۈڭ تارتسا, بېرىپ

مەشۇقۇڭ)سۆيگىنىڭ)نى كۆرۈپ كەل. بۇ ھەۋەسكە بېرىلىپ كەتمە, چۈنكى كۆڭلۈڭ سېنى ھاۋايى-ھەۋەسكە باشلايدۇ, ئاقىۋەتتە نەپسى شەھۋانىي يامان يولغا باشلايدۇ.

مۇنداق نەپسى شەھۋانىي بۇزۇق يولغا مېڭىش ئەقلى بار ئادەمنىڭ ئىشى ئەمەس. مۇمكىنقەدەر كۆڭلۈڭنى ئىشققا باغلىما, چۈنكى ئاشىقلىق نىر بالا. ئۇ باشقا ھېچبىر بالاغا ئوخشمايدۇ. مەسىلەن, ئاشىقمەن دېگۈچىنىڭ سۆيگىنى بىلەن بىر كۆرگەن راھىتى بىر كۈنلۈك پىراق-جۇدالىق(ئايرىلىش (جەبىر-جاپاسىغا ئەرزمەيدۇ, ئاشىقنىڭ سۆيگىنى بىلەن ئۇچرىشىشى ۋە ھىجران-پىراق بىلەن ئايرىلىشى باشتىن-ئاخىر تامامەن مۇشەققەت-دەردتۇر. ئىشىق دەردى داۋاسىز دەردتۇر .چۈنكى, ئەگەر سۆيگىنىڭدىن ئايرىلساڭ ئازاب ئىچىدە قالىسەن, ئەگەر سۆيگىنىڭ بىلەن ئۇچراشساڭ, ئۇ يامان خۇلقلىق بولسا (قەدرىڭنى بىلمىسە) تېخىمۇ خارلىق ئازابىنى چېكىسەن. سېنىڭ ئىشىق باغلاپ ياخشى كۆرگەن مەشۇقۇڭ پەرىشتە-ھۆر سۈپەت بولسىمۇ, خەلق ئىچىدە مالامەت-نەپرەتتىن خالىي بولالمايسەن. ئەگەر سېنىڭ ئاشىقلىقىڭنى خەلق بىلسە ,سېنىڭ مەشۇقۇڭ ھەققىدە يارىماس-يامان سۆزلەرنى قىلىشىدۇ. چۈنكى, بەزى ئادەملەرنىڭ ئادىتى دائىم كىشىلەردىن ئەيىب ئىزدەشتۇر. دېمەك, ئۆز-ئۆزۈڭنى ئىشىق ۋە ئاشىقلىقتىن ياندۇرغىن. ئەقلى بار, زېرەك ئادەم ئۆزىنى ئىشىقتىن يىراق تۇتىدۇ, ئىشىقتىن ساقلىنىدۇ. بۇنىڭ يولى شۇكى, مەھبۇبىڭنى كۆرۈش ھەۋىسىنى كۆپ قىلمىغايسەن. چۈنكى ,ئادەم بىر گۈزەلنى بىر قېتىم كۆرۈش بىلەنلا ئاشىق بولمايدۇ. ئەگەر تەكرار كۆرسە ئىشىق مۇستەھكەملىنىدۇ >> ,كۆز كۆرگەنگە مەيل قىلىدۇ .<<كۆپ كۆرگەندىن كېيىن ھېرىس(ئامراق) بولىدۇ. ئەگەر سەن كۆڭلۈڭگە رۇخسەت بەرسەڭ كۆڭلۈڭ بىر كۆرۈش بىلەن قانائەتلەنمەيدۇ. يەنە بىر قېتىم كۆرۈشنى ئىزدەيدۇ, يەنە بىر كۆرسەڭ ئۈچىنچى قېتىم كۆرۈشكە ئىنتىلىدۇ. ئاخىر تۈگىمەس دەردكە مۇپتىلا بولىسەن. بولۇپمۇ مەھبۇبىڭنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرسەڭ, سۆزىنى قۇلىقىڭ بىلەن ئاڭلىساڭ, سەندىن ئارام ,راھەت كېتىپ, مېھنەت كېلىدۇ. سەن كىرگەن ئىشىق بازىرىدا زەرەردىن باشقا نەرسە ھاسىل بولمايدۇ. مەھبۇبىڭنى

كۆرگەن زامان كۆڭلۈڭگە توسالغۇ بولغايسەن. يەنە بىر كۆرەي دېمە, مەشۇقۇڭنىڭ ئىسمىنى ئېسىڭگە چۈشۈرمە, ئۆزۈڭنى باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلغايسەن, بەدىنىڭدىن شەھۋەتنى بوشاتقايسەن. يەنى ئۆزۈڭنىڭ ھالال ئاياللىڭ بىلەن جىما (جىنسىي مۇناسىۋەت) قىلغايسەن, تاكى كۆڭلۈڭ ئارام تېپىپ باشقا خوتۇننى تەلەپ قىلمىسۇن, قەلبىڭنى, كۆزۈڭنى كۆڭلۈڭ ھەۋەس قىلغان تەرەپكە باغلىما. شۇنداق قىلساڭ مۇنداق ماجازى-شەھۋانىي ئىشتىن خالاس بولىسەن. ئىشقتىن بۇ يول بىلەن قۇتۇلۇش قىيىندۇر, ئەمما بۇنىڭ جاپاسى بىر ھەپتىلىكتۇر. بۇ بىر ھەپتىلىك جاپاغا چىدىساڭ ,نەچچە يىللىق پىراق ۋە خەلق ئالدىدىكى نەپرەت-مالامەتتىن خالاس بولىسەن. بۇنى ھەر كىم كۆتۈرەلمەيدۇ. بۇ ئىشنى ھەر قانداق بىلەر-بىلمەس كىشى قىلالمايدۇ, غايەت ئاقىل-دانا ۋە ئۆز-ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا قادىر بولغان كىشى بېجىرەلەيدۇ .

ئاقىللار >>:ئىشق بىر تۈرلۈك كېسەلدۇر, ئۇنىڭ داۋاسى تويغۇچە تاماق يېمەسلىك, بەدەنگە ئېغىر ئەمگەك مەجبۇرىيىتىنى يۈكلەش, ئۆز ھالال جۈپتى بىلەن كۆپ جىما قىلىپ ۋە يىراق يەرگە سەپەر قىلىپ, بەدەننى ئۆز ھالىتىدىن ئۆزگەرتىش. شۇنداق قىلغاندىلا بەدەندىكى ھاۋايى-ھەۋەس پەسىيىپ, ئىشق دېگەن نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەي << دەيدۇ. بۇ ناھايىتى توغرا تەدبىردۇر.

دوستلارنىڭ ئۆزئارا مۇھەببىتى بىر تۈرلۈك ئاشىقلىقتۇر, ئۆزۈڭگە بىر كىشىنى دوست تۇتۇشنى ئىزدىسەڭ شۇنداق كىشىنى دوست تۇتقۇنكى, ساڭا ھەر زامان خەيرخاھ بولسۇن, ياخشىلىق قىلسۇن, مۇنداق كىشىگە دوستلۇق قىلساڭ بولىدۇ. ئۇلۇغ ئالىملار ئېيتقانكى, ئادەمگە تۆت نەرسە لازىم: (1) دوستلۇق قىلىشنىڭ سەۋەبىنى بىلىش؛; (2) ھايا ۋە ئەدەپ ئىگىلىرى ئارىسىدا ئۆمۈر كەچۈرۈش; (3 (ئىلىم-مەرىپەت ئەھلى بولغۇچى كىشىلەرنىڭ نەسىھىتىنى قۇلاقتا تۇتۇش; (4) دوستىنى دوستلۇق ھۆرمەت ئورنى بىلەن دوست تۇتۇش.

دوستۇڭ نان, ئاش, مەنپەئەتىنىڭ دوستى بولمىسۇن, ھەقىقىي دوست بولسۇن. جېنى ۋە كۆڭۈلدىن ساڭا دوستلۇق قىلسۇن. بۇ خىل دوستقا مۇھەببەت باغلىساڭ, توغرا-ھەقىقىي دوست تۇتقان بولىسەن. ئەمما, دوستلۇق بىلەن ئاشىقلىق ئارىسىدا پەرق بار, ئاشىقلىقتا كىشىنىڭ ۋاقتى ھېچقاچان خۇش بولمايدۇ, ئەمما دوستلۇقتا خوشاللىق بولىدۇ. ئاشىقلىق ئوتى دائىم يالقۇنلاپ كۆيدۈرۈپ ھالاك قىلىدۇ. ئەمىلىيەتتە ئۇ كۆيدۈرگۈچى ئوتتۇر, خۇسۇسەن قېرىغاندا ئاشىق بولۇش زور ئاپەتتۇر. چۈنكى, كىشى يىگىتلىك ۋاقتىدا >> ئاشىق << بولسا , خەلق ئۇنى كەچۈرۈشى مۇمكىن, كۆپ تەنە قىلمايدۇ. ئەمما, قېرىلار ئاشىق بولسا(يىگىتلەردەك ھەۋەس قىلسا) ھېچقاچان كەچۈرمەيدۇ.

ئەي ئوغۇل, ئەگەر ئاشىق بولساڭ سۆيۈشكە لايىق بولغانغا ئاشىق بول; ھۆسنى-جامالى, ئەقىل-كامالى, ئىلىم-مەرىپىتى بولسۇن. چۈنكى, ئىشق بىر ئوتتۇر, ئۇ گۈزەللىكتىن پەيدا بولىدۇ. كۆركەم خۇلق سۈزۈك ,تاتلىق سۇدۇر. ئۇ, مەرىپەتتىن ھاسىل بولىدۇ. سېنىڭ ئىشق باغلىغان مەشۇقۇڭدا بۇ ئىككى خىسلەت بولۇشى زۆرۈر. ئۇنىڭ گۈزەللىكى, ھۆسنى-جامالى سېنى كۆيدۈرسە ,مەرىپىتىنىڭ سۈزۈك سۈيى ئوتنى ئۆچۈرىدۇ, پەسەيتىدۇ. ئەگەر سۆيگىنىڭ غايەت گۈزەل ,ھۆسنى-جاماللىق, بەك نازىنىن بولسا, خۇلق-قىلىقى كۆركەم بولسا, خەلق سەندىن نارازى بولمايدۇ, ئەيىب قىلىدۇ, كەچۈرىدۇ. خەلق ھەر دائىم بىر-بىرىنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەيدۇ.

ھېكايەت :بىر ئادەم بىر كىشىدىن:

_ سېنىڭ ئەيىبىڭ بارمۇ ؟ _ دەپ سوراپتۇ.

_ يوق _ دەپتۇ ئىككىنچىسى.

_ ئەجەبكى باشقا كىشىلەردە ئەيىب كۆردۈڭمۇ ؟

_ كۆردۈم.

_ سەندىن ئەيىبى كۆپ ئادەم يوق ئىكەن , _ دەپتۇ سۇئال سورىغۇچى .

بۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇلار ئۆز ئەيىبىنى كۆرمەيدۇ. باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەيدۇ. ئاگاھ بولغىنكى >> خەلق مېنىڭ ئەھۋالىمدىن خەۋەرسىز << دەپ ئويلىما.

ئىزاھات: *. ئىشىق-- بىرەر گۈزەل ئادەمگە كۆڭۈل باغلاپ, ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىش. ئاشىقلىق-- بىرەر ھۆسىن-جامال ئىگىسىنى-- گۈزەلنى ياخشى كۆرۈپ, كۆڭۈل باغلاپ, شۇنىڭ يولىدا ھەيران-سەرگەندان بولۇپ, شۇنى ئەسلەپ, شەھۋانىي ئارزۇلار, خىيالىي ھەۋەسلەرنى قىلىپ يۈرگۈچى كىشىنىڭ پائالىيىتى.

ئون بىرىنچى باب.جىما ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى, جىما (جىنسىي مۇناسىۋەت) قىلماق دۇنيانىڭ ئۇلۇغ لەززەتلىرىدىن بىرىدۇر. لېكىن, ئۇنىڭ لەززىتىگە ئالدىنىپ جىما بىلەن كۆپ مەشغۇل بولما. تېنىڭنىڭ بىناسى (تەن ساغلاملىقىنىڭ (ۋەيران بولمىسۇن. ئۆزۈڭنى باشقۇرالمىساڭ, جىماغا كۆپ بېرىلىپ كەتسەڭ, بولۇپمۇ مەستلىك ھالەتتە جىما قىلساڭ, ۋۇجۇدۇڭ (تېنىڭ) خاراب بولىدۇ. چۈنكى, جىما ۋاقتىدا مېڭىدىن بىر لەززەت كېلىدۇ, مەستلىكتە جىما قىلساڭ, بۇ لەززەت بولمايدۇ. يۈرەك ,جىگەردىن ئورۇنسىز تەبىئىي زور قۇۋۋەت سەيلان قىلىپ, بەدىنىڭ ئاجىزلىشىدۇ. بۇ ھال داۋاملىشىۋەرسە ئاقىۋەت بەدىنىڭ ئىجىزلىشىپ, تۈرلۈك كېسەللىكلەر

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

سېنى بېسىۋالىدۇ ,خاراب بولىسەن. بەك تەقەززا بولساڭ, ساق ۋاقتىڭدا جىما قىل, مۇنداق ساق ھالەتتە بولىدىغان جىما ئايرىم كۈنلەردە بولۇشى كېرەك. ۋاقتسىز-قالايمىقان جىما قىلىش ھايۋانلارنىڭ ئىشىدۇر. جىمانى بەدەندە قۇۋۋەت تولۇق بولۇپ كۆڭۈل تەقەززا قىلغان چاغدا قىلىش مۇۋاپىپىق. كۆڭۈل, بەدەندىكى قۇۋۋەت تەقەززا قىلماي تۇرۇپ زورلىنىپ جىما قىلىش, ئىسسىق مۇنچىدا, ئىسسىق كۈنلەردە ياكى قاتتىق سوغۇق كۈنلەردە جىما قىلىش بەك زىيانلىقتۇر. بولۇپمۇ قېرىغاندا مۇنداق چاغلاردا جىما قىلىش ئىنتايىن زىيانلىق . باھارنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە, سالقىن ياز كۈنلىرىدە جىما قىلىش لازىم. چۈنكى بۇ ,تەبىئەت دۇنياسى ياشناپ-ئۆسۈپ بېرىۋاتقان پەسىل بولۇپ, ھاۋا ناھايىتى پايدىلىق بولغاچقا, ئادەم تەبىئىتىدىمۇ ئۆرلەش, يېڭىلىنىش بولىدۇ. ياز تەبىئىتى مۆتىدىلدۇر .ئىنسان بەدىنىمۇ قۇۋۋەت, قان, خۇشلۇق ئارتۇق بولىدۇ. قاندىن شەھۋەت كۆپىيىدۇ .مۇنداق ئەھۋالدا جىمانىڭ لەززىتى كۆپ بولىدۇ. بەدەنگە, مېڭىگە زىيان يەتمەيدۇ.

جىمانىڭ بەزى پايدىلىرىمۇ بار. كىشىنىڭ كۆڭلىدە قالايمىقان تەپەككۇر, .وي-خىياللار بولسا, ئۇنى دەپئى قىلىدۇ. كىشىنىڭ كۆڭلى ھارامغا (زىناغا) تارتسا, ئەمما ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى بىلەن جىما قىلسا, كۆڭلىدىكى بۇزۇق خىيال, ۋەسۋەسە يوق بولىدۇ, بەدەنگە چىققان بەزى جاھارەت-يارلىرىغىمۇ پايدىسى بولىدۇ. لېكىن, جىما كۆپ قىلىنسا, بەدەننى ئاجىزلاشتۇرىدۇ, مېڭە, ئۆپكە, جىگەر ئاجىزلىشىدۇ. ووُت-قول, باش-كۆز, بەل قاتارلىق ئەزالاردا ھەرخىل ئاغرىق پەيدا بولىدۇ. خۇسۇسەن مىجەزى قۇرۇق سوغۇق بولسا, جىما غايەت زىيانلىق. كۆپ جىما قىلىش كۆزنى ئاجىزلىتىپ قاراڭغۇلاشتۇرىدۇ(كۆز نۇرىنى كەتكۈزىدۇ). جىمانى كۆپ قىلغان كىشىلەرنىڭ ئايىغىدىن جۇدا بولغانلىقى (ماڭالماس بولۇپ ئولتۇرۇپ قالغانلىقى (ھەممىگە مەلۇم. دانالار ئېيتقانكى >> :مەنى--- ئىككى پۇتۇڭنىڭ يىلىكى ۋە ئىككى بىلىكىڭنىڭ قۇۋۋىتى, كۆزۈڭنىڭ نۇرى, ئەمدى قانداق قىلىش ئىختىيارىڭدا >>

ئون ئىككىنچى باب مۇنچىغا كىرىش تەرتىپى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, ئەگەر مۇنچىغا كىرىشنى خالىساڭ, قورسىقىڭ توق ۋاقتىدا كىرمە. بۇ زىيانلىق. مۇنچىدا جىما قىلما, خۇسۇسەن مۇنچا بەك ئىسسىق بولسا, جىما غايەت زىيانلىق. مەشھۇر ھېكىم-تېۋىپ مۇھەممەد بىننى زىياد >>:بىر كىشى قورسىقى توق ھالدا مۇنچىغا كىرسە ياكى ئىسسىق مۇنچىدا جىما قىلسا, ئۇ ئادەمنىڭ ئۆلمەي قالغىنىغا بەك ئەجەبلىنىمەن <<دېگەن ئىدى.مۇنچىنىڭ ئۆزى ھۇزۇرلۇق ياخشى ئورۇن, قەدىمكى تېۋىپ, ئالىملارنىڭ ئىجاد قىلغان ئىشلىرىدا مۇنچىدىن ياخشىراق نەرسە بولمىغان .ئالىملار>>:مۇنچىھ-- دۇنيانىڭ يېرىمى << دېگەن ئىدى. چۈنكى, دۇنيادا قانچىلىك راھەت بولسا, ئۇنىڭ يېرىمى مۇنچىدا. لېكىن, شۇنداق بولغاندىمۇ مۇنچىغا ھەپتىدە بىر قېتىم چۈشۈش كېرەك. مۇنچىغا كۆپ چۈشكەندە راھىتى جاپاغا (كېسەلگە) ئايلىنىدۇ. مۇنچىغا كۆپ چۈشكەندە مۇسكۇللار بوشايدۇ, قول, ئاياغ تىترەيدۇ, بۇرۇن كېڭىيىدۇ. شۇنداقلا مۇنچىغا ھەر كۈنى كىرىشنى ئادەت قىلسا, ئادەمنىڭ خۇلق-مىجەزى بۇزۇلىدۇ, يامان مىجەزلىك بولىدۇ. جۈملىدىن مۇنچىغا تولا كىرگەن ئادەم لاي (سېغىز) يېيىشكە, ھاراق ئىچىشكە ئادەتلەنگەن ئادەمگە ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ. لاي يېيىشنى ,ھاراق ئىچىشنى ئادەت قىلغان ئادەم بۇنى قىلماي تۇرالمىغاندەك ئادەتلىنىپ قالىدۇ.

مۇنچىغا كىرگەندە ھاۋاسى مۆتىدىل ئورۇندا ئولتۇرۇپ, مۇنچا بەك ئىسسىق بولمىسا كىرىش لازىم. مۇنچىدىن چىققاندىن كېيىنمۇ مۆتىدىل ئورۇندا تۇرۇپ, غوسۇل تەرەت قىلىپ, تېز

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

چىقىپ كېتىش كېرەك. مۇنچىدا ئادەم كۆپ بولسا كىرمىگەيسەن, چۈنكى مۇنچىدا نۆۋەت كۈتۈپ تۇرۇپ قالساڭ, مۇنچا ھاۋاسى زىيانلىقتۇر. مۇنچىدىن چىققاندىن كېيىن تېنىڭدىكى تەر بېسىلغۇچە سەۋر قىلىش لازىم. تەر بېسىلغاندىن كېيىن تېنىڭنى پاكىز لۆڭگە بىلەن سۈرتۈپ قۇرۇتۇش لازىم .مۇنچىدا يۇيۇنۇپ چىققاندىن كېيىن پاكىز كۆڭلەك, ئىشتان كىيىش لازىم, تېنىڭگە راھەت ,كۆڭلۈڭگە خۇشاللىق ھاسىل بولىدۇ. مۇنچىدا تۇرۇپ سۇ ئىچىش زىيانلىقتۇر. كىشى مۇنچىدا تۇرۇپ سۇ ئىچسە كېسەللىككە گىرىپتار بولىدۇ. مۇنچىغا ئاچ قورساق كىرىشمۇ زىيانلىقتۇر >> ,قۇلۇنچ) <<ئۈچەي-ئاشقازان كېسىلى) پەيدا بولىدۇ .تائام يەپ بولۇپ بىر-ئىككى سائەتتىن كېيىن مۇنچىغا كىرگەن ياخشى . مۇنچىدا سوغۇق سۇ ئىشلەتمەكمۇ زىيانلىق. ئەي ئوغۇل, بۇ تەرتىپلەرگە رىئايە قىلىشىڭ پايدىلىق .زىيانلىق ئىشلاردىن ساقلانغايسەن, مۇنچىدىن چىقىپ بىر كېچە-كۈندۈز خوتۇنۇڭغا يېقىنچىلىق (جىما) قىلمىغايسەن.

ئون ئۈچىنچى باب ئۇخلاشنىڭ پايدا - زىيىنى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, بەزى خەلقلەردە بىر ئادەت باركى, مۇنچىدىن چىقىپ كىيىم كىيگەن ئورۇندا بىر ئاز يېتىپ ئۇخلىمىسا, مۇنچىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. بۇ ئانچە ياخشى ئادەت ئەمەس .تىب ئالىملىرى ئۇيقۇنى كىچىك ئۆلۈم دېيىشكەن ئىدى. چۈنكى, ئادەم ئۇخلىغاندا بىھۇش بولىدۇ, ئەقلى يېپىلىدۇ. بەدەندىكى ھېس ھەركەت ئەمەلدىن قالىدۇ(يوقىلىدۇ), ئادەم ئۆلۈككە ئوخشاش بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تىب ئالىملىرى ئۇيقۇنى كىچىك ئۆلۈم دېگەن .ئۇيقۇ بەدەننى بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا ئۆزگەرتىدۇ. پەيلاسوپلار, تىب ئالىملىرى ئېيتقانكى >>:بەش نەرسە ئادەمنىڭ

ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىدۇ, بىر شەكىلدىن يەنە بىر شەكىلگە كەلتۈرىدۇ:(1) ھەددىدىن ئارتۇق
خۇشاللىق؛; (2) ئۇشتۇمتۇت يولۇققان قورقۇنچ; (3) ئارتۇقچە قايغۇرۇش, غەزەپ; (4)
ساراڭلىق; (5) ئۇخلاش. بۇلار ئادەمنى تېز ئۆزگەرتكۈچى نەرسىلەردۇر. ئەمما, قېرىلىق
ئادەمنىڭ سۈرەت-شەكلىنى ئۆزگەرتكۈچى بولسىمۇ, دەرھال ئۆزگەرتمەيدۇ. بۇ نەرسىلەرنىڭ
ئاۋالقى تۆتى ھاياتقا تەۋە, ئۇيقۇ ئۆلۈمگە تەۋەدۇر. مەسىلەن, مەست ئادەم ياكى ساراڭنى
يىراقتىن كۆرۈپ بىلگىلى بولىدۇكى, ئۇ تىرىكدۇر. ئەمما, ئۇخلىغان كىشىنى كۆرگەندە ئۆلۈك
دەپ قىياس قىلىنىدۇ ,چۈنكى ئۆلۈككە ھۆكۈم يوق, ئۇخلىغان ئادەمگىمۇ ھۆكۈم ئىجرا
قىلىنمايدۇ. مەلۇمدۇركى ,كۆپ ئۇخلاشنىڭ زەرەرى بولغانغا ئوخشاش, ئۇيقۇسىزلىقنىڭمۇ زەرەرى
بار. ئەگەر بىر كىشى 72 سائەت ئۇخلىمىسا, يەنى ئۈچ كېچە-كۈندۈز ئۇخلىمىسا ھالاك بولىدۇ
(ئۆلىدۇ .(ئەمدى ھەر نەرسە ئۆلچەم بىلەن بولۇشى كېرەك. مۇنچىدىن چىققاندىن كېيىن, ئۆز
ئۆيۈڭدە ئازراق ئۇخلاشنىڭ زەرەرى يوق, بەلكى ھۇزۇرلۇقتۇر. تىب ئالىملىرى دېگەنكى: بىر
كېچە-كۈندۈز 24 سائەت, ئۇنى ئۈچكە بۆلۈش كېرەك; ئىككى ئۈلۈشنى ئويغاقلىق ۋاقتقا ,بىر
ئۈلۈشنى ئۇخلاشقا سەرپ قىلىش كېرەك. يەنى 8 سائەتنى يېمەك-ئىچمەككە, زەۋق-ساپا) ئارام
ئېلىش)غا سەرپ قىلغاي; 8 سائەتنى ئۇخلاش-ئارام ئېلىشقا سەرپ قىلغاي. شۇنداق بولغاندا ,
16 سائەت ئىچىدە بەدەنگە تەسىر قىلغان زەخمەت ۋە مۇشەققەتلەرگە تاقابىل راھەت بولىدۇ,
بەدەن ئەسلىگە كېلىدۇ. ئاقىللارچە ۋە ھۆكۈما, تېۋىپلارچە تىرىكلىك قىلىش ئەنە شۇدۇر. لېكىن,
جاھىللار مۇنداق قىلمايدۇ, ھايۋانغا ئوخشاش 12 سائەت ئۇخلايدۇ, 12 سائەت ئويغاقلىقتا
يۈرىدۇ. يەنى ئەتىگەندىن-ئاخشامغىچە ئويغاق يۈرىدۇ ,ئاخشامدىن -ئەتىگىچە ئۇخلايدۇ.
ھۇرۇن-خوشياقماسلار بۇلاردىنمۇ يامانراقتۇر .كۈندۈزنى ئۈچ ھەسسە قىلىپ, ئىككى
ھەسسىسىنى ئۇخلاپ ئۆتكۈزىدۇ, بىر ھەسسىسىنى ئويغاقلىق بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. بۇلارنىڭ زىيىنى
ھەممىسىدىن ئارتۇق بولىدۇ. ئاللا تائالانىڭ كېچىنى يارىتىشىدىكى سەۋەب ھەر بىر
ھايات(جان) ئىگىسى كېچىدە ئۇخلاپ راھەت تاپسۇن ۋە ئادەم پەرزەنتلىرى كۈندۈزدىكى

جەبىر-جاپادىن كېچىسى ئارام ئېلىپ راھەت ئالسۇن دېگەنلىكتۇر. راھەت ئۇيقۇ بىلەن بولىدۇ, ئۇخلىمىسا راھەت ھاسىل بولمايدۇ. چۈنكى, ھاياتقا سەرمايە بولغان نەرسىنىڭ بىرى جان ۋە بىرى بەدەندۇر .بەدەن جانغا ماكان بولغان ئىكەن, جان بەدەننى ئۆزىگە خىزمەت قىلدۇرىدۇ. جاننىڭ خىزمىتى ھەركەتلىنىش بىلەن تەنگە راھەت يەتكۈزۈشتۇر. بۇ ئىككىسىنىڭ ئۈچ خاسىيىتى بار. جاننىڭ ۋەزىپىسى ھايات, ھەركەت ۋە يېنىكلىكتۇر. بەدەننىڭ ۋەزىپىسى ئۆلۈم , جىمجىتلىق ۋە ئېغىرلىقتۇر. بۇنىڭغا پاكىت شۇكى, بەدەن جان بىلەن تىرىك كۆرۈنىدۇ ,ئەگەر جان كەتسە بەدەن ئۆلۈك---جەسەت بولىدۇ. بەدەننى ھەركەتلەندۈرگۈچى جاندۇر. جان كەتكەندىن كېيىن جىمجىتلىق ۋە ئېغىرلىق كۆپىيىدۇ. مۇنداق بولغاندا بەدەن بىلەن جان بىر يەردە سۆھبەتداش بولىدۇ. دائىم جان بەدەننى ئۆز خۇسۇسىيىتى بىلەن تەربىلەيدۇ .جان بەدەننى بەزىدە خىزمەت قىلدۇرىدۇ, بەزىدە راھەت ئالدۇرىدۇ. جاننىڭ بەدەنگە تەئەللۇق بىر مۇنچە ھەمسۆھبەتلىرى بار. بۇ ھەمسۆھبەتلەرنىڭ ۋاقتى خۇش-گۈزەل ئۆتۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا تاشقى ھېسسىي ئەزالارنىڭ ياردىمى كېرەك. ئاڭلاش, كۆرۈش, سۆزلەش ۋە تۇتۇپ كۆرۈش زەۋق دېيىلىدۇ. يەنە بىرى, تىل بىلەن تاتلىق-ئاچچىقنى تېتىپ بىلىش قاتارلىقلار. بەدەن بىر ئۆيگە ئوخشايدۇ, بەدەن ئۆيى ئۇيقۇ بىلەن مەشغۇل بولسا ,تاشقى ھېسسىي ئەزالار بەدەنگە بىرىكىپ ھەركەتسىز بولىدۇ. ئەمما, جانغا تەئەللۇق يەنە بىر قانچە خىزمەتكار بار: ئۇلار ئورتاق ھېس, خىيال, پىكىر, خاتىرە كۈچى. بۇلار ئىچكى ھېس دېيىلىدۇ. بەدەن ئۇيقۇ بىلەن ھەركەتتىن توختاش سەۋەبلىك بۇ ئىچكى ئورتاق ھېسلاردا ئۆزگىرىش بولمايدۇ. مەسىلەن, ئىچكى ھېستىن بىرى پىكىر, يەنە بىرى مۇھاپىزەت(خاتىرە كۈچى)., مەلۇمكى, بۇلارنىڭ پائالىيىتى بەدەنگە تەئەللۇق ئەمەس .ئەگەر بەدەنگە تەئەللۇق بولسا ئىدى, پائالىيىتى ئۇيقۇ بىلەن يوقىلاتتى, چۈش كۆرمەيتتى ۋە كۆرگەن چۈشى خاتىرىدە قالمايتتى. تاشقى ھېسسىي ئەزالار بەدەنگە تەئەللۇق بولمىسا ئىدى, ئۇخلىغان ئادەم ئويغاق ئادەمگە ئوخشاش بولاتتى ۋە راھەت ,ئارام ئېلىشلار ھاسىل بولمايتتى. ئاللا ھېكمەتسىز نەرسىلەرنى ياراتمىغان. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى

بىلگەندىن كېيىن, كۈندۈزى ئۇخلاشتىن ساقلىنىش لازىم. ئەگەر ئۇيقۇ بەك تەققازا قىلسا, ئازغىنا يېتىپ ئارام ئېلىپ تۇرۇپ كېتىشى كېرەك, چۈنكى ئۇخلاش كېچىگە تەئەللۇقتۇر. كىشى كۈندۈزى ئۇخلىسا, كۈندۈزنى كېچە قىلغانغا ئوخشاش بولىدۇ. بۇ ئىلمىي هاياتقا, هېكمەتكە مۇۋاپىق ئەمەستۇر. يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرىدە كۈندۈزى بىر سائەتتىن يېرىم سائەتكىچە ئارام ئېلىپ, كۈن ئېگىلگەندىن كېيىن تاشقىرىغا چىقىپ ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇش لازىم. سۆزلىرىمىنىڭ خۇلاسىسى شۇكى, ئادەم ئۆمرىنىڭ كۆپرەكىنى ئويغاقلىقتا ئۆتكۈزۈشى, بەلكى تۈنىنىڭ مەلۇم مىقدارىنى ئويغاقلىقتا ئۆتكۈزۈشى كېرەك .ئۇيقۇ ئۆلۈمگە ئوخشاشتۇر. ئۆلۈم بىلەن ئۇيقۇنىڭ پەرقى: ئۆلۈك ئۆزى خالىغان كىشىنى يېنىغا كەلتۈرۈپ ياتقۇزۇشقا قادىر ئەمەس. ئەمما, هايات ئىگىسى (تىرىك ئادەم (سۆيگەن كىشىسىنى يېنىغا كەلتۈرۈشكە ئىمكانىيەتلىك. مۇمكىن بولسا ئۇيقۇ ۋاقتىدا ئۈلپەتدىشىڭ-هەمراهىڭ بىر دىلبەر نازىنىن ۋە ساڭا مېهرىبان, پىداكار گۈل يۈزلۈك بولسۇنكى, ئۇنىڭ بىلەن ئارام ئالساڭ ئارام راهىتىڭ ساڭا يېڭى روھ بېغىشلايدۇ. ئۇ سېنىڭ گۈل يۈزلۈك, هالال-قانۇنىي شەرئى جۈپتۈڭ بولۇشى كېرەك. بۇ ئىش يۇقىرىقىدەك بولمىسا, تىرىكنىڭ ئۇيقۇسى ئۆلۈكتىن پەرقلىق بولمايدۇ.

ئەي ئوغۇل, كېچىسى ئارام ئېلىپ ئۇخلىساڭ, قۇياش چىقماستىن بۇرۇن ئويغىنىشنى ئادەت قىل. ئاللانىڭ پەرمانلىرىنى ئادا قىل .

ئون تۆتىنچى باب مال ـ مۈلۈك بايلىق هاسىل قىلىش هەققىدە

ئەي ئوغۇل، مال-مۈلۈك, بايلىق هاسىل قىلىشقا تىرىشقىن. لېكىن, مال-مۈلۈكلەر هالال-توغرا يولدىن هاسىل قىلىنىشى لازىم .مال-مۈلۈك, بايلىق هاسىل قىلىمەن دەپ خەتەرلىك ئىشلارغا دۇچار بولما. هەر قاچان هالال توغرا, خەۋپسىز يولدىن بايلىق هاسىل قىلغايسەن, هالال-توغرا, خەۋپسىز يول بىلەن مال-مۈلۈك, بايلىق يىغساڭ ئۆزۈڭدە قالىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىشقا ئىمكانىيەت تاپىسەن. ئەگەر هارامدىن بايلىق هاسىل قىلساڭ بۇ مال-مۈلۈك, بايلىقلار ئاقىۋەت قولدىن كېتىدۇ ۋە ئۇنىڭ ۋابالى(جازاسى) ساڭا قالىدۇ .هالال يول بىلەن هاسىل قىلغان مال-مۈلۈكۈڭنى ساقلاپ, توغرا يولدا سەرپ ئەتكىن ,ئورۇنسىز سەرپ قىلما, ئىسراپ قىلىپ يوقىتىۋەتمە. ئەخمەقلەرنىڭ يولىغا ماڭما, چۈنكى مال-مۈلكۈڭنى ساقلاش ئۇنى توپلاشتىن مۈشكۈل. كۆپ كىشىلەر مال-دۇنيا تىغىپ, ساقلاش يولىنى بىلمەيدۇ. ئەگەر هاجىتىڭگە زۆرۈر كەلسە, ئۆز يېنىڭدىن قەرز ئېلىپ, يەنە ئۆز ئورنىغا قويۇشقا تىرىشقىن, خىراجىتىڭنى ئىرادەڭگە قاراپ هېساب بىلەن قىل, بەلكى خىراجىتىڭ ئىرادەڭدىن كەم بولسۇن. مەسىلەن, ساڭا كۈندە 10 تەڭگە كىرىم بولىدىغان بولسا توققۇز تەڭگىنى خىراجىتىڭگە سەرپ قىلىپ, بىر تەڭگىنى تېجەپ, سەرمايەڭگە قوشۇپ قوي. شۇنداق بولغاندا هېچقاچان موهتاج بولمايسەن ياكى ئۈمىد قىلغان نەرسە قولۇڭغا كىرگۈچە سەرمايەڭنى خىراجەت قىلىپ تۇرالايسەن. ئەگەر خىراجىتىڭ ئىرادەڭدىن كۆپەيتىۋەتسەڭ, هەر قانچە كۆپ خەزىنە بولسىمۇ يەتمەيدۇ. ئەي ئوغۇل, كۆڭلۈڭنى بىر نەرسىگە تامامەن باغلىما, تۇيۇقسىز بىر هادىسە, سەۋەب بىلەن سەن كۆڭۈل باغلىغان نەرسە قولۇڭدىن كەتسە غەم-قايغۇغا قالىسەن. مال-مۈلكۈڭ كۆپ بولغان تەقدىردە كەمبەغەللىچىلىكنى ئۇنۇتما. خىراجىتىڭنى هېساب بىلەن قىل. چۈنكى, خىراجىتىنى هېسابلاپ ئىشلەتكەن ئاز ئاقچىسى بار ئادەم خىراجىتىنى بىلمەي, هېسابلىماي سەرپ قىلغان بايدىن ئارتۇق. خىراجىتىنى بىلىپ, هېسابلاپ قىلغان ئادەمنىڭ هەرقاچان قولىدا ئازدۇر-كۆپتۇر مۈلكى بولىدۇ. هېسابلىماي خىراجەت قىلغان كىشى تېز موهتاجلىققا دۇچار بولىدۇ .

مال-مۈلكى بار چاغدا ئىسراپ قىلمىسا موھتاجلىقتا چۈشمەيدۇ >> .كىشى مال-مۈلۈكى بار چاغدا ئۇنى ئورۇنسىز ئىسراپ قىلىپ, كېيىن دوستىغا موھتاج بولغاندىن ,ئىسراپ قىلماي دۈشمىنىگە قالدۇرغان ئەلا .<<مال-مۈلكۈڭ دۈشمەنگە قالسا قالسۇنكى, دوستقا موھتاج بولما !

دانالار ئېيتقانكى:

>>جەمئى قىلىپ ماللارنى, ياخشى ئاسراپ ساقلىغىن.

دۈشمىنىڭگە قالسا قالسۇن, دوستقا موھتاج بولمىغىن<<.

قولۇڭغا بىر نەرسە كەلسە, بۇ ئاز ئىكەن, بۇنىڭدىن نېمە ھاسىل بولار؟ دېمە. ئاز نەرسىنى ساقلىيالمىغان كىشى كۆپ نەرسىنى ساقلىيالمايدۇ. بىر دوستۇڭ ياكى بىر كىشى مال-مۈلكىنى ياكى بىرەر خىزمىتىنى تاپشۇرسا ۋە ئامانەت قىلسا, ئۆز مال-مۈلكۈڭ, ئۆز ئىشىڭغا ئوخشاش كۆرۈپ ساقلا ۋە بېجىرگىن, بەلكى ئۆز مۈلكۈڭ, ئۆز ئىشىڭدىن ياخشىراق-ئارتۇقراق مۇھاپىزەت قىلغىن ۋە بېجىرگىن. سېنىڭ مال-مۈلكۈڭنىمۇ تەڭرى ساقلايدۇ. خەلق ئارىسىدا ئىشەنچلىك ئامانەت ساقلىغۇچى ۋە دىندارلىق بىلەن مەشھۇر بولىسەن. ئەي ئوغۇل, ھورۇن, ئىش بىلەن خۇشى يوق, لەقۋا بولما, چۈنكى, ھورۇنلۇق, ئاجىزلىق ۋە ئىشقا خۇشياقماسلىق قاتتىق نومۇستۇر, ئۇ بەختسىزلىكنىڭ ئالامىتىدۇر. جاپاسى كۆپ ئىشنىڭ پايدىسىمۇ كۆپ بولىدۇ .مۇھەققەت چېكىپ, غەيرەت قىلىپ بىر نەرسە ھاسىل قىلساڭ توغرا يولغا سەرپ قىل ,مۇشەققەتلىرىڭ زايا بولمىسۇن, قەدىرلىك نەرسەڭنى قەدىرلىك ئادىمىڭ سورىسا ئايىما ۋە قىزغانما. چۈنكى, ھەرقانداق قەدىرلىك نەرسەڭ بولسا, ئۆزۈڭ بىلەن بىر قەبرىگە بىللە بارمايدۇ. قولۇڭدا بار نەرسىگە قانائەت قىل, چۈنكى قانائەت بىر خەزىنىدۇركى, ھېچقاچان تۈگىمەيدۇ. كۆپ ھېرىس (ئاچ كۆز, تويماس), تەمەگەر بولما,

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

خەلق بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولۇپ, تاتلىق سۆزلۈك, گۈزەل ئەخلاقلىق بولغىن. خەلققە
شەپقەت قىلغۇچى-مېھرىبان بول, خەلق تەرىپىدىن ساڭا ياخشى بىر ئىش بۇيرۇلسا, ئۇنى
بېجىرىشكە ئىجتىهات قىل, خەلق بۇيرۇغان ياخشى ئىشقا قارشىلىق كۆرسەتمە, ئالەمدە
نامىڭ ياخشىلىق بىلەن مەشهۇر بولىدۇ. ياخشى ئىش قىلمىغان ئادەمنىڭ خەلق ئارىسىدا
هۆرمىتى بولمايدۇ. قانائەتچان بولغان, خەلققە يۈك بولمىغان, يەنە خەلققە ئېهتىياجىنى
چۈشۈرمىگەن ئادەم خەلق ئارىسىدا ئەتىۋارلىق بولىدۇ, سۆزى هەممىگە مەقبۇل بولىدۇ , هەر
قانچە باي بولسىمۇ قانائەتسىز كىشىنىڭ ئەتىۋارى بولمايدۇ, ئەمەلىيەتتە مۇنداق ئادەم گاداي
هېسابلىنىدۇ, سۆزى مەقبۇل بولمايدۇ. هەر نەرسىنىڭ بىر زىننىتى بار؛ ;بايلارنىڭ زىننىتى ۋە
بېزەكى يوقسۇللارغا خەير-ئېهسان, مەدەتكارلىق قىلىشتۇر. هەر كىشىنىڭ ئەهۋالىغا قاراپ
ئىنئام-ئېهسان قىلىشقا تىرىشقىن, سادىغا ۋە زاكات بېرىشتە بېخىللىق قىلما, بۇ ئىشلاردا
ئىسراپچىلىقمۇ قىلما. ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ئاللا ياخشى كۆرمەيدۇ .ئاللاتائاللا
ئىسراپچىلىقنى مەنئى قىلىپ>> :يەڭلار ۋە ئىچىڭلار, ئىسراپ قىلماڭلار <<دېگەن .ئەلۋەتتە
ئاللاتائالا ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ. سەن هېچقاچان ئىسراپ قىلغۇچىلاردىن بولما,
هەتتا ئىسراپخورلار بىلەن هەمسۆهبەتتىمۇ بولما.چۈنكى, ئاپەت كەلسە بىر سەۋەب بىلەن
كېلىدۇ; كەمبەغەلچىلىكنىڭ بىر سەۋەبى ئىسراپچىلىق. كىشى ئۆزىگە لازىم ۋە زۆرۈر بولغان
ئورۇنغا سەرپ قىلسا, بۇ ئىسراپ بولمايدۇ. بىهۇدە ۋە شەرىئەتكە خىلاپ ئورۇنغا سەرپ قىلسا,
دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيانكار بولىدۇ .ئىسراپچىلىق ئىقسادىي نەرسىلەردىلا ئەمەس, بەلكى
سۆزدە, يۈرۈش-تۇرۇشتا ,يېمەك-ئىچمەكتە, ئۇيي ئىشلىرىدا, كىيىم-كېچەكتە, ۋاقىتتا بولىدۇ.
هەممە ئىشتا مۆتىدىل (نورمال) بولۇش كېرەك. ئەي ئوغۇل >> ,ئىسراپ بولىدۇ >> دەپ
تىرىكچىلىكتە تارلىق, بېخىللىقنى ئادەت قىلما, ئۆزۈڭدىن قىزغانما (ئۆزۈڭگە بېخىللىق
قىلما), ئاچچىق هالەت بىلەن تۇرمۇش كەچۈرمە. تۇرمۇشنى ئىمكانىيەت ,ئىقتىدارىڭنىڭ
يېتىشىچە خۇش ئۆتكۈزگىن, ئۆز جېنىڭنى ئاسرا, جېنىڭدىن ئەزىز نەرسەڭ يوق.

نەسىھىتىمنىڭ خۇلاسىسى شۇكى, ئىسراپخورمۇ, بىخىلمۇ بولما. مال-مۈلكۈڭدىن بىرەر نەرسىنى بىر كىشىگە ئامانەت قويساڭ, ئىسراپخور ئادەمگە تۇتتۇرما. بېخىل, باي ئادەمگە ئامانەت قويساڭ بولىدۇ. چۈنكى, ئىسراپخور ئادەم گەرچە موھتاج بولمىسىمۇ, سېنىڭ ئامانەت قويغان مۈلكۈڭنى زايا قىلىۋېتىش ئېھتىمالى بار. ئەمما, بېخىل سېنىڭ مېلىڭنىمۇ ئۆز مۈلكىدەك ساقلايدۇ. يەنە قىمارۋاز, هاراق-شاراب ئىچكۈچى كىشىلەرگە ئامانەت قويما. ئەي ئوغۇل, دۇنيادا ئىككى نەرسە بار: بىرى راھەت, بىرى مېھنەت. خەلق بۇ ئىككى نەرسىنىڭ بىرىدىن قاچىدۇ, بىرىنى ئىزدەيدۇ. ئەمما, ھەر ئىككىسى ئادەم بىلەن بىللە مەۋجۇتتۇر, يەنى ئادەمدىن ئايرىلمايدۇ. چۈنكى, مېھنەت-جاپاسىز راھەت بولمايدۇ, راھەتسىز مېھنەت بولمايدۇ. بۇ نەرسىلەر بىر-بىرىگە تايىنىدۇ. بىراۋغا راھەت بولغان نەرسە ئىككىنچى بىراۋغا مېھنەت بولۇپ دۇچ كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە بىر كىشىگە دۇنيا جەھەتتىن مۇشەققەت ۋە جاپا كەلسە كېيىن بايلىق راھىتىنى كۆرىدۇ .ئەمما, مېھنەت-مۇشەققەت تارتماي راھەتكە ئېرىشسە, يوقسۇللۇق مېھنىتىنى تارتىدۇ .بۈگۈنكى مېھنەت ئەتىنىڭ راھىتىدۇر. بۈگۈنكى راھەت ئەتە مېھنەتكە ئايلىنىدۇ. دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئەھۋالىنىمۇ شۇنىڭغا قىياس قىلىش كېرەك. ئەي ئوغۇل, دۇنيادا راھەتلىك ئۆتەي دېسەڭ, ھۈنەر-كەسىپ ۋاستىسى بىلەن ھالالدىن (توغرا يولدىن) ھاسىل قىلغان نەرسەڭنىڭ بىر مىقدارىنى ئىقساد قىلىپ ساقلا, ئېھتىياجلىق كۈنلىرىڭدە ئىشقا يارايدۇ. ئەگەر ئۆزۈمنى باشقۇرالمايمەن دېسەڭ, يوقالماس, چىرىمەس بىر نەرسە ئېلىپ ساقلا. كېرەك بولغاندا باھاسى كېمىمەيدىغان بولسۇن. مەسىلەن, لەئىل-ياقۇت, ئىنجۇ ,ئالتۇن-كۈمۈش ياكى يەر, سۇ, ئورمان, ئۆي-ئىمارەتكە ئوخشاش نەرسىلەر. مۇنداق نەرسىلەر ساقلىنىپ قالىدۇ. ئېھتىياجلىق بولساڭمۇ ئابرۇيۇڭغا نۇقسان يېتىدىغان نەرسىنى ساتما, خەلق ئىچىدە ھۆرمىتىڭ بۇزۇلمىسۇن. ئەي ئوغۇل, قەرز ئېلىشقا ھەۋەس قىلما, ئۆسۈم بىلەن قەرزدار بولما. بۇ ئىشلار ئادەمنى خارلىققا ئېلىپ بارىدۇ .ھۆرمەتسىز قىلىپ قويىدۇ. چۈنكى, كىمگە قەرزدار بولساڭ, ئۇنىڭغا قۇل بولسەن ۋە ئۆز-ئۆزۈڭگە زۇلۇم قىلغان بولىسەن. شۇنداقلا كىشىگە قەرز

پۇل بەرمە. خۇسۇسەن دوستۇڭغا قەرز بەرمە. چۈنكى, دوستۇڭ ئۆزىنى بىلىپ ۋاقتىدا بەرمىسە, تەكرار سوراش كېرەك بولىدۇ, سورىساڭ رەنجىيدۇ, دوستلۇق بۇزۇلىدۇ. ئەگەر دوستۇڭغا قەرز بەرسەڭ ئۆزۈمنىڭ دەپ بىلمە, ئۆزى بەرسە سەرپ قىل, بەرمىسە سوراپ ئېلىپ دوستلۇققا نۇقسان يەتكۈزمە. دوستنى دۈشمەن قىلىش-- نادانلارنىڭ ئىشى. ئەي ئوغۇل, ئومۇمەن قولۇڭدىن كەلگەن ياخشىلىقنى ياخشىلىق قىلىشقا سازاۋەر ئادەملەردىن ئايىما. كىشىنىڭ مال-مۈلكىدىن تەمەيىڭ بولمىسۇن. ئۆزۈڭنى مۇنداق سۈپەت تۇتالىساڭ, خەلق ئارىسىدا ئىپپەت (نومۇس) لىك, ئىشەنچلىك, تونۇلۇپ, دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە مەدھىيلەشكە ئېرىشىسەن.

ئون بەشىنچى باب: ئامانەت ساقلاش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, بىر كىشى ساڭا ئامانەت قويۇشنى خالىسا, ئامانەتنى ئالما. ئامانەتنى قوبۇل قىلىپ, ئۆزۈڭگە بالا يۈكلىمە. چۈنكى, ئامانەتنى ساقلىماق بىر بالىيىئاپەتتۇر .بۇ ئىش ئۈچ ھالدىن خەلىي بولمايدۇ: بىرى, ئامانەتنى ئۆز مال-مۈلكۈڭدىن ئارتۇق كۆرۈپ ساقلاش ئۈچۈن جەبىرجاپا چېكىسەن ۋە ئىگىسى تەلەپ قىلغاندا تاپشۇرۇپ بېرىش مەجبۇرىيىتىنى ئۆتەيسەن. يەنە بىرى, نىيەت (ئىدىيەڭ) بۇزۇلسا, خام تەمەگەرلىك قىلىپ ئامانەتنى ئىنكار قىلىسەن, ئۈچىنچىدىن ئامانەت بىرەر سەۋەب بىلەن زايا بولسا ,جاۋابكارلىق ۋە ئۇيياتقا قالىسەن. بۇ ئۈچ ھالنى ساڭا بايان قىلايكى: بىرىنچى ,ئامانەتنى ياخشى ساقلاپ, ئىگىسى تەلەپ قىلغاندا تاپشۇرساڭ, ئاللانىڭ >> :سىلەر ئامانەتنى ئۆز ئىگىسىگە تاپشۇرۇڭلار << دېگەن ئايىتى بويىچە ئاللانىڭ ئەمرىنى ئۆز ئورنىغا كەلتۈرگەن بولىسەن. ئامانەت ساقلاش ئاسان ئىش ئەمەس, ئەگەر زۆرۈر كېلىپ ئامانەت قوبۇل قىلساڭ, ياخشى مۇھاپىزەت قىلىپ ھەرگىز خىيانەت قىلما. ھەتتاكى, كىشىلەرگە مۇرۇۋۋەت قىلىشتىن ئازراق ھەسسىسى بار ئوغرىمۇ ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدۇ. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ھېكايەت بار:

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

بىر باي سەھەر ۋاقتىدا مۇنچىغا كېتىۋاتقاندا بىر دوستىغا ئۇچراپتۇ ۋە ئۇنىڭغا :

>>دوستۇم, بارمۇ سىز؟ ياخشى يەردە ئۇچراشتۇق. مەن مۇنچىغا كېتىۋاتىمەن, بىللە بارايلى << دەپتۇ. ئۇ دوستى >> : بولدۇ بۇرادەر, مەن سىز بىلەن مۇنچىغا بىللە باراي, لېكىن مۇنچىغا كىرمەيمەن, ئىشىم بار << دەپتۇ. ئاخىر بۇ ئىككى دوست بىللە مېڭىپتۇ. ھېلىقى دوست مۇنچىغا يەتمەستىنلا ئىككىنچى بىر كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ, تېخى قەراڭغۇ بولغاچقا, بۇ كىشى دوستىنىڭ قايسى كوچىغا كىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەي قاپتۇ. دەل شۇ يەردە بايغا بىر ھەييار ئوغرى يولۇقۇپتۇ. باي بۇ ئوغرىنى ئۆزىنىڭ دوستى دەپ خىيال قىلىپ >> : يېنىمدىكى 100 دەر ئالتۇنۇمنى سىز ساقلاپ تۇرۇڭ, مۇنچىدا ئوغرى ئېلىۋالمىسۇن << دەپ ئامانەت بېرىپتۇ. ئۇ ئوغرى باينىڭ 100 سەر ئالتۇننى ئېلىپ, باي ھاممامدىن چىققۇچە كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. لېكىن , باي ئوغرىنى تونۇماي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئوغرى باينى چاقىرىپ:

_ ئەي باي, بۇ ئامانىتىڭىزنى ئېلىڭ _ , دەپتۇ.

_ قايسى ئامانەتنى ؟ _ دەپتۇ باي .

_ سىز مۇنچىغا كىرىش ئالدىدا, _ دەپتۇ ئوغرى _ ,ماڭا تاپشۇرغان ئامانەت. ئۇ 100 سەر ئالتۇننى تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ ۋە:

_ ئەي باي, سىزنىڭ ئامانىتىڭىزنى ساقلايمەن دەپ ئۆز ھەركىتىمدىن قالدىم, بىر نەرسە تاپالمىدىم, _ دەپتۇ.

_ قانداق ئىشىڭدىن قالدىڭ ؟

_ ھەييارلىق ۋە ئوغرىلىق ئىشىمدىن قالدىم, ھەر كۈنى سەھەر ۋاقتىدا چىقىپ ئوغرىلىق قىلىپ بىر نەرسە تاپاتتىم.

باي بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ دەپتۇكى:

_ ئۇنداق بولسا نېمە ئۈچۈن بۇ ئالتۇننى ئېلىپ كەتمىدىڭ ؟

_ ئەگەر بۇ ئالتۇنلارنى, _ دەپتۇ ئوغرى, _ ئۆز ھۈنىرىم بىلەن ئالغان بولسام بەرمەي ئېلىپ كېتىۋېرەتتىم. ئەمما, سىز ماڭا ئامانەت قويدىڭىز, ئامانەتكە خىيانەت قىلىش مەردلىك ئەمەس-دە!

_ سېنىڭ مەردلىكىڭ ئۈچۈن, _ دەپتۇ باي, _ بۇ 100 سەر ئالتۇننى ساڭا بەردىم, ساڭا ھالال بولسۇن.

ئەي ئوغۇل, سەن دىندارلىق ۋە ھەققانىيەتنىڭ ئىگىسىمەن دەپ يۈرۈپ, ئامانەتكە خىيانەت قىلىشنى قانداقمۇ راۋا كۆرىسەن. ئىككىنچى, مۇبادا بىراۋنىڭ ئامانىتى قولۇڭدا زايا بولۇپ يوقالسا, ئامانەت ئىگىسىگە >> ئامانىتىڭ يوقالدى .< دەپ قانداقمۇ ئېيتالايسەن ؟ ھەر قانچە دەلىل-ئىسپات كۆرسەتسەڭمۇ ئىشەنمەيدۇ. خىيانەتكارلىق بىلەن تۆھمەتلىنىسەن ياكى قازى, ھاكىملار ئالدىدا نېمە ئۈچۈن ياخشى ساقلىمىدىڭ دېيىلىپ, ئامانەتنى تۆلەشكە مەجبۇر بولىسەن .ئۈچىنچى, ئەگەر ئامانەتكە خىيانەت قىلساڭ, ھۆكۈمەت سېنى قىيناپ ئىقرار قىلدۇرۇپ تۆلىتىدۇ, خەلق ئارىسىدا بەتنامغا قالىسەن. ئەگەر ئۆزۈڭدە قالسا, ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسەن. ئاللا ئالدىدا قارا يۈز بولىسەن. ئەي ئوغۇل, بىر كىشىگە ئامانەت قويۇشنى خالىساڭ, ھەرگىز ئادەم يوق يەردە بەرمە. مېنىڭ مال-مۈلكۈمنىڭ بارلىقىنى كىشىلەر بىلمىسۇن دېمە. ھەر قاچان كىشىگە ئامانەت قويساڭ, بىر قانچە دىيانەتلىك, ئىناۋەتلىك مۇسۇلمان كىشىلەرنى گۇۋاھ قىلىپ ئامانەت قويغىن, ئامانىتىڭنى ھۆججەتسىزمۇ قايتۇرۇپ ئالالايسەن, ھەر قانداق ئىشىڭنى پۇختا ئىشلە, سەل چاغلىما, قەسەم قىلىشنى ئادەت قىلما,

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

راست ئىش ئۈچۈن بولسىمۇ قەسەم قىلما. چۈنكى, خەلق ئارىسىدا قەسەم ئىچىش بىلەن شۆھرەت چىقارمىغايسەن. ئەگەر سەن يوقسۇل بولساڭ, قەسەم ئىچسەڭمۇ خەلق ئىشەنمەيدۇ.

ئەي ئوغۇل, كىشىلەرنى ئالدىغۇچى بولما ,ئالدانغۇچىمۇ بولما. كىشىنى ئالدىماق ۋە كىشىگە ئالدانماقنىڭ ھەر ئىككىلىسى يامان ئىش. ئېلىش-بېرىشتە كىشى كۆپ ئالدىنىدۇ ياكى ئالدايدۇ. بۇنىڭدىن ئەلۋەتتە ساقلىنىش لازىم .

ئون ئالتىنچى باب ئۆي-جاي ۋە باغۋاران سېتىۋېلىش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل, ئۆز مۈلكۈڭ ئۈچۈن ئۆي-جاي ئالماقچى بولساڭ, ئۆي-جاي كاسات (ئەرزان) بولغاندا سېتىۋال, باھاسى ئۆسكەندە سات. چۈنكى, كىشىلەرنىڭ ئۆز پايدىسىنى كۆزلىتىشى ئەيىبلىك ئەمەس. ھەر نەرسە سېتىۋالساڭ ياخشىسىنى ئال. ياخشى نەرسىدە پايدا ئۈمىدى بار. پايدىسىنى بىلمەي تۇرۇپ بىر نەرسە ئالما. ھەر ئىشتا پايداڭنى كۆزەت, بىپەرۋا بولما. ئالىملار دېگەنكى >> :بوداش-- تىجارەتنىڭ يېرىمى .<< بىر نەرسىنىڭ پايدا-زىيىنىنى ئالدىن بوداش لازىم. ھەر نەرسە ئالساڭ پايدىلىقمۇ ,زىيانلىقمۇ, ئۆز سەرمايەڭگە قاراپ بەلگىلە, يەنى ئاز نەرسىدىن كۆپ پايدىنى ئۈمىد قىلما. ئاز پايدىغا رازى بولمىغان ئادەم كۆپ زىيانغا ئۇچرايدۇ. كۆپ زىيان تارتقان كىشى تېز كەمبەغەل بولىدۇ. كۆپ پايدا ئېلىشنى ئۈمىد قىلغان نەرسىدىن زىيان تارتمايمەن دېسەڭ, ھەسەتخور-كۈنداش بولما, تەمەخورلۇق قىلما. ھەر ئىشتا سەۋر قىل ,ئالدىرما, سەۋر ئىككىنچى ئەقىلدۇر. ھەر قانداق ئىشىڭدا بىپەرۋا بولما, بىپەرۋالىق ئەخمەقلىقتۇر. ھەر قانداق ئىشتا ئۆزۈڭنى تاشلىۋەتمە, ھەر قانداق ئىشنىڭ

ئالدى -ئارقىسىنى ھېسابلاپ قىل. ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ كېيىن پۇشايمان يېمە. بىر ئىشىڭنىڭ يولى باغلانسا, ئېچىشقا تىرىشقىن. ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى تەتقىق قىل. سالماقلىق بىلەن ئىشلە, ئالدىراش, ئۆزىنى تاشلىۋېتىش بىلەن يامان ئىش ياخشىلىققا ئۆزگەرمەيدۇ.

ئەي ئوغۇل, بۇ نەسىھەتلەرنى بىلگىنىڭدىن كېيىن, ئۆي-جاي ئېلىشنى نىيەت قىلساڭ شۇنداق ئورۇندىن ئېلىشىڭ كېرەككى, قوشنىلىرى ياخشى كىشىلەر بولسۇن. شەھەر چېتىدىن ئالما, ئىلاج بولسا شەھەرنىڭ ئوتتۇرسىدىن ئال .قوشنىلىرىغا دىققەت قىل. خەلق ئىچىدە >> :قوشنا كۆرۈپ ئۆي ئال << دېگەن گەپ بار. ئويلانماي ئۆي-جاي ئالساڭ, قوشنىلىرىڭ يامان چىقىپ قالسا, ئۆي-جايىڭنى تاشلاپ قېچىشقا مەجبۇر بولىسەن. شۇنداق ئۆي-جاي, باغۋاران ئالغىنكى, مەھەلەڭدە ئۇلۇغ, دانىشمەن ئادەملەر, تۆرە-ئىشانلار بولمىسۇن. پادىشاھلارغا مەنسۇپ ئادەملەر بولمىسۇن. قوشنىلىرىڭ ئەخلاقلىق, ئىنساپلىق, ياخشى كىشىلەر بولسۇن. ئەگەر ياخشى قوشنىلىرى بار جايدىن ئۆي-جاي, باغۋاران سېتىۋېلىپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالساڭ ,قوشنىلىرىڭغا ناھايىتى ھۆرمەت قىل. قوشنىلارغا ھۆرمەت قىلىش--- قوشنىلارنىڭ ھەققى .مەھەللە ئادەملىرى ۋە قوشنىلىرىڭ بىلەن گۈزەل, ياخشى تىرىكچىلىك قىل. قوشنىلىرىڭ ئاغرىپ قالسا يوقلاپ تۇرغىن, ۋاپات بولسا ئۆلۈمىنى ئۇزىتىش مۇراسىملىرىغا قاتناشقىن, ياخشى ئىشلىرىنى قوللا, خۇشاللىقىغا خۇشال بول, قايغۇسىغا قايغۇر .قولۇڭدىن كەلگىنىچە ياخشىلىق قىل. يېمەك-ئىچمەك, كىيىم-كېچەك قاتارلىق نەرسىلەردە قوشنىلىرىڭدىن قىزغانما. ئەگەر قوشنىلىرىڭ بىلەن يېقىرىقىدەك تۇرمۇش كەچۈرسەڭ, شۇ مەھەللىنىڭ ئۇلۇغ ئادىمى سەن بولىسەن. قوشنىلىرىڭنىڭ باللىرىنى كۆرسەڭ شەپقەت ۋە مېھرىبانلىق كۆرسەت, مويسىپىتلارغا ھۆرمەت قىل. مەھەللە جامائىتىنىڭ مەسچىتىگە بار ,چەت مەھەللە مەسچىتلىرىگە بارما. مەھەللىنىڭ ئىمام ۋە پېشۋالىرىغا ھۆرمەت قىل. سەن خەلق ئالدىدا ياخشى مۇئامىلىدە بولساڭ, خەلقمۇ سەن بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولىدۇ .خەلققە يامانلىق قىلساڭ, يامانلىققا تاقابىل مۇئامىلىدە بولىدۇ. يامان

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ھەركەتتە بولما, يامان سۆزلەرنى سۆزلىمە. ھەر كىم يامان ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولسا, يامان ئىشقا دۇچ كېلىدۇ. يامان سۆز سۆزلىسە, يامان سۆز ئاڭلايدۇ. خەلق ئىچىدە ئۇنىڭ غەيۋىتى سۆزلىنىدۇ. بىر شەھەردە ۋەتەن تۇتۇپ تۇراي دېسەڭ, چوڭ شەھەردە تۇر. بۇ شەھەرنىڭ ھاۋاسى, سۈيى ياخشى, تەبىئىتىڭگە مۇۋاپىق بولسۇن. ئالغان ئۆي-جايىڭنىڭ ئىھاتىسى (ئەتراپى) مۇستەھكەم بولسۇن. كىشىنىڭ ئۆيلىرىگە قارىتا تەنە-تاپىلىرىڭ بولمىسۇن, چۈنكى قوشنىلىرىڭ سەندىن رەنجىپ قالمىسۇن. ۋارىسلار ئارىسىدا تەقسىم قىلىنمىغان ئۆي-جاي, باغۋارانلارنى ئالما. چۈنكى, دەۋاسىز, شەك-شۈبھىسىز بولغان ئۆي-جاي, باغۋاران ساڭا مۈلۈك بولىدۇ. ئالغان ئۆي-جاي, باغۋاراننىڭ ئىمارىتىنى تۈزەپ ياخشىلاشقا تىرىشقىن. بىنالىرىڭنى ياخشىلىساڭ قىممىتى ئارتۇق بولىدۇ. چۈنكى , خاراب بولغان ئۆي-جاي, باغۋاران سەھراغا ئوخشايدۇ, ھەر قانچە زور سەھراغا ئىگە بولساڭمۇ مەھسۇلاتى, پايدىسى يۇقىرى بولمايدۇ.

ئون يەتتىنچى باب خوتۇن ئېلىش ھەققىدە

بىلگىنكى, ھەر قاچان خوتۇن ئالساڭ خوتۇنۇڭنى ھۆرمەت قىل ۋە ھەر قانچە قەدىرلىك نەرسەڭ بولسىمۇ ساڭا ئىتائەت قىلغان, ئاق كۆڭۈل, توغرا يوللۇق خوتۇنۇڭ ۋە ئوغلۇڭدىن ئايىما, قىزغانما. خوتۇن ئېلىشتا خوتۇننىڭ مال-مۈلكىدىن, پۇلىدىن بىر نەرسە ئېلىشنى ئىزدىمە ۋە خوتۇننىڭ تولىمۇ گۈزەللىكىنى ئىزدىمە. چۈنكى, گۈزەللەر كۆپىنچە ئويناش (ئاشنا تۇتۇش) نى ئىزدەيدۇ. ئالغان خوتۇنۇڭ شۇنداق بولسۇنكى, يارىماس ئادەملەردىن يۈزى پاك ۋە دىنى پاك بولسۇن, قورامى ئوتتۇرا ياشلىق ۋە خوتۇنلۇققا, ئۆي تۇتۇشقا لاياقىتى بولسۇن. ئۆي

ئىشلىرىنى بىلىدىغان, ئۆزىنىڭ ھالال ئېرىنى سۆيگۈچى, ھايالىق ,نومۇسلۇق, ئۆزىنى ھارامدىن ساقلىغۇچى بولسۇن. بۇ سۈپەتكە لايىق بولغان خوتۇن يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى ساقلىغۇچى بولىدۇ. يەنە, ئۆز مەرتىۋەڭدىن يۇقىرى, ئۆزۈڭدىن باي خوتۇننى ئالما, تاكى خوتۇنۇڭ ئالدىدا تۆۋەن ئورۇندا بولمىغايسەن. ئەگەر قىز ئېلىش مۇمكىن بولسا, قىز ئېلىش ئەۋزەل, ئەردىن قالغان تۇل خوتۇننى ئالما. چۈنكى, قىزنىڭ كۆڭلىدە سېنىڭ مۇھەببىتىڭدىن باشقا ئەرنىڭ مۇھەببىتى بولمايدۇ, باشقىلارنىمۇ ساڭا ئوخشاش دەپ بىلىدۇ, باشقىلارنى تەمە قىلمايدۇ, ئاررۇ قىلمايدۇ. ھەر خوتۇنكى, ئاقىلە) ئەقىللىق) بولمىسا, ساڭا تىل ئۇزىتىپ, سەندىن ئارتۇقلۇق-ئۇستۇنلۇكنى دەۋا قىلىدۇ. مۇنداق خوتۇندىن قېچىش كېرەك. ئالىملار ئېيتقانكى >> : ئەر كىشى بۇلاققا ئوخشايدۇ, ئەقىللىق ۋە تەدبىرلىك خوتۇن يەرگە ئوخشايدۇ .<< ئەر كەسىپ قىلىپ تاپقان نەرسىلەر يەرگە سۇ يىغىلىپ كۆل بولغاندەك خوتۇن قولىغا يىغىلىدۇ .لېكىن, خوتۇن سۇنى باشقۇرۇپ, سېنىڭ رىزق-ئورزۇق ۋە تەسەررۇپلىرىڭنى قولىغا ئېلىۋالمىسۇن, تۇسالغۇ بولمىسۇن. ئەگەر خوتۇن سېنىڭ ئىگىلىكىڭنى ئېلىۋېلىپ, سېنى ئىگە قىلمىسا ۋە ئۆز مال-مۈلكۈڭگە سۆزۈڭ ئۆتمىسە, خوتۇنىنىڭ قولىغا قاراپ قالساڭ, بۇ ئەرلىك ئورنۇڭنى يوقاتقىنىڭدۇر. سەن خوتۇن بولىسەن, خوتۇنۇڭ ئەر بولىدۇ. بۇ ھال ساڭا بۇ دۇنيادا, خوتۇنىڭغا ئۇ دۇنيادا خارلىق كەلتۈرىدۇ. كىشى ئۆزىنىڭ خوتۇنىدىن مەغلۇپ بولسا, بۇ غەيرەتسىزلىكتۇر. مەشھۇر ئىسكەندەر زۇلقەرنەينگە >> : ئىران شاھى دارانىڭ قىزى شۇنچىۋالا گۈزەل نازىنىن تۇرسا, نېمە ئۈچۈن ئۇنى ئالمايسەن ؟ << دېيىلگەندە, ئىسكەندەر >> : بۇ, چوڭ ئەيىب ئىشتۇر, مەن پۈتۈن ئالەم ئەرلىرىدىن غەلىبە قىلدىم, بىر خوتۇن ماڭا غالىب كەلسە, ماڭا ھۆكۈمرانلىق قىلسا, بۇ ,بىر ئەر ئۈچۈن كۆتۈرۈپ تۇرۇشقا بولدىغان ئىش ئەمەس << دەپ جاۋاب بەرگەن.

ئەي ئوغۇل, خوتۇنۇڭ بالاغەتكە يەتكەن ,ئەقىللىق بولۇشى لازىم. ئۇ, ئۆي تۇتۇش يوللىرىنى بىلسۇن. بەك ياش, بويىغا يېتەر-يەتمىگەن كىچىك قىزنى ئالما. چۈنكى, مەرد

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

ئادەملەر خوتۇننى ئۆي ئىشلىرىنى ياخشلاش ئۈچۈن ئالىدۇ, پەقەت جىما ئۈچۈنلا ئالمايدۇ. ئالغان قىز, خوتۇنۇڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ, مەكتەپنىڭ تولغرا تەربىيىسىنى ئالغان, ئۆي تۇتۇش تەدبىرلىرىنى ئۆگەنگەن بولسۇن. مۇنداق قىز, خوتۇن قولۇڭغا كىرەر بولسا, ئۇنى ئېلىشتا بىپەرۋالىق قىلما, ھېچ ۋاقىت خوتۇنۇڭغا يامانلىق قىلما. خوتۇنۇڭ ۋە ئائىلە تاۋابىئاتىڭنى خۇش تۇتۇشۇڭ كېرەك. خوتۇنۇڭمۇ سېنى ياخشى كۆرۈپ مۇھەببەت باغلىسۇن, ساڭا ئىززەت ۋە ھۆرمەت قىلسۇن. ساڭا ئۇنىڭدىن ياخشى دوست بولمايدۇ. ئەگەر خوتۇنۇڭغا قاتتىقلىق ۋە ئەخلاقسىزلىق قىلساڭ, ساڭا ئۇنىڭدىن ئارتۇق دۈشمەن بولمايدۇ. يات دۈشمەندىن ساقلىنىش مۇمكىن, ئەمما خوتۇنۇڭ بىلەن ئوتتۇراڭدا دۈشمەنلىك بولسا ساقلىنىش مۈشكۈل.

ئەي ئوغۇل, ئەگەر قىز ئالساڭ غايەت مۇشتاق بولۇپ, ھەر كېچىسى جىما قىلما, خوتۇنۇڭ >> ئەرلەرنىڭ ئادىتى ھەر كېچىسى جىما قىلىش ئىكەن << دەپ , بۇنىڭغا ئادەتلىنىپ قالمىسۇن. مۇبادا ساڭا بىر زۆرۈرىيەت كېلىپ قالسا ياكى سەپەرگە كەتسەڭ, سەن قايتىپ كەلگۈچە ھەر كېچىسى جىماغا ئادەتلەنگەن خوتۇن ئۈچۈن يالغۇزلۇق ئېغىر كېلىدۇ. يەنى ئادىتى بويىچە ھەر كېچىسى جىما قىلدۇرۇشنى ئىزدەيدۇ. مۇنداق ۋەقە يۈز بېرىشتىن ئاللا ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن. ھەر ھالدا ئەرلىك غورۇرۇڭنى ساقلىغايسەن. غەيرەتسىز ۋە ھەممەتسىزلەر قاتارىغا كىرىپ قالما. كىمنىڭ غەيرىتى يوق بولىدىكەن, دىنىمۇ يوقتۇر >> . كىمنىڭ غەيرىتى يوقتۇر, دىنى ھەم يوقتۇر >> دېيىلگەن ھېكمەتلىك سۆز بار. ھەقىقىي سادىق ھەم مېھرىبان, ياخشى سۈپەتلىك خوتۇنۇڭ بولسا, ئوغۇل-قىز پەرزەنتىڭنى ياخشى تەربىلەپ چىقالايسەن.

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

ئون سەككىزىنچى باب پەرزەنت تەربىيلەش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر پەرزەنتىڭ بولسا، بىرىنچى زۆرۈر ئىشىڭ ياخشى ئىسىم قويۇش . چۈنكى، پەرزەنتنىڭ ئاتىسىدىكى ھەقلىرىدىن بىرى، ئۇنىڭغا گۈزەل - ياخشى مەنىلىك ئىسىم قويۇشتۇر. ئىككىنچى، ئىمكانىيەت بولسا ، بالىنى ئەقىللىق ۋە مېھرىبان تەربىيىچى خوتۇنغا تاپشۇرۇش. ئوغۇل بولسا خەتنە قىلدۇرۇش ، ئاندىن بىر مۇئەللىمگە تاپشۇرۇپ ئوقۇتۇش كېرەك . ئۇنىڭدىن تاشقىرى بىر ماھىر ئۇستازغا تاپشۇرۇپ، تەلىم - تەربىيە ئالدۇرغايسەن . جۈملىدىن ئاتقا مىنىش ، نەيزە سانجىش ، قىلىچ چېپىش ، مىلتىق ئېتىش قاتارلىقلارنىمۇ ئۆگىتىش كېرەك . بۇ پەنلەرنى ئۆگەنگەندىن كېيىن ، سۇ ئۈزۈشنى ئۆگەتكەيسەن.

ئەي ئوغۇل ، مەن 10 يېشىمدا ئىدىم (ئاپتور ئۆزىگە قارىتىدۇ) ، مېنى ئاتام ئەبۇ مەنزەر ئىسىملىك بىر كىشىگە تاپشۇرۇپ ، ھەربىي مەشقلەرنى ئۆگەتكەن ئىدى . بىر كۈنى ئۇستازىم كېلىپ ئاتامغا >> : بۇ ئوغۇلغا ھەربىي تەربىيىدىن ھەممە پەننى ئۆگەتتىم . ئەمدى شىكار (ئوۋ) غا چىقىشقا بۇيرۇسىڭىز ، ئۆگەنگەن ھۈنەرلىرىنى سىزگە كۆرسەتسۇن >> ، دېدى.

ئاتام ئاتلىنىپ شىكارغا چىقتى . مەن ئۆگەنگەن ھۈنەرلىرىمنى ئاتامغا كۆرسەتتىم . ئاتام مەزكۇر ئۇستازىمغا مۇكاپات بېرىپ، تون - سەرپاي كىيدۈردى . ئاتام ئۇستازىم ئەبۇ مەنزەرگە >> : ئەي ئەبۇ مەنزەر ، ئوغلۇمغا ھەممە ھۈنەرلەرنى ئۆگىتىپسەن ، ياخشى ئۆگىنىپتۇ ، بۇ ھۈنەرلەرنىڭ ھەممىسىدىن زۆرۈر بىر ھۈنەر قاپتۇ . ئۇ ھۈنەر سۇ ئۈزۈش . بۆلەك ماھارەت-ھۈنەرلەرنى ئوغلۇم قىلمىسا باشقىلار قىلسىمۇ بولىدۇ ، ھەر كىم سۇ ئۈزۈشنى ئۆزى بىلمىسە ، باشقا كىشى ئۇنىڭ ئۈچۈن قىلىپ بەرمەيدۇ . باشقىلار قىلسا ئوغلۇمغا پايدىسى

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

يوق . سوقۇش ۋاقىتلىرىدا ياكى سەپەردە ھەر كىشى سۇ ئۈزۈشنى ئۆزى بىلمىسە ، كىشىلەرنىڭ بىلگىنى ئۇنىڭغا پايدا يەتكۈزمەيدۇ << دېدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئاتام ئۇستا بىر كېمىچىنى تاپتۇرۇپ كېلىپ ، ماڭا سۇ ئۈزۈشنى ئۆگەتتى . ئاخىر بەيتۇللاغا بېرىپ ھەج قىلىش ئارزۇسى كۆڭلۈمگە چۈشۈپ ، شام (سۈرىيە) يولى بىلەن ھىجاز (بەيتۇللا) تەرەپكە ماڭدىم . دىجلە دەرياسىنى كېچىپ مۇسىل شەھرىگە بارغاندا ، ئۈستىمىزگە ئەرەبلەر باستۇرۇپ كېلىپ ، بارلىق مال-مۈلۈكلىرىمىزنى تالان - تاراج قىلدى . ئاخىر مۇسىل ئارقىلىق ئۆز مەملىكىتىمىزگە قايتقۇدەك خىراجىتىمىز - پۇلىمىز بولمىغانلىقتىن ، بىر كېمىگە ئولتۇرۇپ دىجلە دەرياسى بىلەن باغداتقا قاراپ يۈزلەندۇق . دەريادا بىز گىرداپ (قايىنام - دولقۇن) قا دۈچ كېلىپ ، كېمە غەرق بولدى. كېمىمىزدە 22 كىشى بار ئىدى ، كېمىدە مەن ۋە بەسرى خەلقىدىن بىر قېرى ئادەم ، مېنىڭ بىر خىزمەتكارىم قالدۇق . چۈنكى ، بۇ ئۈچ كىشى سۇ ئۈزۈشنى بىلگەنلىكىمىز ئۈچۈن ھايات قالدۇق . باشقىلار سۇ ئۈزۈشنى بىلمىگەنلىكتىن غەرق بولۇپ ھالاك بولدى . شۇ بالادىن قۇتۇلۇپ ، ئاتامنىڭ مۇھەببىتى كۆڭلۈمدە تېخىمۇ زىيادە بولدى . ئاتامغا كۆپلەپ دۇئا ، سادىغا - خەيرىيەت قىلدىم .قېرى ئاتام بېشىمغا قانداق كۈنلەرنىڭ كېلىشىنى بىلگەن ئىكەن دەپ ئويلىدىم . تىرىكچىلىكتە لازىم بولىدىغان بارلىق ئىلىم - ھۈنەرلەرنى پەرزەنتكە ئۆگىتىش لازىم . چۈنكى ، دۇنيادا ئادەم تۈرلۈك قايىنام - دولقۇنلار (ھادىسىلەر) غا ئۇچراشتىن خالىي بولالمايدۇ ، بېشىغا نېمىلەرنىڭ كېلىشىنى بىلەلمەيدۇ . ھايات جەريانى شۇنداق ئىكەن ، ھەر نەرسىنى ئۆگەنسەڭ بىر كۈنى ساڭا ئەسقاتىدۇ . ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ھۆنەرلەرنى پەرزەنتىڭگە ئۆگىتىشنى قولدىن بەرمىگىن . ئەگەر ئۇستاز ئوغلۇڭغا ئەدەپ بەرسە --- ئۇرسا ، ئوغلۇڭغا ئىچ ئاغرىتىپ كەتمە . ئۇستازىنىڭ تەربىيىسىنى قوللا ، ئۇستازىدىن رەنجىمە . چۈنكى ، بالىلار بوش قويۇۋېتىلسە ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنەلمەيدۇ . بالىلارنى ئۇرماق مېۋىلىك كۆچەتكە سۇ بەرگەنگە ئوخشايدۇ . ئەگەر ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋەتسەڭ بىر نەرسە

ئۆگىنەلمەيدۇ. كەلگۈسىدە قولغا كېلىدىغان نەتىجە-پايدىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمەيدۇ. بىھۇدە ھاۋايى-ھەۋەسكە بېرىلىپ يۈرۈپ، ئۆمرىنى زايا كەتكۈزىدۇ.

سەن پەرزەنتىڭگە غەيرەتلىك-ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشۈڭ لازىم. ئۇ ھەر قاچان سەندىن قورقسۇن. ئەگەر ئۇ سەندىن پۇل، ماددىي نەرسە تەلەپ قىلسا ئايىما. پەرزەنتلىرىڭ ئاتام ئۆلسە مال-مۈلكى ماڭا مىراس قالاتتى دەپ ئۆلۈمىڭنى تىلىمىسۇن، پەرزەنتىڭگە بەرگەن پۇل، كىيىم ۋە باشقا نەرسىلەر، يېگۈزگەن تاماق ھۈنەر-ئىلىم ئۆگەنسۇن دېگەن نىيەت بىلەن بولۇش كېرەك، ئەگەر مۇنداق مەقسەتتە بولمىسا، چاڭ-توزان بولۇپ زايا كەتكەن بولىدۇ. يەنە شۇنى بىلىش كېرەككى، >> ئوغلۇمنىڭ قابىلىيتى بار<< دەپ ھۈنەر-ئىلىم ئۆگىنىشتە بوشاڭلىق قىلما. ئەگەر سەن ئۇنىڭغا تەربىيە بەرمىسەڭ، بىر كۈنلىرى زامان ئۇنىڭغا ئەدەپ-تەربىيە بېرىدۇ. بىراۋغا >> ئاتا-ئانىسى تەربىيە بەرمىسە، كېچە-كۈندۈز ئەدەپ بېرىدۇ<< دېگەن گەپ بار. ئاتا-ئانىدىن ئايرىلىپ قالغاندا، كېچىلەردە، كۈندۈزلەردە ئاچ-يالىڭاچ قالغاندا ئەدەپ ئۆگىنىدۇ. مېنىڭ بوۋام شۇنداق ئېيتقانكى >>: ھەر كىشىگە ئاتا-ئانىسى ئەدەپ-تەربىيە ئۆگەتمىسە، زامان ئۇنىڭغا تۈرلۈك جەبىر-جاپالار ئارقىلىق تەربىيە بېرىدۇ. >> پەرزەنتلەرنى تەربىلەش --- ئاتا-ئانىلىق مەجبۇرىيەت. باللار ئاجىزدۇر. ئۇلار باللىق ۋاقتىدا تەبىئىي خۇلقىنى ئاشكارە قىلالمايدۇ، ئۆسۈپ يېتىلگەندە نېمە قىلىشنى بىلمەيدۇ. تولۇق ئادەم بولۇپ يېتىلگەندە ئەخلاقىدىكى ياخشى-يامان تەرەپلىرى ئاشكارىلىنىدۇ. سېنىڭ مەسئۇلىيىتىڭ ئەدەپ، ئىلىم-ھۈنەر ئۆگىتىش. ھەتتا بايلار ۋە پادىشاھلار (ھۆكۈمرانلار) نىڭ باللىرىغىمۇ ئىلىم-ھۈنەر لازىم. باي، ھۆكۈمرانلارمۇ ھۈنەر، ئىلىم ئۆگىنىپ، ئۇ ھۈنەر بىلەن كەسىپ قىلسا ئەيىب ئەمەس، بەلكى بايلىقى، ئابرۇيى بولسا، نۇر ئۈستىگە نۇر قوشۇلىدۇ. بىر چاغلار كەلگەندە بايلار، ھۆكۈمرانلار ھۈنىرى يوقلۇق سەۋەبىدىن يېرىم ئاقچىغا، بىر پارچە نانغا مۇھتاج بولىدۇ. ئەمما، ئىلىم - ھۈنەرنىڭ مېۋىسى مەڭگۈلۈكتۇر.

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

تارىخىي رىۋايەتلەردە بايان قىلىنىشىچە ، ئىران شاھى كۇشناسپ بىر زاماندا

ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ مۇساپىر بولۇپ قۇستانتىنىيە (ئىستانبۇل) شەھرىگە كېلىپ قاپتۇ.

قولىدا دۇنيالىقتىن بىر نەرسىسى يوق ئىكەن . تىلەمچىلىك قىلىشقا نومۇس قىپتۇ. ئۇ ياش

ۋاقتىدا ئاتىسىنىڭ سارىيىدا ئىشلىگەن تۆمۈرچىلەرنىڭ ھۈنىرىنى كۆرۈپ كۆزى پىشىپ قالغان

(ھەۋەس قىلىپ تۆمۈرچىلەر يېنىدا كۆيىك بېسىش ، بازغان سوقۇشنى ئۆگىنىۋالغان) ئىكەن .

ئۇ بۇ ياقا يۇرتتا تۇرمۇشىنىڭ غۇربەتچىلىك ئاچچىقىنى تېتىپتۇ. ئىلاجسىزلىقتىن تۆمۈرچىنىڭ

يېنىغا كېلىپ ، مەن كۆيىك بېسىشنى ، بازغان سوقۇشنى بىلىمەن ، دەپتۇ. تۆمۈرچى ئۇنى

كۆيىك بېسىش خىزمىتىگە ئاپتۇ. كۇشناسپ بۇ تۆمۈرچىنىڭ يېنىدا ئىشلەپ تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ

، كىشىگە تازا مۇھتاج بوپتۇ ، كۇشناسپ ئۆز مەملىكىتىگە قايتىپ كېلىپ تەختكە

ئولتۇرغاندىن كېيىن >> : باي بولسۇن ، كەمبەغەل بولسۇن ، ئەھلى دۆلەت بولسۇن بارلىق

ئادەم ئەۋلادىغا ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىتىشنى ئەيىب كۆرمىسۇن >> دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. باي

، كەمبەغەل بولسۇن ، ھەر كىم ئەۋلادىغا ھۈنەر ئۆگىتىشى لازىم . ۋاقتى كەلگەندە

يولداشلىرىنىڭ كۆپلۈكى ۋە باتۇرلۇقى كارغا كەلمەي قالىدۇ . ھۈنەر بولسا ، باشقا كۈن

چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام >> : كىشىنىڭ قولىدا ھۈنىرى بولسا

، كەمبەغەللىك - يوقسۇللۇقتىن ئامان بولىدۇ >> دېگەن ئىدى.

ئەي ئوغۇل ، ئوغلۇڭ ئۆسۈپ كامالەتكە يەتسە ھەرقاچان ئۇنىڭغا دىققەت قىل ،

قابىلىيىتى بولۇپ ، قولىدىن ئىش كەلگۈدەك بولسا ۋە ھۈنەر - كەسىپكە بېرىلىپ ، بايلىقنىڭ

سەۋەبلىرىنى بىلىشكە مەشغۇل بولسا ، ئۇنى ئۆيلەندۈرۈش كويىدا بول . مۇۋاپىق ، پاك

خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ بەر . ئۇستۇڭدىكى ئاتىلىق ھەققى ئادا بولسۇن . ئەگەر ئوغلۇڭنىڭ

قولىدىن ئىش كەلمەس بولۇپ ، تۇرمۇش ، دۆلەت ھاسىل قىلىش بىلەن مەشغۇل بولمىسا ،

ئۆيلەندۈرمەن دەپ بىر كىشىنىڭ قىزىنى بالاغا قويما ، ئۇلار بىر - بىرى بىلەن خوش مۇئامىلە

قىلىپ ئىناق تۇرمۇش كەچۈرمەي ، باش ئاغرىقى قىلىپ ساڭا خاپىلىقتىن باشقا نەرسە

كەلتۈرمەيدۇ . مۇنداق ئوغۇلنى ئۆز ھالىغا قويى ، ئۆزىنى تۈزەتكەندە ئۆيلەنسۇن . زامان ئۇنى كۆزەتسۇن!

قىز بالىنىڭ تەربىيىسى ئالاھىدىدۇر . ئەگەر قىز بالاڭ بولسا ، ئالدى بىلەن ئۇنى ئىپپەتلىك ، ئوقۇمۇشلۇق بىر تەربىيىچىگە تاپشۇر ، ئاندىن بىر مۇئەللىمگە ئوقۇشقا بەر ، زۆرۈرىي بىلىملەرنى ئۆگەنسۇن . ھالال - ھارامنى پەرق ئەتسۇن ، ھەق - ناھەقنى بىلىۋالسۇن . تولۇق بالاغەتكە يەتسە ، كىچىكتۇرمەي دەرھال تۇرمۇشقا چىقارغىن >> . قىز بالا ئەردە ياخشى ، بولمىسا گۆردە ياخشى >> دېگەن بىر تەمسىل بار . لېكىن ، قىز بالاڭ ئۆيۈڭدە ، يېنىڭدا بولغاندا مېھىر - شەپقەت ۋە مەرھەمەتنى ئايىما . قىز بالا ئاتا - ئانىنىڭ ئالدىدا ئەسىرگە ئوخشايدۇ ، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىغا يۆلىنىشتىن باشقا چارىسى يوق . ئەمما ، ئوغۇل بالا ئاتا - ئانىسىدىن شەپقەت كۆرمىسىمۇ بىر ئامال قىلىپ كۈن كەچۈرىدۇ . قولۇڭدىن كېلىشىچە تەييارلىق كۆرۈپ ، قىزىڭنى ياخشى تەربىيىلەنگەن ، ئوبدان ، مۆمىن بىر كىشىگە نىكاھلاپ بەر ، ئەگەر قىزىڭ باكىرە (تويى قىلمىغان) بولسا ، تويى قىلمىغان يىگىتكە بېرىشىڭ لازىم . قىز بالىنى تۇل ئەرگە بەرمىگەن ياخشى . چۈنكى ، قىز - ئوغۇل ھەر ئىككىسى قىز - يىگىتلىك ھالىتىدە تويى قىلىشسا ، بىر - بىرىگە مۇھەببىتى مۇستەھكەم ، ئىناق بولىدۇ . ئوغۇل - قىزنىڭ ئائىلىلىرى تەڭ دەرىجىدە بولغىنى ياخشى . قىزىڭغا ياخشى لايىق تېپىلغاندا تويلۇق ئۈچۈن كۆپ مال تەلەپ قىلما . قىزنى مالغا ساتقانلاردىن بولما ! قىزىڭنى ئەرنىڭ ئادەمگەرچىلىكى ، مۇرۇۋۋىتى ، شەپقىتىگە تاپشۇر.

79

ئون توققۇزىنچى باب دوستلۇق ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئەقىل ئىگىلىرى ئۆزىگە دوست تېپىشقا تىرىشىدۇ ، ھەر خىل ئادەملەر بىلەن دوست بولۇشتىن قاچمايدۇ . دوستسىزلىقتىن قېرىنداشسىزلىق ياخشىراق . بىر پەيلاسوپتىن : >>دوست ئارتۇقمۇ ، قېرىنداش ئارتۇقمۇ ؟ << دەپ سورالغاندا ، پەيلاسوپ >> : ئەگەر قېرىنداش ۋاپادار ، شەپقەتلىك ، مېھرىبان بولسا قېرىنداش ئارتۇق . ئەگەر قېرىنداش كۆيۈملۈك ۋاپادار بولمىسا يات ۋاپادار بولسا --- دوست ئارتۇق << دەپ جاۋاب بەرگەن . دوستلارغا سوۋغات ، تۆھپە ئەۋەتىش ۋە ئادەمگەرچىلىك بىلەن دوستلۇقنى مۇستەھكەملەش لازىم . دوستلۇق رىشتىسىنى يېڭىلاشقا تىرىشىش لازىم . دوستلىرىغا رىئايە قىلمىغان كىشى دوستسىز قالىدۇ . كىشىنىڭ دوستلىرى كۆپ بولسا ئەيىبلىرى يېپىلىدۇ ، ياخشىلىقلىرى ئاشكارە بولىدۇ . يېڭى دوست تۇتساڭ ، كونا دوستلىرىڭدىن يۈز ئۆرۈمە . ياخشى دوست --- ئۇلۇغ خەزىنە . ھەمىشە دوستۇڭ كۆپ بولۇشىنىڭ كويىدا بولۇشۇڭ كېرەك . ئەمما ، سەن بىلەن شەكىلدە دوستتەك يۈرۈپ يېرىم دوستلۇق قىلسا ، مۇنداق دوستلارغا ئىچكى سىرىڭنى ئېيتما . لېكىن ، ئۇلارغا مېھرىبان بولغايسەن . سەندىن ياخشىلىق كۆرسە يېرىم دوستلۇقتىن پۈتۈن دوستلۇققا ئۆزگىرىدۇ . دوستلىرىڭ بىلەن سوغۇقچىلىق پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىشىڭ زۆرۈر . مۇبادا دوستلىرىڭ بىلەن ئارىدا يىراقلىشىش - ئاغرىنىش يۈز بەرسە ، تېز ئۆزرە ئېيتىپ ، ئەپۇ سورىغىن . ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن ، دوستۇڭنىڭ مىجەزىگە قاراپ ھەركەت قىل . دوستلىرىڭنىڭ دوستلىرىغا قولۇڭدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىل . چۈنكى ، دوستلىرىڭنىڭ دوستلىرىمۇ ساڭا دوستتۇر. ئەمما ، دۈشمىنىڭگە دوست بولغان دوستتىن ساقلىنىشىڭ كېرەك ، ئۇنىڭغا سىرىڭنى بىلدۈرمە . ئۇنىڭ دۈشمىنىڭ بىلەن بولغان دوستلۇقى ساڭا بولغان دوستلۇقىدىن ئارتۇقراق بولۇشى ۋە ساڭا خائىنلىق قىلىشى ئېھتىماللىغا يېقىن . لېكىن ،

ئەقىللىق دوست بولۇپ ، دۈشمىنىڭ بىلەن سىنىڭ ئاراڭنى ياخشىلاشقا ئىجتىھات قىلسا ، زىيىنى يوق ، بەلكى پايدىسى بار . يەنە بىلىشىڭ لازىمكى ، دوستۇڭغا دۈشمەن بولغان دوستۇڭدىن ئالاھىدە ئېھتىيات قىل . بۇ ئېيتقانلىرىم دۇنيا ۋە جەمئىيەت ئىشلىرىغا قارىتىلغان . ئەگەر بىر دوستۇڭ كىچىككىنە ۋە ئازلا بىر نەرسە ئۈچۈن سەندىن باشقىلارغا شىكايەت قىلسا ، مۇنداق دوستۇڭدىن خاتىرجەم بولما ۋە دوستلۇق ئۈمىدىنى قىلما . مۇناپىق دوستتىن ھەزەر قىل ، مۇناپىق دوست شۇكى ، تاشقى كۆرۈنۈشتە دوست بولۇپ ، ئىچكى جەھەتتە (قەلبىدە) دۈشمەنلەر بىلەن مۇئامىلە - يېقىنچىلىق قىلىدۇ . بۇنداق كىشىلەردىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىشىڭ لازىم . ئەقىلسىز دوستتىنمۇ غاپىل بولما ، دانالار ئېيتقانكى : <<ئەقىلسىز دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى . >> چۈنكى ، ئەقىلسىز دوستتىن زىيان يېتىش ئېھتىمالى بار . ئەقىللىق دۈشمەندىن پايدا يېتىش ئېھتىمالى بار . دۇنيادا ھېچ كىشىنى ئەيىبسىز دەپ قىياس قىلما ۋە بىلمىسىز ، ھۈنەرسىز كىشىلەرنى دوست تۇتما . چۈنكى ، ھۈنەرسىز ئادەمدىن ياخشىلىق كەلمەيدۇ ، شاراب مەجلىسىدە ئۆزۈڭ بىلەن شاراب ئىچكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى قارا - قويۇق دوست دەپ ھېسابلىما ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھاراق - شاراب دوستلىرىدۇر . يالغۇزلۇقنى يامان ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولغاندىن ئەلا بىلگىن . <<يامان ئادەملەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشتىن يالغۇزلۇق ياخشى>> دۇر . ياخشى دوستنىڭ ئالامىتى شۇكى ، دوستىدىن بىر نەرسىنى ئايىمايدۇ . دوستىنىڭ قولى قىسقا بولۇپ ئۇنىڭدىن ياخشىلىق كۆرمىسىمۇ يۈز ئۆرۈمەيدۇ . دوستى ۋاپات بولغاندا ، دوستىنىڭ ئەۋلادىغا ، تۇغقانلىرىغا ياخشىلىق قىلىدۇ . قەبرىسىگە بېرىپ ئاللادىن مەغپىرەت ۋە رەھمەت تىلەپ ، دوستىنىڭ روھىغا دۇئا قىلىدۇ.

دوستلىرىڭنىڭ كۆپلۈكىگە قاراپ ئۇنىڭدىن بىپەرۋا بولما . 1000 دوستۇڭ بولسىمۇ ، ئۆزۈڭنى - ئۆزۈڭ سۆيگەندىن ئارتۇق سۆيمەيدۇ . راھەت - پاراغەت ۋە مېھنەت ، يوقسۇللۇق ۋاقىتلىرىدا دوستلۇقنى بۇزمىغان دوست ھەقىقىي دوستتۇر . مۇنداق دوست بەك ئاز تېپىلىدۇ .

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

سىنىڭ بېشىڭغا قاتتىق كۈنلەر كېلىپ بالا ۋە مېھنەتكە دۇچار بولغاندا ، سەندىن قېچىپ دۈشمىنىڭگە دوست بولغان ئادەم سىنىڭ دوستۇڭ ئەمەس . دوستلىرىڭدىن كۆڭلۈڭ ئاغرىنغان ۋاقىتلاردىمۇ ، بۇرۇنقى خۇشاللىق چاغلاردىكىدەك مۇئامىلە قىل . دوستۇڭغا ھەرگىز سىرىڭنى بىلدۈرمە . چۈنكى ، ئاراڭلاردا ئىناقسىزلىق پەيدا بولسا ، ساڭا زىيانكەشلىك قىلىدۇ . بۇ چاغدا پۇشايمان پايدا قىلمايدۇ . يوقسۇل بولساڭ بايلار بىلەن دوست بولما . كەمبەغەل بىلەن ھېچ كىشى دوست بولمايدۇ ، خۇسۇسەن بايلار كەمبەغەل بىلەن دوست بولمايدۇ . ھەر قاچان ئۆزدەرىجە ، ئۆز مەرتىۋەڭدىكى ئادەملەر بىلەن دوستلۇقتا ئۆتكىن . ئەمما ، سەن باي بولساڭ ، كەمبەغەل ، يوقسۇللار بىلەن دوست بولۇشۇڭ سائادەتتۇر . ئەگەر كىشىلەر بىلەن دوست بولساڭ ، دوستلۇققا رىئايە قىل . خەلقمۇ سەن بىلەن بولغان دوستلۇق ھەققىنى ئادا قىلىدۇ . دوستلىرىڭغا نىسبەتەن كۆڭلۈڭنى راست تۇت ، ئاق كۆڭۈل بول ، ھەممە ئىشلىرىڭنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولىدۇ. ئەگەر دوستۇڭ ھەققىدە سەندىن گۇناھ ئۆتمەي ، ئۇ سەندىن كۆڭۈل ئۈزسە ، ئۇنىڭغا ئۆزرە ئېيتىشقا ئالدىرما . سەندىن سەۋەبسىز كۆڭۈل ئۈزگەن كىشى دوستلۇققا يارىمايدۇ . سەندىن پايدا ئۈمىد قىلىپ دوست بولغان ئادەم بىلەن دوستلۇق قىلما . گىنە - ئاداۋەت تۇتىدىغان ئادەم بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەتتە بولما . چۈنكى ، بىر ئادەمنىڭ كۆڭلى گىنە - ئاداۋەت بىلەن تولسا ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە دوستلۇق مۇھەببىتى ئورۇن ئالمايدۇ . مۇھەببەت ، زوق ، دوستلۇق بىر نۇردۇر . گىنە - ئاداۋەت بىر قاراڭغۇ زۇلمەتتۇر . بۇ ئىككىسى بىر يەردە ئورۇن تۇتمايدۇ. يەنە ھەسەتخور ، كۆڭلى تار ، بىراۋنىڭ ياخشى كۈنىگە چىدىمايدىغان ئادەم بىلەن دوست بولما ، چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ھەسەت زەھرى چىقمايدۇ . ھەر قاچان ساڭا ئازار بېرىش ، زىيان يەتكۈزۈش مەقسىتىدە بولىدۇ . سىنىڭ دوستلۇق قىلغىنىڭ ئۇنىڭ زەھەرلىك كۆڭلىگە تەسىر قىلمايدۇ .

ئەي كۆڭۈل قاچقىن باياۋانلاردا ۋەھشىلەر كەبى ،

بولمىغىن ئۆلپەت يامانلەر بىرلە ياخشلار كەبى.

تۈتقۇچە ئۆلپەتلەر يامانلار بىرلە ، يالغۇزلۇقتا بول ،

لەئل* كانى ئىچرە قىينالغان بەدەخشانلىق كەبى.

يىگىرمىنچى باب دۈشمەنلەرنى ئېھتىيات قىلىش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئېھتىيات قىلغىنكى ، ھېچكىمگە دۈشمەن بولما. ئەگەر بىراۋ ساڭا دۈشمەن بولسا قورقما . ئەمما دۈشمەننىڭ يوشۇرۇن ھىيلە - مىكىرلىرىگە بىپەرۋالىق قىلما . چۈنكى ، دۈشمەن 100 تۈرلۈك ھىيلە بىلەن ساڭا دۈشمەنلىك قىلىش غەرىزىدە بولىدۇ . دۈشمەننىڭ ھىيلە - مىكرىدىن ئەمىن بولما . دۈشمەننىڭ ئەھۋالىنى ، ھىيلىسىنى تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىپتۇر . تاكى دۈشمەننىڭ ھىيلە -مىكىرلىرىنىڭ ئاپىتىگە گىرىپتار بولمىغايسەن . ۋاقتى كەلمىگۈچە دۈشمەنگە ئۆزۈڭنىڭ دۈشمەنلىكىڭنى بىلدۈرمە . دۈشمەن كۆزىگە ئۆزۈڭنى قانچە چوڭ كۆرسىتىشكە بولسا ، شۇنچە چوڭ - ئۇلۇغ كۆرسەت ، ھەر قانچە ئاجىز بولساڭمۇ ، ئۆزۈڭنى ئاجىز كۆرسەتمە ، دۈشمەننىڭ ئوچۇق چىراي كۆرسىتىپ تاتلىق سۆزلىگىنىگە ئالدىنىپ كۆڭۈل بەرمە . دۈشمەن ساڭا بال ۋە شېكەر بەرسە ، ئۇنى زەھەر دەپ بىل . ئەمما ، دۈشمىنىڭ ھەر قانچە ئاجىز -كىچىك بولسىمۇ ، ئۇنى تۆۋەن ، خار چاغلىما . ئاجىز - زەئىپ دۈشمەن بىلەن كۈچلۈك ، زور دۈشمەننى باراۋەر - تەڭ ھېسابلاپ ، ئۇنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى ، دېمە .

دۈشمەندىن ئېھتىيات قىل ، دۈشمەننىڭ چىرايلىق سۆزى بىلەن ئالدىنىپ ، ئۇنىڭ ھىيلە - مىكىر تانابىغا باغلىنىپ ، قۇدۇققا چۈشمىگەيسەن . دۈشمەننىڭ مەسلىھەت سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قوي ، ئەمما قوبۇل قىلما .

نەزمە :

دۈشمەنىڭدىن يەتسە بۇلبۇلدەك ناۋا ،

ئاڭلىغىن ئۇنى زەھەرناك ئوق - يارا .

بۇ ھالغا مۇۋاپىق مۇنداق بىر ھېكايەت بار : خۇراساندا مۇھەللەپ ئىسىملىك ناھايىتى باي ، ھىيلىگەر بىر كىشى بار ئىدى . بىر كۈنى بىر نەچچە خىزمەتكارلىرى بىلەن كېتىۋاتقاندا بىر پارچە قوغۇن شاپىقىغا تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ . مۇھەللەپ ئورنىدىن قوپۇپ قوغۇن شاپىقىنى پىچاق بىلەن پارچە - پارچە قىلىپ كېسىپ تاشلاپتۇ . خىزمەتكارلىرى >> : مۇنچە ئۇلۇغلۇقۇڭ بىلەن بىر پارچە شاپاقنى پارچە - پارچە قىلىپ كەسكىنىڭ قانداق ئىش ؟ >> دەپتۇ . مۇھەللەپ ئۇلارغا >> : بۇ قوغۇن شاپىقى مېنىڭ ئايىغىمنى تېيىلدۇرغان دۈشمەندۇر . قانداق ھالەتتە بولمىسۇن دۈشمەننى يوقىتىش كېرەك >> ، دەپتۇ .

ئەي ئوغۇل ، دۈشمەننى ئاجىز ، خار ، كىچىك سانىماسلىق كېرەك . ھەر كىم دۈشمەننى خار ، ئاجىز ھېسابلىسا ، تېزلىكتە دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ .

ئاللا پانا بەرسۇنكى ، دۈشمىنىڭ بولمىسۇن . ئەگەر دۈشمىنىڭ بولسا ، دۈشمىنىڭنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلىپ يەڭگەن ھالەتتىمۇ ، خەلق ئارىسىدا دۈشمەننى ئاجىز ، قولىدىن نېمە كېلەتتى ، دەپ مەسخىرە قىلىپ سۆزلىمە . مۇنداق سۆزلەر ساڭا ئىپتىخارلىق ئەمەس ، بۇ سۆزلەر بىلەن ماختانما . زاماننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن سەن كۆزگە ئىلمىغان ئاجىز دۈشمەن ۋاقتى

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

كەلگەندە سەندىن غالىب كەلسە ، ساڭا بەك زور نومۇس بولىدۇ . چۈنكى ، بىر ئاجىز ، خار كىشىدىن يېڭىلىش غايەت خورلۇقتۇر . بىر پادىشاھ كىچىككىنە بىر ئاجىز دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىپ شەھەرلىرىنى ئىشغال قىلسا ، ئەگەر ئۇ دۈشمەن پادىشاھنىڭ بۈيۈكلىكىگە نىسبەتەن چاغلىق نەرسە بولسىمۇ ، لېكىن مونشى (ئەدىب - كاتىپ) لار پادىشاھنىڭ غەلىبە قازانغانلىقىنى ، دۈشمەننىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ۋە شان - شەۋكىتىنى مۇبالىغە قىلىپ ، ئاتلىق ، پىيادە ئەسكەرلىرىنىڭ ھەر بىرىنى بىردىن ئارسلانغا ئوخشىتىپ مەدھىيىلەيدۇ . ئۇلارنىڭ مۇنداق قىلىشى پادىشاھىمىز ئاشۇنداق كۈچلۈك ئەسكىرى بار دۈشمەندىن غەلىبە قىلدى ، نۇسرەتكە ئىگە بولدى . بۇ پادىشاھنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىگە ۋە ئۆزىنىڭ جاسارەت - شىجائىتىگە دەلىل دېمەكچىدۇر . ئەگەر ئۇلار مەغلۇپ بولغان دۈشمەننىڭ ئەسكىرىنى ئاجىز دېسە ، غالىبىيەت قازانغۇچى پادىشاھنىڭ ئۆزىگە ۋە قوشۇنىغا ئىپتىخارلىق بولمايدۇ . ئاڭلىغۇچىلار ناھايىتى >> : ئاجىز بىر ئەسكىري قوشۇن بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ << دەپلا قويىدۇ .

ھېكايەت : رەي دېگەن مەملىكەتتە بىر ئايال پادىشاھ بار ئىكەن . ئۇ ، پەخرىد دۆلەتنىڭ رەپىقىسى بولۇپ ، ئېرى ۋاپات بولغاندىن كېيىن پادىشاھلىق ئۇنىڭ كىچىك ئوغلىغا مىراس قاپتۇ . ئۇنى مەجرىد دۆلەت دەپ ئاتايدىكەن . مەجرىد دۆلەت چوڭ بولغۇچە پادىشاھلىقنى ئۇنىڭ ئانىسى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ . مەجرىد دۆلەت ئۆسۈپ چوڭ بولغاندىن كېيىن پادىشاھلىققا لاياقىتى بولماپتۇ . كېچە -كۈندۈز كېنىزەكلەر بىلەن ئەيش - ئىشرەت قىلىشقا بېرىلىپ كېتىپتۇ . ئانىسى سەييىدە رەي مەملىكىتىدە ، ئىسپىھاندا ۋە پۈتۈن كوھىستاندا 30 يىلغا يېقىن پادىشاھلىق قىپتۇ . ئەتراپتىكى پادىشاھلار بىلەن مادارا قىلىپ كېلىشىپ ، مەملىكەتنى ئىدارە قىپتۇ . بىر چاغدا سۇلتانى مەھمۇد * پادىشاھ سەييىدىگە ئەلچى ئەۋەتىپ ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشنى ، باج - خىراجەت تۆلەشنى تەلەپ قىپتۇ >> . ئۇ دۆلەتتە خۇتبە مېنىڭ نامىمغا ئوقۇلسۇن ، پۇل مېنىڭ نامىمدا چىقىرىلسۇن ، ئەگەر ئىتائەت قىلىشنى قوبۇل كۆرمىسەڭ قوشۇن تارتىپ بېرىپ مەملىكىتىڭنى بويسۇندۇرۇپ ، ئۆزۈڭنى يوقىتىمەن << دەپ

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

خىتاب قىپتۇ. سۇلتانى مەھمۇدنىڭ ئەلچىسى بۇ خىتابنى يەتكۈزگەندىن كېيىن ،مەزكۇر سەيىيدە سۇلتانى مەھمۇدقا مۇنداق جاۋاب قايتۇرۇپتۇ >> : ئەگەر مېنىڭ ئېرىم پەخرىد دۆلەت هايات بولسا ئىدى ، سەندىن بۇ ھەرىكەتنى ئۈمىد قىلاتتىم ، يەنى سۇلتانى مەھمۇد مەملىكىتىمىزنى ئالىدۇ ، دەپ پىكىر قىلاتتىم ، قورقاتتىم . ھازىر ئېرىم پەخرىد دۆلەت بولسا ۋاپات بولغان ، مەملىكەتنى مەن باشقۇرۋاتىمەن . پادىشاھلىق ماڭا ئوخشاش بىر ئايالنىڭ قولىدا قالدى . ئىلگىرىكى سەندىن قورقىدىغان پىكىرلىرىم ئۆزگەردى . ھازىر مېنىڭ پىكىرىم شۇكى ، سۇلتانى مەھمۇد زور --- بۈيۈك پادىشاھدۇر. ماڭا ئوخشاش بىر ئاجىز ئايال بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا كەلمەس دەپ خاتىرجەم تۇرماقتىمەن . ئەگەر مەن ئويلىغاندەك بولماي ، نومۇس قىلماي ، ئۇرۇش ئۈچۈن مېنىڭ مەملىكىتىمگە قوشۇن تارتىپ كەلسەڭ ، ئاللانىڭ ياردىمىگە تايىنىپ ساڭا تاقابىل تۇرۇپ جەڭ قىلىشىم مۇقەررەر. ھەرگىز قورقمايمەن ، چېكىنمەيمەن . چۈنكى ، ئۇرۇش ئىككى ھالەتتىن خالىي بولمايدۇ. شەكسىز ھالدا ئىككى قوشۇننىڭ بىرى مەغلۇپ بولسا ، بىرى غالىب بولىدۇ. ئەگەر سېنىڭ ئەسكىرىڭ مەغلۇپ بولۇپ يېڭىلسە ، پۈتۈن جاھان سۇلتانى مەھمۇد بىر ئايال بىلەن ئۇرۇشۇپ كۈچى يەتمەي مەغلۇپ بوپتۇ ، دەپ نامىڭ چىقىدۇ ، بەتنام ساڭا قالىدۇ. جايلاردا غەلبە خەۋەرلىرى ، قەسىدىنامىلەر يېزىلىدۇ ، ھەممە يەردە مېنىڭ نامىم ئاتىلىدۇ. ئەگەر زەپەر سېنىڭ تەرىپىڭدە بولسا ، مەن ئايالنىڭ قوشۇنى يېڭىلسە يەنىلا جاھان سۇلتانى مەھمۇد بىر ئايالنى مەغلۇپ قىلىپ قوشۇننى يېڭىپتۇ ، دەيدۇ .جاھان خەلقى ئارىسىدا ساڭا بۇ نامدىن ئىپتىخارلىق ھاسىل بولمايدۇ . >>

سۇلتانى مەھمۇد ئايال پادىشاھتىن بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئىلگىرىكى نىيىتىدىن يېنىپ ، سۈلھى يولىنى تۇتۇپ تىنچلىق بىلەن ئۆتۈپتۇ .

ئەي ئوغۇل ، كۆردۈڭمۇ ؟ دۈشمەن بىلەن قانداق مادارا قىلىش كېرەك ؟ دۈشمىنىڭ
بولماستىن ئىلگىرى ئۇنىڭدىن مۇداپىئە كۆرۈش جەھەتلىرىنى ئويلاپ كۆرۈشۈڭ لازىم . چۈنكى ،
زامان ھۆكۈمدارلىرى تۇرلۇك ئۆزگىرىش پەيدا قىلىپ، تەمەسى ئېشىپ ، باشقا خەلقلەرنىڭ ئەل
-يۇرت ، مال - مۈلكىگە خىيانەتكارلىق ، تاجاۋۇزچىلىق قولىنى سوزىدۇ . دۈشمەننى ۋە ئۇنىڭ
مۇداخىلىسىنى يوقىتىشقا ئىجتىھات قىلىشىڭ كېرەك (سەندىن ئىلگىرى ئۇلارسېنى ھالاك
قىلمىسۇن . (ھېچقاچان دۈشمەندىن ، بولۇپمۇ ئۆز يېنىڭدىكى دۈشمەندىن خاتىرجەم بولما . بۇ
شۇنىڭ ئۈچۈنكى ،يات ئەجنەبىي دۈشمەن سېنىڭ ئىچكى ئەھۋالىڭدىن ۋاقىپ بولالمايدۇ .
ئەمما ، يېنىڭدىكى دۈشمەن ھەممە ھالىڭنى بىلىپ تۇرىدۇ . بەلكى سەن ئۇنىڭ
دۈشمەنلىكىنى بىلمەي قېلىشىڭ مۇمكىن ، ھەرقاچان يۇرت ئىچىدىكى دۈشمەن سەندىن
قورقۇپ يۈرسە ، ئۇنىڭ كۆڭلى ساڭا مۇۋاپىق بولمايدۇ . تۇرلۇك پىكىرلەرنى قىلىشتىن خالىي
بولمايدۇ . بىر دۈشمەن بىلەن جان - دىلدىن دوست بولما ، تىلىڭدىلا دوستلۇق كۆرسەت .
ئېھتىمال ئۇنىڭ ياسالما دوستلۇقى بارا -بارا ھەقىقىي دوستلۇققا ئۆزگىرىپ قالار . بەزى
يالغان دوستلارنىڭ ھەقىقىي دوستقا ئايلانغانلىرىمۇ بار . بەزىدە ئىككى ھەقىقىي دوستنىڭ
ئارىسىنى بۇزۇلۇپ ، دۈشمەنلىشىپ كەتكەنلىرىمۇ بار . دۈشمەنگە ياخشىلىق قىلىش مۇۋاپىق
ئەمەس . ھەر قاچان دۈشمەننى يوقىتىشقا قادىر بولمىغاندا (ئاجىز كەلگەندە   ) ، دۈشمەنگە
ياخشىلىق ۋە مادارا قىلىش كېرەك . شۇنىڭغا تىرىشقىنكى ، دۈشمەن سەندىن   خاتىرجەم
بولسۇن . دوستلىرىڭ كۆپ ، دۈشمەنلىرىڭ ئاز بولسۇن . قولۇڭدىن كەلسە مىڭ دوستۇڭ بولسۇن
، بىرمۇ دۈشمىنىڭ بولمىسۇن . بىراق ، مىڭ دوستۇڭ بولسىمۇ ۋاقتى كەلگەندە بىر دۈشمەندىن
ساقلىيالمايدىغانلىقىنى ئۇنۇتما ، بىر دۈشمەن مىڭ دوستۇڭنى ئالداپ كېتىدۇ . ئۆزۈڭدىن
كۈچلۈك - زور ئادەم بىلەن دۈشمەنلەشمە . ئۆزۈڭدىن ئاجىز دۈشمەننى يوقاتمىغىچە راھەتتە
بولما . ئەگەر بىر دۈشمىنىڭ باش ئېگىپ سەندىن ئامانلىق ئىزدىسە ، ئۇ ساڭا ھەر قاچان
جاپا قىلغان بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئامانلىق بەرگىن . دۈشمەنىنىڭ سەندىن ئامانلىق ئىزدىگىنىنى

غەنىيمەت بىلگىن ، چۈنكى ئامانلىق تىلىگەن كىشى مەغلۇپ بولغان تەك . دۈشمىنىڭنى ئاجىز ھالەتتە كۆرۈپ ، خاتىرجەملىنىپ بىپەرۋا بولما . چۈنكى ئۇ ، پۇرسەت تاپسىلا ساڭا قەست قىلىدۇ . دۈشمەننى ھالاك قىلساڭ خۇشال بولۇشۇڭ مۇمكىن . ئەمما ، ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلسە خۇشال بولما . چۈنكى ، سەنمۇ ئۆلىسەن . ھۆكۇمالار ئېيتقانكى ، >> كىشى دۈشمەندىن كېيىن بىر نەپەس ئارتۇق ياشسا غەنىيمەت بىلىش كېرەك . << لېكىن ، ھەقىقەت شۇكى ، ھەممىمىز ئاقىۋەت دۇنيادىن كېتىمىز . كىشىنىڭ ئۆلگىنىدىن شادلانماسلىق كېرەك .

ئەي ئوغۇل ، ھەممىمىز سەپەر ئۈستىدە تۇرۇۋېتىمىز . سەپەر ئۈستىدىكى كىشىگە ياخشى ئەمەلدىن بۆلەك ئوزۇق يوق . ئاللاتائالا ئۆز كالامىدا >> : يول ئۈچۈن ئوزۇق تەييارلاڭلار ، ئوزۇقنىڭ ياخشىسى ئاللادىن قورقۇپ ، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشتۇر . ئەي ئەقىل ئىگىلىرى ، يامان ئىش - ھەركەتلەرنى قىلىشتىن ئۆزۈڭلارنى ساقلاڭلار << دەيدۇ.

نەزمە :

يەتكەندە ئەجەل شۇرغىنى جىسمىڭ كۈچتىن قالۇر ،

خالىغىن يا خالىما ، يەر قوينىغا ئالۇر .

مەشھۇر ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن شەرق ۋە غەرب مەملىكەتلىرىنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن ، ئۆز مەملىكىتىگە قايتماقچى بولۇپ ، دامىغان دېگەن شەھەرگە كەلگەندە ئۆلۈم كېسىلى يېتىپ كەپتۇ . ئىسكەندەر ۋەسىيەت قىپتۇ >> : مېنى ئۆلگىنىمدىن كېيىن تاۋۇتقا سېلىپ ، تاۋۇتنىڭ بىر تەرىپىدىن قولۇمنى بوش چىقىرىپ قويۇڭلار ، تاكى جاھان خەلقى كۆرسۇنكى ، پۈتۈن دۇنيانى ئىشغال قىلدىم . مانا ئەمدى كۆرۈڭلاركى ، دۇنيادىن قۇرۇق قولۇم بىلەن كەتتىم. <<

ئىسكەندەر يەنە ئېيتىپتۇ >> : ئانامغا ۋەسىيىتىمنى يەتكۈزۈڭلار. ئەگەر روھىمنىڭ خۇشنۇدلىقىنى كۆزلىسە ،مەن ئۈچۈن ھېچ قايغۇرمىسۇن ، ھەسرەت چەكمىسۇن . مۇبادا يىغلاپ - ھەسرەتلىنىپ قايغۇرىدىغان بولسا ، خەلقنى يىغىپ ئىككى تۈرلۈك ئادەم تاپسۇن . ئۇنىڭ بىرى ، ھېچقانداق سۆيۈملۈك كىشىسى ۋاپات بولمىغان بولسۇن ؛ ئىككىنچى بىرى ، ئۆلمەيدىغان ئادەم بولسۇن . ئەگەر مۇنداق كىشى تېپىلسا ، ئانام خالىغىنىچە قايغۇرۇپ ھەسرەت چەكسۇن . مۇنداق ئادەملەر دۇنيادا بولمىسا كېرەك . دۇنيانىڭ ۋە دۇنيادىكى ھاياتنىڭ ئەھۋالى شۇنداق ئىكەن ، ئانام قايغۇرۇپ يىغلىمىسۇن. <<

ئەي ئوغۇل ، ئىنسان ئۈچۈن ئۆلۈم بارلىقىنى ئۇنۇتما . ساڭا ھەسەت قىلغۇچىلارنىڭ ئەھۋالىدىن غاپىل بولما . ھەسەتچىلىرىڭ ۋە دۈشمەنلىرىڭنى تۈرلۈك ھىيلە - مىكىرلەر بىلەن قايغۇغا سالغىن ، تاكى ئۇلار ئۆز ئەھۋالى بىلەن مەشغۇل بولسۇن . ساڭا يامانلىق قىلىشقا ئامالسىز قالسۇن . ساڭا ياخشىلىق قىلغانلارغا سەنمۇ ياخشىلىق قىل . تۈزەلمەس يامانلارغا ياخشىلىق قىلىش ياخشىلىقنى زايا قىلغانلىق بولىدۇ.

دوستۇڭ بىلەن يۇمشاق سۆزلەش . تاتلىق سۆز سېھىردۇر. ياخشى سۆز ئادەمنى باش ئەگدۈرىدۇ. ياخشى - يامان ھەرقانداق سۆز سۆزلىسەڭ ، ئاۋۋال ئويلاپ سۆزلە . ئۆزۈڭ ئاڭلاشنى خالىمىغان سۆزنى كىشىگە سۆزلىمە ، يەنى ئاچچىق سۆزلىمە . بولمايدىغان ، بولمىغان ئىش بىلەن كىشىنى قورقۇتما . سېنى ئۇنداق قىلىمەن ، بۇنداق قىلىمەن دېمە . قىلماستىن ئىلگىرى بىر ئىشنى قىلىمەن دەپ ماختانما >> . خۇدا خالىسا قىلىمەن << دېگىن . ئالدى بىلەن ئىشلىگىن ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزلە . بىراۋغا تىل ئۇزاتما ، قاچان بولمىسۇن ئۇ ئادەممۇ ساڭا تىل ئۇزىتىدۇ . مۇناپىق (ئىككى يۈزلۈك) بولمىغىن ، ئىككى يۈزلۈك ئادەمگە يېقىن كەلمە . يەتتە باشلىق ئەجدىھادىن قورقما ، ئەمما سۆز توشۇغۇچى مۇناپىقتىن قورق . چۈنكى ، ئىككى يۈزلۈك مۇناپىقنىڭ بىر نەپەستە تۇغدۇرغان پىتنىسى بىر

يىلدا تۇگىتىشكە ، تىنجىتىشقا بولمايدۇ . ھەرقانداق ھەيۋەتلىك ئادەم بولساڭ ، ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغ ئادەملەر بىلەن بەسلەشمە - مۇنازىرلەشمە ۋە دەۋالاشما . سېنىڭ ھۆرمەت ، ھەيۋىتىڭگە زىيان يەتمىسۇن . ئېھتىمالكى ، مۇنازىردە مەغلۇپ بولغايسەن . مەغلۇپ بولساڭ خەلق ئارىسىدا ئەتىۋارىڭ قالمايدۇ . ئەگەر بىر كىشى سەندىن بىر ئەيىب تاپسا ، تىرىشىپ بۇ ئەيىبنى ئۆزۈڭدىن يىراق قىل . ئۆزۈڭنى يۇقىرى چىقىرىپ ، تەكەللۇپلۇق ئورۇنغا ئولتۇرما . ئەگەر باشقىلار كېلىپ تۆۋەن چۈشسەڭ ياراشمايدۇ . بىر كىشىنى كۆپ مەدھىيىلىمە ، كىيىن ئۇنىڭ ھەققىدە سۆزلەش قىيىن بولمىسۇن . بىر كىشىنى كۆپ ھاقارەتلىمە ، يەنە بىر چاغدا مەدھىيىلەشكە ئورۇن قالمايدۇ . ھەر ئىشنى نورمال ئىشلەش كېرەك . دوستۇڭ ، دۇشمىنىڭگە نورمال مۇئامىلە قىلىشىڭ لازىم . ئاجىز كىشلەرنىڭ ئېغىرچىلىقىنى كۆتۈرگىن . تەكەببۇر ، گەدەنكەچلەرگە گەدەنكەچلىك قىل . بارلىق ئىشىڭدا ئادەمگەرچىلىك يولىنى ساقلا . غەزىپىڭ كەلگەندە سەۋر قىل . دوستۇڭغا ، دۇشمىنىڭگە يۇمشاق سۆزلىگىن . ئۇلۇغ ئالىملار ئېيتقانكى ، 10 خىسلەتنى ئۆزلەشتۈرۈش لازىم : (1) ئۆزۈڭدىن چوڭ - بۈيۈك ئادەملەر بىلەن ئويناشما ؛ (2) خىزمەتكارلارغا زۇلۇم قىلما ؛ (3) ھەسەتخور ، كۆزى كىچىك ، كۆڭلى تار ، چېدىماس ئادەم بىلەن سۆھبەتداش بولما ؛ (4) بېخىل بىلەن سۆھبەتداش بولما ؛ (5) نادان - جاھىللار بىلەن مۇنازىرلەشمە ؛ (6) تۇراقسىز كىشى بىلەن دوست بولما ؛ (7) يالغانچى بىلەن مۇئامىلە قىلما ؛ (8) ئۇرۇشقاق - جېدەلخورلار بىلەن ئۇلپەت بولما ؛ (9) ئاياللار سۆھبىتىدە كۆپ ئولتۇرما ؛ (10) سىرىڭنى كىشىگە ئېيتما . ئەيىب ئىزدىگۈچىدىن قاچقىن . ساڭا ھاجىتى چۈشكەن كىشىنى خار كۆرمە .

ئەي ئوغۇل ، بىراۋغا بولغان ئاچچىقىڭنى باشقا ئادەمدىن چىقارما ، ئەگەر سېنىڭ ھەققىڭدە بىراۋدىن گۇناھ ئۆتسە كەچۈرگىن ، خىزمەتچىلىرىڭنى ئاسراپ ياخشى مۇئامىلە قىلغىن . چۈنكى ، خىزمەتكار ۋە ئەسكەرلىرىڭ بىر باغچىغا ئوخشايدۇ ، باغچىنى قانچىلىك پەرۋىش قىلساڭ ، شۇنچىلىك مېۋىسىنى يەيسەن . ئەسكەرلىرىڭنى ئۆزۈڭدىن رازى قىلساڭ ،

سېنىڭ پەرمانىڭغا شۇنچە بوي سۇندۇ . ئەگەر خىزمەتچىلىرىڭ ، ئەسكەرلىرىڭ سەندىن رازى بولمىسا ، ئىشلىرىڭ خاراب بولىدۇ . ساڭا ئىتائەت قىلغان ئەڭ تۆۋەن خىزمەتكارىڭ ساڭا ئىتائەت قىلمىغان ئەلا خادىمىڭدىن ئارتۇقتۇر . بىر ئىشنى ئىككى كىشىگە بۇيرۇما --- ئىككى كىشى ئوتتۇرىسىدا پىشقان تاماق تۇزلۇق ياكى تۇزسىز بولىدۇ . ئىككى خوتۇن بىر ئۆيدە بولسا)ئىككى خوتۇنلۇق بولساڭ) ئۆيۈڭ پاكىز ، ساغلام بولمايدۇ . ئەگەر باشلىقىڭ ساڭا بىر خىزمەت بۇيرۇسا شېرىك ئىزدىمە ، ئۆزۈڭ بېجىرگىن . دوستقا ۋە دۈشمەنگە ئۆزۈڭنى قىزغىن ۋە غەيرەتلىك كۆرسەتكىن . خەلقنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەش بىلەن مەشغۇل بولما . بار- يوق نەرسە ئۈچۈن خەلقنى ئەيىبلىمە . ئەپۇ قىلىش ، سېخىلىق يولىنى تۇتقىن . شۇنداق قىلساڭ ھەممە تىللار سېنى مەدھىيىلەيدۇ ، ياخشى نامىڭ بىلەن ئاتايدۇ.

---

*مەشھۇر سۇلتانى مەھمۇد غەزنىۋى

يىگىرمە بىرىنچى باب ئەپۇ قىلىش ۋە جازالاش ھەققىدە

خاتالىق ۋە گۇناھ ئۈچۈن كىشىنى دەرھال تۇتماسلىق كېرەك . بىر كىشى خاتالاشسا ، گۇناھىنى تونۇپ ئۆزرە بايان قىلسا ، خاتالىقى ۋە گۇناھىنى كەچۈرگىن ، چۈنكى خاتالىق ۋە گۇناھ ئۆتكۈزگۈچى ئادەمدۇر . گۇناھ ئەڭ ئاۋۋال ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالامدا كۆرۈلگەن

ئىدى . بۇ زات ھەممىمىزنىڭ ئاتىسى . ئادەم ئەلەيھىسسالام گۇناھىغا پۇشايمان قىلىپ ئىستىغپار ئېيتقان ئىدى ، تۆۋىسىنى ئاللا قوبۇل قىلدى .

نەزمە:

بىر كۈن مەن ئەگەر بارالمىدىم سۆھبىتىڭگە ،

يۈز مىڭ غەم ئارا قالدى كۆڭۈل مېھنىتىڭگە

ئاۋۋال كىشىكىم قىلدى گۇناھ ئادەمدۇر ،

بىر گۇناھ بىلەن تاشلىما مېنى پۇرقىتىڭگە

بار-يوق گۇناھ ئۈچۈن كىشىنى ئەيىبلىمە ، يوق گۇناھ ئۈچۈن جازاغا تارتىلمىسۇن . ھەرقانداق سۆز ئۈچۈن ئاچچىقلانما ، ئاچچىقىڭ كەلگەندە غەزەپىنى يۇت . ئاچچىقىڭنى ئاشكارىلىماسلىقىڭنى ئادەت قىل . گۇناھ قىلغان كىشى ئەپۇ سورىسا ئەپۇ قىل . ئەگەر بەندە گۇناھ قىلمىسا خۇدانىڭ ئەپۇسى بولمايدۇ . گۇناھى بارلارنى ئەپۇ قىلساڭ ، ئۇلۇغلۇق شەرىپىدىن نەسىپدار بولىسەن ، ئەپۇ قىلغاندىن كېيىن مىننەت قىلىپ ئۆزۈڭنى گۇناھكار قىلمىغىن . ئەگەر ئۆزۈڭ خاتالىق ، گۇناھ ئۆتكۈزسەڭ ئۆزرە ئېيتىپ ئەپۇ سوراشتىن نومۇس قىلمىغايسەن ، تاكى دوستلار ئارىسىدىكى دوستلۇق مۇناسىۋەت يېپى كېسىلمىسۇن ، ئەگەر كىشىنىڭ گۇناھىغا قاراپ جازا بەرمەكچى بولساڭ ، گۇناھىغا قاراپ جازا بەرسەڭ ، شەپقەت ،كەڭچىلىك يولىنى ئۇنتىغان بولىسەن . جەمئىيەت ئىنتىزامى ئۈچۈن بىر تەڭگىلىك گۇناھ قىلغانغا يېرىم تەڭگىلىك جازا بەرگەيسەن . شۇنداق قىلساڭ گۇناھكارغا جازا بېرىلگەن بولىدۇ ھەم ئادەمگە شەپقەت قىلغانمۇ بولىدۇ . مائاۋىيە زاماندا بىر گۇرۇھ

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئادەملەر گۇناھ قىلىپتۇ . ئۇلارنىڭ گۇناھى ئۈچۈن مائاۋىيە ئۇلارنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىپتۇ ۋە بىر نەچچىسىنى ئۆلتۈرۈپتۇ . ئۆلتۈرۈش نۆۋىتى بىرىگە كەلگەندە ، ئۇ:

- ئەي مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرى ، بىزگە قانداق جازا بەرسەڭ ، گۇناھىمىزغا نىسبەتەن ئورۇنلۇق ۋە ھەقتۇر ، گۇناھىمىزنى ئىقرار قىلىمىز . لېكىن ، ئىككى سۆزۈم بار ، بۇ سۆزۈمگە ئاللا ئۈچۈن جاۋاب بەرگىن ، _ دەپتۇ.

- نېمە سۆزۈڭ بار ؟ _ دەپتۇ مائاۋىيە ئۇ ئادەمگە.

- سېنىڭ سېخىلىقىڭ ، سالماقلىقىڭ ۋە شەپقىتىڭ ھەققىدە ، _ دەپتۇ ئۇ كىشى، _ خەلق ئارىسىدا ياخشى سۆزلەر بار . لېكىن ، بىزگە مۇنداق ئۆلۈم جازاسى ئىجرا قىلىنىۋاتىسەن . ئەگەر بۇ گۇناھىمىز سەۋەبلىك بىزنى شەپقەتسىز ، رەھىمسىز ھۆكۈمرانىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتسەڭ ، ئۇ قانداق جازا ئىجرا قىلاتتى ؟

- ھامان ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلاتتى ، _ دەپتۇ مائاۋىيە.

- ئەگەر مەرھەمەتسىز ، شەپقەتسىز ھۆكۈمران شۇنداق جازا بەرسە ، _ دەپتۇ ئۇ مەھكۇم ، _ سېنىڭ شەپقەت ، مەرھەمىتىڭ بىلەن شەپقەتسىز ھۆكۈمرانىنىڭ نېمە پەرقى بار ؟ بىزگە سېنىڭ شەپقىتىڭدىن نېمە پايدا يەتتى ؟

مائاۋىيە بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ، ئۆزىنىڭ مەجلىسگە ھازىر بولغانلارغا :

- ئەگەر بۇ كىشى بۇ سۆزنى ئالدىن ئېيتقان بولسا ، ھەممىسىنى ئازاد قىلاتتىم . _ دەپتۇ - دە ، قالغان گۇناھكارلارنى ئۆلۈم جازاسىدىن ئازاد قىلىپتۇ.

ئەي ئوغۇل ، سەنمۇ گۇناھكارلار كەچۈرۈم ئۈمىد قىلسا ، گۇناھلىرىنى كەچۈرگىن .

ئەگەر بىر كىشىنىڭ ساڭا ئېھتىياجى بولسا ، قولۇڭدىن كەلسىلا رەت قىلما ، ھاجىتىنى راۋا قىل ، قۇرۇق قايتۇرما ، سەندىن كۈتكەن ياخشى ئىشەنچىنى بوشقا چىقارما . كىشىلەر سېنى ياخشى كىشى دېمىسە ، ھاجىتىنى ئېيتىپ ئالدىڭغا كەلمەيتتى . ئەگەر سېنىڭ بىر كىشىگە ھاجىتىڭ بولسا ، ئالدىن ئويلاپ كۆرگىنكى ، سەن ھاجەت سوراپ بارماقچى بولغان ئادەم مەردمۇ ياكى خەسىس - بىخىلمۇ ؟ ئەگەر ئۇ كىشى مەرد - سېخى بولسا ، ھاجىتىڭنى سورا ، بىخىل ئادەم بولسا ، ئۆزۈڭنى خار قىلما . يەنە كىشىدىن ھاجەت تىلىگەندە ۋاقتىنى بىلىپ تىلە ، يەنى ئۇ كىشىنىڭ تەبىئىتى ئوچۇق ، كۆڭلى خۇش ۋاقتى بولسۇن . ئۇ خاپا ياكى قورسىقى ئاچ ۋاقتى بولمىسۇن . كىشىدىن ھاجەت سورىساڭ ، ھاسىل بولۇشى مۇمكىن بولىدىغان (ئىمكانىيەتلىك) نەرسە ۋە ئىش بولسۇن . شۇنداق بولسا ، مەھرۇم قالمايسەن . كىشىدىن ھاقەت سوراشقا بېرىشتىن ئىلگىرى ئېيتماقچى بولغان سۆزلىرىڭنى ئالدىن ئويلاپ قىلغىن . ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا كىرگەندە ، مۇلايىملىق بىلەن كۆرۈشۈپ ، كۆڭلىنى يۇمشىتىدىغان ۋە تەبىئىتى ياقتۇردىغان سۆزلىرىڭنىڭ ئارىسىدا مەقسىتىڭنى ئېيتقىن ، ھاجىتىڭنى تىلە . ھاجەت سوراشتا ياخشى سۆزنىڭ ياردىمى كۆپ بولىدۇ . ھاجىتىڭ چۈشكەن كىشىگە ئۆزۈڭنى تۆۋەن كۆرسەت >> . ئىنسان - ياخشىلىقنىڭ قۇلى << دېگەن گەپ بار. ھاجىتىڭنى راۋا قىلسا ، ئۇ كىشىگە تەشەككۈر بايان قىلغايسەن . يەنە بىر قېتىم ھاجىتىڭ چۈشكەندىمۇ يولۇڭ ئوچۇق ، يۈزۈڭ يورۇق بولسۇن . ئەگەر بىر كىشى سېنىڭ ھاجىتىڭنى ھەل قىلمىسا ، كىشىلەرگە شىكايەت قىلما . ئەگەر بىخىل ئادەمدىن ھاجەت سورىساڭ ، ئۇنىڭ مەست - كەيپ ھالىتىدە سورىغىن ، چۈنكى ، مەست ئادەم مەرد بولىدۇ.

ئەي ئوغۇل ، ئەمدى ھۈنەر - سەنئەت ، ئىلىم - پەن ئۈستىدە سۆزلەيمەن . بۇ سۆزلىرىمنىڭ ھەممىسىنى قوبۇل قىلالمىساڭمۇئۆزۈمنىڭ ئاتىلىق ھەققىنى بېجىرگەن بولىمەن . قوبۇل قىلىپ ئەمەلگە ئاشۇرغان يىگىتلەرگە بەخت يار بولسۇن!

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

يىگىرمە ئىككىنچى باب ئىلىم ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، << ھۇنەر >> دېگىنىمىز دۇكاندا ئولتۇرۇپ ئالماق - ساتماق بىلەن مەشغۇل بولۇش ئەمەس ، ئادەمنىڭ تۇرمۇش مەشغۇلاتى --- ھاياتىغا زۆرۈر ئىشلار << ھۇنەر >> دېيىلىدۇ . مەيلى ئۇ بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرى ۋە ياكى << ئاخىرەت >> ئىشلىرى ئۈچۈن بولسۇن ، ھەممىسى ھۇنەر دېيىلىدۇ . قولۇڭدىكى ئىشلىرىڭنى ياخشى ئۆگەنگىن ، ئۇنىڭدىن بەھرىمان بولىسەن . ئادەم ئىلىم - ھۇنەردە ئۇستازغا ۋە ئۇستازنىڭ تەربىيىسىگە مۇھتاج بولىدۇ . ئىلىم - ھۇنەر ئۆگەنگەندىن كېيىن غايەڭنى ئىشقا ئاشۇرالايسەن.

ئەي ئوغۇل ، ئىلمىڭنى ۋە ھۇنىرىڭنى تاكامۇللاشتۇرۇشقا تىرىشقىن . ئىلىم - ھۇنەر بەك كۆپتۇر ،ھەممىسىنى بايان قىلىش مۇمكىن ئەمەس . ھەر ئىشنىڭ مەقسىتى ئىككى ھالدىن خالىي ئەمەس : بىرى ، تۇرمۇش مەئىشىتىنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەت سېنى بىر ھۇنەرگە مۇھتاج قىلىدۇ ، ئۇ چاغدا شۇ ھۇنەرنە ئۆگىنىپ سىرلىرىدىن خەۋەردار بولۇشۇڭ كېرەك . يەنە بىرى ، ھۇنەرگە مۇھتاج بولماي ئۇلۇغ - مەرتىۋىلىك بولۇشۇڭ مۇمكىن . شۇنداقتىمۇ ئۇلۇغ - مەرتىۋىلىك كىشىلەرگە لازىمكى ، ھەر ئىشنىڭ ئەسلىي ماھىتىدىن خەۋەردار بولۇشى زۆرۈر ، ئەنە شۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر ھۇنەر .

ئەي ئوغۇل ، ھەر قانداق ھۇنەر - ئىلىم ئۆگەنسەڭ ، شۇ ھۇنەر - ئىلىمدىكى تۈرلۈك ماھارەتلەرنى بىلمىسەڭ ، پايدىسىنى كۆرەلمەيسەن . مەسىلەن تېۋىپ خەلققە خىزمەت قىلىپ ، تۈرلۈك دورىلار ، شەربەتلەر ، مەجۇنلەرنى ئىشلەشنى ۋە ئىشلىتىش ئورنىنى تونۇشى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

لازىم . ئەگەر ئاسترونومىيە ئۆگەنسەڭ پلانېتلارنى ، ئەجرامى ساماۋىيە ۋە تەقۋىم - كالېندار ئىلمىنى بىلىشىڭ لازىم .ئاسترونومىيەگە ئائىت پەنلەرنى بىلمىسەڭ ھۆرمەت ۋە پايدىسىغا ئېرىشەلمەيسەن.

سۆزىمنىڭ خۇلاسىسى شۇكى ، ئىلىم ئوقۇپ ، ھۈنەر ئۆگىنىپ ، ئورنىدا ئىشلەتمىسە ، دۇنيادا پايدىسى كۆرۈلمەيدۇ .

ئەي ئوغۇل ، تىرىشىپ - ئىجتىھات قىلىپ ، تۇرلۇك ئىلىملەردىن خەۋەردار بول . تۇرلۇك ئىلىملەرنى ھاسىل قىلماقچى بولساڭ ، ئالىملارنىڭ ۋە ئىلىم ئەھلىنىڭ ماڭغان يولىغا كىرىپ ، ئۇلاردىن ئۆگەنگىن . كامىل بىر ئۇستازنىڭ خىزمىتىگە (تەربىيىسىگە) كىرىپ ئىلىم ھاسىل قىلىشىڭ لازىم . شۇندىلا دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ دۆلىتىگە ئېرىشكەيسەن . ھەر قاچان ئىلىم ھاسىل قىلساڭ ، باشقا ھۈنەرلەرگە ئېھتىياجىڭ چۈشمەيدۇ. ئىلىم ھاسىل قىلىش يولىغا قەدەم قويساڭ ، ناچار ۋە يامان ئىشلاردىن ئۆزۈڭنى ساقلىشىڭ كېرەك . ھەق -ناھەقنى ، ھالال -ھارامنى ئايرىشىڭ لازىم . تۇرمۇشنىڭ تۇرلۇك جاپا - مۇشەققەتلىرىگە سەۋر قىلىپ ، جاپالىق ھاياتقا قانائەت قىلغىن . كىشىلەردىن تەمە قىلما . ئىلىم -مەرىپەتنىڭ مۇھەببىتىنى كۆڭلۈڭگە مەھكەم ئورناتقىن . پۇل تېپىپ باي بولۇش مۇھەببىتىنى كوڭۈلدىن چىقارغىن . قىسقىسى ئىلىمگە دوست بولۇپ ، دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق ئىشلىرىغا دوست بولمىغايسەن . ئاز ئۇخلاش ، تېز ئويغىنىشنى ئادەت قىل . كىتاب ئوقۇشقا ، ئوقۇغان كىتابلاردىن چۈشەنگەنلىرىڭنى ۋە ئۇستازلىرىڭدىن ئۆگەنگەنلىرىڭنى يېزىۋېلىشقا ھېرىس (ئامراق) بول . ھېچقاچان كىتاب ئوقۇش ، يېزىشتىن بوشانما ، ۋاقتىڭ بوش ئۆتۈپ كەتمىسۇن . ئوقۇغانلىرىڭنى تەكرارلا ۋە يادلا . سەن بىلمىگەن ئىلىمنى بىراۋدىن ياكى ئۇستازلىرىڭدىن ئاڭلىغاندا پەملەپ چۈشىنىۋالغىن . ئىلىم ئەھلىگە ھۆرمەت قىلىپمۇھەببەت باغلا . ئىلىم ئەھلى بىلەن سۆھبەتداش بولغىن . ئالىملار مەجلىسىدە ئولتۇرساڭ ئەدەپ ساقلا .

ئىلىم ئۆگىنىشتىن نومۇس قىلما . ئۇستازنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى بىل ۋە ھەققىنى ئادا قىل .

ھەرقاچان يېنىڭدا كىتاب ، قولۇڭدا قەلەم ، دەپتىرىڭ بىللە بولسۇن . ئاڭلىغان ئىبرەتلىك سۆز - ھېكمەتلەرنى يېزىپ قوي . ئىلىم تەلەپ قىلىش ۋاقىتلىرىڭدا ئىلىم ئەھلىدىن بۆلەك نادان ئادەملەر بىلەن ۋە بىھۇدە ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولما . بۇنداق ئۇسلۇبقا رىئايە قىلغان ئىلىم تەلەپ قىلغۇچى ئەلۋەتتە ئازغىنا زاماندا ئالىملار جۈملىسىدىن بولىدۇ.

ئىلىم تەلەپ قىلىپ يۈرگەن (ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتقان) چاغلىرىڭدا يامان ئىشلاردىن يىراق بولۇپ ئۆزۈڭنى پاك ساقلا . بەدىنىڭ ، كىيىمىڭ پاك بولسۇن . بىر كىشى سەندىن مەسىلە سورىسا ، بىلگەنلىرىڭنىڭ بايان قىلىپ بەر . پىكىر قىلماي ۋە بىلمەي تۇرۇپ مەسىلىگە جاۋاب بەرمە . مەسىلىگە ئۆز پىكرىڭ بويىچىلا جاۋاب بەرمە . بەرگەن جاۋابلىرىڭ ئىشەنچلىك ، توغرا ، كىتاب ۋە بۈيۈك ئالىملارنىڭ ئىجتىھات پىكىرلىرىگە مۇۋاپىق بولسۇن . ئەگەر بىر كىشى بىلەن مۇنازىرىلەشسەڭ ، قارشى تەرەپ ئىلىم ئەھلى بولسا ، ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئەدەپلىك مۇنازىرە قىلغىن . ئىلمىي كۆچۈڭگە قاراپ كۆچۈڭ يەتسە مۇنازىرىلەش . بىلمىگەن مەسىلىدە مۇنازىرىلەشمە . مۇنازىرىدە دەلىل - ئىسپات بىلەن سۆزلە . مەۋھۇم (ئېنىق ئەمەس) مەسىلىنى سۆزلىمە ، دەۋا قىلما . ئەگەر قارشى تەرەپ قانائەت قىلارلىق ئىسپاتلىسا ، كىبىر ۋە سەركەشلىك قىلماي ھەق سۆزنى قوبۇل قىلغىن.

ھەي ئوغۇل ، ئەگەر ۋەز سۆزلىگۈچى (تەشۋىقاتچى) بولساڭ ، سۆز مۇنبىرىگە چىقساڭ ، ئۆزۈڭنى مۇستەھكەم تۇت ، خاتا سۆزلىمە ، سۆزۈڭنى پاساھەتلىك (ئوچۇق - ئېنىق تەلەپپۇز بىلەن) باشلا ، ئالدىراپ سۆزلىمە . مەجلىستە ئالدىڭدا تۇرغانلارنى ئىلمىدە ، سۆزدە ئۆزۈڭدىن تۆۋەن تەسەۋۋۇر قىل . قورقماي ، ئۇيالماي سۆزلە . سۆز مۇنبىرىگە چىققاندا بەدىنىڭ - كىيىمىڭ تازا - پاك بولسۇن . سۆزۈڭنى ئاڭلاپ تەسىرلىنىپ يىغلىغۇچىلار بولسا ، سەنمۇ يىغلا ۋە تەسىرات كۆرسەت . ئەگەر سۆزلىگەندە خاتىرەڭدىن سۆز قېچىپ كەتسە ، توختاپ قالماي

مۇۋاپىق بىر سۆز بىلەن داۋاملاشتۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكىن . سېنى كۆرەلمەيدىغان ھەسەتخورلار ئەيىب ۋە نۇقسان تاپالمىسۇن . مۇنبەر ئۈستىدە ئوچۇق قىياپەتلىك ۋە يېنىك سۆزلۈك بولغىن . سۆزۈڭ ئاڭلىغۇچىلارغا ئېغىر كەلمىسۇن . ۋەز - نەسىھەت سۆزلىگەندە ھۆرۈنلارغا ئوخشاش ئېرىنىپ ، سۆزۈڭ ئاغزىڭدىن ئايرىلمايدىغان (بوش -سۇس) سۆزلىمە . ئەگەر ئاڭلىغۇچىلار بىلىملىك ۋە ئىنچىكە سۆزلەرنى چۈشىنىدىغان بولسا ، گۈزەل ، ھېكمەتلىك ، ئىلمي سۆزلەرنى بايان قىل . ئەگەر ئاڭلىغۇچىلار ئاۋام بولسا ، ئاممىباب ، چۈشىنىشلىك سۆزلەرنى سۆزلە . ھەر كىمنىڭ چۈشىنىشى --- پەمىگە لايىق سۆزلە . پەملىيەلمەيدىغان سۆزلەرنى سۆزلىمە . ئەگەر ۋەز - سۆز مەجلىسىدە بىراۋ سەندىن بىر نەرسە سورىسا ، تولۇق بىلسەڭ جاۋاب بەر ، بىلمىسەڭ مۇنداق سۆزلەرنىڭ جاۋابى بۇ يەردە سۆزلەنمەيدۇ ، دەپ رەت قىل . چۈنكى ، ۋەز سۆزلىگەن يەردە سەندىن سۇئال سورىغان كىشىنىڭ غەرىزى سېنى ئاقسىتىش ۋە سۇندۇرۇشتۇر . ئەگەر ئۇنىڭ مەقسىتى مەسىلە بىلىۋېلىش بولسا ، ۋەز مەجلىسىدە سورىمايتتى . ئۆزۈڭنى يامان ئىللەت ۋە ئارتۇقچە سۆزمەنلىكتىن يىراق تۇت . ئۆزۈڭنى پاك -تەقۋا تۇتساڭ سۆزۈڭ تەسىرلىك بولىدۇ . بازارلاردا ۋە ئاۋام ئارىسىدا كۆپ كېزىپ يۈرمە . يارىماس ئادەملەر بىلەن سۆھبەتداش بولما . ئۆزۈڭ قىلمىغان ئىشنى كىشىلەرگە بۇيرۇما ، ئەمىلىيەتسىز ئالىملاردىن بولۇپ قالما . ھەر نەرسە ئۈستىدە سۆزلىسەڭ ، تەتقىق - تەھقىق قىلىپ ، تولۇق بىلگەندىن كېيىن ياخشى ئىبارە ، ئوچۇق تەلەپپۇز بىلەن ئىپادە قىل . سۆزلىگەندە باشقا تىل لۇغەتلىرى بىلەن سۆزلەيمەن دەپ تەكەللۇپلانما . سۆزۈڭ ھەر قانچە ياخشى بولسىمۇ ، ياخشى ئىبارە بىلەن ئادا قىلمىساڭ سۆزۈڭنىڭ مەززىسى بولمايدۇ . سۆزۈڭدە بەزىدە ئاگاھلاندۇر ، بەزىدە سۆيۈندۈر . ئاللا رەھمىتىدىن خەلقنى ئۈمىدسىزلەندۈرمە ، شۇنداقلا ھەممە كىشىنى جەننەت ئەھلى قىلىۋەتمە . ئاللا رەھمىتىگە ئۈمىدۋارلىق سۆزلەرنى كۆپ سۆزلە.

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر ھاكىم ، سوراقچى (ئەمەلدار) بولساڭ ياۋاش ، زېرەك ، پەملىك ، ھەق - ناھەقنى ئايرىغۇچى بولغايسەن . ھەر ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئوبدان ئويلاپ ،

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

خەلقنىڭ خاراكتېرىنى تونۇغايسەن . يەنى ئادەملەرنى قىياپىتىدىن ۋە ھەركىتىدىن بىلگەيسەن . ھەر تەبىقە - سىنىپ ، گۇرۇھنىڭ ئەھۋالىنى ھىيلىلىرىنى بىلىشىڭ كېرەك . ھەر بىر مەزھەپكە رىئايە قىلغان ھالدا مۇئامىلە قىلىشىڭ كېرەك . ئەگەر زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى بىر كىشى ئالدىڭغا دەۋالىشىپ كېلىپ قالسا ، ھەقىقەت شۇ زۇلۇمغا يولۇققۇچى تەرىپىدە بولۇپ ، گۇۋاھچىلىرى بولمىسا ، ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا ياردەم قىلغايسەن . تەدبىر ئىزدەپ ئۇنىڭ ھەققىنى ئېلىپ بەرگەيسەن . بۇ توغرىدا بىر ھېكايەت بار:

تەبەرىستاندا ئوبۇلئابباس روزى باھارى ئىسملىك بىر قازى بار ئىكەن ، بۇ زات ناھايىتى ھايا - نومۇسلۇق ، ئادالەتلىك ياخشى ئادەم ئىكەن . بىر كۈنى ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بىر ئادەم كېلىپ ، يەنە بىر ئادەم ئۈستىدىن 100 سەر ئالتۇننىڭ دەۋاسىنى قىپتۇ . قازى جاۋابكارنى چاقىرتىپتۇ . ئالتۇن دەۋاسى قىلغۇچىغا قاراپ:

- سېنىڭ گۇۋاھچىلىرىڭ بارمۇ ؟ _ دەپ سوراپتۇ.

- تەقسىر ، _ دەپتۇ دەۋاگەر قازىغا ، _گۇۋاھچىلىرىم يوق.

- بۇ جاۋابكار ئىنكار قىلىۋاتىدۇ ، _ دەپتۇ قازى ، _ ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا قەسەم بۇيرۇشۇم كېرەك .

ئالتۇن دەۋاسى قىلغۇچى يىغلاپ تۇرۇپ:

- ئەي قازى ئەپەندىم ، ماڭا ياردەم قىلىڭ ، مېنىڭ گۇۋاھچىم يوق . ئەگەر بۇ جاۋابكارغا قەسەم قىلىشنى ھۆكۈم قىلسىڭىز 90 قېتىم قەسەم قىلىشتىن يانمايدۇ ، ئۇ قەسەم ئىچىشتىن قورقىدىغان ئادەم ئەمەس . _ دەپتۇ.

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

- سەن گۇۋاھ ھازىر قىلسەن ياكى جاۋابكار قەسەم قىلىدۇ . شەرىئەتتە بۇنىڭدىن باشقا قانۇن يوق ، _ دەپتۇ قازى .

- ئەي قازى ، خۇدا ھەققى ، _ دەپتۇ دەۋاگەر بىچارە قاتتىق يىغلاپ ، _ ماڭا ياردەم قىلىڭ . ئەگەر بۇ ئادەمدىن ھەققىمنى ئېلىپ بەرمىسىڭىز ماڭا ئۆۋال بولىدۇ. . . !

قازى ئالتۇن دەۋا قىلغۇچىڭنىڭ دەۋاسى ھەقلىق ئىكەنلىكىنى پەملەپ ، ئۇنىڭغا مەرھەمەت قىلىپ دەپتۇ :

- سەن بۇ كىشىگە ئالتۇننى قانداق شارائىتتا بەرگەن ئىدىڭ ؟

- ئۇنىڭغا جىددى بىر ھاجەت چۈشكەندە بەرگەن ئىدىم ، _ دەپتۇ دەۋاگەر.

- جاۋابكار سىنىڭ ئالتۇنۇڭنى نېمە ھاجىتىم بار دەپ ئالغان ؟ _ سوراپتۇ قازى يەنە.

- بۇ كىشى كۆپ زاماندىن بۇيان مېنىڭ دوستۇم ئىدى ، _ دەپتۇ دەۋاگەر ، _ ئۇ بىر كېنىزەككە ئاشىق بوپتۇ ، ئۇ كېنىزەكنىڭ باھاسى 150 سەر ئالتۇن ئىكەن . بۇ كىشىنىڭ بارلىق سەرمايىسى 100 سەر ئالتۇن ئىكەن ، كېنىزەكنى سېتىۋېلىشقا ئالتۇنى يەتمەپتۇ . بىر كۈنى بۇ دوستۇم بىلەن باغچا سەيلىسىگە بېرىپ ، بىر يەردە دەم ئېلىپ ئولتۇراتتۇق . دوستۇم مەزكۇر كېنىزەكنىڭ سۈپەتلىرىنى سۆزلەپ يىغلىدى . دوستۇمنىڭ يىغلىغىنىغا ئىچىم ئاغرىپ ، 20 يىلدىن بۇيانقى دوستلۇقىمىز ئالدىمغا كېلىپ : ساڭا مەن 100 سەر ئالتۇن قەرز بېرەي ، كېنىزەكنى سېتىۋال ، بىر ئاي ئۇ كېنىزەك بىلەن كەيپ - ساپا قىلىپ مۇرادىڭ ھاسىل بولغاندىن كېيىن ، كېنىزەكنى سېتىپ 100 سەر ئالتۇنۇمنى قايتۇرۇپ بەرگىن ، دەپ 100 سەر ئالتۇن بەردىم . ئۇ قەسەمياد قىلىپ تۇرۇپ مەندىن بۇ ئالتۇننى ئالدى . مەن ئالتۇننى بەرگەن

يەردە ئاللادىن باشقا گۇۋاھچى يوق ئىدى ، بۇ كىشى ئۇ كېنىزەكنى سېتىۋالدى ، توْت ئاي ئاي ئەيش - ئىشرەت قىلدى ، كېنىزەكنى ساتمىدى ، ئالتۇنۇمنى بەرمىدى .

- سەن بۇ ئالتۇننى قەيەردە بەرگەن ئىدىڭ ؟ _ دەپتۇ قازى.

- باغچىدا ، بىر تۇپ دەرەخنىڭ تۇۋىدە بەردىم ، _ دەپتۇ دەۋاگەر. قازى:

- بىر تۇپ دەرەخنىڭ تۇۋىدە ئالتۇننى بېرىپسەن ، نېمە ئۈچۈن گۇۋاھچىم يوق دەيسەن ، دەرەخ گۇۋاھ ئەمەسمۇ ؟ هازىر سەن ئۇ دەرەخنىڭ يېنىغا بار ، دەرەخنىڭ تۇۋىدە ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ ، دۇرۇت ئېيتقىن ، ئاندىن ئۇ دەرەخكە >> : قازى سېنى مېنىڭ گۇۋاھلىقىمغا چاقىرىدۇ ، مەھكىمىگە بېرىپ گۇۋاھلىق بەر << دېگىن ، _ دەپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ جاۋابكار بىر ئاز كۈلۈپتۇ . قازى ئۇنى كۆرمەسكە ساپتۇ. دەۋاگەر قازىنىڭ ئالدىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئەمما ، جاۋابكار قازىنىڭ قېشىدا قاپتۇ. قازى باشقا كىشىلەرگە هۆكۈم چىقىرىش بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. جاۋابكار هەر خىل هىيلىلەرنى ئويلاپ ئولتۇرغاندا قازى جاۋابكارغا تۇيۇقسىز خىتاب قىلىپ:

- ئەي پالانى ! دەۋاگەر ئۇ دەرەخنىڭ يېنىغا يېتىپ بارغانمىدۇ ؟ _ دەپتۇ.

- ئۇ تېخى دەرەخ يېنىغا يېتىپ بارمىغاندۇ ، _ دەپتۇ جاۋابكار. قازى يەنە ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. دەۋاگەر مەزكۇر دەرەخنىڭ يېنىغا بېرىپ:

- ئەي دەرەخ ! سېنى قازى گۇۋاھلىققا چاقىرىدۇ . مەن ئۈچۈن گۇۋاھلىق بەرگىن ، _ دەپتۇ.

دەرەختىن ھېچبىر تاۋۇش ، ھەرىكەت پەيدا بولمىغاندىن كېيىن ، بۇ ئادەم ئۇمىدسىزلىنىپ قازىنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە :

- ئەي قازى ، ئۇ دەرەخكە ئەمرىڭىزنى يەتكۈزدۈم ، ھېچ ئالامەت بولمىغاندىن كېيىن قايتىپ كەلدىم ، ـ دەپتۇ.

- دەرەخ سەندىن ئىلگىرى كېلىپ گۇۋاھلىق بېرىپ كەتتى ، ـ دەپتۇ قازى ۋە جاۋابكارغا خىتاب قىپتۇ ، ـ باغچىدىكى مەزكۇر دەرەخ گۇۋاھلىق بەردى ، سەن يالغانچى ئىكەنسەن ، دەۋاگەرنىڭ دەۋاسى راست ئىكەن ، دەرھال ئۇنىڭ ئالتۇنىنى قايتۇرۇپ بەر!

- مەن مەھكىمىدە ئولتۇردۇم ، ـ دەپتۇ جاۋابكار ، ـ ئۇ دەرەخنىڭ كەلگىنىنى ۋە گۇۋاھلىق بەرگىنىنى كۆرمىدىم.

- ئەگەر سەن ئۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە ئالتۇننى ئالمىغان بولساڭ ، ـ دەپتۇ قازى ، ـ مەن سەندىن ئۇ ئادەم دەرەخ تۈۋىگە بارغانمىدۇ ؟ دەپ سورىغاندا ، مەن ئۇ دەرەخنى بىلمەيمەن ، دېمەي ، تېخى يېتىپ بارمىدى دېدىڭغۇ ، ئالتۇنلارنى دەرەخ تۈۋىدە ئالمىساڭ ، ئۇنىڭ دەرەخ تۈۋىگە يېتىپ بارمىغانلىقىنى نەدىن بىلدىڭ ؟ تېزلىكتە بۇ كەمبەغەلنىڭ 100 سەر ئالتۇنىنى بەر!

قازى ھۆكۈم قىلىپ ئالتۇننى دەۋاگەرگە ئېلىپ بېرىپتۇ. قازى گەرچە بۇ ھۆكۈمنى كىتابتىن ئالمىسىمۇ ، ئۆزىنىڭ ئىلمى ۋە توغرا پىكرى بىلەن ھۆكۈم چىقىرىپ ، ھەقنى ئىجرا قىپتۇ.

قازى ، ھاكىم ، سوراقچى بولغان كىشى خەلقنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ تەدبىر قوللىنىشى لازىم . ئەگەر مۈشكۈل ، مۈرەككەپ بىر مەسىلە دۇچ كەلسە ، ئۆز پىكرىڭگە

مەغرۇر بولۇپ ، مەن ھەل قىلىمەن دېمەي ، ئالىملارنىڭ كىتاب ۋە پەتىۋالىرىغا مۇراجەت قىل ، تەجرىبە قىلىنغان مۇئەييەن مەسىلىلەرگە سېلىشتۇرۇپ بىر تەرەپ قىل . قازى ، ھاكىم ، سوراقچى بولغان كىشى خەلقنىڭ دەۋا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشتا مۇجتەھىد (مۇستەقىل ھوقۇقسۇناس) ، ئالىم ، پاك بولۇشى كېرەك . خەلقنىڭ ئىشلىرىنى ھەل قىلغۇچىلار قورسىقى ئاچ ۋاقتىدا ، مۇنچىدىن چىققاندا ، جاپالىق ئىش قىلغاندا (چارچىغاندا) ، تەشۋىشلىك --- خاپا تۇرغاندا ھۆكۈم قىلماسلىق كېرەك . ھاكىم ، سوراقچى ھۆكۈمنامىنى ئۆزى يازماسلىق كېرەك. كاتىپقا يازدۇرۇپ ئىمزا قويۇش لازىم . مۇنداق قىلىشتىن مەقسەت ئۆ خېتىنى قەدىرلەشتۇر. قازى ۋە ھاكىم بولغان كىشى ئالىم ۋە پەرھىزكار بولۇپ ، ھارام ۋە گۇناھلاردىن ئۆزىنى ساقلىشى لازىم.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب تىجارەت قىلىش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، تىجارەت قىلىش ئۆز دائىرىسىدە بىر ھۈنەر ھېسابلىنىدۇ . ئەمما ، ھالال تىجارەت قىلىش مۈشكۈل ئىشتۇر. دانالار ئېيتقانكى ، >> تىجارەت بىر تۈپ مېۋىلىك دەرەخكە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ يىلتىزى نادانلىق (جاھالەت) قا تۇتاشقان ، شاخلىرى ئەقىلگە ئۇلاشقان ، يەنى سودىگەرنىڭ پايدا ئېلىش ئۈمىدى ئەقىلگە تەۋەدۇر. ئەمما ، پايدا ئالىمەن دەپ بېشىنى ، جېنىنى تۈرلۈك خەتەرلەرگە ئۇچرىتىش نادانلىقتۇر. لېكىن ، بۇ نادانلىق بولمىسا سودىگەر پايدىغا ئېرىشەلمەيدۇ. چۈنكى ، نادان - گوللار بولمىسا كىشىلەر ھالاك بولاتتى.

بۇ سۆزلەردىن مەقسەت شۇكى ، كىشلەر پۇل تېپىش كۆيىدا مەشرىقتىكى مال (تاۋار) نى مەغرىبكە ، مەغرىبتىكى مالنى مەشرىققە يەتكۈزىدۇ . بۇ جەرياندا تاغۇ تاشلىقلاردا ، دەريا - دېڭىزلاردا كېزىپ يۈرىدۇ . ئوغرىلار ، قاراقچىلاردىن ۋە يىرتقۇچ هايۋانلاردىن قورقماي جاهاننى كېزىدۇ . يوللارنىڭ تىنچسىزلىقىدىن خەۋپلەنمەيدۇ . شۇنچە خەتەر ۋە مۇشەققەتلەر بىلەن پايدا هاسىل قىلىدۇ . ئەگەر سودىگەرلەر پايدا ئۈمىدىدە مۇنداق قىلمىسا (قورقۇپ ئۆز ئۆيىدە ئولتۇرسا) مەشرىقتىكى نېمەت مەغرىبكە ، مەغرىبتىكى نېمەت مەشرىققە ئۆزى كەلمەيتتى . جاهان ئاۋات بولمايتتى . بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا تىجارەت ئۇلۇغ ئىشتۇر .

لېكىن ، سودىگەرچىلىك بىلەن جاهان كېزىپ يۈرۈش ۋە تۈرلۈك خەتەرگە ئۆزىنى ئاتاپ قويۇش ئەقىل كۆزى ئېتىلگەنلەرنىڭ ئىشىدۇر . سودىگەرچىلىك هەر قاچان ئىككى هالدىن خالىي بولمايدۇ : بىرى ، سودا مۇئامىلىسى قىلىش ، پايدا ئېلىش ؛ يەنە بىرى ، يۇرتتىن - يۇرتقا يۈرۈپ مۇساپىر بولۇش . تىجارەت قىلىشنىڭ بىر يولى خەتەرسىز ، يەنە بىر يولى خەتەرلىكتۇر . خەتەرلىك سودىگەر شۇكى ، ۋىلايەتتىن - ۋىلايەتكە ، مەملىكەتتىن - مەملىكەتكە بېرىپ ، تاغ - دەريا - دېڭىزلارنى كېزىپ يۈرۈشتۇر . خەتەرسىز بولغىنى ئۆز يۇرت - شەهرىدە ، مەملىكىتىدە تۇرۇپ تىجارەت قىلىشتۇر . لېكىن ، ئۆز يۇرتىدا تۇرۇپ تىجارەت قىلىشتىمۇ ئەرزان ۋە ناچار - ئۆتمەس مالنى ئېلىپ ، ئۈستۈن باها كۆتۈپ تۇرۇشنىڭ ئۆزى خەتەرلىكتۇر . لېكىن ، ئۇ مالغا زىيان بولسىمۇ ، جانغا خەۋپلىك ئەمەستۇر .

سودىگەر ئۆز ئىشىدا باتۇر بولۇشى ، قورقۇنچاق بولماسلىقى لازىم . بېشى ۋە مېلىنى تىكىپ ، كىشلەر ماڭغان يول بىلەن مېڭىشى لازىم . بۇنىڭدا پايدا كۆرۈلمىسىمۇ ، زىيانغا ، خەتەرگە ئۇچرىمايدۇ . سودىگەر غايەت دىندار ، توغرا ، ئىنساپلىق بولۇشى ، يالغانچى بولماسلىقى كېرەك . ئۆزىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان كەلتۈرمەسلىكى ، ئالدامچى ،

مەككار بولماسلىقى لازىم . ئاددىي ئادەملەر بىلەنمۇ سودا - مۇئامىلە قىلىش ، لېكىن ئالدامچى ، مەككار ئادەملەر بىلەن سودا -مۇئامىلە قىلماسلىقى كېرەك.

ئەي ئوغۇل ، مالنىڭ ياخشى - يامىنىنى بىلمەيدىغان ، مال تونۇمايدىغان ئادەم بىلەن ۋە يېقىن دوست ئادەملەر بىلەن ئېلىش - بېرىش قىلما . ئەگەر دوستلىرىڭ بىلەن مۇئامىلە قىلساڭ ، پايدا ئېلىش ئويىدا بولما . ئەسلىي سەرمايەڭگە رازى بول ، تاكى دوستلۇق بىناسى ۋەيران بولمىغاي . كۆپ كىشىلەر ئازغىنا پايدا ياكى ئازغىنا زىيان ئۈچۈن دوستلۇقنى ۋەيران قىلىدۇ . كۆپ پايدا تەمە قىلىپ ، ۋەدە بىلەن نېسىگە مال بەرمە . چۈنكى ، كۆپ پايدا تەمە قىلىشنىڭ ئۆزى زىياندۇر . قانچىلىك پايدا بولسا ، قانائەت قىلىشىڭ لازىم >> . كۆپ پايدا << دەپ مەغرۇرلۇق قىلما >> . ئازدۇر - ئۆزدۇر . << پايدىسىز يەرگە پۇل ئىشلەتمە ، ئىسراپ قىلما . سودىگەرچىلىكتە ئىسراپچىلىق زاۋال تېپىشتۇر . بايلىقنى تېپىشتىن كۆرە ئۇنى قولدا تۇتۇشنى بىلىش زۆرۈر . مەسىلەن ، بىر ئادەم كۈنىگە بەش تەڭگىلىك سودا قىلىپ ، ئالتە تەڭگە خىراجەت قىلسا ، ئۇنىڭ قولىدا قانداقمۇ پۇل تۇرسۇن ؟ ئاللا ئۆز قۇرئانىدا >> : ئەلۋەتتە ، ئاللا ئىسراپخورلارنى دوست تۇتمايدۇ << دېدى . ئەي ئوغۇل سودا ئۈچۈن مال ئالغاندا ياخشىسىنى ئال . ياخشى نەرسىدە پايدىنىڭ ئۈمىدى بولىدۇ . ئەي ئوغۇل ، ئامىمۇ ئوزۇق - تۈلۈك بىلەن تىجارەت قىلىشتىن يىراق بول ، يەنى ئادەمنىڭ يېمەك - ئىچمىكى ، ھايۋاناتنىڭ يەم - خەشىكى قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ - سېتىشتىن ئۆزۈڭنى ساقلا .

مەسىلەن ، ئاشلىقنى ئەرزان ۋاقتىدا ئېلىپ قويۇپ ، قىممەتلىگەندە ياكى ئاچارچىلىق - قەھەتچىلىك ۋاقتىدا ساتىمەن ، دەپ ئاشلىق ساقلىغان ئادەم شەرىئەت قانۇنىدا >> بېسىمدار << دېيىلىدۇ . مۇنداق ئادەملەر توغرىسىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام >> : ئاشلىق بېسىمدارلىرى ئاللانىڭ لەنىتىگە گىرىپتاردۇر << دېگەن ئىدى .ئۇ بېسىمدارلار يامغۇر ياغمىسا ، ئاشلىق بولمىسا ، قەھەتچىلىك بولسا ئىكەن ، دەپ تىلەيدۇ . ئۇنىڭ بۇ نىيىتى پۈتۈن ھاياتلىق ئۈچۈن زىيانلىق - شۇم نىيەتتۇر . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۇ پۈتۈن ھاياتلىقنىڭ دۈشمىنى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

105

بولىدۇ . ئاللانىڭ لەنىتىگە دۇچار بولىدۇ . بىسمىدارلىق قىلىپ پايدا ئېلىشقا يېقىن كەلمە . ئالماق - ساتماقتا ھېچقانداق ئادەمگە يالغان سۆز قىلما . يالغانچىلىق خەلقئالەم ئالدىدا ئەيىبتۇر . ئالماق - ساتماقتا يالغان سۆزلەش ھارامدۇر . يالغان سۆزلەش ھالال مالنى ھارام قىلىدۇ . ھارامدىن پۇل - مال تاپساڭ قولۇڭدا تۇرمايدۇ . مىلىڭنى نىسى ئېلىپ كېتىشكە ساتما ، كېيىن تەشۋىش ، دەۋاغا قالمىغايسەن . سودا - مۇئامىلىدە تارتىنچاق ، ئۇيياتچان بولما . دانالار >> : ئۇيياتچانلىق ، تارتىنچاقلىق رىزقىنى مەنئى قىلىدۇ >> دېگەن .ئىلىم - بېرىم ۋاقتىدا مۇرۇۋۋەتسىز - ئىنساپسىز بولما . باھادا كېلىشكەندىن كېيىن بار - يوقنى باھانە قىلىپ ، تالاش - تارتىش قىلىشما . مۇئامىلىنى يەڭگىل قىل . سودىگەرچىلىكتە سەرمايەڭ ئاز بولسا ، سەرمايەڭنى كۆپەيتىمەن دەپ كىشىگە شېرىك بولما . ئەگەر ئىنساپلىق ، دىندار ، مۇرۇۋۋەتلىك ئادەم بولسا ، شېرىك بولساڭ بولىدۇ . مۇنداق ئادەم پايدا - زىيانغا توغرا مۇئامىلە بولىدۇ . ئىنساپسىز ، مۇرۇۋۋەتسىز ئادەم زىيانغا رازى بولمايدۇ ، تالاش - تارتىش ، كۆڭۈلسىزلىكتىن قۇتۇلالمايسەن . سەرمايەڭ ئاز بولسا ،قىممەت باھالىق - ئېغىر مال ئالما >> . بەختىمنى سىنايمەن >> دەپ ، ئۆزۈڭ بىلمىگەن - كۆرمىگەن مالنى ئالما . ئەگەر تىجارەت ئۈچۈن سەپەر قىلىپ باشقا يەرلەرگە بارساڭ ، قورقۇنچلۇق ، يامان خەۋەرلەرنى سۆزلىمە ، ياخشى خەۋەرلەرنى سۆزلە . بىراۋنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى سۆزلەش ياخشى ئىش ئەمەس . كىشىلەر ئاڭلىسا خۇشال بولىدىغان خۇش خەۋەر ، بېشارەت ، سۆيۈنچۈك خەۋەرلەر بولسا سۆزلىسەڭ بولىدۇ . ئەي ئوغۇل ، تىجارەت ئۈچۈن يولغا چىقساڭ ھەمراسىز چىقما . سەپەرگە ماڭساڭ ياخشى ھەمرا بىلەن ماڭ ، مەنزىل - قونالغۇلارغا بارغاندا كارۋانلار ۋە ئامىنىڭ ئوتتۇرسىغا چۈشكىن . ئەگەر پىيادە بولساڭ ئاتلىق كىشى بىلەن بىللە ماڭما . ئەگەر يولنى بىلمىسەڭ ، يول ئۈستىدە بولار - بولامس كىشىدىن يول سورىما . چۈنكى ، بۇزۇق - يامان ئادەملەر ساڭا يامان يول كۆرسىتىپ قەست قىلىدۇ . يول ئۈستىدە ئۇچراشقان ئادەملەرگە ئوچۇق چىراي سالام قىل ، لېكىن ئۆزۈڭنى ئاجىز كۆرسەتمە . ھۆكۈمەتنىڭ باجگىرلىرىغا

يالغان ئېيتىپ خىيانەت قىلما . ئۇلارغا دوستانە مۇئامىلە قىل . ئۇلارمۇ ساڭا نۇقسان - زىيان يەتكۈزمەيدۇ . ئاز - قىسقا يولغا چىقساڭمۇ ئوزۇقسىز چىقما ، يول مەنزىللىرىدە قونغان جايىڭدا پالانى ئادەم >> دوستۇم << دەپ ئىشىنىپ ، كەلسە -كەلمەس ئادەملەرنىڭ ئۆي - جايىدا قونما . چۈنكى ، كۆپ كىشىلەرنىڭ مېلىنى ۋە جېنىنى ئاشۇنداق >> دوست << لار يوقاتقاندۇر . ئەمما ، دوست دەپ ئۆي - جايىدا قونغان ئادىمىڭ سودا - تىجارەت ئەھلىدىن بولسا زىيىنى يوق .

ئەگەر سۆھبەتلەشمەكچى بولساڭ ، ئۈچ تۈرلۈك ئادەمنى تاللا : (1) مەرد ئادەملەر بىلەن سۆھبەتداش بول ؛ (2) مۇرۇۋۋەتلىك بۈيۈك ئادەملەر بىلەن سۆھبەتداش بول . ئۇلار سېنىڭ موھتاجلىق ۋاقتىڭدا ياردەم كۆرستىدۇ ؛ (3) كۆپنى كۆرگەن - يول بىلگەنلەر بىلەن سۆھبەتداش بول . ئۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن يول خەتەرلىرىدىن خاتىرجەم بولىسەن .

ئەي ئوغۇل ، بىر ئىشنى ئۆزەڭ ئىشلەشنى بىلسەڭ باشقىلارغا ئىشلەتمە . چۈنكى ، زامانە ئادەملىرى سېنىڭ بىر ئىشىڭنى ئىشلىسە ئاجىز ۋە ھىيلە بىلەن ئىشلەيدۇ . سودىگەرچىلىكتە راست ، توغرا سۆزلۈك ، دىندار بول . چۈنكى ، تىجارەتنىڭ زور سەرمايىسى توغرا ، راست سۆزلۈك ۋە توغرا ئىش قىلىشتۇر . ئېلىش - بېرىشتە تېز - تېتىك بولغىن ، خەلق ئارىسىدا ياخشى نام بىلەن مەشھۇر بولغايسەن . مال ئالساڭ ئۇزاقتا ، ئاستا سېتىلىدىغان مالنى ئالما . ئاز پايدا تەگسىمۇ تېز ، كۆپ سېتىلىدىغان مالنى ئېلىشىڭ لازىم . چۈنكى ،ئۇزاقتا ، ئاز سېتىلىدىغان كۆپ پايدىلىق مالدىن تېز سېتىلىپ ئاز پايدا تېگىدىغان مال ياخشى ،ئاز پايدا قىلسىمۇ تېز، كۆپ سېتىلسا يىغىلغان پايدىسى كۆپ بولىدۇ . يەنە ۋەدە بىلەن نېسىگە مال ئالما ۋە نېسىگە مال ساتما . چۈنكى ، پايدىسى زىيانغا تەڭ كەلمەيدۇ .

ئەگەر زۆرۈر كېلىپ ۋەدە بىلەن نېسى مال ئالساڭ - ساتساڭ ، ئۈچ تۈرلۈك ئادەم بىلەن مۇئامىلە قىلما : (1) ئاز سەرمايىلىك ئادەم بىلەن ؛ (2) تىجارەتكە يېڭى كىرىشكەن ئادەم

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

بىلەن ؛ (3) دانىشمەن - دانا ئالىملار بىلەن ھەمدە قازى ، مۇپتىلا ۋە بۈيۈك ئادەملەر بىلەن .
بۇ ئادەملەر بىلەن سودا - مۇئامىلە قىلىشساڭ پۇشايماندىن باشقا نەتىجە كۆرۈلمەيدۇ .
تونۇشمىغان ۋە سىناپ باقمىغان كىشىلەرنى مەسلىھەتىڭگە قاتناشتۇرما . سىنالمىغان
ئادەمدىن ئەمىن بولما . بىراۋنى سىناپ كۆرگەن بولساڭ ، سىناپ باقمىغان كىشى بىلەن
ئارىلاشتۇرۇۋەتمە . چۈنكى ، بىر كىشىنى سىناپ كۆرۈشكە كۆپ ۋاقىت لازىم بولىدۇ . دانالار
ئېيتقانكى ، >> سىناپ كۆرۈلگەن شەيتان سىنالمىغان پەرىشتىدىن ياخشىراق . << ئەگەر بىر
ئادەمنى سىناپ كۆرمەكچى بولساڭ دىققەت قىلىشىڭ كېرەككى ، ئۇ ئادەم ئۆز ئىشلىرىدا
قانداق ؟ چۈنكى ، ئۆزىگە پايدىسى بولمىغان ئادەمنىڭ باشقىلارغا قانداق پايدىسى بولسۇن
؟ تىجارەتتە نەقنى غەنىيمەت بىل >> . نېسىدىن نەق ياخشى 100 >> . << دانە توز
قۇشىدەك نېسىدىن بىر قۇشقاچ چاغلىق نەق نەرسە ياخشى . >> قۇرۇقلۇق سەپىرىدە بىر
ئاقچاڭ يىبرىم ئاقچا پايدا كەلتۈرسە ، دەريا -دېڭىز سەپىرىدە 10 ئاقچا پايدا كەلتۈرسە ،
دەريا - دېڭىز سەپىرىگە ماڭما . دەريا -دېڭىز سەپىرى خەتەرلىكتۇر . قۇرۇقلۇق سەپىرىدە بىرەر
ھادىسىگە دۇچ كېلىپ پۇل - مېلىڭغا زىيان يەتسىمۇ جېنىڭ سالامەت قالىدۇ . دەريا -دېڭىز
سەپىرىدە ھادىسە يۈز بەرسە ، مال -مۈلكۈڭ ھالاك بولۇپلا قالماي ، جېنىڭمۇ كېتىدۇ . دەريا
پادىشاھقا ئوخشىتىلىدۇ : پادىشاھ بىر كىشىنى ئاستا - ئاستا ئۆستۈرۈپ ، ئازغىنا خاتالىقى ،
گۇناھى ئۈچۈن يەرگە ئۇرىدۇ ، ئىككىنچى باش كۆتۈرەلمەس قىلىۋېتىدۇ . ئەي ئوغۇل ، دەريا -
دېڭىزلار خەتەرلىك ئىكەن ، ئۇنىڭغا كىرىش ئەقىلدىن ئەمەس . ئەمما ، كائىناتتىكى ئاجايىپ
- غارايىبلارنى كۆرۈش ئۈچۈن ، ئۆمرىدە بىرەر قېتىم دەريا - دېڭىز بىلەن سەپەر قىلىشقىمۇ
بولىدۇ . ئۇلۇغ دانالار >> : دەريا - دېڭىزلارغا كېمىلەر بىلەن سەپەر قىلىڭلار ، ئاللانىڭ ئۇلۇغ
قۇدرىتىنى تاماشا قىلىڭلار << دېگەن ئىدى .

ئەي ئوغۇل ، ئالماق - ساتماق ۋاقتىدا يالغۇز ئۆز پايداڭنىلا كۆزەتمە ، سېنىڭ
بىلەن مۇئامىلە قىلغان كىشىمۇ پايدا كۆرسۇن .ئۆز پايداڭنى دەپ باشقا كىشىلەرگە زىيان

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

كۆزلىمە . ئۆز پايدىسىنى كۆزلەپ باشقا كىشىلەرگە زىيان سېلىش ئىنسانىيەتچىلىك ۋە ئىنساپ ئەمەس . ئۆز ئىشىڭنى ئۆز قولۇڭ بىلەن ئىشلە . باشقىلارنىڭ قىلىپ قويۇشىغا تاپشۇرما . سودا -تىجارەت ئىشلىرىدا ئېلىم - بېرىمنى دەپتەرگە يېزىپ قويغىن . پايدا -زىياننى تەكشۈرۈپ تۇرغىن ، خىيانەت قىلىشتىن ساقلانغىن . خەلققە يوشۇرۇن ھىيلە قىلما ، ئاقىۋەت ئۆزىڭ زىيىنى ئۆزۈڭگە قايتىدۇ . خەلققە خىيانەت ۋە ھىيلە قىلغان ئادەمنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولغانلىقى توغرىسىدا مۇنداق بىر ھېكايەت بار :

بىر كىشىنىڭ كۆپلىگەن قويلىرى ۋە بىر پادىچىسى بار ئىكەن . پادىچى قويلارنى بېقىپ سۈتىنى سېغىپ ، ھەر كۈنى خوجايىنىغا سۈت ئېلىپ كېلىدىكەن . خوجايىنى ئۇ سۈتكە تەڭ باراۋەر سۇ قوشۇپ ساتىتۇرىدىكەن . بىچارە پادىچى خوجىسىغا نەسىھەت قىلىپ >> : ئەي خوجايىن ، خەلققە مۇنداق خىيانەتقىلما ، بىر كۈنى بۇ قىلمىشىڭنىڭ زىيىنىنى كۆرىسەن >> ، دەيدىكەن . لېكىن ، تويماس خوجايىن پادىچىنىڭ بۇ نەسىھىتىگە ئېتىبار بەرمەيدىكەن ، داۋاملىق شۇنداق قىلىۋېرىدىكەن . پادىچى تەكرار نەسىھەت قىلىپ >> : مۇنداق خىيانەت قىلما ، خەلقنىڭ ھەققى ئاقىۋەت ساڭا ياخشىلىق كەلتۈرمەيدۇ >> دېسىمۇ قوبۇل قىلمايدىكەن . قازاراكۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كېچىسى پادىچى قويلارنى بېقىپ ھەيدەپ كېلىپ قوتانغا سولاپ قويۇپ ، ئۆزى بىر ئېگىز جايغا چىقىپ يېتىپتۇ . ياز پەسلى ئىكەن ، كېچىدە قاتتىق يامغۇر يېغىپ ، بوران بىلەن سەل -قىيان كېلىپ ، قويلارنى پۈتۈنلەيئېقىتىپ كېتىپتۇ . پادىچى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار بولۇپ ، ئۆزىنىڭ بۇ ھادىسە گىردابىدىن سالامەت قالغىنىغا تەشەككۇر ئېيتىپ ، شۈكۈر قىلىپ خوجىسىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ . جوجايىن پادىچىنى كۆرۈپ سوراپتۇ:

- ھە ! بۈگۈن نېمە ئۈچۈن سۈت ئېلىپ كەلمىدىڭ ؟

- قويلار قىيان بىلەن كەتتى ، _ دەپتۇ پادىچى ، _ سۈتمۇ بىللە كەتتى .

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

- قويلار نېمە بولدى ؟

- مەن ساڭا دېمىدىممۇ ، _ دەپتۇ پادىچى ، _سۈتكە سۇ قوشما ، خەلققە خىيانەت قىلما دەپ . مانا سۈتكە قوشقان سۇلار يىغىلىپ ، سەل - قىيان بولۇپ قويلىرىڭنى ئېقىتىپ كەتتى .

شۇنىڭ بىلەن بۇ ھىيلىگەر خىيانەتچى باي ئۆزىنىڭ خائىنلىقى ، شۇملۇقى تۈپەيلىدىن كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلالماپتۇ . قانچىلىك ئىجتىھاتلىك بولسا ، شۇنچىلىك ساپ -توغرا تۇرمۇش كەچۈرگىن . ھىيلە - مىكىر قىلىشتىن ئۆزۈڭنى ساقلا . مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېيتقانكى ، >> ھەر كىم ھىيلە - مىكىر بىلەن تىرىكچىلىك ئۆتكۈزسە پەقىرلىق ، كەمبەغەلچىلىك بىلەن دۇنيادىن كېتىدۇ. << كىشىنىڭ بىر قېتىم خىيانىتى ئاشكارا بولسا ، خەلق ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ . خەلق بىلەن راست - توغرا مۇئامىلە قىلغان ئادەم مەڭگۈ ئىززەتلىك ، دۆلەتلىك بولىدۇ . مۇئامىلىدە خەلققە نىسبەتەن سېخىي ، كەڭ قوللۇق بولغايسەن . بىر ئىشتا ۋەدە قىلساڭ ، ۋەدىگە ۋاپا قىل ، يالغانچى ، ۋاپاسىز بولما . ئالماق - ساتماق ، مۇئامىلىدە مالنى ، پۇلنى قولۇڭغا تاپشۇرالماي تۇرۇپ ھۆججەت بەرمە ، ھۆججەت ئالما . چۈنكى ، كۆپ كىشىلەر بىپەرۋالىق قىلىپ ، مالنى قولغا ئالماي تۇرۇپ ھۆججەت بېرىپ زىيان تارتقان . ھەر يەردە ئېلىم - سېتىم قىلىشساڭ ئىشەنچلىك بىر ئادەمنى دوست تۇتقىن . نادان - ئەقىلسىز كىشى بىلەن سەپەرداش بولما. ياخشى ھەمرا تاپماي تۇرۇپ يولغا چىقما . >>ھەمراھ ھازىر قىلىپ ئاندىن يولغا چىق << دېگەن گەپ بار . ئەگەر بىر كىشى سېنى ياخشى ئادەم دەپ پەرەز قىلسا ، سەنمۇ ئۇنىڭ ساڭا بولغان توغرا قارىشىنى زايا قىلما (يامانلىق نىيىتىدە بولساڭمۇ كىشىلەر سېنى ياخشى ئادەم دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا يامانلىق قىلما) . بىر شەھەرگە بېرىپ مال ساتساڭ ، شۇ شەھەرنىڭ مال باھاسىنى بىلمەي تۇرۇپ ساتما ۋە ئالما . بىر نەرسە ئالساڭ ، يارىماس قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن ئال .

تىجارەتتە ئېغىر - سالماق ، سەۋرلىك بول . ئالدىراپ ئالما ، ئالدىراپ ساتما . قىممەتچىلىك ۋە قەھەتچىلىك كېلىشىنى كۈتۈپ مال بېسىپ قويما ، بۇ ئەڭ يامان نىيەتتۇر. ئەگەر تىجارىتىڭدە زىيانغا يولۇقساڭ ، لايىق تەدبىر ئىزدەپ ئىشلىرىڭنى تۈزەتكىن . ئىسراپخورلۇق قىلما.

يىگىرمە تۆتىنچى باب تىببىي ئىلىم ھەققىدە

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام >> : ئىلىم ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى ، ھېپزى سىھھەت (تىب) ئىلمى ، يەنە بىرى تۈرلۈك دىنلارنى بىلىش ، تەتقىق قىلىش ئىلمى << دېگەن ئىدى . بۇ يەردە تىب ئىلمى دىن ئىلمىدىن ئىلگىرى بايان قىلىندى . چۈنكى ،ئىنسانىنىڭ تېنى ساغلام بولمىسا ، دىنىنىڭ ئىبادەتلىرىنىمۇ قىلىشقا قادىر بولمايدۇ .ئىنسان ساق - سالامەت بولسا دىنىنىڭ ئىبادەتلىرىنى ، دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى قىلالايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن تىب ئىلمى ئىلگىرى قويۇلدى . ئەگەر تېۋىپ بولساڭ ، تېبابەت ئەسلىنى ياخشى بىلگەيسەن . تىب ئىككى قىسىم بولىدۇ . بىرى ، تېببىي ئىلىم (تىب ئىلمىنىڭ نەزەرىيىسى) ؛ يەنە بىرى ، تېببىي ئىلمنى ئەمەلىيەتتە قوللىنىش . بۇلارنى ياخشى تەتقىق قىلىپ بىلىش كېرەك . چۈشىنىش لازىمكى ، ئادەمنىڭ بەدىنىدە بار نەرسىلەر بەدەنىنىڭ بەرپا بولۇپ تۇرۇشىدىكى ئامىلدۇر ، مەسىلەن ئەقىلگە ئوخشاش . ئەگەر ئادەمنىڭ ئەقلى يوقالسا ، بەدەن ئۆز ھالىتىدە تۇرالمايدۇ ، يېقىلىدۇ . بەدەنىنىڭ قۇۋۋىتى قان بىلەن بولىدۇ. ئەگەر قان كەتسە بەدەن ئاجىزلىشىدۇ. بەدەن جان بىلەن ھەرىكەتكە كېلىدۇ ، ھالەتتىن - ھالەتكە يۆتكىلىدۇ ، ھەرىكەتلىنىدۇ .

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

جانسىز بەدەن ھەرىكەت قىلمايدۇ . بۇ ماددىلار تەبىئىيدۇر . ئەلۋەتتە ئادەم بۇ نەرسىلەرسىز تىرىك بولالمايدۇ . ئادەمدە تاشقى تەركىب بولىدۇ . ئۇ بەدەننىڭ تاشقى تەرىپىدىن پايدا ياكى زىيان قىلىدۇ ، ۋاستە بىلەن بولىدۇ . مەسىلەن ، بىر كىشى ئىككىنچى كىشىدىن ئىنتىقام ئېلىش مەقسىتىدە بولسا ، يالغۇز بولغاندا ئىنتىقام ئالالمايدۇ . بولۇپمۇ دۈشمىنى ئۆزىدىن كۈچلۈك بولغاندا ئىنتىقام ئېلىشقا پېتىنالمايدۇ . ئەگەر ياردەمچىسى بولسا ، غەلبە قىلىدۇ . شۇنىڭغا ئوخشاش بۇ ماددىلارنىڭ بىر - بىرىگە مۇۋاپىقلىشى بىلەن بەدەن ھاياتىي كۈچ ھالىتىدە بەرپا بولالايدۇ .

تۆت خىلىت ئىنسان بەدىنىدىكى تەركىب) تۈزۈلۈش) تىندۇر . بۇ تىب ئالىملىرى ئۇسلۇبىدا >> ئىستىقاد ۋە ئاناسۇرى ئەربەئە) << ئىپتىدا بولغان ماددا) دېيىلىدۇ . ئاناسۇرى ئەربەئە سۇ ، ئوت ، شامال ، تۇپراقتىن ئىبارەت بولۇپ ، ئىنساننىڭ ئىپتىدائىي يارىتىلىشىدا بار ماددا دېمەكتۇر . بۇ ماددىلار ئىنسان مىجەزىگە يېقىن (مۇرەككەپ) دۇر . ئادەمدىكى مىجەز توققۇزدۇر : بىرى ، مۆتىدىل مىجەز ، قالغان سەككىزى غەيرىي مۆتىدىل (غەيرىي نورمال (مىجەزدۇر . بۇ سەككىز خىل مىجەزنىڭ تۆتى يالغۇز ھالەتلىك ، تۆتى مۇرەككەپ (بىر - بىرىگە مۇناسىۋەتلىك) تۇر . بۇنىڭ مەنىسى شۇكى ، ئادەم ئەزاسى خىلىتلەر بىلەن مۇرەككەپتۇر ؛ خىلىت مىجەز بىلەن مۇرەككەپتۇر . مىجەز ئاناسۇر (ئېلېمېنت) بىلەن مۇرەككەپتۇر. ئاناسۇر بەدەننىڭ چوڭقۇر ماددىسىدۇر . بۇنىڭدىن سۈرەت (شەكىل (جىنسقا تەئەللۇق بولغىنى >> قەۋا) << كۈچ) ، روھ ، پائالىيەتتىن ئىبارەت . قەۋا ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ : (1) نەپسانىي (ھاياتنىڭ زاتى) ؛ (2 (ھايۋانىي (ئادەمنىڭ تىرىك بولۇشى) ؛ (3) تەبىئىي .

ھەرىكەت قۇۋۋىتى شۇكى ، ئادەم ئەزالىرىنىڭ تۈر سانى قانچە بولسا ئۇنىڭ سانى شۇنچە بولىدۇ . ئىدراكى قۇۋۋەت ئىچكى ئەزادا بولىدۇ ، ئۇ خىيال ، پىكىر ، ئەس - يادىغا

كەلتۈرۈش . هايۋانىي تەبىئەت ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ : (1) قىلغۇچى ۋە قوبۇل قىلغۇچى ، تەبىئىي مىجەز-- تۇغدۇرغۇچى ، تەربىلىگۈچى ؛ (2) پائالىيەت ۋە نەپسانىي مىجەز مىجەزى تەبىئىينىڭ سانى باراۋىرىدە بولىدۇ . چۈنكى ، روھ قۇۋۋەتىنىڭ خىزمەتكارى ۋە پائالىيەتنىڭ پەيدا بولۇش ئورنىدا بولىدۇ . پائالىيەت ، قۇۋۋەتنىڭ تەسىرىدۇر . پائالىيەت ھەممىسى بەرپا بولۇپ تۇرۇشنىڭ سانى باراۋىرىدە بولىدۇ . روھ ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ ؛ نەپسانىي ، هايۋانىي ، تەبىئىي . بۇنىڭغا تەۋە بولغۇچىلار بەدەننىڭ بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇپ تۇرۇشى ، سىباتى ، مەسىلەن سىمىزلىككە ئوخشاش . بۇ ، ئادەم مىجەزىنىڭ سوغۇقلۇقىغا تەۋەدۇر . ئورۇقلۇق ئادەم مىجەزىنىڭ ئىسسىقلىقىغا تەۋەدۇر . ئادەم بەشىرىسى (يۈز - قىياپىتى (نىڭ قىزىللىقى قانىغا تەۋەدۇر . يۈز - قىياپىتى ، تېرىنىڭ سېرىقلىقى سەپراغا تەۋەدۇر . تومۇرنىڭ ھەركىتى هايۋانىي (هاياتىي) قۇۋۋەتنىڭ كۈچىگە تەۋەدۇر . تومۇرنىڭ شۇك تۇرۇشى قۇۋۋەتى مۇنىپلە (خىجىللىق ، ئۇيىتىش . . .) گە تەۋەدۇر . . . بەدەننى بىر ھالدىن يەنە بىر ھالەتكە يۆتكەيدىغان نەرسە زۆرۈرىي سەۋەب دېيىلىدۇ . ھاۋا ، تاماق ، ھەرىكەت ، شۇك تۇرۇش ، ئۇخلاش ، ئويغاقلىق ، تەبىئەينىڭ تۇتۇلىشى ۋە راۋانلىقى ، نەپسى ناتىقەگە يۈزلىنىدىغان نەرسىلەر ، غەم - قايغۇ ، غەزەپ ، قورقۇش قاتارلىقلار زۆرۈرىي سەۋەبتۇر . مۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەبى ، يۇقۇرقى ھالەتلەر ئادەمگە دۇچ كېلىشتىن ساقلىنىشقا بولمايدۇ . ئۇنىڭدىن ئادەمنىڭ بەدىنىگە تەسىر يېتىدۇ . بۇ نەرسىلەر نورمال بولسا ، ئادەم سىھھەت بولىدۇ . ئەگەر بۇ ھالەتلار بۇزۇلسا ، بەدەندە ئاغرىق پەيدا بولىدۇ . مەسىلەن ، غايەت توقلۇق ياكى ئاچلىق ، كۆپ ئۇخلاش ، غايەت ئۇقۇسىزلىق ، غايەت خۇشاللىق ياكى غايەت قورقۇش يۈز بەرگەندە ئادەم كېسەل بولىدۇ .

ئەي ئوغۇل ، تىب ئىلمى جالىنوس ئەسەرى شەرھىدە 16 >> تۈر << گە بۆلۈنىدۇ . بۇنى ئىقساد بابىدىن ، خىلىت ئىلمىنى 16 >> تۈر << نىڭ ئىككىنچى ماقالىسىدىن ۋە ئوخشاش ئەزالار بايانىدىن ، دىئاگنوز بابىدىن كۆرۈۋالغايسەن . يەنى تىب ئىلمىدە ماھىر بولۇشنى خالىساڭ ، >> كەۋنى ۋە پاسات << كىتابىدىكى مىجەز ئىلمىنى ئۆگەنگىن . ئەجرامى

ساماۋى (ئاسمان جىسىملىرى) تەركىبىدە ۋە ئالەمدە نىمىلەر بارلىقىنى ئۆگەنگەن >> .
قەۋا >> ۋە پائالىيەت - ھەرىكەت ئىلمىنى >> كىتابى نەپس >> ۋە ھىس ، ھىس قىلىنغۇچى شەيئىلەر ھەققىدىكى كىتابلاردىن ئۆگەنگەن . ئەزالار ئىلمىنى >> كىتابۇلھايۋان >> دىن ئۆگەنگەن . سەۋەب ۋە كېسەللىك ھەققىدىكى بىلىمنى >> سىتتەئەشەرە 16) >> تۆر) نىڭ بىرىنچى ماقالىسىدىن ئۆگەنگەن . بۇ كىتابلارنى ئوقۇپ تەتقىق قىلساڭ ، تىب ئىلمىدە زور ئالىم بولىسەن.

ئەي ئوغۇل ، تىبنىڭ ئىلمىي قاراشلىرىنى بىر ئاز بايان قىلدىم . ئەمدى تىبنىڭ ئەمەلىيىتىدىن بىر ئاز بايان قىلىشىم لازىم . ئىلىم ۋە ئەمەلىيەت تەن بىلەن جانغا ئوخشاشتۇر . جان تەنسىز بولمايدۇ ، تەن جانسىز بولمايدۇ . ئەگەر بىر كېسەلنى داۋالىماقچى بولساڭ ، ئاۋۋال كېسەلنىڭ ياش ۋە قېرىلىرىنىڭ تائامىنى تەكشۈرۈپ كۆر . ئەگەر كېسەل قېرى ئادەم بولسا ، يېمەك - ئىچمەكلىرى قانداق بولۇشى كېرەك ، ئوتتۇرا ياشلىق ئادەمنىڭ تائامى قانداق بولۇشى كېرەك ، كىچىك بالا بولسا قانداق تائام يېيىش كېرەك ؟ تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن ، كېسەلنى داۋالاشقا كىرىشكەيسەن ، كېسەلنىڭ تائامىنى ۋە كېسەلنى بىلمەي تۇرۇپ داۋالاشقا كىرىشمىگەيسەن . بىلگىنكى ، كېسەل ئۈچۈن ئەسلىي ئىلاج غىزادۇر . داۋالاش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ : بىرى ، كېسەلگە تائام يېگۈزۈش ، ئىچۈرۈش ؛ يەنە بىرى ، يېمەك - ئىچمەكنى مەنئى قىلىش . بۇ ئىشلارنى بېجىرمەي تۇرۇپ داۋالاشقا ئۆتمەسلىك كېرەك . تېۋىپ بولغۇچى كىشى ئالدى بىلەن كېسەلنىڭ بەدىنىدە قانچىلىك قۇۋۋىتى بار ؟ كېسەل نېمە سەۋەبتىن پەيدا بولغان ؟ كېسەل كىشىنىڭ مىجەزى قايسى خىلدا ؟ كېسەلنى داۋالاشقا كىرىشكەن پەسىل يازمۇ ، باھارمۇ ، كۈزمۇ ، قىشمۇ ؟ بۇ مەسىلىلەرنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشى كېرەك . ئۇنىڭدىن كېيىن كېسەلنىڭ تومۇر ھەرىكىتىگە قاراش لازىم . تېۋىپ شۇنى بىلىش لازىمكى ، كېسەلنىڭ بوھران ئالامەت (بەلگە) لىرى ياخشىمۇ ، يامانمۇ ؟ تىبدە بوھران دەپ ئاتالغان ھالەت شۇكى ، بەدەننىڭ ئەسلىي تەبىئىتى ئىللەت ماددىسى (كېسەل

ئېلېمېنتى) بىلەن جەڭ قىلىدۇ. تەبىئەت غالىب كەلسە ، بوھران تامام بولىدۇ ، ياخشىلىقتىن ئۈمىد بار. ئەگەر تەبىئەتتىن ئىللەت ماددىسى غالىب كەلسە ناقىستۇر ، يەنى ياخشى ئەمەستۇر. كېسەلنى تەكشۈرگەندە كېسەلنىڭ سەۋەبىنى ، مىجەزىنى ، يېشىنى ، كېسەل كىشىنىڭ قىلغان ئىشىنى ، كېسەلنىڭ خاھىشىنى ، كېسەل بولغان يېرى ۋە قىزىتمىسىنى بىر-بىرلەپ تەكشۈرگەي ۋە تەتقىق قىلغاي .

بىلىش لازىمكى ، ئىسسىقتىن بولغان كېسەلنى قانداق داۋالاش كېرەك ؟ تىب قانۇنىغا مۇۋاپىق داۋالاش لازىم . بۇ ھەقتە تەپسىلىي بايانات بېرىلسە ھەر بابىغا بىر كىتاب كېرەك بولىدۇ. تېۋىپ كېسەلخانىدا كۆپ خىزمەت قىلغان بولۇشى لازىم . ئۇ ، تۈرلۈك كېسەللەرنىڭ شەكلى ۋە كەيپىياتىنى تونۇپ ئالغاي . ھەر قانداق ئاغرىقنىڭ نامىنى ، شەكلىنى بىلىشى (تونۇۋېلىشى) لازىم . ئەگەر تېۋىپ كېسەلنى تونۇمىسا ۋە نامى (دىئاگنوزى) نى بىلمىسە ، بەكمۇ زور نادانلىق بولىدۇ. تېۋىپ تىببىي كىتابلاردىن ئوقۇپ كۆرگەن ، تەتقىق قىلغان نەرسىلەرنى ئالدى بىلەن ئاغرىق ئادەمنىڭ ئۆزىدە ئۆز ئەينى بويىچە كۆرەلىشى لازىم . داۋالاشتا مۆتىئەسسىپلىك قىلىپ ، مەن بۇ كېسەلنى جەزمەن داۋالايمەن ، دېمە . كىچىك پېئىللىق بىلەن ئۇلۇغ ئالىملارنىڭ كىتابلىرى ۋە ئىلمىي تەجرىبىلىرىگە تايىنىپ ئىشلىگەيسەن . تېۋىپ ئۆزىنى يامان ئىشلاردىن ساقلىغاي ، ئۆزىنى ، تېنىنى پاك تۇتقاي ، خۇشخۇي يۈرگەي. كېسەل كۆرگەندە چىرايىنى ئوچۇق تۇتۇپ ، ياخشى سۆزلۈك بولغاي . كېسەلگە قۇۋۋەت بېرىپ سۆزلىگەي. چۈنكى ، تېۋىپنىڭ كېسەل ئادەمگە مەدەت بېرىشى تەبىئىي ھارارەت ۋە روھىي كۈچ بېغىشلايدۇ .

ئەي ئوغۇل ، ئېسىڭدە تۇرسۇنكى ، كېسەلنى ئۇخلاپتۇ دەپ گۇمان قىلساڭ ، چاقىرغىنىڭدا جاۋاب بەرمىسە ، سېنى تونۇمىسا ، كۆزىنى پات - پات ئېچىپ يۇمسا ، قولىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ ئۆرۈلۈپ ياتسا ؛ ئەگەر بىھوش بولۇپ ، ھەر ۋاقىت چاقىرسا ، قولىنى

تاشلىسا ؛ كۆزنىڭ ئېقى ئاۋالقى ھالىتىدىن ئاقراق ، قارىسى ئاۋالقىدىن قارىراق بولۇپ لېۋىنى يالىسا ؛ يۆتەلسە ، بەلغەم تۈكۈرۈكىنى بىر نەرسىگە ئېلىپ قۇرۇتۇپ ، يۇغاندا ، بەلغەم - تۈكۈرۈكىنىڭ ، رەختتە ئىزى قالسا ، قەي قىلسا (قۇسسا) ، قۇسۇق ھەر خىل رەڭدە بولسا ؛ قاتتىق ھەسەت ، كۈنداشلىق ياكى قاتتىق غەم - قايغۇ تەسىرىدىن ئاغرىغان بولسا ؛ . . . بۇلارنىڭ ھەممىسى يامان ئالامەتتۇر . داۋالىمىغىن ، پايدىسى يوقتۇر . كېسەلدە يۇقۇرقىدەك ئالامەتلەر كۆرۈلمىسە داۋالاشتىن ۋە سەھھەت تېپىشتىن ئۈمىد قىل .

ئەگەر كېسەلنىڭ ھالىتىنى تەكشۈرمەكچى بولساڭ ، تومۇرىنى تۇتۇپ كۆر . كېسەلنىڭ تومۇرى قۇۋۋەتلىك بولۇپ ، بارماقلار ئاستىدىن ئۆتكەنلىكى بىلىنسە قان ئۈستۈن (غالىب) دۇر . ئەگەر تومۇر ئىنچىكە بولۇپ تېز سوقسا سەپرا ئۈستۈندۇر . ئەگەر تومۇر بارماق ئاستىدا ئىنچىكە ۋە سۇس ، بەزىدە يوغان سوقسا ، ھۆللۈك بەلغەمنىڭ ئۈستۈنلىكى . تومۇر ئېتىلىپ قوپال سوقسا ، قۇرۇقلۇق سەۋدانىڭ ئۈستۈنلىكى . ئەگەر تومۇر چوڭ - كىچىك ، ئاستا - تېز ، مۇرەككەپ سوقسا دىققەت قىلىپ قايسى تەرىپى ئۈستۈن بولسا ، ئۈستۈن تەرەپكە ھۆكۈم قىلغايسەن . بۇ ھال ماددىنىڭ مۇرەككەپلىكى ، يەنى قان ، بەلغەم ، سەپرا ۋە سەۋدا ئارلاشقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر.

تومۇر ھالىتىنى تەكشۈرۈپ بىلگەندىن كېيىن ، كېسەلنىڭ سۈيدۈكىنى شىشىگە ئېلىپ تەكشۈرۈش لازىم . سۈيدۈكنىڭ رەڭگى ئاق ۋە قويۇق بولسا قايغۇ - ھەسرەت ، ئەلەمدىن بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر . ئەگەر سۈيدۈكنىڭ رەڭگى ئاق ۋە سۈزۈك بولسا بەدەندىكى خىلىت (ماددا) لارنىڭ خاملىقى - پىشمىغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر . ئەگەر سۈيدۈك كۆكۈش سېرىققا مايىل بولسا ، ئىچىدە قارامتۇل نەرسە بولسا ئۈچەي ئاغرىقى تەسىرىدۇر . ئەگەر سۈيدۈك سۇ مېيىغا ئوخشاش رەڭدە بولۇپ ، سۈزگەندە تېگىدە سېرىقچە كۆرۈلسە كېسەلنىڭ ۋاقتى يېقىنلاشقانلىقىنى (ۋاپات بولۇش) نىڭ ئالامىتىدۇر . سۈيدۈكنى شىشىگە ئېلىپ تەكشۈرگەندە

ئۈستى سىرىق ، ئاستى قارامتۇل كۆرۈنسە ، كېسەل ئۆپكە ۋە تالدىن بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئەگەر سۈيدۈكنىڭ ئۈستىدە قارىلىق بولسا دورا قىلماسلىق لازىم . سۈيدۈكنىڭ تېگى يېشىل ياكى سىرىق بولسا يامان ئالامەتتۇر. سۈيدۈك يېشىل ياكى سىرىق بولسا پات سەھھەت تاپىدۇ. ئەگەر كېسەل كىشى جۆيلۈسە ، سۈيدۈكى قىزىل ، قارامتۇل بولسا ياكى قان ئارلاش بولۇپ ئۈستىدە كۆپۈك بولسا ، ئېھتىيات قىلىش لازىم . ئەگەر سۈيدۈك قارا بولۇپ ئۈستىدە قانغا ئوخشاش نەرسە بولسا ، مۇنداق كېسەلگە يېقىن كەلمە (داۋالىما ، ئەھمىيىتى يوق . (ئەگەر سۈيدۈك رەڭگى قارا بولۇپ ، ئۈستىدە كۆپۈك بولسا ياكى قانغا ئوخشاش نەرسە بولسا ، كېسەل كىشى بىلەن رازىلىشىش كېرەك . ئەگەر سۈيدۈك سىرىق بولۇپ ، ئىچىدە قۇياش زەررىچىسىدەك نەرسىلەر بولسا كېسەل قاندىن بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. قان ئالدۇرسا پاتلا سەھھەت تاپىدۇ. قان سىرىق بولۇپ ئاق سىزىقلار بولسا كېسەل ئۇزاققا سوزۇلىدۇ. ئەگەر سۈيدۈك سىرىق بولسا تالدىن بولغان بولىدۇ. ئەگەر سۈيدۈك يېشىل قارامتۇل بولسا ئىسسىتما تىبدۇر. ئەگەر سۈيدۈك ئاقۇچ بولسا ، سىركە قۇرتىدەك نەرسىلەر كۆرۈنسە يەللىك بۇۋاسىر (گېموررويى) نىڭ ئالامىتىدۇر .

ئەي ئوغۇل تومۇر ۋە سۈيدۈك ئالامەتلىرىنى بىلدىڭ ، ئەمدى كېسەلنىڭ تۈرلىرىنى بىلىشىڭ زۆرۈر. كېسەلنىڭ جىنسلىرى (تۈرى) كۆپ . ئەگەر كېسەلنى تونۇساڭ غىزا بىلەن داۋالاشنى قوللان . ئالدىراپ دورا بېرىشكە كىرىشمە . كېسەلگە سۈرگە بېرىشنى رەت قىلما . كېسەل ئېغىر بولسا يەككە داۋا بىلەن داۋالاش لازىم . ھەرگىز كېسەلگە تۆھمەت قىلما . كېسەل كىشىنىڭ قەۋزىيەت بولۇپ قېلىشىدىن ساقلانغىن . كېسەللەر قوبۇل قىلالمايدىغان يېمەكلىك ، داۋانى بۇيرۇما . زىيان قىلىدىغان نەرسىنى يېگەن بولسا ، ئۇنى دەپئى قىلىدىغان داۋا قىلغىن . يەنە تېۋىپنىڭ ئەڭ ياخشى ماھارىتى كېسەلنىڭ تۈپكى خاراكتېرىنى ، ئۇنىڭغا مۇناسىپ دورىلارنى توغرا ، ئېنىق تونۇشتۇر. تىب ئىلمى ھەققىدە بىر ئاز سۆزلىدىم ، لېكىن بۇلار تېخى تېببىي ئىلمىنىڭ ھەممىسى ئەمەس .

يىگىرمە بەشىنچى باب ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە) ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر ئاسترونومىيىنى ئۆگەنمەكچى بولساڭ ، دەسلىپىدە ھېساب ئىلمى (ئالگېبرا ، مۇقابىلە ، ئۆلچەم پەنلىرى) نى ئۆگىنىشكە تىرىشقىن . ئۇنىڭ تۈرلىرى كۆپ ، ئۆگىنىش مۇشەققەتلىكتۇر . ئاسترونومىيە كۆپ تىرىشىپ جاپا چەكمىگۈچە ھاسىل بولمايدۇ . ھېساب ئۆگەنمىسەڭ ، ئاسترونومىيە ئىلمىدىن مەقسىتىڭنى ھاسىل قىلالمايسەن ، چۈنكى بۇ پەندە خاتا قىلماسلىق دەرىجىسىگە ئېرىشمەك تەس ، بۇ پەننى كۆپ تەجرىبە قىلىش كېرەك . شۇنداق قىلغاندا خاتالىششتىن ساقلانغىلى بولىدۇ . ئاسترونومىيە ئۆگەنسەڭ ، تەقۋىم (كالېندار) چىقىرىشقا تىرىش . بىر يىلنىڭ ئەھكامىنى كالېندار بىلەن چىقارساڭ ، خاتا قىلماسلىققا تىرىششىڭ لازىم . كالېندار تۈزۈشتە ئۇستاز بولۇشۇڭ كېرەك . كالېنداردا توغرا ھۆكۈم چىقارساڭ ، تەلەي - ئامەت توغرا كېلىدۇ . لېكىن ، ئۆز ھۆكمىڭگىلا تايانما ، كۆپ جاپا چېكىپ توغرا ھېسابلاشنى قولغا كەلتۈر . ھېسابىڭ ھەر قاچان توغرا بولسۇن دېسەڭ ، تەلەي ياكى تۆغۈلغۇچىنىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى بىلىشنى خالىساڭ ، يۇلتۇزلارنىڭ ، تەلەي ئىگىسىنىڭ ئەھۋالى ، ھەر بىر بۇرج (پلانېتلار) نىڭ ، ئاي شارىنىڭ سەير (دەۋر) قىلىش دائىرىسى ۋە ھەر دائىرىنىڭ ، يۇلتۇزلارنىڭ مىجەزى ، يۇلتۇزلار ئايغا ئۇچراشسا قانداق ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىشى قاتارلىقلار ھەققىدە بىلىمىڭ بولۇشى لازىم .

يەنە 12 ئوقنى بىلىۋال ، ئاندىن ئاينىڭ ئەھۋالىغا دىققەت قىل . نەس ۋە بەختنىڭ يۇلتۇزلاردىن قايسىسىغا ھاۋالە قىلىنغانلىقىنى بىلگىن . يۇلتۇزلارنىڭ بىر - بىرىگە

قارشى ئۇچرىششى ، قايتىشى ۋە بىر-بىرىگە يېقىنلىششى ، ئۆز دائىرىسىدىن يىراق بولغان يۇلتۇز ۋە يېقىن تۇرۇشتىن يىراقلاشقان يۇلتۇزلار نېمىلەرنى بىلدۈرىدۇ ؟ سەير قىلىشتىن خالىي يۇلتۇز ۋە يارىماس ھەركەتلىك يۇلتۇز قايسى ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىشىڭ لازىم. . .

يىگىرمە ئالتىنچى باب شېئىر ۋە شائىرلىق ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر شائىر بولۇپ شېئىر يېزىشنى مەقسەت قىلساڭ ، شېئىردا ئىشلەتكەن سۆزۈڭ روشەن بولسۇن ، ئۆزۈڭ بىلسەڭمۇ باشقىلار بىلمەيدىغان يوشۇرۇن - مەۋھۇم سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ساقلان . يەنى مەنىسىنى ئۆزۈڭ بىلىپ ، باشقىلار بىلمەيدىغان شېئىرنى سۆزلىمە ، چۈنكى سېنىڭ شېئىرىڭ باشقا كىشىلەر ئۈچۈندۇر . شائىر ھېچ قاچان شېئىرنى ئۆزى ئۈچۈن سۆزلىمەيدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، شېئىرنىڭ مەنىسى روشەن ، ئېنىق بولۇشى كېرەك . شېئىرنى ھەر كىم ئوقۇشقا رىغبەتلەنسۇن . شېئىر ھامان ۋەزىن ، قاپىيىلا ئەمەس ، پىكىرسىز ، تەرتىپسىز ۋە سەنئەتسىز شېئىر ئېيتما . مەجنىس ، تېبىق ، زىددىيەت ، ئوخشىتىش ، ئىستىئارە ، مەكىر ، رەدىف قاتارلىق تۈرلۈك سەنئەتلەرنى شېئىردا ئىپادە قىل . ئەمما ، بۇ قائىدە - ئۇسۇللارنىڭ تەپسىلاتى ئارۇز ئىلمى كىتابلىرىدا بايان قىلىنغان . ئېيتقان شېئىرلىرىڭ خەلقنىڭ كۆزىگە مەغرۇپ ، دىلىغا مەھبۇب بولسۇن دېسەڭ ، سۆزنى ئىستىئارە سۆزلە . لېكىن ، ئىستىئارەنى مەدھىيە شېئىرلىرىدا كۆپ ئىشلەتكىن . بولۇپمۇ مەدھىيىلىگەن ئادەمنىڭ كامالەت ئەھلى بولسا ، ئىستىئارە ئىشلەتسەڭ مۇۋاپىق بولىدۇ . ئەمما غەزەل يازساڭ شېئىر ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن كۆپ سەنئەتلىك بولمىسىمۇ زەرەر قىلمايدۇ . لېكىن ، غەزەلدە لاتاپەت كېرەك ، قاپىيە زۆرۈر . غەزەل

باشتىن - ئاخىر بىر قاپىيەدە بولۇشى لازىم . مەجھۇل قاپىيەدە بولمىسۇن . كېرەك بولمىغان يەردە ئەرەبچە ۋە قىيىن سۆزلەرنى كىرگۈزۈپ شېئىرىڭنى سوغۇق ۋە چۈشنۈكسىز قىلىپ قويما . لىرىك شېئىر ئېيتساڭ ، ئاشىقلارنىڭ سۆيەت ۋە ھالىغا كۆرە لاتاپەتلىك (نازۇك مەزمۇندا) ئېيتقىن . شېئىردا گۈزەل ، ياخشى مىساللارنى كەلتۈرگىن ، ھەممە كىشىگە خۇش كۆرۈنسۇن ، شېئىرىڭ شۆھرەت قازانسۇن . شېئىرنى ھەرگىز ئارۇزنىڭ ئېغىر ۋە تەبىئەتكە ياقماس ۋەزنىدە ئېيتما . ئېغىر ۋەزنلىك شېئىرنى كىشىلەر ئوقۇشنى خالىمايدۇ . نازۇك - ھۇشيار تەبىئەتلىك شائىرلار ئېغىر ۋەزنلىك شېئىر ئېيتمايدۇ . سەن شائىر ئىكەنسەن ، ئارۇز ئىلمىنى ياخشى ئۆگىنىشىڭ كېرەك .شېئىر ئىلمىدە سەنئەتلىك بېيىتلارنى ۋە ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى ياخشى ئۆگەن .ۋاقتى كېلىپ شائىرلار ئارىسىدا ساڭا قارىتا مۇنازىرە قىلىنسا ياكى ئىمتىھان ئۈچۈن سۇئال قويۇلسا ، جاۋابىدا ئاجىزلىق ھالەتكە چۈشۈپ قالمىغايسەن . ئېيتقان ھەر بىر شېئىرىڭ تەۋھىد ياكى نەئەت ، مەدھىيە ياكى غەزەل ياكى ھەجۋىي بولسۇن ، شېئىرىڭ ئەنە شۇ تۈرلىرى مۇناسىپ ۋە مەرتىۋىسىگە لايىق بولسۇن . مەدھىيە شېئىردا قارىتىلغان زاتنى ئۆزىگە مۇناسىپ بولمىغان سۈپەتلەر بىلەن مەدھىيىلىمە . ھەجۋىي قىلساڭ ، ئۆزىدە يوق نەرسىلەرنى يۈكلىمە . ئەگەر مۇناسىۋەتتىن تاشقىرى نەرسە سۆزلىسەڭ ، سۆز (شېئىر) دە زۇلۇم قىلغان بولىسەن . بەزى سۆزلەر بولىدۇكى ، كىشىلەر ئۇنى شېئىر - نەزمىدە سۆزلەشنى ، نەسىردە سۆزلەشنى قەبىھ (يامان) كۆرىدۇ . مۇنداق سۆزلەرنى شېئىر - نەزم ، نەسىردە سۆزلىمە . چۈنكى ، نەسىر پۇقرا ئورنىدا بولسا ، شېئىر پادىشاھ مەرتىۋىسىدۇر . پۇقراغا لايىق بولمىغان نەرسە پادىشاھقا قانداق لايىق بولىدۇ ؟ ئەگەر تۈركىي تىلدا غەزەل ئېيتساڭ ۋەزنى خۇش ۋە تەبىئەتكە يېقىملىق بولسۇن ، ئاڭلىغانلارنىڭ كۆڭلى يايرىسۇن . بىراۋ ھەققىدە ئېيتساڭ ، ئۇ ئادەمنىڭ مىقدارى ، دەرىجىسىنى بىلىپ ئېيتقىن . ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ مەرتىۋىسىدىن ئاشۇرۇۋەتسەڭ مەدھىيەڭ ھەجۋىي بولىدۇ . يەنى ھەر شەخسنى قانداق مەدھىيىلەش كېرەكلىكىنى بىلگىن . ئۇنىڭدا يوق سۈپەتلەرنى ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلما . مەسىلەن ، ئۆمرىدە

پىچاق تۆتمىغان كىشىنى قىلىچتا ئارسلاننى ئۆلتۈردۈڭ دېمە . بىر كىشى ئۆمرىدە ئېشەككە مىنمىگەن بولسا ، سەن ئۇنى دۇلدۇلغا مىنىش ماھىرى ، رەخشىڭ ئەركەك شىرغا ئوخشاش دېگەن سۆزلەر بىلەن مەدھىيىلىمە . بىراۋنى مەدھىيىلىمەكچى بولساڭ ، قانداق مەدھىيىلەش كېرەكلىكىنى بىل ۋە مەدھىيىلەنگۈچىنىڭ ئەھۋالىغا قانداق سۆزلەرنىڭ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىغا قاراپ مەدھىيىلىگىن .

ئەي شائىر ، ھىممەتسىز ، غەيرەتسىز ، ھەقىر) خورمىجەز) بولما ، ئۆزۈڭنى خورلىما . قەسىدە ، شېئىرلىرىڭدا مەدھىيىلىگەن شەخسنى پەلەككە كۆتۈرۈپ ، ئۆزۈڭنى خورلاپ >> مەن سېنىڭ قۇلۇڭ << ، >> چاكىرىڭ << دېگەندەك رەزىل سۆزلەرنى قىلما . شۇنداقلا كىشىنى ھەجۋىي قىلىشتىن ھەزەر قىل . ھەر قانداق كۆپتىكى سۇ تامامەن ساپ بولمايدۇ ، ئادەمدە ئەيىب - نۇقسان بولىدۇ . ئەگەر سەن بىراۋنى ئەيىبلەپ ھەجۋىي قىلساڭ ، يەنە بىر غەيرەتلىك كىشى چىقىپ سېنى يەرگە ئۇرۇپ ئىنتىقام ئالىدۇ . مەرسىيە ، تەۋھىد ، نەئىتلەردە قانچىلىك كۈچۈڭ يەتسە شۇنچە مۇبالىغە قىلساڭ راۋادۇر . ئەي شائىر ، يەنە شېئىرىڭدا يالغاننى سۆزلىمە . گەرچە شېئىردا مۇبالىغە ۋە يالغان سەنئەت بولسىمۇ ، لېكىن ئۆلچەمگە لايىق بولۇشى كېرەك . دوستلىرىڭ ۋە مەھبۇبەڭ ھەققىدە مەرسىيە ئېيتىشنى ئۆز مەجبۇرىيىتىم دەپ بىلگىن ، خەلق سېنىڭ دوستلۇقۇڭغا رىغبەتلىنىدۇ . غەزەل ۋە مەرسىيە ئېيتساڭ مەلۇم ئۇسلۇبتا ئېيتقايسەن . يەنى غەزەل ۋە مەرسىيەلەر بىر - بىرىنىڭ ئەكسىدۇر . مەدھىيە ۋە ھەجۋىي ھەم بىر - بىرىنىڭ ئەكسىدۇر . مەسىلەن ، بىر كىشى ھايات ئىكەن ، ئۇنىڭ ھۆسنىنىڭ كامال تاپقانلىقىنى مەدھىيىلىسەڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئېيتقايسەن . ئەگەر شېئىرىڭدا كۆڭۈللەرگە ئەسەرلىك سۆزلەرنى ئىشلەتمەكچى ئىكەنسەن ، ئۆز سۆزۈڭنى ئىشلەتكىن . باشقا شائىرلارنىڭ سۆزىنى قەرز ئېلىپ ئىشلەتمە . يەنى ھەر بىر سۆزنى ئۆز پىكرىڭدىن چىقىرىپ سۆزلىگىن . باشقا ئەدىب - شائىرلارنىڭ سۆزىنى ئوغرىلىما . چۈنكى ، باشقىلارنىڭ سۆزىدىن سۆز ، مەزمۇن ئالماي ئادەتلەنسەڭ ، تەبىئىتىڭ كۈشادە ، زېھنىڭ ئۈستۈن بولىدۇ ، سۆز مەيدانى ساڭا كەڭ

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

بولىدۇ. ھەر قاچان ۋەزىننىڭ ، سەنئەتلىك شېئىر ئېيتىشتا قۇدرەت تاپساق ، ھەر لۇغەت (تىل) نىڭ مەنىلىرىنى بىلىپ ، مەقسەتكىدەك ئورۇنغا كەلتۈرۈپ ئىشلەتت. ئەگەر بىر تىلنىڭ مەنىسىنى ئېنىق بىلمەي تۇرۇپ ئۆزۈڭچە بىر نېمىگە بېغىشلاپ ئىشلەتسەڭ ، ئۇنىڭ مەنىسى باشقا بولسا ، خەلق ۋە ئەدەب - شائىرلار ئىچىدە سېنىڭ ئورنۇڭ ۋە قەدىر - قىممىتىڭ قالمايدۇ. شېئىردا پەن ، سەنئەتلەرنى ئىشلىتىشكە قادىر بولساڭ ، ئىلمىي ئارۇز بەھرىلىرى ۋە ۋەزىنلىرىنى تولۇق بىلىشىڭ تەلەپ قىلىنىدۇ. شېئىردا يات سۆز ، مەزمۇنلارنى ئاڭلىساڭ ، ئۇ ساڭا خۇش كەلسە ۋە شۇ سۆز ، مەزمۇنلارنى ئىشلەتمەكچى بولساڭ ، ئۆز ئەيىنى بىلەن ئىشلەتمە . ئۇنىڭغا باشقا سۈرەت ، شەكىل بېرىپ ئېلىشىڭ لازىم. باشقىلارنىڭ سۆزى ئىكەنلىكى مەلۇم بولمىسۇن. مەسىلەن ، بىر مەزمۇننى مەدھىيىدە كۆرسەتسەڭ ، ئۇنى ھەجۋىيىدە كەلتۈرگىن. ھەجۋىيىدە ئاڭلىغاننى مەدھىيىدە كەلتۈرگىن. غەزەللىرىڭدىكىنى مەرسىيىدە ، مەرسىيىدىكى مەزمۇننى غەزەلدە ئىشلەتكىن .

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر بىر كىشىنى مەدھىيىلەشكە بارساڭ ، ئەسكى كىيىم بىلەن بارما . يۈزۈڭ ئوچۇق ، كىيىملىرىڭ پاكىز ، خاتىرەڭ خۇش بولسۇن ، تاكى ئۇ يەردە خۇشاللىق بەخش بولغاي. ئەگەر مەدھىيە ئوقۇشقا باشلىساڭ ، رىيا قىلغۇچىلار ھالىتىدە بولما. سۆزلەيدىغان سۆزلىرىڭ يادلانغان بولۇش بىلەن بىللە مەدھىيە مەجلىسىدە ھېكايەت ئورنىدا سۆزلىگەيسەن .

يىگىرمە يەتتىنچى باب مۇزىكىچى ۋە غەزەلخانلارنىڭ قائىدىلىرى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر مۇزىكىچى ۋە ناخشىچىلىقنى ھەۋەس قىلىپ ئۆگەنسەڭ ، خۇش خۇلق ۋە خۇش تەبىئەتلىك بولغايسەن ، دائىم تاتلىق سۆزلۈك بولغايسەن . مۇزىكىچى ۋە ناخشىچىلار گەرچە ئەر بولسىمۇ ، ئەمما بارلىق ھەركەتلىرى >> زەنانە) << ئاياللارچە سىلىق - مۇلايىم) بولۇش كېرەك . نەغمە سۆھبىتىگە كىرسەڭ يەڭگىل - لەرزان ئاۋاز بىلەن ، يەنى يەڭگىل كۈي بىلەن باشلا . ئەگەر ئېغىر كۈيلۈك بولسا ، مەجلىستە ئولتۇرغانلارنىڭ تەبىئىتى - مىجەزى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن بىرىگە خۇش كەلسە ، يەنە بىرىگە خۇش كەلمەيدۇ . مۇزىكا ئۇستازلىرى بۇ جەھەتتە بىر تەرتىپ بەلگىلىدى : تۆرلۈك تەبىئەتتىكى ئادەملەر بىر يەرگە يىغىلسا ، ھەممىسىگە خۇش كەلسۇن ئۈچۈن دەسلەپتە چېلىنىدىغان ساز خۇسرۇۋانە (شاھەنە) يېنىك - لەرزان پەدىدە ئىجاد قىلىنغان ئىدى . كېيىنرەك يېنىك ۋە ئېغىر پەدىلەر ئىجاد قىلىندى . بۇ پەدىلەر ھەر كىشىنىڭ تەبىئىتىگە مۇۋاپىق كەلدى . يەنە مۇزىكا ئالىملىرى شېئىرى لاتاپەتلىك) نازۇك - لىرىك مەزمۇنلۇق) ۋە ۋەزنى يېنىك ، زىل ئاۋازلىق بىر كۈي كەشپ قىلىپ، ئۇنى >> كۆڭۈل ئاچقۇچى << دەپ ئاتىدى . يەنە بىر كۈينى ياشانغان كىشىلەر ئۈچۈن ئىجاد قىلىپ ، ئۇنىڭغا >> ئاھ << دەپ نام قويدى . بۇ كۈينى ياشانغانلار ۋە دىلى تەسىرلىك ، پىغانلىق ئادەملەر ياخشى كۆرۈپ ئاڭلايدۇ . ھەممە ئادەم ياشانغان ۋە دىلى تەسىرلىك بولمايدۇ . شۇڭا ، يىگىتلەر ئۈچۈن بىر كۈي كەشپ قىلدى . بۇ كۈيگە شېئىرلىرى يېنىك ۋەزىنلىك مۇقام تەييارلاپ ، >> يېنىك مۇقام << دەپ نام قويدى . ھەر بىر كۈي - مۇقامدىن كېيىن يېنىك كۈي ، يەنى تەرز (تەز) ، سىلىق كۈينى چېلىش لازىم . شۇنداق ئورۇندالغان مۇزىكا ۋە ئېيتىلغان ناخشىلار ياشانغانلار ۋە يىگىتلەرگە ھۇزۇر بېغىشلايدۇ . كىچىك باللار ۋە ئاياللارغا يېنىك - نازۇكراق ، لەرزان كۈينى چېلىش بىلەن بىر ئاز ئويۇن - چاقچاق ، قىزىق ناخشىلارنى ئېيتىشنى ئىجاد قىلدى . چۈنكى ، باللار ۋە ئاياللارنىڭ تەبىئىتى شۇنى ياخشى كۆرىدۇ ۋە ھۇزۇرلۇق ھاسىل قىلىدۇ . مۇزىكىچى ، ناخشىچى بىر سۆھبەت) ئولتۇرۇش) كە كىرسە ، بىر ئېغىز ئاھاڭ ئېيتىپ ، ئۇنىڭدىن كېيىن يېنىك

ئاھاڭنى ئورۇنداش لازىم . ئۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا ھال كۈينى ئورۇنداش لازىم . مۇنداق ئوينالسا ، ياشانغانلار ، ياشلار بەھرىمان بولىدۇ . ئەمما بۇ ئاھاڭلاردىن باللار ۋە ياش قىزلار راھەت - لەززەتلىنەلمەيدۇ . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ تەبىئىتى تۆۋەن ، پەمى ئاجىزدۇر . ياش باللار ۋە ياش قىزلار ئۈچۈن ئۇستازلار يېنىك كۈي ، ئاستا ئاۋازلىق كۈيلەرنى ئىجاد قىلدى .

ئەي ئوغۇل ، مۇزىكا ئۇسۇلى ۋە چالغۇ ئويۇنلىرىدىن ھەم خەۋەردار بولۇشۇڭ كېرەك . چۈنكى ، تۈرلۈك مىللەت كىشلىرى ۋە تۈرلۈك تەبىقىلەرنىڭ ئولتۇرۇشلىرى ، يىغىلىشلىرىغا كىرسەڭ ، سېنىڭ نەغمەڭدىن ھەممە ئادەم بەھرىمان بولسۇن . مۇزىكا - نەغمە ئارىسىدا قىسقا ھېكايىلەرنى سۆزلەشنى ئۆگىنىپ ، ھېكايىلەرنى يادلاپ ئالغايسەن . مۇزىكا چېلىپ چارچىغاندا ھېكايە سۆزلەش بىلەن بىر ئاز راھەتلىنىسەن . ناخشا ، شېئىر ئېيتىشلاردا ئۆزۈڭنىڭ شېئىرى بولسا ، يالغۇز ئۆز شېئىرىڭنى ئېيتىشقىلا مەشغۇل بولما . باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرىنىمۇ ئېيتىشىڭ كېرەك . چۈنكى ، ئۆز شېئىرىڭ ئۆزۈڭگە خۇش كەلگەن بىلەن باشقىلارغا خۇش كەلمەيدۇ . مۇنداق ھالەتتە مەجلىس (ئولتۇرۇش) ئەھلىگە ئېغىر كېلىسەن . ئەگەر دامكا - شاھمات ئويۇنلىرىنى بىلسەڭ ، مەجلىستە بەزى كىشلەر دامكا - شاھمات بىلەن مەشغۇل بولسا ، سەنمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ سازىڭنى قويۇپ دامكا - شاھمات ئويناشقا قاتناشمىغىن . چۈنكى ، ئولتۇرۇشقا قاتناشقانلار ۋە ساھىبخان سېنى سازەندىلىككە تەكلىپ قىلغان ،، قىمارۋازلىققا چاقىرغان ئەمەس . مۇزىكىدىن بىلگەنلىرىڭنى خەلقنىڭ ئىرادىسىگە دىققەت قىلمايلا مەجلىستە ئوتتۇرغا قويۇۋەرمە . خەلققە ياقماي سوغۇقچىلىق ۋە لەززەتسىزلىك كېلىپ چىقىشتىن ساقلان . ھەر قانداق شېئىر - غەزەل ئۆگەنسەڭ ، ۋەزنىسىز ۋە ئۇسسۇلسىز (ئەسلىسىز) ئۆگەنمە . تىلىڭنى ، ئاۋازىڭنى سازىڭغا تەڭكەش قىلىپ ئېيتقايسەن . شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى ، سازەندىنىڭ قولى بىر تەرەپتە ، ئاغزى يەنە بىر تەرەپتە بولۇپ قالماسلىق كېرەك . ئەگەر دىققەت قىلماي ياكى بىلمەي قولى بىر تەرەپتە ، ئاغزى يەنە بىر تەرەپتە ساز چېلىپ - ناخشا ئېيتىلسا ، سازەندە ۋە ناخشىچى ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئارتۇق ئەيىب

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

بولمايدۇ. ھەر بىر مەنىدە ساز ۋە ناخشا ئېيتىشىڭ لازىم. مەسىلەن، بەزىدە گۈزەللەرنىڭ ھۆسن - خۇلقىغا ئائىت شېئىر بىلەن ناخشا ئېيتساڭ، بەزىدە مەھبۇب ۋىسالىغا ئۈمىد باغلاش شېئىرىنى، بەزىدە پىراق - جۇدالىق ھەققىدە، بەزىدە مەھبۇبىنىڭ ۋاپاسىغا ئائىت شېئىرلارنى، بەزىدە مەھبۇب - گۈزەللەرنىڭ جاپاسىنى كۈيلەيدىغان شېئىر - بېيىتلارنى كەلتۈرگەيسەن. سىنىڭ سۆھبەت، مۇزىكا، ناخشا مەجلىسىڭگە قاتناشقانلار تەسرات ئالسۇن. بەزىدا پۇرقەتنامە (جۇدالىق)، بەزىدە مەھبۇب ۋىسالىغا يېتىشتىن خۇش خەۋەر، بەزىدە ئىتاب (كايىشلىق)، رەت قىلىش، بەزىدە قوبۇل قىلىش، خۇشاللىق ۋە بەزىدە شىكايەتلەر مەزمۇن قىلىنغان شېئىرلارنى ئوقۇشۇڭ كېرەك، شۇنداق شېئىرلارنى يادلاپ ئېلىشىڭ زۆرۈر. ھەر قايسىسىنى ۋاقتىغا قاراپ ئوقۇغايسەن. يەنە ھەر قايسى پەسىلدە نېمە ئوقۇش كېرەك ۋە قانداق مۇزىكا چېلىش كېرەك؟ بىلىۋېلىشىڭ لازىم. مەسىلەن، ياز ۋاقتىدا يازغا مۇناسىپ شېئىر ئېيتىش كېرەك. ئولتۇرۇشقا قاتناشقان ئادەملەرنىڭ تەبىئىتىگە مۇۋاپىق ۋە يىل، مەۋسۇم - پەسىللەرگە مۇۋاپىق شېئىرلارنى ئېيتىمساڭ، شۇنداق مۇزىكا چالمىساڭ ھەر قانچە ئۇستا بولساڭمۇ خەلققە لايىقلاشمىغانلىقىڭ ئۈچۈن ماھىر مۇزىكانت ۋە ماھىر ناخشىچىلىق دائىرىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولىسەن، ھەر قانداق سۆھبەت - ئولتۇرۇشقا بارساڭ مەجلىس ئەھلىگە دىققەت قىل. ئەگەر مەجلىستە ئالاھىدە ئادەملەر بولۇپ، مۇزىكا ۋە مۇقامدىن خەۋەردار كىشىلەر بولسا، خۇش ناۋا ۋە يېقىملىق ئاھاڭ، تەرتىپلىك مۇقاملارنى ئېيتىش زۆرۈر. ئەگەر ئاۋام ۋە تۈرلۈك ئادەملەر بولسا، ھەزلىيات (ئويۇن - كۈلكىلىك) ۋە گۈزەللىك، مەي - ئىچكۈلۈك توغرىسىدا شېئىر - بېيىتلارنى ئوقۇپ، مەجلىس ئەھلىنىڭ تەبىئىتىگە مۇناسىپ ھۇزۇر - پەيز بەخش ئېيتىشىڭ كېرەك. لېكىن، ئەدەپ - ئەخلاق دائىرىسىدىن چىقماسلىق كېرەك. ئەگەر ئۇ مەجلىستە ئەمەلدار، ھەربىي، سىياسىي ئادەملەر بولسا، رۇبائىيلار ۋە باتۇرلۇققا دالالەت قىلىدىغان شېئىر بېيىتلارنى ئىجرا قىلىش لازىم. شاراب - ئىچكۈلۈك مەجلىسلىرىگە بارمىغايسەن، مۇبادا ئىلاج يوقلۇقتىن بېرىپ قالساڭ، مەجلىس

ئەھلى مەست بولسا ، ھەربىرىنىڭ تەبىئىتىنى بىلىپ ، مۇناسىپ - مۇۋاپىق سۆزلىگەيسەن .
چۈنكى ، ئۇ مەستلەر ھاياسىزلىق قىلىپ سېنى شەرمەندە قىلمىغاي .

دېمەك ، مۇترىپ - مۇزىكانت ، ناخشىچىنىڭ ئەڭ بۈيۈك ماھارىتى مەجلىس ئەھلىگە قاراپ ، ئۇلارنىڭ تەبىئىتىنى بىلىپ ، ساپا (خۇشاللىق - پەيز) بەخش ئېتىشتۇر. مۇزىكانت ، ناخشىچى مەجلىس - ئولتۇرۇشلاردا بولغاندا ھاراق - شاراب ئىچمەسلىك لازىم . چۈنكى ، ئۇنىڭ مەجلىس - سۆھبەت - ئولتۇرۇشلارغا تەكلىپ قىلىنىشى ئۆز ھۆرمىتىنى ساقلاپ ، مەجلىس ئەھلىنى خۇشال قىلىپ ، خەلق ئارىسىدا نام - ئابرۇي قازىنىشقا سەۋەبتۇر ، ھاراق - شاراب ئىچىشكە چاقىرىلغان ئەمەس . ئەگەر مەجلىس ئەھلىنى خۇشال قىلىپ ساپا بەخش ئېتەلمىسە) شاراب ئىچىپ مەست بولۇۋېلىپ ، خەلقنىڭ كۆڭلىدە كۈدۈرەت - تۇتۇقلۇق ۋە رەنجىش پەيدا قىلسا) ، ئاممىنىڭ نەزەر ئېتىبارىدىن يىراقلىشىپ ، كېرەكسىز ئادەمگە ئايلىنىدۇ . ئەگەر مەجلىستە بىرەر كىشى سېنى مۇزىكىدا مەدھىيىلىسە بۇنىڭغا كۆپ تاۋارۇ (كەمتەرلىك) كۆرسىتىپ ، ئاما خالىغان نەغمە -مۇزىكا ، كۈيلەرنى ئادا قىلغايسەن . سېنى كۆرمىگەن ئادەملەرمۇ ساڭا رەھمەت ئېيتىپ ، ھۆرمەت ئابرۇيۇڭ تارقىلىدۇ . ئەگەر سېنىڭ نەغمە - مۇزىكىلىرىڭنى مەست ئادەملەر مەنىستمەي ، ياراتماي ۋاقىراشسا ، ئېغىرلىق - سالماقلىق بىلەن سەۋر قىلغايسەن . خاپا بولمىغايسەن . مۇزىكانتنىڭ بىر ماھارىتى ئەقلىدىن ئازغان مەستلەرنىڭ جەبىر - جاپاسىغا سەۋر قىلىش . يەنە بىر ماھارىتى شۇكى ، مۇزىكانت ۋە ناخشىچىلار >> گاس ، كور ۋە تىلسىز بولغاي . << مەجلىس - ئولتۇرۇشلاردا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى تاشقىرى چىقىپ سۆزلەپ يۈرمىگەي . بۇ خىل خۇسۇسىيەتلىك مۇزىكانت ، ناخشىچى ھەممە كىشىلەرنىڭ ئالدىدا قوبۇللۇق ۋە مەدھىيىلەشكە سازاۋەر بولىدۇ .

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

يىگىرمە سەككىزىنچى باب دېھقانچىلىق ھەققىدە

ئەي ئوغۇل ، دېھقان بولساڭ ، دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى ۋە ئۇنىڭ ئىلمىي - سانائەتلىرىنى بىلىشىڭ لازىم . جۈملىدىن دېھقانچىلىقنىڭ پەسىل - ۋاقتىنى ياخشى بىلىشىڭ زۆرۈر. ھەر نەرسە تېرىساڭ ۋاقتىنى ئۆتكۈزمە ، كېيىنگە سۈرمە . زىرائەتنى 10 كۈن ئىلگىرى تېرىغىنىڭ ياخشى . ھەر قاچان دېھقانچىلىق سايمانلىرى --- سوقا) بۇقۇسا) - ساپانلىرىڭ يارامىلىق ، تۈزۈك بولسۇن . ئات ، ئۆكۈزلىرىڭنى ياخشى ئاسرىغىن . سېمىز ، ئوبدان باققىن ، ئىشقا يارامىلىق بولسۇن ھەمدە ئات ، ئۆكۈزلەرنىڭمۇ ياخشىسىنى ئال . ھەر قاچان ئىككى - ئۈچ ئات ياكى ئۆكۈزۈڭ ھازىر تۇرسۇن . يەم - خەشەك ، بوغۇزلىرىنى مول ، توق بېرىپ باققىن . مۇبادا كۈتۈلمىگەندە بىرى ئاغرىپ قالسا ، يەنە بىرىنى ئىشلەتكەيسەن . دېھقانچىلىققا كېرەك بولىدىغان بارلىق نەرسىلىرىڭ ئامبىرىڭدا نەق - تەييار تۇرسۇن . دېھقانچىلىق پەسلى --- تېرىقچىلىق ۋاقتى يېتىپ كەلگەندە تەييارلىقسىز تەمترەپ قالما ، دېھقانچىلىق ئىشلىرىڭ ئارقىدا قالمىسۇن . بۇ يىلقى دېھقانچىلىق ئىشلىرىڭنى ئىشلەپ بولساڭ ، يازلىق ، كۈزلۈك مەھسۇلاتلىرىڭنى يىغىپ بولساڭ ۋاقتىنى بوش كەتكۈزمەي كېلەر يىللىق دېھقانچىلىق ئۈچۈن يەر ، ئۇرۇق ۋە سايمان - جابدۇقلارنى تەييارلاشقا كىرىشكەيسەن ، يەرنى تۈزەپ تېرىغايسەن . شۇندىلا زىرائەت تەكشى ئۈنۈپ ، مەھسۇلات كۆپ بولىدۇ . مولچىلىق بىلەن راھەت كۆرىسەن . ئومۇمەن دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى ھەر تەرەپلىمە ئويلاپ ، بىر-بىرىگە راۋان ئۇلاپ ئورۇنلاشتۇرغىن.

دېھقان بولساڭ ياخشى قويلارنى ، سىيىرلارنى ئاسراپ بېقىشىڭ لازىم . ئەگەر دېھقانچىلىق ئىشلىرىغا قوشۇپ كىيىم ، دوپپا ، تۇماق ، ئاياغ كىيىملىرىنى تىكىش . . . قاتارلىق ھۈنەرلەرنى ئۆگىنىشنى خالىساڭ ، ئوبدان ئۆگىنىپ تېز ئىشلەيدىغان ، يىنىك قوللۇق ، ساپ - پاك نىيەتلىك بولۇپ ، كىشلەرنىڭ تەلىپى - ئارزۇسى بويىچە ئىشلەپ بەرگەيسەن . ياخشى ئىشلەپ بەرگىنىڭ ئۈچۈن خەلق سېنى مەدھىيىلىسۇن ، ساڭا ئىش بۇيرۇغىچىلار كۆپ بولسۇن . ھەر قاچان خەلققە ئىشلەپ بەرگەن ئىشلىرىڭ ئەلا ، ياخشى بولسۇن . ئىش ھەققىنى كۆپ تەلەپ قىلىپ خەلقنى نەپرەتلەندۈرمە ، خەلقنى ئۆزۈڭدىن سەسكەندۈرمە . ياخشى ئىشلەپ بېرىپ ، ئىش ھەققىنى ئىنساپ بىلەن ئالساڭ ، خېرىدارلىرىڭ كۆپ ، رىزقىڭ مول بولىدۇ . ئاز پايدا ، ئاز ئىش ھەققىگە قانائەت قىلساڭ ، خەلق سەن بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا خۇشتار بولىدۇ . شۇنىڭدەك ساڭا ئىش ئېلىپ كەلگەن كىشلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىلغىن ، ئوچۇق يۈزلۈك بولۇپ ، خەلقنى قېرىندىشىم دەپ بىلگەن ھالدا مۇئامىلە قىلغىن ، كەمتەر بول . خەلق بىلەن مۇئامىلىدە ساپ دىل ، توغرا ، ئىنساپلىق بولۇپ ھەرگىز يالغان سۆزلىمە ، بېخىللىق ، تەكەببۇرلۇق قىلما . باشقىلار سەندىن ھۈنەر ئۆگىنىشنى تەلەپ قىلسا ئۆگىتىپ قوي ، دېھقانچىلىق ئىلمى ۋە ھۈنەر - سەنئەتتە سەندىن ئۈستۈن كىشلەرگە كەمتەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىپ تاۋازۇ كۆرسەت ، ئۆگىنىۋېلىشقا ئىجتىھات قىل ، تەكەببۇرلۇق قىلما . ئاجىز ، غېرىبلارغا ياخشىلىق كۆرسەت ، ئۇلاردىن پايدا ئالىمەن دېمە . ئۆز ۋەتىنىڭگە ، ھۆكۈمىتىڭگە خائىنلىق قىلما . ئەمەلدارلارغا ، ھەربىي مەنسەپدارلارغا ۋە ئەسكەرلەرگە ئارىلاشما . جامائەت ۋە ئەھلى - ئاياڭغا بىر نىيەتلىك ، بىر كۆڭۈللۈك مۇئامىلە قىل ، ئىككى كۆڭۈللۈك بولما . يولداشلىرىڭغا خىيانەت ، ساختىلىق قىلما . رىيا سۆز * دىن ساقلانغىن . يالغان ئىشلار ئۈچۈن قەسەمياد قىلما . ئىككى يۈزىملىك ، مۇناپىقلىقتىن ھەزەر قىل . ھەر قاچان بىر دىللىق - بىر تىللىق (دىلىڭدا نېمە بولسا ، تىلىڭدا شۇنى سۆزلە) بول . كىشلەرنىڭ ئالدىدا بىر خىل ، ئارقىسىدا بىر خىل بولما . ئېلىم - بېرىم مۇئامىلىسىدە

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

قاتتىقلىق قىلما . ئەگەر بىر كەمبەغەل ئادەم ساڭا قەرزدار بولۇپ قالسا ، ئۇنى قىستاپ ، قورقۇتۇپ تەلەپ قىلما . قاتتىق - ئاچچىق سۆز قىلىپ كۆڭلىنى رەنجىتمە . ھەر كىم بۇ پەزىلەتلەرگە رىئايە قىلسا ، خەلق ئارىسىدا ھۆرمەتلىك بولغاي .

----

* رىيا سۆز --- دىلىدا باشقا نىيەتلىك بولسىمۇ ، ئاغزىدا يالغانچىلىق قىلىپ ، كىشىلەرنى ماختاش ، قىلالمايدىغان ئىشنى قىلىمەن دەپ يالغان ۋەدە قىلىش .

يىگىرمە توققۇزىنچى باب جاۋانمەردلىك ھەققىدە

ئەي ئوغۇل جاۋانمەردلىك دېگەن نېمە ؟ ئادەمدە ئۈچ سۈپەت بولىدۇ ، جاۋانمەردلىك شۇ سۈپەتلەردىن تۇغۇلىدۇ. بارلىق خەلق شۇ سۈپەتلەر بىلەن ئىپتىخارلىنىدۇ ، ماختىنىدۇ . ھەر بىر ئادەمدە بۇ ئۈچ سۈپەت بولسىمۇ ، ئۇنى ئىجرا قىلغۇچىلار ئاز تېپىلىدۇ . بۇ ئۈچ سۈپەتلەر : (1) ئەقىل ۋە ئەمەلىيەت ؛ (2) توغرىلىق ۋە راستلىق ؛ (3) مۇرۇۋۋەتلىك . بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ سەرمايىسى ۋە ئۇلۇغى ئەقىلدۇر . ھەممە ئادەم بۇ ئۈچ سۈپەت مەندە بار ، دەپ دەۋا قىلىدۇ . ئەمما ، ھەقىقەت نەزىرى بىلەن قارىساڭ ، ئەمەلىيەتتە ئۈچ سۈپەت ھەر كىمدە ئۆز ھالىغا يارىشا بولسىمۇ ، لېكىن ، بەزىسى ئۇنى پۈتۈن ئىجرا قىلىشقا قادىردۇر ، بەزىسى پۈتۈن ئىجرا قىلىشقا قادىر ئەمەس ، ئۇنىڭغا خىلاپ ھەرىكەتتە بولىدۇ . ئۇنىڭ ھېكمىتى شۇكى ، تەڭرى ئادەم بەدىنىنى بىر مەجمۇئە (يىغىندا) گە ئوخشاش يارىتىپ ، جاھاندا كۆرۈنگەن تۆرلۈك

نەرسىلەرنى ئادەم ئەۋلادىنىڭ بەدىنىدە پەيدا قىلغان . ئۇنىڭغا قارىتا ئىنسانىنى >> ئومۇمىي ئالەم << دېيىشكە بولىدۇ ، ئالەمنىڭ بىر قىسمى دېيىشكىمۇ بولىدۇ . كۆرمەمسەنكى ، ئالەمدە نېمە بولسا ، ئادەمدە شۇ نەرسىلەر بار: ئالەمدە بولغان تەبىئەت ماددىلىرى ، مەسىلەن ئىسسىق ، سوغۇق ، قۇرۇق ، ھۆللۈك ئادەملەردە بار. يەنە ئادەم ئاسمانغا ئوخشاش بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا ئۆزگۈرىدۇ . ئاسماندا يۇلتۇزلار بولسا ، ئادەمدىمۇ يۇلتۇزغا ئوخشاش ئىككى كۆز بار >> . ئانا سۇر ئەربەئە << ، يەنى سۇ ،ئوت ، شامال ، تۇپراق ماددىلىرىمۇ ئادەمدە بار. بۇ ماددىلارنىڭ تەسىرى بولغان سەپرا ، بەلغەم ، قان ،سەۋدا ئېلېمېنتلىرى بار . سۆزنىڭ قىسقىسى ، ئىنسان ۋۇجۇدىنىڭ ماددىسى ئادەمنىڭ سۇرىتى ، ھاياتىي زاتى ، ئەقلى— بۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۆز ئورنىدا بىر ئالەمدۇر. ئادەمنىڭ تۇزۇلۇشى بۇ ئالەملەردىن بىرىكىپ بەرپا بولغان. ئەمما ، ئاللا بۇ بارلىق ۋۇجۇدنى بىر - بىرىگە باغلىق قىلدى ، بىر - بىردىن ئايرىلمايدىغان ۋە ئايرىلسا ئىنساننىڭ ھاياتى بەرپا بولمايدىغان قىلدى . كۆرۈپ تۇرۇپسەنكى ، بۇلارنىڭ ھەر بىرى ئايرىم - ئايرىم جەۋھەر ۋە باشقا تەبىئەتتۇر. ئەمما ، بۇلار جىنسىيەت بىر - بىرىگە باغلىقتۇر. بىر - بىرىگە قارمۇ قارشىلىقى ياكى مۇناسىۋەتسىز ئىكەنلىكى بىلىنمەيدۇ . مەسىلەن ، ئوت سۇ بىلەن قارمۇ قارشى ماددىدۇر ، ھاۋا (شامال) تۇپراق بىلەن قارمۇ قارشىدۇر. ئۇنىڭ تەبىئەتتىكى ئورنىمۇ شۇنداق . ئوت ئىسسىق ۋە قۇرۇقتۇر ، يەنى قۇرۇق ئىسسىقتۇر. سۇ ھۆل سوغۇقتۇر. ھاۋا (شامال) ئىسسىق ھۆلدۇر. تۇپراق سوغۇق قۇرۇقتۇر. تەڭرى بىر - بىرىگە قارمۇ قارشى بۇ تۆت نەرسىنى بىر يەرگە توپلاپ ، ئۇنىڭدىن تەبىئەت تۈزمەكنى ئىرادە قىلىپ، تۇپراقنى ئوت بىلەن سۇنىڭ ئارلىقىدا ۋاستە قىلدى . قۇرۇقلۇق سەۋەبى ئوتقا مايىل قىلىپ ، سوغۇقلۇق سەۋەبى بىلەن سۇغا مايىل قىلىپ ، تۇپراق ۋاستىسى بىلەن بىر - بىرىگە باغلىنىش ھاسىل قىلدى. بۇلار پەلەككە ئۇلىشىپ مۇناسىۋەت ھاسىل قىلدى .تۇپراق قۇرۇقلۇقى بىلەن ئوتقا ، سوغۇقلۇقى بىلەن سۇغا باغلاندى . سۇ سوغۇقلۇقى بىلەن تۇپراققا ، ھۆللۈكى بىلەن ھاۋاغا باغلاندى . ھاۋا ھۆللۈكى

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

بىلەن سۇغا ، ئىسسىقلىقى بىلەن ئوتقا باغلاندى . ئوت ئەسلىي ماددىسىنىڭ يېنىكلىكى بىلەن قۇياشقا باغلاندى . قۇياش يۇلتۇزلار ۋە پەلەكلەرنىڭ پادىشاھىدۇر . قۇياش يۈكسەك ساپلىقى بىلەن نۇرغا باغلاندى . چۈنكى ، قۇياش تۆت ئېلېمېنتتىن بولماي ، مۇستەقىل بىر ماددىدۇر . قۇياش بەشىنچى بىر >> ئۇنسۇر << دېيىلىدۇ . ئۇ ، بىر جەۋھەرگە باغلاندى . جەۋھەر سۇرەتكە ، سۇرەت نەپس (شەيئىنىڭ زاتى) كە ۋە نەپس ئەقىلگە باغلاندى . بۇلارنىڭ ھەممىسى تەبىئەتلەرگە ۋە تەبىئەتلەر ماددىغا ، ماددا قۇۋۋەتكە ، قۇۋۋەت غىزاغا (ئوزۇقلۇققا) باغلىنىپ ، ئىلاھىي قۇدرىتى بىلەن بىر - بىرىگە باغلىق بولدى . ئەگەر تەبىئەت بىر -بىرىگە باغلىنىشلىق بولۇشى سەۋەبلىك ماددا ئوزۇقلۇقتىن قۇۋۋەت ئالمىسا ، ھەممىسىگە نۇقسان (يىمىرىلىش) كېلىپ ، ھالاك بولۇشىغا سەۋەب بولاتتى . بۇ باغلىنىشلارنىڭ بىر - بىرىگە يېتىشىپ تۇرۇشلىرى بىلەن قۇۋۋەت ، مۇستەھكەملىكلىرىگە غىزا (ئوزۇق) ھاسىل بولدى . شۇنداقلا بەدەن ئوزۇقتىن ، ئوزۇقلىنىش ماددىدىن ، ماددا تەبىئەتلەردىن ، تەبىئەتلەر ئاسمان جىسىملىرىدىن ۋە ئاسمان جىسىملىرى ھەر بىر شەيئىنىڭ جەۋھىرىدىن ، جەۋھەر نەپس (زات) تىن ، نەپس ئەقىلدىن ئوزۇقلىنىپ قۇۋۋەتكە ئىگە بولىدۇ .

ئەي ئوغۇل ، بۇ بايان قىلغانلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ تەۋەلىرى بولۇپ ، ئۆز مۇناسىۋىتىدىكى باغلىنىشتىن باشقىغا تەۋە بولمايدۇ ۋە مۇۋاپىقلاشمايدۇ . مەسىلەن ، ئادەم قىياپىتىدىكى ئاقلىق ۋە قارىلىق ئېلېمېنتلارنىڭ بىرىگە تەئەللۇق بولۇپ شۇنىڭ تەسىرىدۇر . ئادەمدىكى سۇرەت ۋە ھايات ، قۇۋۋەت ۋە ھەرىكەت پەلەكتىن يىغىلىدۇ . يەنە >> بەش تۈرلۈك قۇۋۋەت (1) : << كۆرۈش ؛ (2) سېزىش - ئاڭلاش ؛ (3) تېتىش ؛ (4) پۇراش ؛ (5) تۇتۇپ - سىلاپ تۇيۇش ھاسىل قىلىش ھېسسىي ئەزالىرىنىڭ كۈچىدۇر . بىر ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى ھېسسىي قۇۋۋەت سېزىش بىر كۈچكى ، تاشقى جەھەتتىن بىر نەرسە ئاشكارا بولسا ، تۇيۇپ - سېزىپ دەرھال ئەقىلگە خەۋەر بېرىدۇ ، ئەقىل كۆڭۈلگە خەۋەر بېرىدۇ ، كۆڭۈل جانغا خەۋەر بېرىدۇ ، جان خەۋەر ئېلىش بىلەن پۈتۈن بەدەن ئەزالىرى خەۋەردار بولىدۇ . بۇ بەش قۇۋۋەت >>

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

تاشقى بەش ئوچۇق قۇۋۋەت << دەپ ئاتىلىدۇ. ئېغىزغا بىر نەرسىنى سېلىپ چايناپ ، ئاچچىق ، چۈچۈك ، تاتلىق تەمنى بىلىش قۇۋۋىتى --- بۇ ھېسسىي قۇۋۋەتلەر جەۋھەردىن يىغىلىدۇ دېيىلىدۇ. جەۋھەر بىلەن سۈرەت (شەيئىنىڭ شەكلى (مەسىلىسىدە ھۆكۈما (پەيلاسوپ) لار ئىختىلاپ قىلىشقان ئىدى. بەزىلىرى ، جەۋھەر ۋە سۈرەت ھامان بىر جەۋھەردۇر ، باشقا ماددا ئەمەس ، دەيدۇ. بەزىلىرى ، جەۋھەر ھەر بىر جانلىق بولغان سۈرەتتە بولىدۇ ، دەيدۇ. يەنى بىر نەرسىنىڭ ھاياتى بار ئىكەن ، ئۇنىڭ جەۋھىرى (ماددىسى) بولىدۇ. قاچانكى ئۇ ئۆلسە جەۋھەر سۈرەتتىن ئايرىلىدۇ، دەيدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى ، جەۋھەر سۈرەتنىڭ زىننىتىدۇر. قاچانكى ، سۈرەت بۇزۇلسا ، جەۋھەر ئايرىلىدۇ ، سۈرەتنىڭ رەنەقى قالمايدۇ (بۇ تىوغرىدا ئەھلى كالام تەرىپىدىن قىلىنغان ئېترازلارنى ئاڭلايمىز). يۇقىرىدا سۆزلەنگەن تاشقى ھېسسىي قۇۋۋەتتىن باشقا يەنە بەش تۈرلۈك ھېسسىي روھانىي بار. بۇ ئادەمنىڭ ئىچكى ئەزالىرىدىن بولۇپ ، تاشقى مۇھىتتىن ئالغان خەۋەرگە سۈرەت بېرىپ خەۋەر قىلىدۇ . ھېسسىي روھانىي : (1) ھېسسىي مۇشتەرەك (ئورتاق ھېس) ؛ (2) خىيال ؛ (3) پىكىر ؛ (4) پەم ؛ (5) خاتىرە كۈچى. بۇنىڭ بېشى نەپستىن ھاسىل بولىدۇ. ئەمما ، بۇ بارلىق سۈپەتلەر ئەزىز ۋە ھۆرمەتلىك سۈپەتلەردۇر. ھەر قانداق بولار- بولماس ئادەمدە بۇ سۈپەتنىڭ ھەممىسى تېپىلمايدۇ. بىز بۇ بابنىڭ مۇقەددىمىسىدە بايان قىلىنغان ئۈچ سۈپەت --- سېخىيلىق ، ئىلىم ، ساداقەت ئەقلىدىن ھاسىل بولىدۇ. ئەمما ، بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ ئەڭ پىشۋاسى --- تاللانغىنى مەرىپەتتۇر. چۈنكى ، بۇ ئالىي ئالەمدىن دەسلەپتە كامالەت ئەقىلگە يېتىپ ، ئادەمنىڭ بەدىنىگە كېلىدۇ. بەدەن جان بىلەن بەرپا بولىدۇ. جەن نەپس بىلەن نەپس ئەقىل بىلەن بەرپا بولىدۇ. بۇلار بىر - بىرىنىڭ بارلىقىغا دەلىل (ھۆججەت) دۇر ، يەنى ھەرىكەت قىلغۇچى بىر جىسىمنى كۆرسەڭ ، ئۇنىڭ جېنى بارلىقىغا دەلىلدۇر. ئەگەر ئۇ مەنپەئەتنى سۆزلىسە نەپس بارلىقىغا دەلىلدۇر. ئەگەر ئۇ زىيانلىق نەرسىنى دەپئى قىلىشقا سالسا بۇ ئۇنىڭ ئەقلى

بارلىقىغا دەلىلدۇر. بۇنىڭغا كەلتۈرگەن مىسال شۇكى، مەجنۇن (ساراڭلار (نىڭ ئەقلى بولمىغىنى ئۈچۈن تەلىپى ھەم يوقتۇر .

ئەي ئوغۇل، سېخىيلىق، ئىلىم ۋە ساداقەت تەبىئىي ھەر بىر ئادەمدە مەۋجۇتتۇر. لېكىن، بەدەن بىلەن جان ئارىسىدا بىر ئىللەت ھاسىل بولۇپ، بىرىدىن - بىرىگە ئۆتۈشىدىغان باغلىنىشلار ئاجىزلىشىپ كەتسە، بەدەنگە جاندىن كېلىدىغان، مەقسەت بولغان نەرسە تولۇق يەتمەيدۇ. چۈنكى، مەجنۇنلۇق نەپس بىلەن جان ئارىسىدا پەردە بولۇپ، نەپستىن جانغا تولۇق ماددا ھاسىل بولمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن نەپس بىلەن ئەقىل ئارىسىدا جاھالەت (بىلىمسىزلىك (قاراڭغۇلۇقى پەردە (توسالغۇ) بولسا، ئەقىلدىن نەپسگە ماددا يېتىشمەيدۇ. بۇ ھالدا پىكىر-تەدبىر ۋە ساخاۋەت، ساداقەتتىن ھېچ نەرسە ھاسىل بولمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھەقىقەتتە مەرىپەت (بىلىم) جاۋانمەردلىك، مۇرۇۋۋەت، ساداقەت ھېچ كىشىدە بولمايدۇ. لېكىن، ھەقىقىي پەيز بەخش ئەتكۈچىدىن كەلگەن پەيز مەرىپەت يولى جاھالەت ئىللىتى بىلەن باغلانسا جاننىڭ يۈزىدە پەردە ھاسىل بولىدۇ. ئەمما، ھەر بىر كىشى يەنىلا ئۈچ سۈپەت (سېخىيلىق، ئىلىم، ساداقەت) نىڭ ئۆزىدە بارلىقىنى دەئۋا قىلىدۇ. لېكىن، ئەمەلىيەتتە ۋۇجۇدقا كەلتۈرەلمەيدۇ .

ئەي ئوغۇل، سەن ئېھتىيات قىل، ئۇلارغا ئوخشاش مەئناسىز بولما. ئىشنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەنلەرگە ئوخشاش مەئنا ئىگىسى بولغىن . يارىماس، ئۆتمەس دەۋا قىلما ۋە ئالىي ئالەمدىن يۈزلەنگەن ئىلىم نۇرىنىڭ يولىنى ئېچىشقا تىرىشقىن. ئالىي ئالەمدىن يۈزلەنگەن ئىلىم نۇرىنىڭ ئېچىلىشى ئوقۇش، ئىلىم ئۆگىنىش، بىلمىگەننى بىلگەنلەردىن سوراپ بىلىش بىلەن بولىدۇ. بۈيۈك ھۆكۈمالار، پەيلاسوپلار جاۋانمەردلىك، سېخىيلىق ۋە ساداقەت بىر مەنىلىك دەيدۇ. ئەمما، ئېيتىلىشىدا ئايرىمدەك بىلىنىدۇ. يەنە بۈيۈك ئالىملار: >>ئادەمنىڭ بەدىنى مۇرۇۋۋەتتىن، جېنى ساداقەت - توغرىلىقتىن، مەرىپەت ھېسسىياتىدىن

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

مۆرەككەپ بولۇپ ، ئۇلار ئىچىدە ساپلىقتىن مەنە بولىدۇ ، ئۇ ھەممە كىشىدە تولۇق بولمىغانلىقتىن ، بىر گۇرۇھ كىشىلەرگە تەن ۋە جان كېرەك بولسا ، يەنە بىر گۇرۇھ ئادەملەرگە تەن ۋە جان ، ھېسسىي ۋە مەنئى سۈپەتلەر نېسىپ بولغان . بەزى ئادەملەرگە تەنغىنا (گەۋدىلا) نېسىپ بولغان بولۇپ ، ئۇلار ھەييار - ھىيلىگەرلەر ، ئوغرىلار ، ھەربىي ئەمەلدارلار بازىرىدىكى ئېلىم - سېتىم قىلغۇچىلاردىن ئىبارەت . بۇنىڭ ئەكسىچە تەن ۋە جان نېسىپ بولغانلار ئاشكارا مائارىپتىن خەۋەردار بولدى . بۇ خىل ئادەملەر تەقۋادار ، شەرىئەت شوئار ۋە سوپى- دەۋرىشلەردۇكى ، خەلق ئۇلارنى << دىندار >> ۋە زاھىد * لار دەپ ئاتايدۇ .

تەن ، جان ۋە ئۈچ ئۇلۇغ خىسلەتلىك سۈپەت نېسىپ بولغانلار ھۆكۈما (پەيلاسوپلار ، ئالىملار ، پازىل - پەزىلەتلىك زاتلار (دۆر . خەلق ئۇلارنى ئۆلىما ۋە فۇزۇلا (ئالىملار ، پەزىلەتلىك بۈيۈك كىشىلەر) دەپ ئاتايدۇ . يەنە بىر گۇرۇھتىكىلەرگە تەن جان ۋە ھېسسىي خىسلەتلەر مەنئى نېسىپ بولدى . ئۇلار روھانىيلاردىن مالائىكە (پەرىشتىلەر) دۆر . ئىنسانلاردىن بولسا پەيغەمبەرلەر بولۇپ ، ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئەڭ تاللانغانلىرىدۇر . ئەمدى كىمگە جاۋانمەردلىك نېسىپ بولدى ۋە كىم جاۋانمەردلىكنىڭ ئەسلىنى بىلدى ؟

ئەي ئوغۇل ، جاۋانمەردلىكنىڭ ئەسلىي ئۈچ نەرسە : بىرى ، سېخىيلىق . يەنى بىر ئىشقا كىرىشسەڭ ئۇنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشىڭ لازىم . بىر سۆزنى سۆزلىسەڭ ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرغايسەن . يەنە بىرى ، ساداقەت - توغرىلىقتۇر . ھەر قانداق شارائىتتا توغرا - راست سۆزدىن بۆلەك (يالغان) سۆزلىمىگەيسەن . ئۈچىنچىسى ، ھەر ئىشتا سەۋرچان ، بەرداشلىق ، ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرگۈچى بولۇشنى ئادەت قىلغايسەن . ھەر قانداق سۈپەت سېنىڭ قەلبىڭگە تەئەللۇق بولغان بۇ ئۈچ سۈپەتتىن كەلگەن .

ئەي ئوغۇل ، ئەگەر سەن مېنىڭ شۇنچە بايانلارنى سۆزلىگىنىمدىن بۇ ئىشلارنى بىر - بىردىن ئايرىپ بىلەلمىسەڭ ، ساڭا تەپسىلىي ھالدا يەنە بايان قىلاي . جاۋانمەردلىكنىڭ

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

سۈپەتلىرى ناھايىتى كۆپ ، ھەممىسى بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ بۆلەكلىرىگە ئوخشاشتۇر. بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ بۆلەكلىرىدىن بىرى شۇكى ، ئىسراپخور ، بەتخەج بولمىغايسەن ، مال -مۈلۈكنى ، پۇلنى خىراجەت قىلغۇچىلار ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ : بىرى ئۆز ئورنىغا خىراجەت قىلىدۇ. مۇنداق كىشى سېخىي ، يەنى جاۋانمەردتۇر. يەنە بىرى ، ئورنىغا خىراجەت قىلمايدۇ. بۇنداق كىشى ئىسراپخوردۇر. جاۋانمەرد ئادەم پۇلنى ئۆز ئورنىغا خىراجەت قىلسا >> سېخىي << دېيىلىدۇ. ئىسراپخور ئادەم ئەگەر 1000 ئاقچىنى ئورۇنسىز يەرگە بەرسە ، ھامان ئىسراپخور بولىدۇ. ئۇنى ھېچكىم >> جاۋانمەرد << دېمەيدۇ. چۈنكى ، ئورۇنسىز يەرگە ئاقچا بېرىش روزا تۇتقان كىشىگە سۇ بېرىشكە ئوخشاشتۇر . روزا تۇتقان كىشىگە سۇ بېرىش ئۇنى روزىسىنى بۇزۇش گۇناھىغا ئىگە قىلسا ، سۇ بەرگۈچى روزىنى بۇزدۇرغان ئېغىر گۇناھقا ئىگە بولىدۇ. ھېچكىم ئۇنى >> ئۇسسۇغان كىشىگە سۇ بېرىپتۇ ، ياخشى ئىش قىلىپتۇ << دېمەيدۇ. دانا ۋە ھوشيار ، ئۇلۇغ كىشىلەر ئالدىدا شۇنداق ئادەمنى جاۋانمەرد دەپ ئاتايدۇكى ، ئۇنىڭ بىر قانچە ھۈنەر - بىلىم ، پەزىلەتلىرى بولۇش بىلەن يۈرەكلىك ، مەردانە بولىدۇ. ھەر ئىشتا سەۋرلىك - چىدامىلىق ، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلغۇچى ، ئىپپەت - نومۇسلۇق (ئۆزىنى يامان ئىشلاردىن ساقلىغۇچى) ، قەلبى - كۆڭلى ساپ بولىدۇ. ئۆز پايدىسى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان كەلتۈرۈشنى خالىمايدۇ. ھەتتا خەلقنىڭ ۋە دوستىنىڭ پايدىسى ، خەترى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ زىيىنىغا رازى بولىدۇ. ئەسىرلەرگە قول ئۇزاتمايدۇ ، يەنى ئۇلارنىڭ نەرسىسىنى ئېلىۋالمايدۇ ، ئۇلارغا ئازار بەرمەيدۇ. ھەتتا دۈشمەنلىرىگىمۇ خەير خاھلىق قىلىدۇ . زالىم - مۇستەبىت بىر مەزلۇم (زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى) غا زۇلۇم قىلسا ، زالىمغا يول قويمايدۇ - قارشى تۇرىدۇ ، سۆزى ۋە ئىشىدا توغرا بولىدۇ. ھالال - توغرا كەسپ بىلەن ھايات كەچۈرىدۇ. كىشىنىڭ ياخشىلىقىغا يامانلىق قىلمايدۇ. خوتۇنلارنىڭ سۆز ، قىلمىشلىرىنى ئەرلەر ئارىسىدا سۆزلەشتىن نومۇس قىلىدۇ. ئەگەر ھەققانىيەت ئۈچۈن بېشىغا بالا - ھادىسە كەلسە راھەت بىلىدۇ .

قىسقىسى ، ئۆزىدە سېخىيلىق ، ئىلىم ، ساداقەت سۈپەتلىرىنىڭ خىسلەتلىرى تېپىلغان ئادەم جاۋانمەرد دەپ ئاتىلىدۇ .

ئەي ئوغۇل ، شۇنىمۇ بىلگىنكى ، ئۆزىنى >> سوپى << ، >> دىن ئەھلى << ، >>ئەھلى تەقۋا << ، >> شەرىئەت ئىگىسى << ، >>دەۋرىش << دەپ ئاتىغانلارنىڭ جاۋانمەردلىكى ئوغرىلاردىن ، سىپاھلاردىن ۋە بازارچىلاردىن ئارتۇق بولۇشى كېرەك . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ تەگرىدىن ئالغان نېسىۋىسى >> تەن << ۋە >> جان < < دۇر . ئۇلارنىڭ جاۋانمەردلىكى شۇ بولۇشى كېرەككى ، ئۇلار ئۆزىنى >> زاھىد << دەپ سۆزلەشكە مۇۋاپىق بولۇپ ، ھاياتىنى ئۆز گېپىگە لايىق ئۆتكۈزسۇن . رىيادىن (كىشىلەرنى ئالداشتىن) يىراق بولسۇن ، كىشلەر بىلەن جەڭگى - جېدەل قىلىشمىسۇن ۋە خەلققە دىن ئىشلىرىدا دەخلى يەتكۈزمىسۇن ، كىشلەرگە ئۆز نەپسىنى دەپ ھەر خىل بولمىغۇر پەتىۋالارنى ئۆگەتمىسۇن . كىشلەرگە زىيانلىق پەتىۋالارنى ئۆگىتىش خەلققە ياۋۇزلۇق (يامانلىق) قىلغانلىق بولىدۇ . ھىيلىگەرلىك بىلەن يالغان قەسەم قىلمىسۇن ، دىن مەسىللىرىنى توغرا - ھەقىقىي بىلسە خەلققە تەمەسىز ئۆگەتسۇن ، ئەمما دىننى دۇنياغا ساتمىسۇن . پاسىقنى پىسىق سەۋەبى بىلەن مالامەت قىلمىسۇن . مەيلى گۇناھى بار ، گۇناھى يوق بولسۇن ، بىر كىشىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىگە پەتىۋا - ھۆكۈم چىقارمىسۇن . چۈنكى چىقىرىلغان پەتىۋا - ھۆكۈملەرنى تۈزىتىشكە بولىدۇ . ئەمما ، ئۆلۈمنى تۈزەتكىلى بولمايدۇ . ئۆز مەزھىپىنى (كۆز قارىشىنى) قوللاپ كۈچەيتىش ئۈچۈن يەنە بىر مەزھەپنى ھاقارەتلەپ ، باشقا مەزھەپ ئەھلىنى >> كاپىر << دېمەسلىكى لازىم . چۈنكى ، >> كاپىر << دېمەك سەن ئىسلام دىنىدا ئەمەس دېگەنلىكتۇر . قۇرئان كەرىمدە ياكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىدە >> مەزھىپى باشقا بولغانلارنىڭ دىنى باشقا) << ئىسلام دىنىدا ئەمەس) دېگەن ھۆججەت يوق . ئاللاغا يېقىنلىشىش ۋە رەھمىتى ئىلاھىيە ھەققىدە ئۆزى بىلمىگەن بىر ئىلىمنى ئاڭلىسا بىلمەي تۇرۇپ ئىنكار قىلمىسۇن . خەلقنى ئاللا رەھمىتىدىن نائۈمىد قىلماسلىق لازىم . يەنى گۇناھكارلارنى بەزىدە

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.

ئازاب بىلەن قورقۇتسۇن ، بەزىدە رەھمەت - مەغپىرەت بىلەن ئۈمىدۋار قىلسۇن . بايان قىلىنغان بۇ سۈپەتلەر مۆپتى - قازىلار ، ۋەز سۆزلىگۈچىلەر ، ئۆزىنى ئىشان - ھەزرەت دەپ يۈرگەنلەرنىڭ جاۋانمەردلىكىدۇر . سوپىلارنىڭ ئەدەپ - ئەخلاقىنى ئەبۇلقىسمى << ئەدەبۇل رەسائىل >> دېگەن كىتابىدا ۋە شەيخ ھەسەن قۇددۇسى << كىتابى ساپا >> دېگەن كىتابىدا ، شەيخ ئەبۇ مەنسۇر دەمەشقى << ئەرىمەتۇللا >> دېگەن كىتابىدا ، شەيخ ئەلى تەۋھىدى <<كەشپۇلئايات >> دېگەن كىتابىدا بايان قىلىنغان . سوپىلار ئەنە شۇ زاتلارنىڭ تەلىمگە ۋە كۆرسەتكەن ئەدەپ - قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلسا ، توغرا يولغا ماڭغان بولىدۇ ، ئاللاھنىڭ ۋە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ رازىلىقىغا ئىگە بولالايدۇ . سوپىلار ئىككى خىل بولىدۇ : ئۇنىڭ بىر خىلى << خاس سوپىلاردۇر >> دۇر . يەنە بىر خىلى سوپىلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولغانلاردۇر .

ئەي ئوغۇل ، سوپى - دەۋرىشلىك دېگەن نېمە ؟ ئۇنى بىلىش كېرەك . دەۋرىش شۇنداق كىشىدۇركى ، ئۇ مۇجەررەد (يالىڭاچ) بولىدۇ . يەنى دۇنيالىقتىن ھېچ نەرسىسى بولمايدۇ . بۇلارنىڭ ھالىغا مۇناسىپ مۇنداق بىر ھېكايەت بار :

ئىككى دەرۋىش بىللە سەپەرگە چىقىپتۇ . بىرىنىڭ بىر تىيىنمۇ پۇلى يوق ئىكەن . يەنە بىرىنىڭ بەش سەر ئالتۇنى بار ئىكەن . پۇلى يوق دەرۋىش خەۋپ - خەتەرسىز يول يۈرۈپتۇ . بەش سەر ئالتۇنى بار دەرۋىش خەۋپتىن خالىي ئەمەس ئىكەن . ئاخىر ئىككىسى قۇدۇق سۈيى بار بىر يەردە قونۇپتۇ . بۇ يەرنىڭ ئەتراپى خەۋپلىك ئىكەن . پۇلى يوق دەرۋىش تىنچ - راھەتتە سۇ ئىچىپ بىر بۇلۇڭغا بېرىپ يېتىپتۇ . ھېلىقى ئالتۇنى بار دەرۋىش ئۇخلىيالماي ئاھ - ۋاھ قىلىپ ، ئەھۋال قانداق بولار ؟ . . . دەپ قايغۇرۇپتۇ . پۇلى يوق دەرۋىش ئۇنىڭ ئاھ - ۋاھ چېكىپ بىئارام بولغىنىنى كۆرۈپ سوراپتۇ :

— ئەي بۇرادەر ، ساڭا نېمە بولدى ؟

.بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن

— مېنىڭ بەش سەر ئالتۇنۇم بار ئىدى ، — دەپتۇ ئىككىنچى دەرۋىش ، — ئوغرىلار كېلىپ ئالتۇننى ئېلىۋالارمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن .

— ئەي دەرۋىش ، — دەپتۇ پۈلى يوق دەرۋىش ، — بۇ ئالتۇنۇڭنى ماڭا بەر ، تەشۋىشتىن قۇتۇلسەن ، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش خاتىرجەم ئۇخلايسەن .

شۇنىڭ بىلەن بۇ دەرۋىش بەش سەر ئالتۇننى ھەمراھىغا بېرىپتۇ . ھەمراھى ئالتۇننى ئېلىپ شۇ يەردىكى قۇدۇققا تاشلىۋېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا :

— ئەي دوستۇم ، ئاھ - ۋاھ تارتىپ تەشۋىشلىنىشتىن قۇتۇلدۇڭ ، ئەمدى تىنچ - راھەتتە ئۇخلا ! — دەپتۇ .

ئەي ئوغۇل ، ماشايىخلار ، ئالىملار ئېيتقان ئىكەن ،ھەقىقىي دەرۋىشلىك دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن >> تەجرىد << ، يەنى دۇنيانىڭ لەززىتىدىن ، مال -مۈلكىدىن قولىنى تارتىشتۇر ، >> تەستىق << ،يەنى ئاللاغا رازى بولۇپ بويسۇنۇشتۇر ۋە ھەقتائالا يولدا دۇنيادىن ئۈزۈلۈپ تەنھا ۋە يوقسۇل ئۆتۈشتۇر . ھەقىقىي سوپى - دەرۋىش شۇدۇركى ، پالانى مەندىن ئارتۇق بولامدۇر دەپ ، قەلبىدە ھەسەت - كۆنداشلىق ، مەنمەنلىك قىلمايدۇ . ئۇنىڭ نەزىرى دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن ، راھىتىدىن كېچىپ ئۆزىنى ئاللاغا تاپشۇرۇشتا ۋە يەككە - يېگانە ھالدا ئاللادىن ئىبارەت مەھبۇب ئىشقىدا كېچە - كۈندۈز يېنىپ ، ساداقەت بىلەن ھايات ئۆتكۈزۈشتە .

ھەقىقىي سوپى - دەرۋىش ھېچ نەرسىگە ئىگىلىك نەزىرى بىلەن قارىمايدۇ ، خەلققە نىسبەتەن گۇمان ، خاتا پىكىردە بولمايدۇ ، ھەر نەرسىگە ئادىل - توغرا قارايدۇ .

ئەي ئوغۇل ، ساداقەت دېگىنىمىز ، كۆزگە كۆرۈنىدىغان ، قول بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس ، ساداقەتنى ئادەم كەسىپ قىلىپ ئۆگىنىۋالىدىغان نەرسە ئەمەس ، بەلكى ئاللانىڭ ئىنايىتىدۇر . سوپى - دەرۋىش شۇكى ، هەر نەرسىگە توغرىلىق - ساداقەتلىك بىلەن قارايدۇ ، هېچقاچان ئۆزىگە هايۋانلىقنى كەسىپ قىلمايدۇ .

سوپى - دەرۋىش بولغان كىشىلەرگە لازىمكى ، هەر قاچان ئاللانىڭ رازىلىقىنى ۋە دىدارىنى ئىزدىسۇن ، ئاللانىڭ ئەمرىنى تۇتسۇن ، شەرىئەتكە تەۋە بولسۇن . دىلى ۋە تىلى پاك بولسۇن ، كىشىگە تەئەددى ۋە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمىسۇن ، كىيىملىرىنى ئۆزى يۇيۇپ كىيسۇن . نانىنى ياخشى كۆرگەي . خەلق يىغىنلىرى - مەجلىسلىرىگە بارسا ، نەدە ئورۇن بولسا شۇ يەردە ئولتۇرغاي . هەر ئىش قىلسا خەلق ئارىسىدا ئاشكارا قىلغاي . بىر كىشىنىڭ خاتالىقى بولسا ، هاقارەت قىلىپ سۆكمىگەي . مەجلىسلەردە تولا گەپ قىلمىغاي .

ئەي ئوغۇل ، هەر ئىش قىلساڭ شۇ ئىشنىڭ ئاخىرىنى ئويلاپ قىلغايسەن ۋە جاۋانمەرد - غەيرەتلىك بولغايسەن . خەلق ئارىسىدا ياخشى نامىڭ قالسۇن . قايسى كىشىگە يېقىنچىلىق مۇناسىۋەتتە بولساڭ ئىشەنچلىك ، ساداقەتلىك بولغايسەن . خىيانەتكارلىق ، مۇناپىقلىقتىن ئۆزۈڭنى ساقلىغايسەن . كۆزۈڭنى ، تىلىڭنى ۋە قولۇڭنى هارامنى كۆرۈشتىن ، سۆزلەشتىن ، تۇتۇشتىن ساقلىغايسەن . ئىشىكىڭنى ، داستىخىنىڭنى ۋە قولۇڭنى دوستقا ، دۈشمەنگە ئوچۇق تۇتقايسەن . بىر كىشى سەندىن بىر هاجەت تىلىسە ، ياردەم تەلەپ قىلسا ، ئۈمىدىنى يەردە قويمىغايسەن . ئىمكانىيىتىڭنىڭ يېتىشىچە ياردەم قىلغايسەن .

ئەي ئوغۇل ، جاۋانمەردلىك شۇكى ، هەر زامان - هەر قاچان ئۆز مۈلكۈڭ ئۆزۈڭگە بولسۇن . خەقنىڭ مال - مۈلكى ، ئەهلى ئايالىغا تەمەگەر بولمىغايسەن . خەلققە خىيانەت ، هىيلىگەرلىك قىلمىغايسەن . خەلققە ياخشىلىق قىلالمىساڭمۇ يامانلىق - زىيانكەشلىك قىلما

، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىلىققا سازاۋەر بولۇپ ، ياخشىلىق ۋە ياخشى نام بىلەن يادلانغايسەن .

ئەي ئوغۇل ، مەن ئۆمرۈمدە نېمىنى ئادا قىلدىم ۋە نېمىنى بىلدىم ؟ بۇنى ساڭا سۆزلىدىم . تارىخىي ھىجرىيىنىڭ 473- يىلى) مىلادىيە 1080- يىلى) بۇ قابۇسنامىنى يېزىپ تاماملىدىم . بۇ كىتابتا ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇش -ھاياتى ، ئىجتىمائىي ئەخلاقى ، ئىلىم - مەرىپەت ، ھۈنەر - سانائەت قاتارلىق ئىشلىرىدىكى زۆرۈر بولغان مەسىلىلەرنى بايان قىلدىم . ئەگەر سەن مەن بايان قىلغان ئەخلاقتىن ياخشى يول تاپساڭ ، مەندىن ھەم ئارتۇقراق بولىسەن . سېنىڭ ئىجتىھات - غەيرەت بىلەن تىرىشىپ مەرىپەت ھاسىل قىلىپ ، مەندىنمۇ ياخشىراق ئادەم بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن .

----

*زاھد --- تەڭرىگە ئىبادەت قىلىش يولىدا دۇنيانىڭ لەززەت - راھەتتىن كەچكۈچى

بىلگەننى يوللاڭ، بىلمىگەن بىلىۋالسۇن. بىلمىگەننى يوللاڭ بىلىدىغانلار دەپ بەرسۇن.